MÜNCHEN 17 1980

SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ

Revista Scriitorilor Români

17

MUNCHEN 1980

Copyright 1980 by
Societatea Academică Română
(Rumänische Akademische Gesellschaft)
Fritz-Meyer-Weg 47/I 8000 München 81

Für den Inhalt verantwortlich: Dr. Constantin Sporea

Druck: Danubia Druckerei GmbH, Ferchenbachstraße 88, 8000 München 50

VINTILĂ HORIA

SIMBOLICA TRADIȚIONALĂ A LUI 10 MAI IN FAȚA UTOPIEI REVOLUȚIONARE *

I

Multe lucruri s'au schimbat de atunci. Independență, regalitate, unitate națională, fapte și concepte legate de cele mai înalte tendințe politice și filosofice ale secolului al XIX-lea, au contribuit a pune în evidență, subt un aspect existențial, o veche esență, esența românească într'un cuvânt, egală sie însăși de-alungul mileniilor, dar a cărei existență istorică, la suprafața

* Textul de față, amplificat în traducerea lui românească, a fost citit de autor la Paris pe data de 10 Mai 1980.

vizibilă a lucrurilor, a fost de atâtea ori supusă avatarurilor capricioase ale evenimentelor, cât și acelor fantezii ale destinului capabile să ilustreze paginile cronicilor. Însă de dincolo de propriii noștri cronicari și istorici, din secolul al XVI-lea și încă dinainte, ne ajunge un zumzet surd și continuu, ca acela al unei unde din spațiul fizicienilor, devenit sonor, vreau să spun manifest din punctul de vedere al unui observator situat în spațiul-timp, și pe care l-aș numi **încăpățânarea** de a fi, care depășește evenimentele și cronicile și pe care o regăsim la temelia tuturor popoarelor profund înrădăcinate în propria lor conștiință. Folosesc aici termenul de conștiință într'un sens etic, cu toate consecințele pe care acest fapt le poate implica din punctul de vedere al unei prezențe morale în istorie, ca atunci când e vorba de Români.

Multe lucruri s'au schimbat de când esența românească din totdeauna s'a aflat pusă în evidență prin confirmarea unei existențe, aceea a unei confirmări politice, semnificată de către multipla simbologie a lui 10 Mai. In 1944, de pildă, esența a redevenit invizibilă, ascunsă supt aspectele exterioare ale unei existențe falsificate, impusă din afară, străină esenței. In fața acestei noi încercări de separare, tot atât de periculoasă ca și cele din trecut, înregistrate de cronicari – care ar putea fi, prin perspectiva optimistă a lui 10 Mai, felul nostru de a întrevedea viitorul României, cu urechea lipită de trecut, căci, după cum ne învață futurologia, viitorul este trecutul într'o perspectivă de înlănțuiri silogistice care ar putea să apară drept deterministă, dar care, după cum o vom vedea imediat, nu e astfel decât dintr'un punct de vedere existențial? Între îngrădirile cunoașterii contemporane, vreau să spun din centrul a ceea ce epistemologul elvețian Ferdinand Gonseth numea o situație sau un climat necesitar, ni se poate îngădui a întrevedea viitorul Românilor, ca și acela al altor popoare supuse aceleiași agresiuni, din toate punctele de vedere pe care le pune la dispoziția observatorului o posibilitate de prospectivă cibernetică, utilizând aici acest cuvânt în înțelesul lui etimologic (de la grecescul **kybernan**), care înseamnă a conduce, a guverna, a cârmui. Ne vom lăsa conduși deci în cercetarea noastră a unui sens românesc al esenței de către toate instrumentele pe care cunoașterea contemporană ar fi în stare să ni le pună la dispoziție și să ne conducă spre ceva.

Și nu altul poate fi astăzi punctul de vedere al scriitorului, punctul meu de vedere în fața situației actuale, dar și în fața trecutului, ca și în fața viitorului de care poate ține poporul român. Mi se pare inutil să insist, căci

am stăruit asupra faptului în cărțile mele publicate în ultimii zece ani[1], însă aceasta mi-ar fi concluzia concentrată în câteva cuvinte: romanul și poezia secolului al XX-lea sunt o căutare disperată a unei poziții de pe care scriitorul ar putea cuprinde lumea și omul dintr'un punct de vedere integral, departe de partialitățile impresioniste, realiste sau naturaliste utilizate de scriitorii, de gânditorii și de artiștii secolului trecut. E vorba să ajungem la o situație de globalitate care să permită acestei extraordinare tehnici a cunoașterii care e literatura o folosire totală a cuvântului, o vedere completă asupra propriului ei obiect, care este în el însuși o totalitate, adică omul și proiecțiunea lui gnoseologică în spațiu-timp. Cititorul acestor rânduri își poate da seama evident până la ce punct s'a lărgit perspectiva noastră în ultimele decenii, comparată cu orizontul literar, limitat la estetic, la psihologic sau la social, așa cum ne era propus de către acel fel parțial de a înțelege și de a aplica tehnica literară, așa cum a fost ea întrebuințată în ultimele două secole[2]. Ceea ce eu am înțeles în acești douăzeci de ani, după șocul salvator din 1960 (mă refer la Premiul Goncourt și la consecințele interioare pe care le-a avut acel eveniment în mine însumi) au fost cam următoarele: literatura mea, înțeleasă ca un efort creator al unui om din secolul **al XX-lea, trebuie, în mod necesar,** să fie situată în această perspectivă, al unui om deci hotărît să ajungă la cunoaștere cu scopul de a putea da socoteală, în limitele unei opere literare, de sensul global al prezenței noastre în acest precis moment istoric, așezat în același timp la sfârșitul unui secol **și al unui ciclu,** ceea ce ne permite să dispunem de o imagine destul de clară a timpului istoric, așa cum toamna, în momentul clarificator al căderii frunzelor[3], putem lua cunoștință nu numai de copaci ca atare, dar și de pădurea în sine, aș spune de ideea de pădure. Voiu utiliza deci în acest text, așa cum procedez în toate operele mele literare și în cercetarea mea în general, toate perspectivele posibile, pe care curiozitatea mea de scriitor actual mi le-a pus la dispoziție, hotărît de a găsi o justificare globală a lui 10 Mai, dată semnificând nu numai o existență istorică – aceste existențe pot deveni nesemnificative la un moment dat – dar și o esență nemodificabilă care ne-ar permite să ne definim într'un mod definitiv și să justificăm prezența noastră ca o provincie **sine qua non** a marelui ținut căruia îi aparținem la același nivel ca și Franța, Spania, Italia sau Germania, și care se numește Europa. In acest sens 10 Mai, contemplat din punctul de vedere al unei globalități nu numai politice, ar deveni în fața privirilor noastre contemporane o dată explicită a unei realități vizibile prelungindu-și rădăcinile

către o profunzime invizibilă, a cărei oglindire cel puțin voiu încerca să o surprind în aceste rânduri, tot atât de greu de surprins ca și chipul lui Hristos pe giulgiul de la Torino, înscris întocmai imaginei invizibile dar detectabile a României esențiale, în momentul unei deflagrații. Această deflagrație e aceea a momentului actual, căci trăim nu numai un timp electric, cum spune MacLuhan, dar și o stare de deflagrațiune atomică, devenită conștientă și aproape palpabilă pentru oamenii de azi, în cadrul unei reacții în lanț care este istorie însăși și de care am avut până acuma o conștiință limitată, deformantă, ideologică, și care a făcut posibilă nu numai o falsă apropiere și luare de contact din punctul de vedere al științelor istorice, dar și abuzurile politice devenite brusc intolerabile, deoarece inactuale și nejustificate.

Iată deci o primă apropiere: dacă noi considerăm un popor drept o entitate finită, plasată în timp și în spațiu, în istorie și geografie, ne apare dintr'odată ca o realitate fizică observabilă, ceea ce ne permite de la început să-i aplicăm metode de cercetare asemănătoare aparatelor de observație folosite de științele exacte. Această tehnică este, evident, limitată și nu voiu abuza de ea. Insă ea îmi va permite să mă fixez pe o linie de cunoaștere care n'a fost acceptată, și nici chiar gândită de cercetătorii din trecut. Știm astăzi până la ce punct perspectiva fizicii actuale poate fi interesantă pentru cercetătorul izolat în mijlocul științei umane, ignorând acea veche ambiție a lui Husserl care voia să facă din filosofie o știință riguroasă, egală celorlalte și, de ce nu, fizicii, contemporana lor în aventura cuantică. Dacă, de când s'a intrat în această nouă ipoteză[4], ne este îngăduit să ne apropiem de un obiect-popor, ca și cum ne-am apropia de o planetă sau de o moleculă, ne descoperim dintr'odată în stare să știm că, aflându-ne în fața unei realități finite suntem incapabili să o cunoaștem în întregimea ei, orice realitate conesabilă implicând infinitul, considerând acesta ca o „complexitate de la care poate fi făcută orice ipoteză cu privire la un obiect dat"[5].

Dacă admitem punctul de vedere al fizicii, dar și pe acela al lui Husserl, și anume că o cunoaștere **obiectivă** este imposibilă, având în vedere că realitatea, așa cum gândește și Werner Heisenberg, este o realitate văzută de om, dar integrând obiectul-popor în perspectiva principiului indeterminării (propus de Heisenberg pentru o apropiere corectă de orice structură microcosmică), știm de la început că numai un punct de vedere utopic, confundând obiectul cu o posibilitate totală de cunoaștere (de tip macrocosmic,

inaplicabil la structurile umane), poate fi capabil să programeze istoria, să decidă asupra viitorului popoarelor, aceste necunoscute, și să deslănțuie în lume, din secolul al XVIII-lea încoace (secol al utopiei revoluționare și al falsei cunoașteri a omului și societății) o serie de catastrofe la capătul căreia ne aflăm astăzi. Sistemul sau climatul necesitar al secolului al XVIII-lea a fost falsificat din temelie de către un optimism doxologic, întemeiat pe materialism și pe determinismul care nu permiteau celor de atunci – oameni de știință sau oameni politici – să aibă despre real o imagine atât de apropiată de realitate ca a noastră.

Dar atunci, dacă e atât de greu să cunoști un popor, ca și orice altă entitate microcosmică sau limitată, non-infinită, din ce punct de vedere să o privim pentru a putea ajunge la o cunoaștere subiectivă valabilă și eficace, în stare să ne fie utilă **în această clipă,** atât de gravă pentru noi și în fundul căreia am fost târîți de popoare angajate pe calea fără ieșire indicată de utopiile secolului al XVIII-lea? In câteva cuvinte: fiind existența ceea ce este, obiect microcosmic cercetabil de către instrumentele noastre de investigație, deci nevalabil, sau numai în parte, pentru cunoașterea totală a obiectului pe care ni l-am ales, e fără îndoială mai ortodox din punct de vedere științific să ne îndreptăm către cealaltă latură, dincolo de existențial, vreau să spun către esență. **Și ce este esența unui popor altceva decât propria lui tradiție?** Regăsim deci, in acest loc și nu într'altul, elementul diferențial dintre un obiect fizic oarecare și un obiect animat de propriile lui diferențe specifice așa cum sunt: o psihe individuală și colectivă, o cultură, o religie, un inconștient colectiv, „realitatea nefizică" cum spune Bernard d'Espagnat. Iar dacă am programat cumva cercetarea noastră în sensul globalității de care vorbeam mai sus, și dacă am putut constata că această globalitate rămâne de neatins, având în vedere că obiectul-popor România nu este infinit, deci necaptabil din punctul de vedere al unei ipoteze non-contradictorii, atunci ne vom vedea obligați a capta infinitul pentru a ajunge astfel la formularea unei ipoteze românești din punctul de vedere, sau dinspre partea care apropie un popor de infinit, vreau să spun propriile lui tradiții. Un popor devine astfel obiect valabil de cunoaștere nu numai din punct de vedere economic, social sau politic, caractere tipice de incompletudine, cum a spus Ferdinand Gonseth, dar și din acela al propriei lui completudini care este tradiția, adică ceva care pătrunde în același timp în depărtările trecutului preistoric ca și într'un viitor ale cărei avantgarde se pierd într'un tot, atât de îndepărtat de cercetător ca și trecutul[6].

Putem regăsi resturi animice din acest fel de a gândi și de a pune problema care ne interesează în acest context, în cadrul polemicei culturale în care s'a pus problema unei **Românii materialiste,** netradițională, pur intelectuală, ca în „Viața Românească" și curentul pe care l-a reprezentat, opusă unei **Românii tradiționale** așa cum au înțeles să o reprezinte revista și gruparea de la „Gândirea"; o perspectivă socialistă, pe care o numim astfel pentru a-i da o semnificație mai apropiată de o înțelegere **terre-à-terre** a lucrurilor – și o perspectivă spirituală, fără nume, vreau să spun fără „ism", căci profund insinuată în esența însăși a României de totdeauna înțeleasă ca expresie a unei tradiții. O încercare de a defini fenomenul românesc observabil, prin social sau prin economic, apare azi ca parțială și chiar absurdă (în sensul latinesc al cuvântului, adică discordantă, situată în afară de actualitate, contrarie bunului simț, **ab-surda**), căci cu totul dincolo de complexa realitate, definibilă numai prin prisma tradiției, care nu exclude elementul social și nici pe cel economic, însă reducându-le la proporțiile lor minimale, deci nedefinitorii. Iată de ce Lucian Blaga rămâne încă drept cheia valabilă cu care mai putem deschide ușile către tradiție și către o înțelegere globală a fenomenului românesc, prin cunoașterea satului, de pildă, înțeles ca realizare românească în cadrul „spațiului mioritic" sau ondulatoriu, în timp ce explicația marxistă a lui Dobrogeanu-Gherea ne apare azi ca o perspectivă parțială și particularizantă, dar și catastrofică din punctul de vedere al desfășurării **a posteriori** a istoriei românești. Subsistă în această greșală și în această neînțelegere o posibilitate de acuzare, pe de o parte, și de adeziune pe de alta (mă refer în acest caz tradiționalism), în sensul în care polemica a fost rezolvată de istorie, care a dat dreptate scriitorilor și filosofilor de la „Gândirea", însă prefer să nu insist momentan asupra acestor amănunte. Ne regăsim astfel în plin antagonism realitate-utopie, semnificat prin viața celor două reviste, al cărui rol a fost, în mod evident, profetic, de-alungul ultimelor decenii, atât de intim legate de destinul însuși al poporului român. Vreau să spun realitatea tradițională, nespus de bogată în intenționalități globalizante, și irealitatea utopică, în care, din nefericire, ne aflăm prinși încă, prostrați în ea ca într'o ghiară. Este evident, pe de altă parte, că existențialul a fost pus în evidență de către regimul revoluționar, sau utopic, căruia i-am fost supuși fără voia noastră, de la 1945 încoace, deoarece industria a fost încurajată, urcându-se astfel cantitatea de producție a țării, apartamente, șosele și poduri sau centrale electrice au fost construite, însă este tot atât de evident că, într'o

modalitate aș zice paralelă, calitățile specifice ale poporului român au fost reduse la un nivel folkloric absolut nesemnificativ și nereprezentativ. Literatura, artele, gândirea, știința, neputându-se exprima la acest nivel cantitativ, au terminat prin a dispărea, tot ce este interesant și constructiv, din acest punct de vedere, văzându-se obligat a emigra, vreau să spun a se regăsi la nivelul competitiv al calității, dincolo de frontierele spațiului homogeneizant, cum ar spune Ștefan Lupașcu, al utopiei. S'a produs o ruptură față de tradiție și o angajare față de revoluție sau, mai bine zis, față de neantul caracteristic utopiei. Ar fi de ajuns să punem în relief contribuțiile unei culturi reinstalată în tradițiile ei globale, valaho-moldavo-transilvane de la „Dacia Literară" și „Convorbiri Literare", până la „Gândirea", pentru a înșira nume fundamentale, de la Eminescu și până la Blaga, Barbu, Arghezi, Pillat, Voiculescu, Dan Botta, Vasile Băncilă, Nichifor Crainic, Basil Munteanu, Al. Busuioceanu, Ciurezu și atâția alții, scriitorii care au dat o formă literară României de la 10 Mai, vreau să spun unei țări care s'a refăcut asupra ei însăși, s'a reîntregit, cum se spunea în limbaj politic, împotriva oricărui fel de tentație utopică. Nu mă gândesc la **forma** Țării, defectuoasă și imitativă sub mai mult decât un aspect, de la 1859 până la 1945, ci la **conținutul** ei, la acea esență ascunsă timp de secole și care, dintr'odată și într'un mod aproape miraculos (subt acest aspect a descris-o George Brătianu) își reia drepturile de expresie într'un singur secol de viață liberă, imperfect subt atâtea aspecte, repet, dar care da Țării dreptul de a fi ea însăși în totalitatea ei atât de strălucit exprimată în arte și în litere și într'un spațiu de timp atât de scurt. Esența se întoarce la tăcere după al doilea război mondial, aproape că nici nu mai e vizibilă, iar poporul român, redus la expresia unei existențe, încetează de a mai fi reprezentativ din punct de vedere cultural. Sufletul lui, legat de esență, se exprimă în exil, se naște în exil, întocmai lui Dumnezeu altădată, obligat la această epifanie pentru ca oamenii să nu-L uite, pentru a putea continua să le reamintească originea și obligațiile lor.

Dar care este, în fond, **tradiția,** ce sunt acele tradiții românești care nu se mai pot exprima într'o situație de utopie, adică de semi-realitate mai mult moartă decât vie? Stăruim îndelung asupra drepturilor omului și le comentăm zilnic cuprinsul și posibilitatea lor de a fi aplicate. Nu mă gândesc să le ating aici din punct de vedere polemic, singurul fel valabil de a caricaturiza o caricatură, și nici să afirm că e absurd și contradictoriu să vorbim de ele, căci, pentru ca aceste drepturi ale omului să poată exista este abso-

lut necesar să existe niște oameni, în sensul cel mai întreg și real al cuvântului. Or, oamenii înșiși, incapabili să se exprime printr'o literatură reprezentativă a condiției umane, care e esență pură, dispar în momentul în care sunt înghițiți de utopie. In cadrul ei devin numere, oameni fără calități (sau „ohne Eigenschaften" cum ar spune Musil), ei nu mai formează o țară, ci o republică socialistă, o înșirare de inițiale care, adesea, ca în cazul URSS-ului, nu mai au nicio trăsătură de unire cu ceea ce formează esența unei țări, în acest caz Rusia, absentă dintr'o siglă care spune foarte bine ceea ce nu este și tace asupra a ceea ce este realmente. Domnia cantității nu ajunge niciodată să dea un conținut unui continent gol de sens.

Dar să revenim la tradiție, vreau să spun la România, care a încetat de a mai fi un nume pentru a deveni o înșirare de inițiale, o siglă, trei litere care încearcă în van să înlocuiască prin abstractul concentrat un fond substantiv pe care niște adjective existențiale nu vor fi niciodată în stare să le substituie. Una din aceste tradiții era tocmai cea care se îmbuca mai potrivit cu conceptul de drepturi ale omului, concept prost zămislit la umbra utopiei, inaplicabil astăzi căci separat și el de propria lui esență, vreau să spun de conținutul lui tradițional. Omul nu este o realitate fizică, este, dimpotrivă, cum spun fizicienii actuali, „une réalité non-physique", astfel încât devine demn de a fi apărat numai în acest sens. Vom vedea imediat, pe măsură ce vom încerca să surprindem realitatea românească în cadrul, de astă dată, al psihologiei secolului al XX-lea, ceea ce aceasta vrea să spună într'adevăr: **non-fizicul** aici înseamnă **spiritual** iar spiritualul în imensul lui conținut psihic este întotdeauna religios, așa cum Jung a spus-o cândva. Drepturile omului aveau o posibilitate de a fi aplicate într'un spațiu spiritual, așa cum Dante a gândit această problemă în cartea despre Monarhie (libertate, justiție și caritate, trei principii care au fost vampirizate în secolul al XVIII-lea printr'o altă treime). Iar aceste drepturi, inspirate lui Dante de către filosofia tomistă, având în vedere că Aristoteles și Sfântul Toma din Aquino se aflau la baza doctrinei lui Dante, au aflat în Spania secolului al XVI-lea un teritoriu unde au fost aplicate în mod eficace, căci urmând legile fundamentale ale imperiului universal visat de Carol Quintul, toți oamenii de pe glob, aparținând tuturor raselor, odată spiritualizați, adică botezați, s'ar fi bucurat de drepturi egale între ei. Gânditori iluminați, ca juriștii de la Salamanca, Bartolomé de las Casas de pildă, au avut îndrăsneala și puterea de a apăra, în fața împăratului, în timpul faimoasei adunări de la Valladolid din 1553, aceste drepturi acordate Indienilor și pe care puterea politică nu

le respecta întotdeauna[7]. Oricum, întâlnim în acest caz, din punct de vedere juridic, prima formulare modernă a drepturilor omului, vreau să spun a omului esențial, în timp ce, din punct de vedere statistic, prezența a treisute de milioane de persoane vorbind astăzi limba spaniolă, limba acelor juriști și a acelor legi, dau mărturie după atâtea secole de eficacitatea în etic și în religios a acelei îndepărtate înțelegeri a umanului.

Românul a fost și el printre cei dintâi apărători ai acestor drepturi. In primul rând, Românii nu și-au atacat niciodată vecinii, ei n'au încercat niciodată să depășească, împotriva drepturilor omului, frontierele naturale stabilite între noi și ceilalți de atâtea milenii. Această atitudine nu a fost defensivă, ci o elocventă ofensivă în numele celor mai elementare drepturi ale omului. In al doilea rând, din punct de vedere tradițional, Românul a considerat drept egal lui pe orice străin, un „biet Român" putând fi un Polonez sau un Sârb, vecinii lui imediați, sau un Francez îndepărtat în spațiu. Calitatea de **Român** era aplicabilă calității umane, și **vice versa.** Am fost întotdeauna oameni și Români la aceeași altitudine.

Fiind de fapt continuatorul unei tradiții, omul românesc are despre drepturile omului o părere – cât și un fel de a le respecta și de a le face valabile – mult mai întreagă decât acele popoare ale căror reprezentanți oficiali semnează, la Helsinki, la Belgrad și în curând la Madrid, declarații pe care le ignorează și le contrazic în momentul în care e vorba de aplicarea lor efectivă, deoarece legile care fac să funcționeze statele acelor reprezentanți, legi bazate pe un Drept pozitiv inspirat de Revoluție, deci de utopie, închid omul într'o imagine falsă și parțială. E vorba, după cum e ușor de închipuit, de omul-existență, într'un sens macrocosmic și statistic, de omul-abstracțiune pe care umanismul și după aceea iluminismul l-au făcut să coincidă cu un specimen puțin respectabil, deoarece inexistent în realitatea biologică sau istorică. E omul Teroarei din 1793, sau al Teroarei prelungite care începe în 1917 și care nu s'a terminat încă. Acest om, pe care Joseph de Maistre[8] îl declara inexistent, nu are nimic de a face cu esența. Deci nimic de a face cu tradiția, care implică adeziune la esență.

Iar dacă ne decidem să încadrăm acest om românesc în contextul de mai sus suntem obligați să-l situăm într'un fel de luminoasă contrapoziție, în contradicție deci cu utopia. Există aici o posibilitate evidentă de a stabili un raport vizibil și convingător între **libertate** și **cultură,** în sensul tradițional al cuvintelor. In aceste momente de incompletudine istorică, apăsat și deformat din punct de vedere politic, Românul nu putea să se exprime decât prin

intermediul folklorului, sub forma expresiilor poetice sau arhitectonice, muzicale sau vestimentare, dar care reprezentau foarte bine, în însuși animatul lor, locul în care reușea să se manifeste adevărul românesc împotriva oricărei încercări de deformare. Când 10 Mai, sub diverse forme, i-a redat libertatea politică, Românul a putut trăi un secol de plenitudine, vreau să spun de echilibru între esență și existență, a putut să îmbibe cultura europeană de propriile lui creații. Situația lui actuală fiind de fapt mai dură, din punctul de vedere al asupririi esenței, dar și al existenței, redusă aceasta din urmă la o imitație ideologică impusă din afară, poporul român a amuțit, căci condamnat a supraviețui între un conținut sau o tradiție interzisă în întregime, și o suprafață sau un continent, de tip plagiar, care n'are nimic de a face cu propria lui istorie. Or, cel puțin de la Montesquieu încoace, știm prea bine că popoarele trebuie să-și secreteze propriile lor instituții politice în mod spontan și natural, și că a impune popoarelor forme instituționale străine poate atrage după sine o adevărată condamnare la moarte. Fiind acesta ultimul refugiu al revoluțiilor.

Nu este vorba, azi, să sărbătorim o independență sau o unire oarecare, și pe care actualul regim este și el dispus să o comemoreze, în tragica lui situație de stăpân absolut pe existența românească, însă neputincios când e vorba de controlul real asupra esenței. 1859 sau 1877 sunt date importante din istoria românească pe care guvernul revoluționar le-a putut sărbători și pe care a putut să și le însușească la un simplu mod comemorativ sau politic (liberalismul însuși este de fapt o variantă materialistă, deci îndepărtată de esențe, la care Eminescu n'a aderat niciodată), însă care, odată tăiate propriile lor izvoare, devin niște date sterile, egale în eficacitate și randament cu măsurile politice, economice sau sociale pe care guvernele sunt în stare să le ia la umbra Dreptului pozitiv și al abstracțiunii utopice, dar care n'au nicio legătură cu fondul problemei. Sunt măsuri destinate să alunece peste pielea lucrurilor și care nu atrag decât tăcerea umilită a cetățenilor și rezistența lor impusă din adâncimile însăși ale firii, a unei firi esențiale care n'a fost niciodată coruptă de falsa lege.

Dar dacă am pronunțat aici cuvântul **lege,** am făcut-o ca să ne găsim, aproape fără știrea noastră, în plin românism, cum ar fi spus Rădulescu-Motru. **Legea** are la noi o semnificație în același timp juridică și religioasă. Legea este credință, deci una din formele cele mai respectate ale tradiției. Mi se pare inutil să insist asupra ei – alții au făcut-o în alte împrejurări înaintea mea – asupra felului în care noi Românii ne-am conceput credința,

religia, **legea,** al cărei monoteism prefigurează, subt un aspect mult mai vechiu, legea Dacilor, strămoșii noștri. Om și creștin (**ome** cum spuneau vechi Castiliani, înainte de a spune **hombre**) au fost întodeauna noțiuni sinonime în țările românești. Oricine, un străin catolic sau musulman, devenea la noi, prin faptul însuși de a se afla prezent de pământ românesc, o ființă egală, având aceleași drepturi între noi, sau față de noi, căci egal în umanitate și credință sau în **lege** cu cel care îi dădea acest nume și îl boteza astfel, ca să zicem așa, în românism. Acest lucru mi se pare extrem de important, căci fiind religia ceea ce este, adică un fel precis de a contempla ființa și chiar de a o lua în posesie (a se vedea din nou cartea lui Bernard d'Espagnat), legând-o, în același timp de o prezență de tip tradițional care este inconștientul colectiv, în înțelesul, repet, pe care Jung l-a dat acestui fel de relație, omul religios, în sensul românesc al cuvântului, devine o măsură universală a lucrurilor pe care cu greu o putem găsi la alte popoare. Aici ne întâlnim deci cu atentatul cel mai subtil și cel mai păgubitor pe care adepții utopiei l-au încercat împotriva esenței creatoare a Românilor. A persecuta religia înseamnă a atenta direct împotriva esenței și a împiedeca astfel un popor întreg să trăiască urmând propria lui configurație stilistică, și de a se exprima în felul care de la aceasta purcede. O astfel de tăcere coincide cu moartea și nu în altă parte trebuie să căutăm umbra grea care plutește de-asupra noastră, ajutată să plutească de-asupra istoriei actuale de către cei care au despre istorie o biată și agonizantă concepție: concepția revoluționară despre om și despre istorie și care nu mai coincide cu nimica, doar numai cu niște fantome ale trecutului alungate de către știință înspre abisurile secolului al XVIII-lea.

Ar fi prea ușor, ajunși în acest punct al expunerii noastre, să stabilim o stranie dar logică legătură între superficialitatea freudiană și marxismul politic (adevărații dizidenți știu foarte bine despre ce e vorba, adică de o alianță naturală între un psihologism tanatic și o politică structurată în același fel, adică pe ideea morții ființei, pe care anumiți utopiști occidentali o numeau, acum vreo zece ani, moartea lui Dumnezeu). Căci e tot atât de ușor să constați, ca și cum s'ar afla expusă în plină lumină, moartea tuturor ismelor care se află la baza oricărui fel de internaționalitate utopică, vreau să spun, în acest caz precis, materialistă.

Dar dacă putem asista astăzi la moartea materialismului, chiar și în fizică, dacă realitatea însăși a devenit „realul non-fizic", dacă **ființă** și **real** ajung să se confunde în cadrul nouei orientări a oamenilor de știință trecând

peste conținutul limitativ și fals al determinismelor din trecut, atunci mi se pare că o perspectivă românească ancorată în tradiție nu ar fi departe de a deveni dintr'odată ceea ce se numește în informatică „un model". Un model, de ce nu?, de viitor, deoarece persecutat în propriul său trecut de către cei care nu acceptă niciun fel de apropiere sau de întâlnire cu adevărul. Nu vorbesc astfel la întâmplare și nu mă decid să vorbesc astfel decât după o lungă meditare asupra unui anumit paralelism, asupra unei **corespondențe** cum ar fi spus Baudelaire, între sensul și conținutul unei tradiții și sensul și conținutul științei actuale. Pentru prima oară în timpurile moderne oamenii de știință concep o realitate exterioară, situată în afară de om, și o numesc **ființă (être).** Însuși simbolismul matematic – Pitagora își dăduse seama de aceasta acum două milenii și jumătate – permite oamenilor de știință din epoca cuantică să simbolizeze realul în măsura în care acesta nu este altceva decât o reprezentare a Ființei: „... structurile fizicii matematice", scrie Bernard d'Espagnat, „sunt cel puțin un punct de întâlnire între om și Ființă"[9]. Ne dăm seama până la ce punct „îngrijorarea" heideggeriană a pus stăpânire pe spiritele cele mai neliniștite ale acestui timp de ruptură și de reconstrucție. Ruptură față de un trecut materialist și desumanizant, și reconstrucție într'un sens foarte apropiat de tradiție. Europa a păstrat întotdeauna, în fundul bogățiilor ei animice, dela arhetipuri și până la catedrale, această posibilitate de înglobare, care a fost tăiată de Descartes, ruptă între un subiect și un obiect destinat a fi cunoscut, ruptură contrarie misticismului, dar și viziunii de neseparabilitate propusă de către cercetătorii cuantici, de la Heisenberg până la Jean Charron și d'Espagnat. Neseparabilitate care face din om un întreg globalizant și care transformă nu numai bazele însăși ale științei, dar și reflexele epistemologice și repercusiunile acestora asupra societății. Om, credință, națiune, legi, popoare, politică, devin astfel concepte asupra cărora suntem obligați să ne înclinăm într'un fel deosebit față de raporturile stabilite în secolul al XIX-lea între știință și societate de către creatorii materialismului mai mult sau mai puțin dialectic. (A se vedea în ultimele cărți ale lui Ștefan Lupașcu ce înseamnă o dialectică, sau mai multe feluri de dialectică, negând dintru început dialectica hegeliano-marxistă[10].)

Cum să putem deci justifica imperialismul dialectic încălecând cai morți? Cum să-l mai justificăm din punct de vedere literar, de pildă, nemai fiind realismul socialist pe care ni l-a propus decât o oglindire a irealului, în același fel în care teoria lui Lisenko, sau teoria partidului unic (contradicție în termeni, căci un partid este o parte, un fragment dintr'un întreg politic, iar

o parte devenită unică nu mai înseamnă nimic, după cum nimic nu înseamnă ideea de partid în sine, parte dintr'un tot care se vrea totul în sine, adevăr absolut dintr'o încercare fragmentară către un adevăr politic; dacă adevărul politic nu e și el o contradicție în termeni odată situată dincolo de etică, de la Machiavelli încoace), sau oricare din aspectele pseudo-științifice ale unui sistem eliminat de știință, destinat a-și lua în sfârșit locul cuvenit în biblioteci sau în muzee, dar absent din orice fel de manifestare vitală. Comunismul devine astfel nu numai nejustificabil în raport cu esența popoarelor, dar și față de propria lor existență.

Iar dacă cele afirmate mai sus sunt adevărate, adică științific demonstrate cum să înțelegem și cum să explicăm un nou parametru care, fiind o mărime în stare să definească starea unui sistem, s'ar găsi mai aproape, sau mai dispus să oglindească grandoarea, vreau să spun mărimea unui popor? Nu mă refer în acest caz la o mărime fizică, ci mai ales la calitățile de mărime legate de esență.

Pentru a ne regăsi, în această clipă, în mijlocul a ceea ce sărbătoarea de 10 Mai înseamnă într'adevăr, în mijlocul fenomenului românesc, este necesar să-l contemplăm din acest punct de vedere și nu dintr'altul. Nici felul de altă dată, politic predeterminat, care a fost totuși în stare să dea un nume fenomenului în sine, dar și mai puțin tehnica de închidere și ocultare a materialismului dialectic, n'au izbutit să dea socoteală de măreția reprezentativă a lui 10 Mai, dată care marchează astăzi ceea ce am putea numi apariția unei esențe tradiționale în mijlocul unei existențe revoluționare. Aflându-se aceasta din urmă triturată de către cea dintâi, așa cum se întâmplă întotdeauna în cazuri istorice asemănătoare.

Dar dacă în cadrul acestei evoluții a conceptelor și a interpretării lor ne găsim dintr'odată în fața unui eveniment istoric, epuizat ca semnificație de către un secol de uzură politică și, mai ales, de către intenționalitatea exegetică a politicienilor, putem totuși să acordăm lui 10 Mai un sens cu totul nou, utilizând mijloacele pe care știința și tradiția ni le oferă astăzi cu acest prilej. Știm, de pildă, că o realitate statală de mari dimensiuni, cum este URSS, și o entitate mai mică, sau mijlocie, cum este România, reprezintă din punct de vedere al cunoașterii, al unei **epystemé** științifice, o posibilitate egală de cuprindere și înțelegere, fiind amândouă obiecte de cunoaștere și posibilități de introducere la un adevăr major. Mă explic: în fond, ce este URSS-ul altceva decât un conglomerat etnic, o adunare de etnii diverse, într'atâta separate unele de altele pe scara gnoseologică încât ar trebui să

le mărginăm cu multă grijă, ca într'un permanent joc de mătănii și să le utilizăm pe fiecare în parte, dacă le considerăm ca pe niște posibilități ontologice, într'un fel care să ne permită a ajunge la un rezultat științific activ sau pasiv, vreau să spun în stare de a se lăsa sau face cunoscut și de a da loc la cunoaștere. Ar trebui să ne adresăm Rușilor în sine, sau Ucrainienilor, sau Cazacilor, sau Lituanienilor, sau Estonienilor, sau Caucazienilor, sau Georgienilor, sau Musulmanilor etc., pentru a-i limita în sferele lor respective și pentru a-i cunoaște prin diferențele lor specifice, valabile întrucât sunt niște unicități care pot fi semnificate și nu niște participări la o idelogie cu inițiale nesemnificative. Fiecare din aceste etnii a contribuit, într'o măsură sau alta, la desvoltarea culturii universale. fiecare într'un timp și într'un spațiu determinat, sau cel puțin la istorie. Alături de oricare din ele poporul român apare dintr'odată ca o etnie profund înscrisă în spiritul culturii europene într'un mod superior, din punct de vedere calitativ, oricăruia din vecinii noștri, de care, de altfel, suntem foarte puternic diferențiați. Mă refer în special la vecinii aparținând astăzi siglei URSS. De la Petru Movilă la Cantemirești (Dimitrie și Antioh, fundator acesta din urmă al poeziei lirice rusești în secolul al XVIII-lea) noi n'am încetat de a-i influența și de a contribui cu câte ceva la propriul lor progres, spiritual sau politic, religios sau militar, în timp ce o influență în sens invers, de la ei către noi, e greu de observat, mai demult sau mai încoace. Există o literatură și o presă în limba română dincolo de frontiera noastră răsăriteană, dar nu există nici o limbă, nici o literatură, nici o presă rusească între frontierele noastre. Acest fapt își are importanța lui, dincolo de orice fel de îndoială. Acest fel de lumină, nu cea naturală, ci lumina produsă de scânteirea geniului omenesc, a venit mai de grabă de la apus.

Și în același timp, dacă aceste mărimi ar fi mai mult sau mai puțin egale – să presupunem că în termeni de creație culturală în mod special – datele care marchează independența noastră cât și unificarea teritorială a României, făcând astfel să coincidă existența cu esența noastră, dăruesc datei de 10 Mai o importanță nu numai națională, dar mai ales universală, în măsura în care esența românească, odată liberată, a reușit imediat să dea socoteală de fecunditatea și de puterea ei, făcând să sune clopotele universalului subt impactul unor nume proprii pe care etnia românească n'a încetat o clipă, de atunci încoace, să le ofere lumii. O nouă separație, toți acești 10 Mai care au trecut peste noi de la 1945 încoace, a întrerupt această participare, cel puțin dintr'un punct de vedere oficial, în timp ce numele românești au continuat,

fiecare pe esența lui, să se manifeste în universal, în toate domeniile. Omenirea întreagă le are în memorie și în recunoștință.

Vreau să spun că domnia contității nu mai are putere, sub niciuna din formele ei și că știința însăși o împiedecă azi să ajungă la abuzurile la care ajunsese în secolul trecut. Insă această afirmație e departe de a epuiza tema pe care mi-am propus-o. Dacă afirmarea calității, tipică timpului nostru, în cadrul unei perspective **calificate** în acest fel de către știința actuală care face din **mare** o entitate egală **micului** din punctul de vedere al cunoașterii implicată în imposibilitatea mărimi'or de a fi infinite, ci de a juca același rol în tragedia cumpătată a indeterminării; dacă această afirmare a calității este încă posibilă și, in esența ei cea mai intimă, inepuizabilă, aceasta se datorește celuilalt sprijin al participării românești în universal care este, cum am văzut mai sus, tradiția. Există o superbă trăsătură de unire (acest fapt mi se pare, în același timp, logic și surprinzător) un fel de punte esoterică între unul din monumentele cele mai reprezentative și cele mai vechi ale geniului nostru, care este „Miorița", și această tribună expresivă a geniului contemporan care a fost revista „Gândirea". Una justificând pe cealaltă, într'un sens care mi se pare foarte clar și cât se poate de elocvent în acest moment final al expunerii de față.

Intr'adevăr, „Miorița" este un fel românesc de a expune în versuri una din tradițiile cele mai profunde ale spiritului european. Nu e vorba de un poem panteist, cum s'a crezut într'o vreme de neînțelegere religioasă, ci de versificarea și de românizarea unui ritual inițiatic, probabil de origină orfică[11], trecut din Bizanț în Românime prin intermediul gândirii neoplatonice. Și care nu contrazicea, ci dimpotrivă, tradițiile noastre ca să zic așa pitagoreice, vreau să spun daco-tracice. Nu e vorba, în celebrul poem popular românesc, de moartea prin asasinare a unui păstor, așa cum se poate bănui la o lectură neatentă, ci de un simulacru ritual, de o simbolizare festivă a morții socotită ca o introducere la cosmos și la numerele pe care luna, stelele, arborii, câinele și oile, în calitatea lor divinală le reprezintă în concepția poetului nostru anonim. Păstorul din „Miorița" nu reacționează violent împotriva celui muntean și celui ungurean pentru că n'ar putea să se înfrunte cu ei, din resemnare de pildă, ci pentru că „nunta" la care se pregătea să ia parte nu era altceva decât o „încercare", un ritual destinat să-l obișnuiască cu intrarea în eternitate, supus deci unor probe caracteristice oricărui ritual antic de acest fel. Ceea ce fizicienii numesc astăzi principiul de neseparare, de comuniune în tot, apare într'un mod poetic surprinzător de actual în acest

poem tradițional, deci religios. Falsa interpretare de care a avut parte „Miorița" de-a-lungul secolului trecut și la începutul secolului al XX-lea este datorită faptului precis și controlabil al unei false prezențe a criticilor românești în climatul necesitar al determinismului și al materialismului, din fericire depășit. Un nou climat necesitar impune în acest moment nu numai un nou fel de a cunoaște natura, o nouă epistemologie deci, așa cum Ștefan Lupașcu e pe punctul de a o realiza, dar și un nou fel de a cunoaște fenomenul cultural românesc, cult sau popular, ca și un nou fel de a concepe o politică românească separată de materialism. Deci de socialism și de liberalism. In acest sens **semnul** Eminescu e din nou prezent și tutelar. Acest 10 Mai pe care îl serbăm astăzi, noi Românii din exil, ca și Românii din țara îndepărtată dar atât de aproape de sufletele noastre, atât de apropiată, de asemeni, de conștiința universală, își ia astfel adevărata lui însemnătate.

VINTILĂ HORIA

NOTE

1. De pildă: *Viaje a los centros de la tierra* (ediția IV Barcelona 1979); *Consideraciones sobre un mundo peor* (Barcelona 1978); sau *Introducción a la literatura del siglo XX* (Madrid 1976), ca și în recentul studiu încă inedit: *Los derechos humanos y la novela del siglo XX*.
2. E suficient să recitim capodoperele realiste, sau chiar romantice, ca să ne dăm seama cât de limitată și parțială era perspectiva literară a autorilor din trecut, chiar dacă se numeau Diderot, Voltaire, Fielding, Dickens sau Manzoni. Ca să nu mai vorbim de încercarea socialistă-naturalistă a pseudoștiințificului Zola. Abia de la Thomas Mann și Joyce încoace (fără să uităm de precedentul goethean din *Afinitățile elective)* romanul a început să considere omul un obiect integral de cunoaștere. De asemeni poesia, în special Ezra Pound și T. S. Eliot. Un precedent Dante exista în acest sens.
3. In sensul de „desvăluire" sau „alétheia" indicat de Heidegger.
4. In sensul în care, după Karl Popper, orice lege științifică nu e decât o simplă ipoteză, modificată succesiv în cadrul uneia sau alteia situații necesitare.
5. Bernard d'Espagnat: *A la recherche du réel* (Paris 1979).
6. In cazul asemănător al istoriei Spaniei, după teoria lui Claudio Sánchez Albornoz (expusă în *Espana, un enigma historico)*, istoria unui popor nu începe în momentul unei invaziuni mai mult sau mai puțin recente, ci în fundurile preistoriei. Urmând teza lui Américo Castro, pe care Sánchez Albornoz o combate, caracterul spaniol și deci adevărata lui istorie, ar începe să se manifeste abia după contactul cu musulmanii și evreii, deci la începutul Evului Mediu. Lucru inexact, deoarece în caracterul spaniol, ca și în istoria Spaniei, întâlnim influențe precise venite de la Celți, Romani și Vizigoți. De asemeni Românii poartă în sângele tradiției influențe dace, celte, vizigotice, tracice, care ne predetermină mult înainte de venirea Romanilor și, mai târziu, a Slavilor.
7. In colecția de comunicări întitulată *Las Casas et la politique des droits de l'homme* (Aix-en-Provence 1974).
8. In *Les soirées de Saint-Petersbourg* (Paris 1821).
9. Bernard d'Espagnat, op. cit.
10. A se vedea în *L'univers psychique* (Paris 1979). Dar și în Berdiaev, de pildă, care susținea, încă în anii 1930, că materialismul dialectic constituie o contrazicere în termeni. A se vedea, de asemeni, în acest sens, lucrarea mea *Los derechos humanos y la novela del siglo XX*.
11. In măsura în care tradiția orfică n'ar fi și ea de origină daco-tracică.

IN LUME, NU DIN EA

lui Dinu Noica

Oare de când să fi rămas
Uitate'n amintire
Atâtea gânduri de pripas
Ce nu încap în fire

Și care'ntorc fără sfârșit
C'un dor de peste viață,
Ca luna'n cerul amăgit,
Mereu aceeași față

Neștiutoare de noroc,
Trecând prin viața mea
Pe unde trec și'n orice loc:
In lume – nu din ea...?

Londra, 1977

MIHAI NICULESCU

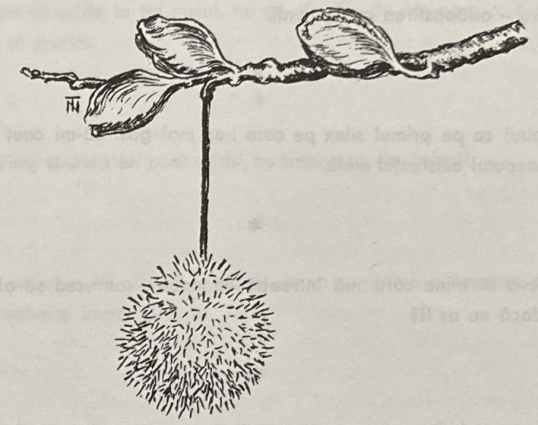

IOAN I. MIREA

GÂNDURI

„S'au născut la noi genii" ... oare, din belșugul românesc, au încetat să se mai nască și eroi?!

*

Am eu nevoie de mine? Și ce să fac cu mine?

*

Intrebat ce ar face dacă i-ar arde casa, Cocteau ar fi răspuns: „Aș lua cu mine focul!" Cei care și-au părăsit țara arzând, au adus cu ei focul?

*

Când vom înceta să ne depășim, vom fi egali animalelor!

*

Făptura – adăpostirea perfecțiunii.

*

Ar trebui ca pe primul silex pe care l-aș mai găsi să-mi caut amprentele de la începutul existenței mele.

*

E cineva în mine care mă întreabă continuu – ar vrea să afle ce ar fi lumea dacă nu aș fi?

*

Aș vrea să-mi calchez memoria, s'o reconstitui din rămășițele urmelor vechi, spre a semăna cu mine fără să mă plagiez.

*

Dacă la primul sărut, mi-a spus cu aprindere un tânăr, mi-ar fi curs sânge din gură, aș fi știut, în clipa aceea sublimă, că iubirea mea a murit...

*

Viața: – singurul privilegiu al planetei noastre de a experimenta dimensiunile morții.

*

După atâtea catastrofe, numai **iubirea** și **frumusețea** au reconstituit lumea!

*

Istoria a încetat să ne mai învețe că nu poți transforma pe coruptibili în incoruptibili.

*

În timp ce se ucide la tot pasul, nu ne rămâne de cât **poezia** să ne învețe ca să știm să murim.

*

Chiar învins, spunea un poet vechi, nu trebue să capitulezi!

*

Și totuși moartea nu știe că viața e ultima tentativă a ceea ce **a fost** un început de salvare imposibilă.

*

Mă plimb în fiecare zi pe străzile Parisului, și mereu mă alung și mereu mă pierd și mereu mă regăsesc, mai ales când lumina lui se împreună cu lumina de unde am plecat.

*

În mersul lui, timpul imprimă pe obrazul nostru lacrimile care nu ne-au curs.

*

Îi cer vieții să-și amintească de câteori am fost în agonie!

*

Trebue 60 de ani ca să faci un om, spunea Picasso, și, după aceea, să-l dai morții, l-a completat André Malraux.

*

Câteodată închid ochii să nu mai văd; orb, aș vrea să privesc întunericul în lăuntru – ca să pot vedea mai bine lumea de afară.

*

De o săptămână de când sunt la Chars, plouă și e frig și e urât. Păsările stau zgribulite prin adăposturi. Nu mișcă decât trenul. Rareori, stoluri desperechiate de rațe sălbatice, zbor razant. Intr'o dimineață am găsit un șarpe intrat nu știu cum în atelier. Sta întins, rotund, nemișcat, ca un sul. Cine l-o fi **ghidat** din pădure (atelierul e la poalele pădurii) până aici, la căldura moale a caloriferului? Mă apropii de el. Solzii gris, metalici, îi tresaltă lent. Ce mers minunat, pe dinlăuntru, ascuns! L-am lăsat în pace. Cât am lucrat, l-am și uitat. A doua zi l-am găsit neclintit. Merii din grădină, uzi, sunt în floare. Pe soclu, de marmura albă, o Eva solitară, abandonată, rece. O fi trecut pe lângă ea Șarpele? Ciudată asociere a șarpelui din atelierul meu cu păcatul originar. In prima zi cu soare, nu l-am mai găsit. Probabil că s'a reîntors în Paradisul lui vegetal. Și undeva, Eva, împietrită în ploaie.

*

Ne văd pietrele?

*

Un răspuns lui André-Charles ROUSSEAU (dela „visages du XX-ème siècle"):
– nu sunt ancorat în Dada și nici în pop-art. N'am venit ca să mă alătur de nimeni. Și în artă sunt un exilat. Mă adaog doar lucrurilor abandonate pe străzi. Am strâns lucrurile din pulbere și de la rigol, și după ce le-am spălat, cu tristețile lor am încercat să alung tristețile mele.

*

Înaintez cu curaj – într'acolo unde nu pot ajunge.

*

Iert pe toți aceia care, lovindu-mă, le cer să nu mă ierte.

*

Numai la câtecineva bucuria de a fi trist!

*

Aș fi vrut să merg la Ierusalim. Aș fi vrut să-l caut în Mormântul Golit; poate așa aș fi putut să-mi explic **vidul** din lume.

*

Cu siguranță că dacă am înceta să ne **căutăm,** am înceta să ne **pierdem.**

*

Acasă, mă rugam cu frică, în gând, să nu fie tăiat cocoșul, de paște, mielul să nu fie înjunghiat, gloabele bătrâne, cu bube de la hamuri și cu sudori uscate, să nu fie abandonate, toamna, în câmp, ca lupii să nu le sfâșie.

Crede-ți-mă, copil, m'am strecurat într'o noapte, tremurând, singur, pe fereastra bisericii și m'am rugat ca mânzul în agonie, de va muri, să nu fie zvârlit la câini. Îi sărutasem de atâtea ori steaua din frunte! Și de câte ori, în joacă, nu mă izbise cu copitele! Dimineața, când m'am reîntors, am găsit mânzul zbătând vioi ugerul iepei. Tata m'a bătut că nu dormisem.

*

Goethe: „De îndată ce un lucru intră în mâna artistului, încetează să mai aparțină naturii". Poate numai așa lucrurile vor afla câte ceva despre noi.

Paris, 1978–1979

IOAN I. MIREA

*

* *

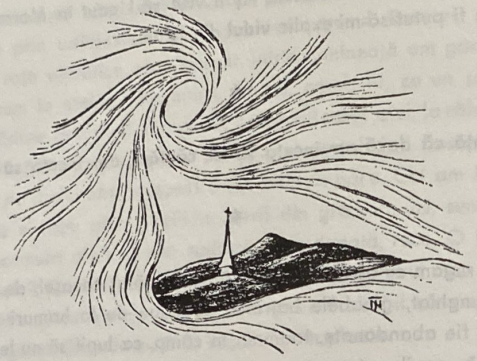

SĂ NINGĂ

iubirea noastră de astăzi pe mâine
cât de ciudat ne întorceam în petale –
de ce neapărat
    să ningă, să ningă,
și pomi îmblânziți de atâta zăpadă

pe garduri tac straturi de alb și de alb
cu ce am greșit în urmele șterse?
o stradă
    și frica de drumuri
și drum –
culoarea zăpezii pe cizme și altfel.

pantof de bărbat
    întrebări de femei
și iar paralel și iar împreună
și gheața și gheața și gheața'n copaci
și mâinile calde
    pe trupuri de lună.

se zbate un lup în frica de nouri
și câinele urlă la cer fără sens
auzi câtă gheață coboară în trunchiuri
și pârâie stâlpii albastrului dens.

Vino: e clipă adâncă de liniști -
doar noi mai putem să oprim înnoptări!

ZONĂ PĂGÂNĂ

Zonă păgână târziul de-a scrie
când totu-i oprit în lacrimi și dor
când cerul murdar
    cerșește la colțuri
și pomii se'ntorc
în lut fără rod.

Frica de ziuă se zbate în trupuri
doar câini jigăriți
    prin ore călcând
a gard putrezit la margini de curte
și casă
    cu gând de chirpici.

Dar unde e câmpul și iarba și zborul?
Omida se coace în palme de grâu
și bulgării țipă
    și țipă sub aer
și mor albatroșii de alge striviți.

Dar unde e cerul și apa și dorul?

FLORICA BAȚU

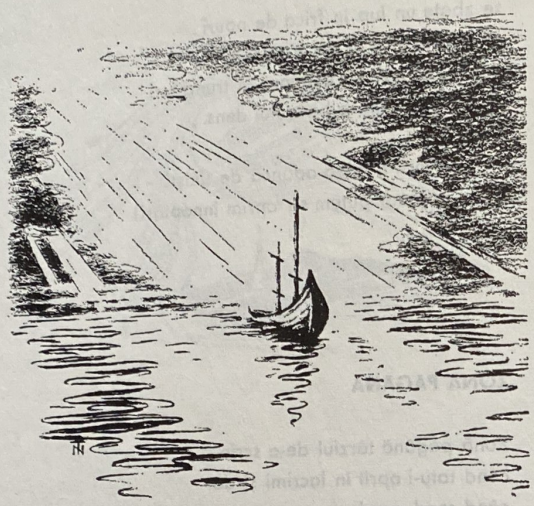

MIRCEA ELIADE

JURNAL 1976

– FRAGMENTE –

6 Ianuarie, 1976.

Catul despre opera rivalului său, Appolonius Rhodos: „O carte groasă e cu atât mai proastă cu cât e mai groasă."

Intreaga poetică alexandrină formulată într'o butadă.

10 Ianuarie.

Găsesc în Scholem un text din **Sanhedrin** (98 a), care ar trebui meditat de toți cei care „iau în serios" creștinismul. Ni se spune că Mesia se află la porțile Romei, printre leproși și cerșetori. Scholem precizează că această

„fabulă rabinică" datează din secolul II; adică, mult timp înainte ca Roma – ale cărei legiuni distruseseră Templul, în 60 A.D.., și risipiseră pe Evrei în exil – să devină scaunul Vicarului lui Christos, centrul Bisericii care se considera împlinirea mesianismului ebraic.

Ce splendidă și cutremurătoare imagină! Pentru Evrei, **adevăratul** Mesia își așteaptă ceasul, pierdut printre leproși, la porțile Romei, de unde porniseră legiunile care le nimiciseră statul, Templul și cetatea sfântă, Ierusalimul. Și tot acolo continuă să aștepte Mesia și după dispariția Imperiului roman când Roma a fost luată în stăpânire de capul creștinismului occidental.

11 Ianuarie.

Ninge. Parcă niciodată Campusul n'a arătat atât de frumos... Am început seminarul despre alchimie. Descopăr, cu părere de rău, că niciunul din studenți n'a cercetat mai îndeaproape alchimiile chineză și indiană. E drept, am anunțat un seminar despre tradițiile hermetice în Renaștere, Post-Reformă și „epoca Luminilor". Dar mi-ar fi plăcut să știu că măcar unii din studenți sunt familiarizați cu concepțiile și metodele alchimice asiatice; s'ar fi înțeles mai bine asemănările și deosebirile cu alchimiile occidentale. Sunt nevoit să rezum eu „dosarul asiatic"; mai precis, să completez capitolele respective din **The Forge and the Crucible** – carte pe care au citit-o toți, și o recitesc acum ca pe un **text-book** – insistând asupra ultimelor publicații (Sivin, Joseph Needham etc.).

14 Ianuarie.

Primul seminar despre „Australian and South-American High Gods". Un grup restrâns – dar (sper!), de cea mai bună calitate. Ca deobiceiu, am început printr'o prezentare sumară a problemei care a durat un ceas. Apoi, trei studenți mi-au pus întrebări în legătură cu „metoda cea mai adecvată în studiul religiilor primitive". Le-am răspuns că vom întâlni această problemă la a treia sau a patra ședință a seminarului. Deocamdată, trebuie să se familiarizeze cu **materialele,** să citească cât mai multe **documente.** (Le comunicasem deja o bibliografie adnotată).

Observ, și de data aceasta, obsesia studenților americani: să afle cât mai

repede, dacă se poate dela prima lecție, „metoda cea mai adecvata". Nu cumva să-și piardă timpul cu metode desuete.

15 Ianuarie.

Dacă aș avea o după-amiază liberă, aș scrie o lungă, patetică „Meditație asupra arderii notelor și manuscriselor". Aseară am adunat dosarele cu note și extrase în legătură cu Mediterana, Grecia și Egiptul, le-am transportat în curte și am umplut două găleți de gunoiu. Am repetat operația azi dimineață, pregătind pentru incinerare manuscrisele celor cinci capitole (Mégalithes, Grèce I–II, Egypte, Mésopotamie). Le păstrasem până în ultimul moment, în cazul când aș fi avut verificări de făcut la corectura în pagină. Am terminat corectura – și am vrut **să scap** de acele maldăre de hârtii, unele din ele vechi de 25 de ani, note și extrase adunate încă din Rue de la Tour și în anii când locuiam la Val d'Or. ... Și totuși, melancolia cu care m'am despărțit de anumite dosare, mai ales cele despre religiile mediteraneene și greacă. Transcrierile din autorii mei favoriți (Homer, Hesiod, Herodot, Pausanias). „Observațiile personale", pe care le scriam în grabă, întrerupând o lectură sau transcrierea unui text, convins fiind că erau „profunde" și „originale"; pe care le reciteam câteva luni, sau câțiva ani, mai târziu, adeseori **neînțelegând** ce voisem să spun (mă grăbesc întotdeauna când însemn asemenea „observații"), sau descoperind că notasem lucruri fără mare importanță ...

Oricum, îmi dau deodată seama, incinerarea (în ultimele luni) a peste 3000 de pagini mă sărăcește – fără să înțeleg prea bine **în ce sens.**

Fără dată, Ianuarie.

Seara se prelungea, monotonă, în discuții risipite, insipide, și începusem să regret că venisem. Când, nu mai știu în ce context, L. L. aminti această frază a lui Thoreau: „Feriți-vă de orice întreprindere care cere neapărat haine noi" **(Beware of all enterprise that require new clothes).** Parcă la un semnal, întreg grupul de studenți și profesori se însufleți. Extraordinara „ieșire" a lui R., care vedea răsfrântă în acea maximă întreaga ideologie „obscurantistă", primitivistă a lui Thoreau, rezistența lui față de tot ce implica civilizație,

industrie, tehnologie; obsesia lui de a regăsi paradisul originar, bucuriile simple, etc. Și comentariile lui F. în legătură cu funcția rituală a hainelor noi. Am plecat aproape de miezul nopții, când se discuta nuditatea și simbolismul vestmintelor arhaice ...

Paris, 9 Februarie.

Am ajuns ieri, la miezul nopții. Sibylle ne aștepta la aeroport. Acasă, în Place Charles Dullin, ne surprinde neplăcut frigul.

La Chicago, am păstrat cu grijă „secretul": doctoratul **honoris causa** la Sorbonna. Nu i-am comunicat vestea decât lui Joe Kitagawa.

Zilele pierdute, ca deobiceiu, înaintea călătoriei. N'am putut scrie decât scrisori: 29 în trei zile ...

Paris, 11 Februarie.

Cu Giza și Dinu, la Versailles să vedem **Godspell.** Dezamăgit, (dealtfel n'am mai avut răbdare să asist la partea a II-a). Falsa „îndrăzneală" de a reactualiza Evanghelia după Matei. De fapt, textul parabolelor e rostit cuvânt cu cuvânt -- dar comportamentul celor care le ascultau e altul: țipă, cântă, se trântesc pe jos, se amenință, se îmbrățișează.

Greșala inițială: autorul l-a adus pe Iisus pe scenă, sub înfățișarea unui **hippy** mai de treabă și oarecum „charismatic". E greu de închipuit un Iisus care dansează pe muzică **rock,** care sărută fetele etc. etc. Concepție ieftină și, în fond, naivă: că **reactualizarea** acelui **illud tempus** evanghelic trebuie să integreze chiar pe Iisus în „gloata păcătoșilor" din zilele noastre. In orice context istoric, Iisus **trebuie** să se deosebească de contemporani – și nu numai prin parabolele pe care le povestește, ci și prin **prezența** lui. Scenariul ar fi fost admirabil dacă **cineva,** un „Învățător", ar fi povestit Evanghelia unui grup de păcătoși și inocenți din zilele noastre. **Jucând rolul** lui Iisus.

Paris, 13 Februarie.

Dejun la Meslin, titularul catedrei de Istoria Religiilor, care mă va prezenta

mâine în amfiteatrul Richelieu. Tânăr, erudit, simpatic. Reîntâlnesc pe Charlotte Vaudeville și pe Marroux.

*

Incă nu „realizez" semnificația doctoratului **honoris causa,** decernat de Sorbona unui refugiat, care predă la Chicago, fără „relații" academice la Paris (sau aiurea), unui istoric al religiilor care nu e nici marxist, nici structuralist, tocmai astăzi, în 1976, când întreaga cultură franceză e dominată de marxiști, stângiști, freudieni etc.

Ceea ce mă impresionează mai mult: singurul Român care a primit până acum această distincție, a fost N. Iorga, „idolul" adolescenței și tinereții mele.

14 Februarie.

Foarte emoționantă ceremonia din amfiteatrul Richelieu. Corul și orchestra de studenți, de o sobră și totuși originală eleganță, în stânga estradei, în mijlocul căreia se afla Rectorul Alphonse Dupront, înconjurat de noi, cei cinci proaspeți doctori **honoris causa,** și cei cinci profesori care ne prezentau. Printre cei cinci „onorați", Menuhin și Heath, fostul Premier al Marii Britanii; cunoscându-i-se **son violon d'Ingres,** a fost invitat să dirijeze **Alleluiah.**

Ascultându-l pe Dupront citindu-mi „elogiul", îmi aminteam de anii 1937-38, când îl rugasem să revadă manuscrisul studiului lui Pettazzoni, trimis pentru **Zalmoxis.** Dar mai ales de anul 1946 (sau 1947?), când, crezând că îmi asigură bursa la CNRS, s'a dus la Ministrul României (marele savant matematician, Stoilow), rugându-l să nu se opună, căci el Dupront, mă cunoaște bine dela București, și știe că n'am fost „fascist". Stoilow, se pare, i-a dat asigurări. Dar a telefonat la București pentru instrucții și rezultatul a fost: **Niet!**

Dacă n'ar fi luat această inițiativă, Legația n'ar fi aflat de cererea mea, și aș fi primit bursa.

15 Februarie.

Sibylle a invitat vreo 40 de prieteni și colegi la restaurantul Beauvillier,

Seară neuitată. Vorbesc Eugen Ionescu (amintind, cu mult humor, „conflictul generațiilor" din tinerețea noastră bucureșteană), Henry Corbin și Paul Ricoeur. Impresionanta mărturisire a lui Paul: că **Traité** l-a ajutat să se elibereze de Karl Barth.

Georges Dumézil îmi spunea, amintindu-mi dificultățile create de Ambasadă, în 1948 – și referindu-se la discursul atât de elogios al lui Meslin: „Intr'o asemenea traiectorie se poate descifra intervenția Providenței."

22 Februarie.

Julien Green notează în **Jurnalul** lui: „Même si mon livre n'est rien, ce livre doit être écrit et, paradoxalement, ce rien doit exister, car l'écrivain n'est créé que pour créer lui-même" (20 février, 1945).

In ceea ce mă privește, îmi place să compar cărțile pe care le scriem cu florile. Știm foarte bine că, odată ce le-am tăiat și le-am adus în casă, le-am așezat în vaze, nu vor supraviețui decât câteva zile – dar certitudinea asta nu le micșorează frumusețea. Ca și florile, cărțile participă la modul **epifanic** de a fi. Esențialul este **să se arate,** chiar dacă vor fi uitate în câțiva ani.

Chicago, 26 Februarie.

Am ajuns ieri, pe la 4:00; lumină, zi de primăvară. Găsesc multe cărți și prea multe scrisori (la care **trebuie** să răspund).

Cinăm la Kitagawa (o veste proastă: Nathan Scott a acceptat invitația la Universitatea din South Carolina). Apoi, acasă, încep **Jurnalul** lui Octav Suluțiu. Il termin azi dimineață, în biroul meu dela Meadville. Melancolia amintirilor: 1933–38. Dar mai ales, melancolia evocărilor lui Suluțiu. L-am cunoscut puțin; îl întâlneam când venea în Capitală dela Brașov, unde își avea atunci catedra. Imi plăcea, și îl admiram pentru „sinceritatea" lui – în tot ce scria, în tot ce vorbea (despre scriitori, despe „problemele la ordinea zilei") Dar nu mă entuziasmase romanul lui, **Ambigen.** Știam, vag, despre pasiunea lui pentru Lydia; sunt, dealtfel, paginile cele mai patetice din **Jurnal.**

1 Martie.

Recitesc cele câteva zeci de pagini din ceea ce am numit, pretențios, **Jurnalul** secret. Certitudinea că vor fi distruse, că, deci, nu le va citi nimeni, îmi îngăduie o „libertate" depășind spontaneitatea cu care mi-am redactat **Jurnalul***), sau scrisorile către prieteni, sau **Autobiografia** (deși, în acest ultim caz, unii mi-au reproșat „sinceritatea" exagerată care, în cele din urmă, se confundă cu indiscreția...). Lectura acestor pagini m'a surprins și m'a încântat. Imi dau seama ce poate însemna, pentru autorul lor, regăsirea unor „pagini intime". Este ca și cum s'ar privi din nou în oglinda în care, copil, s'a privit pentru întâia oară cu **atenție,** și fără să-i fie frică...

Dar câte alte descoperiri, pe care nu le-aș fi bănuit! De ce am revenit de atâtea ori (deși cu o altă intensitate, aproape cu fervoare) asupra unor probleme pe care le-am discutat, totuși, în **Jurnal** și chiar în diferite scrieri? Bunăoară, dialectica, atât de misterioasă, a camuflării sacrului în profan...? S'ar spune că problema aceasta începe să devină o obsesie. Căci o reîntâlnesc nu numai în lucrările mele de Istoria Religiilor și în scrierile literare din ultimii 30 de ani, dar și în reflecțiile pe care le notez exclusiv pentru mine.

3 Martie.

...In fond, între multe altele, descopăr în acest **Jurnal secret** și nostalgia unei „opere" pe care încă n'am îndrăznit s'o scriu. „Fervoarea" cu care reiau și dezvolt reflecțiile despre camuflarea sacrului în profan are, desigur, o semnificație mai adâncă. Cred că încep s'o înțeleg: această dialectică a camuflajului este mult mai cuprinzătoare și mai profundă decât am prezentat-o până acum. „Misterul camuflajului" fundează o întreagă metafizică, și anume: „misterul" condiției umane. In fond problema camuflajului mă obsedează pentru că nu mă hotărăsc s'o adâncesc, adică s'o prezint sistematic și s'o discut pe planul care îi este propriu, cel al meditației filozofice.

S'ar putea ca asemenea reflecții, destinate să rămână secrete, îmi reproșează, indirect, că sunt pe cale să-mi trădez vocația de filozof...

*) Este vorba, evident, de textul integral al Jurnalului, nu de fragmentele publicate.

9 Martie.

Implinesc 69 de ani.

Azi am încheiat seminarul despre Alchimie. W. T. m'a întovărășit până acasă, după ce ne-am plimbat de mai multe ori pe Woodlawn Avenue, între Midway și strada 57. Era cel mai bine pregătit din toți membrii Seminarului. Este în al treilea an la Committee on Social Thought; în teza de doctorat va cerceta câteva probleme de istoria științelor în secolele XVII–XVIII. Ca de atâtea ori în discuțiile Seminarului, revenim mereu la această fascinantă problemă: de ce „știința modernă" **a trebuit** să ignore, sau să respingă, tradiția hermetistă, care dominase alchimia și iatro-chimia secolului XVII? Cum arătasem într'una din ședințele Seminarului, triumful mecanicei lui Newton a sfârșit prin a desființa însuși idealul științific al lui Newton. (Toate acestea sper să le precizez în **The Myth of Alchemy,** conferința pe care o voi ține la Seattle în 29 Aprilie. Dar, mai ales, va trebui să le discut într'o perspectivă mai largă în volumul III din **Histoire des croyances.**)

Ce extraordinară pleiadă de savanți, filozofi, medici – dela Paracelsus și John Dee la Comenius, J. W. Andreae, Ashmole, Fludd, Newton – și toți visau desăvârșirea omului occidental printr'o reformă a educației, implicând o **renovation** radicală a creștinismului și o nouă metodologie științifică. Idealul lor era „holistic", ca al lui Pitagora și Platon, sau al științei chineze, adică implica omul întreg. Efortul lor de a integra tradiția creștină, hermetismul alchimic și gândirea științifică (în primul rând matematica, mecanica, astronomia), speranța lor de a salva Bisericile creștine de provincialism și războaie fratricide, și de a funda un nou tip de educație – toate aceste proiecte, sinteze, nostalgii, anticipații, le consider drept ultima **creație religioasă** a Europei occidentale, cu atât mai anevoie de judecat cu cât a fost sugrumată în germene.

12 Martie.

Mircea Handoca îmi trimite cartea postumă a lui Comarnescu, **Chipurile și priveliștile Americii.** Ultima parte (pp. 419–582) cuprinde **Jurnalul** lui Titel, în timpul vizitei lui în USA (Ianuarie–Februarie 1968). Incep să-l citesc, pe nerăsuflate. Dela început, uluit de **energia** lui Titel, de extraordinara lui vitalitate, bine stăpânită de voința și generozitatea lui. Indată ce-a avut la îndemână o mașină de scris, s'a apucat să-și redacteze „Jurnalul"; de fapt

o lungă scrisoare pentru prietenii din țară, în care însemna, după obiceiul lui, tot ce-ar putea fi interesant: idei, informații practice, impresii, amintiri, statistici. Pur și simplu formidabil!

Martie.

Două săptămâni înainte de încheierea Seminarului despre Alchimie, am zărit într'o vitrină **The Foundations of Newton's Alchemy** (1975), de B. T. Dobbs. Am cumpărat-o pe loc. Aflu lucruri uluitoare: sutele de manuscrise alchimice ale lui Newton (transcrisese cu mâna lui aproape toate textele importante, și le adnota pe măsură ce încerca să repete în laborator experiențele propuse), au fost ignorate de cercetători **mai mult de două secole** (căci, spuneau ei, aceste manuscrise reprezentau activitatea „mistică și obscurantistă" a genialului fizician). In cele din urmă, prin 1930, au fost vândute la licitație de către descendenții familiei Newton. O mică parte din ele au fost recuperate de John Maynard Keynes, în 1936–39. Din nefericire, colecția originală n'a mai putut fi reconstituită. Dar profesorul Dobbs a cercetat cu o desăvârșită minuțiozitate cele vreo 40–50 de manuscrise dăruite de Keynes bibliotecii Universității din Oxford. Și a ajuns la concluzii pasionante și turburătoare.

Newton a verificat, experimental, în laborator, întreaga literatură alchimică, „așa cum nu se mai făcuse până la el, și nu s'a mai făcut după el" (p. 88). Prin aceste experiențe, Newton spera să descopere structura micro-Universului, care ar fi trebuit să corespundă sistemului său cosmologic. Descoperise în gravitate forța care menținea planetele în orbitele lor, și încerca acum să identifice forțele care acționează corpusculele în Universul molecular. Dar deși a experimentat necontenit din 1668 până în 1696, n'a izbutit să le identifice.

Foarte semnificativ mi se pare rolul alchimiei în teologia lui Newton. Ca și hermetiștii din epoca helenistică și din Renaștere, Newton credea într'o revelație primordială, pierdută și apoi regăsită de câțiva inițiați; aceștia ar fi comunicat-o, camuflat, în fabule și mituri, ca să nu fie înțeleasă de profani. Dar Newton era convins că, în zilele noastre, revelația primordială poate fi recuperată în întregime prin experiențele repetate în laborator. De aceea studia mai ales textele esoterice, socotind că „adevăratele secrete" erau ascunse acolo.

Ca și mulți dintre contemporanii lui, Newton nu se îndoia de realitatea transmutației metalelor. Iată o frază din **Opticks:** „Transformarea corpurilor în lumină și a luminii în corpuri, convine dinamicei Naturii, care s'ar spune că iubește transmutația" **(which seems delighted with transmutation).** Dobbs scrie că Newton nu s'a îndoit niciodată de validitatea principiilor alchimiei, și într'un anumit sens întreaga lui carieră după 1675 pare un lung efort de a integra alchimia și „filozofia mecanicistă" într'un sistem unitar. La apariția faimosului op, **Principia,** detractorii spuneau că „forțele" lui Newton erau de fapt ceea ce hermetiștii numeau „calități oculte". Dobbs le dă dreptate: „forțele" lui Newton erau foarte asemănătoare „simpatiilor" și „antipatiilor" oculte de care vorbeau hermetiștii din Renaștere. Dar, pe de altă parte, Newton conferă „forțelor" un statut ontologic echivalent statutului materiei și mișcării; cu alte cuvinte, le „cuantifică", și astfel fundează știința mecanicii. Cum scrie Richard Westfall în **Force in Newton's Physics,** știința modernă este produsul căsătoriei între tradiția hermetică și filozofia mecanicistă.

30 Martie.

Am revăzut traducerea engleză a porțiunii din **Fragments d'un Journal** (pp. 231–571) pe care o va publica Harper and Row. Cred că am făcut o greșală acceptând această drastică reducere a textului. (E drept, editura m'a asigurat că se va traduce restul – „dacă volumul va avea succes"). Deja **Fragments d'un Journal** reprezintă o selecție destul de severă: mai puțin de o treime din manuscrisul original. Am eliminat aproape toate însemnările de interes strict personal, toate aluziile la evenimentele politice, precum și „indiscrețiile" relative la contemporani. Dar, în afară de asta, am lăsat la o parte o sumă de note de lectură și comentarii (mai mult sau mai puțin savante), socotindu-le mai puțin atrăgătoare pentru „cititorii nespecialiști" – deși s'ar putea ca tocmai asemenea însemnări să intereseze publicul: în fond, zecile de mii de exemplare ale edițiilor „livre de poche" n'au fost cumpărate numai de „specialiști"...

8 Aprilie.

Termin Prefața pe care mi-a cerut-o John Shopp pentru **No Souvenirs**

(căci acesta va fi titlul traducerii engleze a selecțiilor din **Jurnal**). Am scris-o cu interes, și dacă n'aș fi fost prins cu multe alte treburi, aș fi adăogat încă 10–15 pagini. Sunt atâtea lucruri de precizat, atâtea **malentendus** de lămurit. Pentru mulți din cititorii mei de limbă engleză, descoperirea „scriitorului" îi va surprinde, poate chiar îi va deruta. Clișeul „omului de știință" terorizează încă mediile academice. Mulți cred că imaginația poetică, creativitatea literară nu se împacă cu cercetările științifice „obiective". (Clișeul este moștenit din epoca pozitivistă dar încă nu și-a pierdut prestigiul.) Foarte puțini știu că „adevărații" oameni de știință gândesc tocmai contrariul. Încă de acum vreo douăzeci de ani, Norbert Wiener (și nu era singurul) afirma că fizicianul nu înregistrează „obiectiv" (cum se credea pe vremuri) propriile sale observații, ci **participă** activ la experiențele pe care le face. Cita în special rolul observatorului în teoria relativității și teoria cuantelor.

Va trebui să mai treacă 10–15 ani până ce omologarea creativității științifice cu creativitatea artistică va deveni evidentă pentru toată lumea, inclusiv mediile academice. Curând după aceea, observațiile de față vor părea truisme . . .

9 Aprilie.

Mai este un aspect al activității mele (așa cum se poate ghici din anumite pagini ale **Jurnalului**) care ar trebui explicitat. Și anume: tendința de integrare (de „totalizare") a diferitelor niveluri de cunoaștere (teoretică, psihologică, literară, istoriografică etc.). Cred că omul contemporan – și mai ales „omul de mâine" – va fi **obligat** să integreze cunoașterea logic-rațională și cea simbolic-poetică. Sunt deasemenea convins că presiunea Istoriei ne va forța să ne familiarizăm cu diversele expresii ale geniului creator extra-european (în primul rând asiatic și african, dar și creațiile culturilor arhaice din Oceania și America de Sud). Așa cum am repetat de nenumărate ori în ultimii 30 de ani, disciplina Istoriei Religiilor constituie cea mai potrivită metodă pentru înțelegerea civilizațiilor tradiționale („primitive") și orientale. Într'un cuvânt, această disciplină (cel puțin, așa cum o înțeleg și o practic eu), va contribui considerabil la „planetarizarea" culturii. („Planetarizarea" s'a efectuat, până acum, exclusiv pe planul tehnologiei industriale și al ideologiilor politice – cu rezultatele care se cunosc).

16 Aprilie.

Primesc un exemplar din **Histoire des Idées religieuses**, I. Nu îndrăznesc încă să-l recitesc. Cartea aceasta apare aproape 30 de ani după **Traité d'Histoire des Religions** (al cărui titlu original era **Prolégomènes à l'Histoire des Religions: Morphologie et Structures du Sacré**), și pe care îl continuă și completează.

Source-Book (= **From Primitives to zen**) constituie o antologie de texte religioase clasate tematic (mituri, Figuri divine, rituale, tehnici extatice și contemplative etc.). Dacă voi reuși să închei **Histoire des Idées religieuses**, cititorul va avea la îndemână, în cinci volume, esențialul întregii discipline.

21 Aprilie.

Dogma marxistă – că nu conștiința oamenilor le determină ființa, ci, dimpotrivă, situația lor socială le determină conștiința – poate fi justificată numai dacă luăm în considerare **condiția umană** așa cum e **dată**, adică, „decăzută". Dar toate tradițiile religioase insistă că tocmai de **această** predeterminare și condiționare omul trebuie să se elibereze. Toate tradițiile posedă o „metodă", o „asceză", o „yoga", prin care omul își poate dobândi adevărata lui identitate, trecând dela ignoranță la „știință" (gnoză), dela condiționare și sclavie la libertate.

Acum 30 de ani, încheiam **Le mythe de l'éternel retour** spunând că creștinismul este „la religion de l'homme déchu". (Observație care n'a prea fost înțeleasă – dar asta e altă poveste . . .). Aș putea adăoga astăzi că marxismul este „la philosophie de l'homme déchu". Singura filozofie care îi justifică păcatele și îi validează resentimentele.

Seattle, 29 Aprilie.

La Washington University, citesc conferința **The Myth of Alchemy.** Profesorul Weber, care m'a invitat, a ținut, anul trecut, un seminar despre simbolismul alchimic în literatura engleză, utilizând ca **text-book** noua ediție în livre de poche a **The Forge and the Crucible.** Majoritatea studenților, îmi

spune, s'au pasionat de „problema temporalității", adică de accelerarea timpului prin **opus alchymicum.**

Chicago, 30 Aprilie.

Azi dimineață, la Seattle, seminar de un ceas cu studenții lui Weber Câțiva mi-au pus întrebări interesante, mai ales în legătură cu interpretarea alchimică a marilor descoperii științifice din secolele XVII–XVIII (circulația sângelui, legea gravitației universale etc.).

3 Mai.

Corectez și dezvolt interviewul pentru **Parabola,** despre „inițiere". Întâmpin (pentru a câta oară?) aceeași dificultate: ne aflăm într'o epocă de radicală desacralizare, în care scenariile inițiatice supraviețuiesc în universurile onirice și artistice. Dar numai acolo? Dacă acceptăm ceea ce am numit „dialectica camuflării sacrului în profan", trebuie să admitem și această posibilitate: că un anumit tip de „inițiere" se împlinește, în zilele noastre, sub ochii noștri, dar atât de perfect camuflat în „profan" încât nu poate fi recunoscut ca atare. Numai că, pentru a face inteligibilă această situație paradoxală, trebuie explicitată „dialectica camuflării sacrului" – și operația aceasta mi-ar cere 60–70 de pagini...

Fără dată [Mai]

In ultimii zece, doisprezece ani am citit o duzină de cărți despre Alexandru Macedon; aproape toate excelente (în primul rând lucrările lui W. W. Tarn, F. Schachermeyr, F. Altheim, R. D. Milns, R. L. Fox). Și totuși, cred că figura și destinul celui mai enigmatic geniu militar al lumii își așteaptă încă istoriograful. Nu pentrucă ce s'a scris până acum n'ar fi valabil, dar nicinul din autorii pe care i-am citit nu prezintă „fenomenul Alexandru" în totalitatea lui. Istoricii se ocupă de Alexandru **personaj istoric;** și apoi alți cercetători, în zeci de studii și articole erudite, analizează și discută **legendele** urzite în jurul lui, circulația **Alexandriei,** motivele folklorice cristalizate cu timpul în

jurul eroului transformat în personaj mitologic. Dar **semnificația** lui Alexandru se revelează numai într'o viziune unitară, în care biografia e completată de mitologia pe care a inspirat-o. Ca și Buddha, ca și Mohamed, destinul lui Alexandru își descoperă adevăratele dimensiuni mult timp după moarte. Distincția între **istoria** și **legenda** lui Alexandru se datorează unei iluzii metodologice, moștenire a istoriografiei secolului XIX. Ceea ce oamenii au crezut și au imaginat după moartea unei personalități excepționale, **completează** și **lămurește** semnificația și misiunea specifice acestei personalități. Modelul care l-a fascinat pe Alexandru a fost Herakles sau Dionysos. Din biografia faimosului cuceritor memoria populară a reținut **istoria exemplară a Eroului** care nu s'a mulțumit să fundeze cel mai vast Imperiu cunoscut în antichitate, ci a vrut să ajungă la „capătul Pământului" și, mai ales, a căutat fântâna tinereții fără de bătrânețe și a vieții fără de moarte.

15 Mai.

Cu Charlotte și Nathan Scott la Milwaukee, invitați de Ihab Hasan. Aproape două ore cu mașina, sub o ploaie torențială. Când ajungem, pe seară, nu ne putem da seama că Lacul Michigan se află la câțiva metri în fața casei...

Discuția poartă mai ales asupra ultimelor orientări ale criticii literare. Hasan este tot mai interesat de simbolismul religios, de alchimie și, în special, de gnosticism. Fascinația gnosticismului pentru contemporani ar merita o lungă analiză; dar efectuată din altă perspectivă decât aceea a lui Eric Voegelein.

20 Mai.

Voiam să recitesc paginile din **Jurnalul** lui Julien Green, imediat după reîntoarcerea lui la Paris, în Septembrie 1945 (eu sosisem doar cu câteva zile mai înainte). Și, cum mi se întâmplă adesea cu Julien Green, nu l-am mai lăsat din mână vreo două ceasuri. Dar cât de trist mi se revelează creștinismul lui, obsedat de „păcat", de „carne", de „lupta între suflet și trup" etc. etc. Amintește, uneori, de dualismul gnostic și, mai ales, manicheist. Și totuși, J. G. știe foarte bine (o spune de mai multe ori, dar cu sfială, fiindu-i parcă

teamă să nu fie contrazis de teologi) știe că întreg creștinismul poate fi rezumat în cuvintele lui Iisus: „Bucurați-vă, zic vouă, bucurați-vă! Pentrucă Împărăția Cerului se apropie!" (Adică – oricum am interpreta expresia „Împărăția Cerului" – **mântuirea** a devenit posibilă. Mântuitorul se află printre noi.) Dualismul suflet-trup, devalorizarea vieții și a timpului, ascetismul riguros – nu aparțin **structural** creștinismului, care, și în această privință, continuă tradiția religioasă ebraică.

26 Mai.

In fond, ar trebui să fim mai îngăduitori față de moravurile politice din România secolului XIX; moravuri pe care le înfierau Eminescu, Hasdeu, Iorga. Nu erau mai degradante decât în alte țări, în toată Europa orientală și chiar în occident. Căci iată ce scria Saint-Simon, adresându-se fiului său: „Mon fils, quand un homme est ministre, tenez-lui le pot de chambre. Quand il a cessé de l'être, renversez-le lui sur la tête."

28 Mai.

Cinăm la Dr. Emil Popescu, împreună cu familia Matei Călinescu. Apartamentul doctorului, într'un cartier prin care nu trecusem niciodată. Imi dau încăodată seama cât de puțin cunosc Chicago. Mărturisesc asta fără nicio părere de rău. In afară de Centru, The Loop, de anumite cartiere (în special șoselele din fața Lacului), de Campus – această megapolis (populația a trecut de opt milioane!) nu mă atrage. Tragedia marilor orașe americane: au fost astfel construite încât „îmbătrânesc" urît și repede; clădirile nu apucă să fie înobilate de „patina timpului"; nu vezi nicăieri „ruini", ci numai case goale, fără geamuri, așteptând să fie dărâmate, și maidanele acoperite de gunoaie, așteptând să se clădească alte case, care vor „îmbătrâni" în zece ani...

2 Iunie.

„S'enfuir dans un village pour en faire le centre du monde" (**Journal,** 14 septembre, 1895).

Imaginația literară a lui Jules Renard regăsea uneori idei și scenarii tradiționale, ale căror semnificație, foarte probabil, le ignora.

5 Iunie.

Intr'un articol al lui Antoine Faivre găsesc citate aceste rânduri din Novalis despre „întoarcerea acasă. In **Henric d'Ofterdingen,** pelerinul întreabă pe Cyané „où donc allons-nous?" și acesta îi răspunde: „Toujours à la maison!" Iar într'unul din **Imnurile Nopții** Novalis scrie: „Lassé des éternels voyages, rentrons au foyer paternel" („Die Lust der Freude ging uns aus, / zum Vater wollen wir nach Haus"). A. Faivre remarcă, pe bună dreptate, că: „Le mineur, dans son chant alchimique, semble lui répondre: ‚Portés par (la mer) sur ses douces ailes vertes, / Nous rentrons au sein de la patrie!'."

„Intoarcerea acasă" echivalează cu drumul spre Centru și regăsirea de sine. Imagini și scenarii analoge abundă în literatura universală. Exemplul cel mai ilustru ni l-a păstrat **Odiseia:** drumul – lung și greu – al lui Ulise spre casă constituie totodată o serie de **épreuves initiatiques.**

Washington, 15 Iunie.

La Kate și Edward Levi, care, anul trecut, a renunțat la postul de Președinte al Universității din Chicago, și și-a asumat răspunderea de **attorney general.** Superbă, nobilă, casă – cu o grădină în spate, vastă ca un parc.

Cinăm cu Evelyn și John Nef. Din discuția cu Edward Levi notez acest amănunt: la conferințele de presă, întrebările gazetarilor sunt uneori atât de necruțătoare încât lui Ed i se părea că Președintele se află într'o groapă cu lei...

Paris, 25 Iunie.

Un modest: „J'ai pu, seul en mon siècle, comprendre Jésus et François d'Assise" (E. Renan, **Souvenirs d'enfance et de jeunesse,** p. 113 ed. Garnier-Flammarion).

2 Iulie.

Recitesc, după 25 de ani, **Thésée** al lui Gide. Proză superbă, procspătă, atât de subtil camuflată în ironia ieftină a primelor capitole. Dar atât „Mesajul", capital în ochii lui Gide, mi se pare nesemnificativ. Scriitorii occidentali continuă să reinterpreteze, într'un chip mai mult sau mai puțin „personal", vechile clișee moștenite dela Greci, mai ales prin intermediul eruditilor alexandrini. Gide, ca și toți ceilalți care l-au precedat, pleacă dela imagina „Eroului" așa cum a învățat-o în manualele de mitologie clasică sau în Plutarh. **Noua** lui interpretare e deja „orientată" de însăși materia cu care lucrează: este acel Theseu transmis de poeții clasici și de mitografi.

Dacă Gide și-ar fi dat osteneala să descopere **Figura** care se ascunde în dosul acestor clișee... Dacă ar fi citit, bunăoară, **Couroï et Courètes** a lui Jeanmaire, ar fi aflat înțelesul „saltului" lui Theseu în mare, al dansului berzelor, al labirintului... Ar fi descoperit, mai ales, sensul inițiatic al pătrunderii în labirint și al confruntării cu „monstrul" (Minotaurul). Toate acele episoade pe care Gide le „reinterpretează" cu oarecare ironie (saltul in mare, labirintul, Minotaurul, Ariana) sunt, de fapt, încercări inițiatice; **așa** se dobândește condiția de Erou. Aceste semnificații n'au fost introduse ulterior de exegeți și eruditi; ele sunt constitutive mitului lui Theseu. Aparțin, deci, unei realități culturale, uitate sau camuflate **în Grecia clasică.** Ținând seama de Figura primordială a Eroului, așa cum au izbutit s'o reconstituie câțiva cercetători contemporani, Gide ar fi putut propune o „reinterpretare" infinit mai profundă și mai originală.

3 Iulie.

In ultimele zile, călduri cu totul neobișnuite, așa cum n'am mai cunoscut la Paris din 1946 (?). La Hôtel de Suède, camera era atât de fierbinte, chiar în timpul nopții, încât nu puteam dormi nici după ce udasem abundent podeaua. In cele din urmă, am golit câteva căni cu apă deasupra cearceafului, am afundat pijamaua în cuveta plină și am îmbrăcat-o nestoarsă. Așa am reușit să adorm...

Canicula mi-a amintit de anumite veri din Bucureștii adolescenței și tinereții mele. In mansarda din strada Melodiei, lucram gol, cu ușa închisă și cu un lighean plin cu apă lângă mine, în care îmi scufundam fața la fie-

care sfert de ceas... Doar la căderea nopții zăduhul începea să se potolească. Plecam atunci să mă plimb pe jos pe bulevarde; ajungeam uneori până la Șosea.

E curios că arșița din săptămâna aceasta nu mi-a amintit de India. Poate pentrucă nu era acea căldură umedă, asemenea băilor de aburi, care te istovea. Poate pentrucă, la Calcutta, clădirile erau adaptate climei tropicale: zidurile groase de două, trei palme, jaluzelele de lemn, arborii înalți din grădină...

6 Iulie.

Vine să mă vadă Dr. Brătescu, istoric al medicinii, autor al unei excelente monografii despre hipocratism. Vine însoțit de soția lui. Figura mi se părea oarecum cunoscută. – Este fata Anei Pauker!, mă lămurește doctorul. Citiseră, amândoi, **Pe strada Mântuleasa.** – Dar cum de-ați cunoscut atâtea **detalii precise?,** mă întreabă. Nu știu dacă m'au crezut, când le-am mărturisit că povestirea este inventată dela început până la sfârșit, că o inventam pe măsură ce o scriam...

Puerto de Andratx, 8 Iulie.

Am sosit ieri; stăm la vila închiriată de Sibylle.

11 Iulie.

Intristați, îngrijorați, de durerile curioase ale lui Sibylle, mai ales la umărul drept. Doctorii dela Paris au asigurat-o că sunt dureri reumatice – dar, totuși, ne este frică...

20 Iulie.

Redactez capitolul despre originile creștinismului. Mai precis, pun la punct, refac, condensez paginile scrise de curând la Chicago.

Multe amintiri, din prima tinerețe: lectura celor șapte volume ale lui Renan

(nu mi-a plăcut niciodată **La Vie de Jésus,** dar m'a pasionat **L'Antéchrist** . . .); descoperirea primei cărți a lui Paul Louis Couchoud și, datorită ei, multele lucrări („proaste") pe care le-am citit în legătură cu „mitul lui Christos"; fascinația „enigmei Esenienilor" etc. Deabia în ultimii 10–15 ani, pe măsură ce se editează și se traduc textele dela Qumran, începem să înțelegem cât de apropiați erau Esenienii de primele comunități creștine – și, totuși cât erau de diferiți . . .

25 Iulie.

Primesc dela Paris „Une nouvelle Légende des siècles", articolul lui G. Dumézil din **le Monde,** despre **Histoire des croyances.** Admirabil. Oricare ar fi reacția altor savanți, adeziunea lui Dumézil mi-e deajuns: știu, acum, că n'am făcut **fausse route . . .**

Tot Dumézil, prin Prefața pe care a scris-o în 1948, a decis succesul lui **Traité.** Și nu pot uita că el m'a invitat, în 1945, să țiu cursuri la École des Hautes Études, și, în anul următor, m'a prezentat lui Brice Parain, insistând să publice **Techniques du Yoga,** în colecția „La Montagne Sainte-Geneviève".

30 Iulie.

Sibylle: durerile continuă, deși, spun doctorii, analizele sunt bune.

Paris, 5 August.

Ne-am întors ieri. Azi, toată ziua, am corectat și transcris ultimele pagini din capitolul despre originile creștinismului.

Nebănuitele consecințe pe care le-a avut amânarea indefinită a Parusiei! A doua venire, triumfală, a lui Iisus Christos, anunțată de Apostoli, nu se împlinea. Și, totuși, creștinismul a continuat să se răspândească, pentru că, afirmau credincioșii, Impărăția Cerului fusese deja instituită pe pământ: era Biserica, trupul mistic al lui Christos. Evident, prezența Impărăției Cerului nu era **evidentă** decât pentru cei mai autentici, mai „creatori", dintre credincioși. Pentru toți ceilalți, în primul rând pentru Evrei și pentru păgâni, comunitatea creștină, Biserica, nu **arăta** ca o Împărăție a Cerului, nu era o societate umană **transfigurată.**

Începe astfel **camuflarea sacrului** în **istoria** creștinilor; sacralitatea Bisericii se revela numai credincioșilor. (Intocmai după cum divinitatea lui Christos, **camuflată** în omul Isus, nu era evidentă decât creștinilor.) Procesul de de-sacralizare al lumii, al vieții și al istoriei, care triumfă în zilele noastre, își are origina în incapacitatea de a înțelege misterul camuflajului sacrului în profan . . .

10 August.

Dumitru Țepeneag îmi repetă ce-i spunea Marin Preda despre țăranii „dezrădăcinați" care părăsesc satul și-și caută de lucru în orașe. Intregul lor sistem de valori se prăbușește. Nu mai cred în nimic; nu-i mai interesează decât succesul imediat, învârteala, afacerile. Uimitoare este dispariția solidarității comunale (ca să nu mai vorbim de solidaritatea națională): nu sunt numai egoiști, sunt și egocentrici, într'o măsură anevoie de imaginat acum câteva generații.

Concluzia lui Preda: modelul, inspirația și izvorul creativității spirituale era **satul,** acel micro-univers de norme, obiceiuri și comportamente în care se integrau treptat adolescenții și „junii" în trecere spre maturitate, apoi șefii de familie, și în cele din urmă bătrânii.

De comparat cu fenomene similare (evident, încă și mai dramatice) produse de aculturizarea societăților arhaice. Bunăoară, tribul Bororo din Matto Grosso, ale cărui colibe se grupau în cerc în jurul ariei rezervate dansurilor rituale; la rândul lui, cercul era împărțit în patru prin două axe, Nord–Sud și Est–Vest. Acest sistem de orientare și împărțire teritorială rânduia întreaga viață socială și religioasă a tribului Bororo. Dar misionarii Salezieni au voit să le îmbunătățească traiul și i-au reinstalat într'un sat constituit din două rânduri paralele de colibe rectangulare . . . Rupți din cosmologia și sociologia lor tradițională, atât de limpede reflectată în structura satului circular, indienii Bororo și-au pierdut repede identitatea și au crezut în tot ce le-au spus misionarii – apoi n'au mai crezut în nimic.

20 August.

Am terminat astăzi nuvela „Les trois Grâces" începută acum zece zile. In

preziua plecării din Puerto, plimbându-mă pe un drum pe care nu-l cunoș-team, am descoperit un grup de trei vile care, deși independente, comuni-cau între ele într'un mod discret și original. Numele vilelor: **Les trois Grâces.** Am rămas multă vreme, admirându-le – până ce a izbucnit de undeva un câine negru, lătrând amenințător.

Când m'am întors acasă, aveam începutul unei nuvele. Restul l-am desco-perit după ce-am scris primele 10–15 pagini.

Cairo, 5 Septembrie.

Cu Simone și Paul Ricoeur. Am plecat la 12:00 din Paris, spre Roma, unde am schimbat avionul. Haltă la Atena. Am ajuns aici la 9:00 seara. Ne lovește căldura îndată ce coborîm din avion. Aeroportul e tixit. Din fericire, ghidul nostru, Omar, ne identifică repede și, după ce ne cere pașapoartele, ne simplifică formalitățile vamale. E un tânăr frumos, subțire, simpatic, vorbind perfect franceza și engleza. Ne întovărășește într'un mic autobuz până la Hilton. Grupul nostru este destul de modest: doar cinci perechi; un doctor belgian cu soția, doi tineri francezi în voiaj de nuntă, un reprezentant co-mercial cu soția, amândoi belgieni.

In hallul hotelului Omar ne reamintește programul. Mâine dimineață ,la 7:00, vom lua avionul spre Assuan. Deșteptarea la 3:45 . . .

Assuan, 6 Septembrie.

Noapte de insomnie. Dela fereastra camerei noastre, la etajul 18, am privit mult timp Nilul. (Emoția cu care îl descoperisem, într'o dimineață din Decembrie 1928, după noaptea petrecută într'un vagon de clasa III, în trenul Cairo–Alexandria . . .)

Omar vine să ne ia cu autocarul dela aeroport. Tot atât de aglomerat, deși nu era nici 6:00 dimineața. Indată ce avionul aterizează la Assuan, simt că mă daboară oboseala. Din fericire, ajungem repede la hotelul **New Cataract.** Avem o cameră cu terasă, la etajul 10. In față, la picioarele noastre, parcul hotelului (și inevitabila piscină), la dreapta se vede fluviul și insula Elephantine, iar pe colină, sus, mausoleul de marmoră roz al lui Aga Khan.

Dorm puțin imediat după dejun. Apoi cobor în parcul-grădină ca să pri-vesc mai de aproape arborii și florile. La 5:00, plimbare în barcă pe Nil. Ajungem la un sat nubian în insula Sehel. Evident, face și asta parte din pro-gramul turistic: suntem poftiți să bem ceai de mentă, într'una din locuințele mai arătoase, unde ascultăm câteva cântece și ne prefacem încântați de măiestria dansurilor.

Pe de altă parte, ar fi ridicol să ne supărăm. „Turismul" aparține momen-tului nostru istoric cu aceleași drepturi ca și televiziunea, discoteca sau **livres de poche.** Dealtfel, asemenea „programe" ca cel de astă-seară se efectuau (probabil cu mai multă autenticitate) și acum o sută, două de ani. Ar fi interesant de comparat descrierile primilor călători europeni în Egipt – dela Greffin Affagart, în secolul XVI – cu cele ale lui Chateaubriand, Ge-rard de Nerval și Flaubert și, însfârșit, cu reportajele din zilele noastre Sunt convins că nu există soluție de continuitate. Doar intenționalitatea „pro-gramelor" s'a schimbat: dela cântece și dansuri **rituale** pentru cinstirea oaspeților străini, la cântece și dansuri menite să „amuze" turiștii.

Assuan, 7 Septembrie.

Excursie, pe cămile, apoi pe asini, la mânăstirea Sfântul Simion. Surprin-zător de bine conservată. A fost părăsită când nu s'a mai găsit apă. Desti-nul pe care l-a avut în India Moghulilor, incomparabilul Fatehpur-Sikhri. Vizităm apoi mormintele „nobililor egipteni". Tipuri nubiene.

*

Dela balconul camerei noastre privesc fascinat insula Elephantine. Aici a fost instalată, în secolul IV înainte de Christos, o colonie militară de Iudeeni. Apărau frontiera Egiptului contra nomazilor care năvăleau din Nubia. Și datorită documentelor pe care le-a păstrat uscăciunea deșertului, se cunosc astăzi credințele religioase iudeo-arameene. Departe de „Centru" – de Templul dela Ierusalim – monoteismul proclamat de Moise a sfârșit prin a deveni o religie sincretistă. Alături de Jahve, Evreii din Elephantine venerau un alt zeu, al vegetației, și o zeiță a fertilității . . .

Probabil că așa ar fi evoluat viața religioasă și în Israel și Iudeea, dacă n'ar fi fost Templul din Ierusalim și Profeții. Și, mai ales, dacă nu s'ar fi exercitat, dela Nabuchodonosor până la Titus și Vespasian, teroarea Istoriei . . .

Assuan, 8 Septembrie.

De dimineață, plimbare cu vaporul în jurul insulei Elephantine. După amiază, vizită la mausoleul lui Aga-Khan. (Clima aridă de aici i-a alinat durerile; suferea de reumatism.) Pe sepulchru, un singur trandafir; îl depune văduva lui Aga Khan, în fiecare dimineață.

Apoi coborîm și vizităm grădina botanică din insula Kitchener. Extraordinară alineere de palmieri-regali, înalți de câteva zeci de metri.

*

Fascinația exercitată de Egipt – mai precis de „misterele egiptene", de „înțelepciunea egipteană" – este extrem de semnificativă; trebuie numărată și ea printre creațiile civilizației egiptene. Motivele acestei fascinații sunt numeroase. Cel mai puternic: vechimea și imobilitatea civilizației egiptene; Grecii (care-i ignorau pe sumerieni), o considerau cea dintâi civilizație, deci cea mai aproape de zei și de modelele divine. Imutabilitatea formelor proclama vechimea și perfecțiunea lor; interpretare, dealtfel, justă, căci pentru gândirea religioasă egipteană (ca și pentru gândirea arhaică) perfecțiunea aparține începuturilor; exaltarea originilor implica imitarea cât mai exactă a modelelor. In credința Grecilor, Egiptenii păstraseră „înțelepciunea" primordială. Mai târziu, în epoca helenistică, „înțelepciunea" aceasta dobândește o dimensiune salvifică: inițierea în „Misterele" lui Isis și Osiris asigura mântuirea celebrantului.

Dar câte alte aspecte ale civilizației egiptene n'au contribuit la fascinația pe care o exercită de trei mii de ani! Bunăoară, majestatea, și secretele Piramidelor, theriomorfismul zeilor, enigma și „magia" hieroglifelor.

Abu Simbel, 9 Septembrie

Ne deșteptăm la 5:00. La 6:00, întâlnim deja destulă lume pe cheiuri. Cu autocarele la aeroport, unde ni se face controlul (arme? dinamită?). După o jumătate de ceas, avionul aterizează la Abu Simbel. In marginea aeroportului, câțiva arbori și brazde cu flori. La câteva sute de metri, începe câmpia pietroasă, pustie. Un autocar ne duce, în mai puțin de zece minute, aproape de templul lui Ramses II.

Zadarnic aș încerca să descriu această construcție gigantică, cu cei patru coloși de 27 metri fiecare, tăiați în colina de gresie, străjuind intrarea în sanctuar. Impresia este cu atât mai covârșitoare cu cât știm că întreaga colină cu templul săpat în interiorul ei, și cu cele patru gigantice statui ale lui Ramses II se afla, până acum doi, trei ani, la câteva sute de metri mai departe și la o sută de metri mai jos, acolo unde se întinde acum imensul lac artificial Nasser. Povestea ne era de mult cunoscută, dar surpriza este totuși neașteptat de puternică. Ghidul ne amintește că întreaga colină a fost decupată în 760 de blocuri de 20 și 30 de tone fiecare: blocurile, numerotate și învăluite în paie, au fost transportate aici, pe înălțime, și întreg complexul arhitectonic a fost reconstituit. Atât de perfect, încât faimoasa rază de soare care, odată pe an, pătrundea în sanctuar și lumina figura zeului – o luminează și astăzi, în aceeași zi și la aceeași oră ...

*

Vizităm, cât ni se îngăduie să vizităm, marele baraj, **Sadd-el-Aali.** Lacul pare nesfârșit; 500 de kilometri. Nu mai însem câte milioane de metri cubi de apă cuprinde. (Un detaliu pe care ni-l spune Omar: în fiecare dimineață se scot zece tone de pește; care nu pot fi totuși transportate la Cairo, lipsind frigoriferele necesare.)

Casele clădite pentru cei 60.000 de Nubieni, locuitorii celor 33 de sate sacrificate, care zac astăzi în fundul Lacului. Blocuri cubice de piatră, aliniate unul lângă altul. Casele sunt, ni se spune, confortabile, cu dușuri și bucătării. Dar sunt de o tristă banalitate, lipsite de ornamentația și culorile caselor nubiene tradiționale. Și acest amănunt esențial: vitele și cămilele sunt instalate într'un grajd comun, în marginea satului – dar Nubienii își păstrau cămilele la ei **acasă** ...

*

Plimbare pe Lac într'o veche barcă cu motor. Inaintăm dealungul unui mal stâncos. Arareori, din înălțime își ia zborul câte un vultur. Ce poet nubian va evoca într'o zi satele și livezile de palmieri înecate? (Erau, ni se spune, 5 milioane de palmieri ...)

Debarcăm pe un dig, apărând o limbă de pământ, ca să vedem încă o parte din lucrări. Nu ascult întotdeauna explicațiile ghidului. La mai puțin

de un kilometru, se văd coloanele templelor din insula Philae, scufundată și ea în apele marelui Lac. Ni se spune că măcar câteva din aceste temple – majoritatea din timpul Ptolemeilor și epoca romană – vor putea fi salvate...

10 Septembrie.

Vaporul nostru a plecat azi dimineață la 4:30. Am simțit vibrația motoarelor. Deșteptarea la 6:30. Pe malul drept, palmieri și trestii de zahăr. După ce ne oprim la Kom Ombo, pe punte năvălesc vânzători de „mărunțișuri exotice"; îmi amintesc primele experiențe din Ceylan și India. (Recunosc, aceste bruște reîntoarceri în tinerețe mă încântă. Nici urmă de melancolie; aș spune mai degrabă, un **avant-goût** de reîntinerire...)

Primul templu pe care-l vizităm în această călătorie este destul de curios. Pe o colină deasupra Nilului; reconstruit în epoca ptolemaică, pe ruinele unui vechi sanctuar. Fiind consacrat la două divinități, lui Sobek (cu cap de crocodil) și lui Horus, este dublu: are două sanctuare, două galerii care duc la cele două porți de intrare. Din scenele pictate aș vrea să-mi amintesc aceste câteva: suveranul sacrificând celor două divinități; calendarul sărbătorilor; instrumentele medicale. Iar din sala hypostilă, aceste scene de cult: Ptolemeu Everget II figurat ca un zeu, purificat de doi preoți; ceremonia încoronării cu cele două coroane, reprezentând Egiptul de Jos și de Sus. Familia lui Ptolemeu; parcă s'ar trezi dintr'o călătorie extatică. Unele chipuri, mutilate de copții creștini.

Când ne întoarcem la debarcader, printre atâția alți copii care sirigă: **bacșiș!**, ne întâmpină o fetiță cu un miel negru în brațe și un băiat stând în picioare pe măgăruș.

*

Vaporul își continuă lin cursa până la Edfu. Debarcăm, și câteva minute în urmă ne urcăm în trăsurile vechi, uzate, dar frumos împodobite, care ne duc la templu. Îl cunoșteam destul de bine din albume și din monografiile care i s'au consacrat, căci templul dela Edfu cuprinde esențialul religiei egiptene, în deosebi al mitologiei și cultului lui Horus. Construcția a durat, sub Ptolemei, aproape două secole; în mărime nu-l întrece decât templul dela Karnak. Și, din fericire, este foarte bine conservat. Dacă l-aș fi cunoscut

așa cum l-am văzut astăzi, și nu numai din fotografii și din cărți, paragrafele despre Osiris, Horus și Seth din **Histoire I** ar fi fost scrise nu **altfel**, ci mai „poetic"...

*

Vaporul pleacă la 5:30. Rămân până seara pe punte. De data aceasta, amintirile mă poartă spre plimbările din tinerețe pe Gange. Încerc să notez câteva din reflecțiile pe care le reiau neîncetat de cinci zile. „Egiptomania" înfloritoare în epoca helenistică, e redescoperită și domină în timpul Renașterii italiene. După ce Marsilio Ficino (la insistențele lui Cosimo de Medici) traduce în latinește **Corpus Hermeticum,** prestigiul „misterelor egiptene" crește vertiginos; și, odată cu el, certitudinea că matca „înțelepciunii salvifice" universale (din care se credea că se împărtășiseră și Moise, și Zarathustra, și Platon) se afla în Egipt. Francis Yates a pus admirabil în lumină rolul hermetismului (considerat de origină egipteană) în Renaștere și post-renaștere. Este epoca în care se difuzează pretutindeni „egiptomania". Importanța acestei credințe, și anume, că tradiția reprezentată de hermetism este universală și extrem de veche, nu a fost încă perfect înțeleasă de istoriografia modernă. De fapt, avem de a face cu o „de-provincializare" a creștinismului occidental mai radicală decât cea încercată, mai mult sau mai puțin direct, de Renașterea italiană.

După ce eruditul Isaac Casaubon a demonstrat, în 1614, că textele care alcătuiesc **Corpus Hermeticum,** au fost, în majoritatea lor, redactate la începutul erei creștine, s'ar fi putut crede că „egiptomania" își va pierde virulența. Dar voga „misterelor egiptene" a continuat. În fond, se putea spune, **Corpus hermeticum** era o culegere de texte grecești. „Adevăratele Mistere egiptene", sunt încifrate, „ocultate", în plastica și iconografia egipteană, dar mai ales în hieroglife. În secolele XVI–XVII–XVIII, apar nenumărate lucrări, însoțite de splendide gravuri, despre „secretele" și „simbolurile" arhitecturii și iconografiei egiptene. „Voga" aceasta, cât ar fi ea de ironizată de egiptologi, a jucat un rol important în reactivarea imaginației creatoare („mitologizante") în elitele Europei occidentale.

Luxor, 11 Septembrie.

Aseară, un excelent **Karaghioz** jucat de personalul vaporului: „Le maire du village et son barbier."

Esna. Ne-am deșteptat la 6:30, ca să putem vizita, cât mai de dimineață, templul lui Khnum, zeul cu cap de berbec, purtând o coroană între coarne. (Văzusem statuile și basoreliefele zeului în multe muzee.) Khnum mă interesa mai ales pentru că era un zeu cosmogonic; pe roata lui de olar, făcuse, din argilă, oul cosmogonic, din care au luat naștere Lumea și omul.

Scene pe care aș vrea să le studiez mai atent în reproducerile fotografice accesibile la Chicago: preotul care dansează în fața zeiței, vizita lui Septimiu Sever cu soția lui, Julia Domna.

Zidul și coridorul exterior al templului au devenit cariera de piatră a orașului (Esna numără astăzi 35.000 de locuitori).

La 9:30 ne reîmbarcăm. Puțin timp în urmă, ecluza.

*

Cât îl admir pe Paul Ricoeur! Nu poate trăi fără ziare, și cu toate acestea nu se lasă măcinat de veștile pe care le află. Îmi închipui că-și poate relua lucrul un ceas după ce-a terminat lectura ziarului. Lui i se potrivește faimoasa imagină a lui Hegel: cititorul comunică cu Spiritul Universal citind ziarul de dimineață... Într'adevăr Paul părea absent, preocupat, aproape trist azi-dimineață, pentrucă nici pe vapor și nici pe cheiu n'a găsit niciun ziar, în niciuna din limbile pe care le cunoaște. A pornit atunci, cu pas hotărît, spre bazar. S'a întors după o jumătate de ceas, fericit; găsise ziarul local, tipărit, evident, în limba arabă, dar având totuși pe ultima pagină, rezumatul ultimelor informații în franțuzește.

*

Debarcăm la Luxor. Doi kilometri în trăsură, ca să ajungem în preajma ruinelor și monumentelor, vastă arie a ceea ce a fost cândva jumătatea meridională a fabuloasei cetăți Theba.

Aleea cu sfincși în formă de berbeci, care ducea până la Karnak, în partea de nord a Thebei. Ce-aș putea nota mai întâi? După ce vizităm marele templu al lui Amon, închid carnetul și-l bag în buzunar. Inutil să mai notez nume, date, legende. Din plimbările de astăzi printre monumentele și ruinele din Luxor și din Karnak, aș vrea doar să-mi amintesc emoția cu care am intrat în sălile hypostile: uriașele coloane papiriforme care susțin plafonul, lumina misterioasă care pătrunde prin ferestrele de sus... Ce experiență extraordinară pentru un tânăr poet, sau istoric, sau filozof! Căci mai ales tinerii ar asimila în mod creator descoperirile care te îmbie pretutindeni în această incomparabilă vale a Nilului...

În fond, informațiile de ordin istoric nu mai pot stimula imaginația, nici reflecția contemporanilor. (Câți din grupul nostru își vor mai aminti că templul lui Amon a fost construit în mare parte de Amenophis III și de Ramses II? De fapt, asemenea informații nu interesează decât pe istorici.) Luxor și Karnak sunt prețioase ca **opere ale spiritului,** intraductibile într'o proză didactică. Poate că într'o zi vor putea fi **văzute** și fără ajutorul turismului. Îmi închipui că un cineast de geniu va izbuti într'o zi să ne **arate** templele și sălile hypostile așa cum le-am văzut noi astăzi...

Luxor, 12 Septembrie.

Toată ziua petrecută în Valea Regilor, pe malul stâng al Nilului. Necropola vechei Theba. Vizităm, printre altele, mormântul lui Tuthankhamon. Dar ceea ce mă impresionează mai mult sunt cele trei terase, tăiate în stâncă, asemenea unui amfiteatru: **Deir-el-Bahari,** complexul funerar creat de cel mai genial arhitect al Egiptului vechi, Senmut, favoritul și protejatul reginei Hatshepsut.

...Mă regăsesc deodată în mansarda din strada Melodiei. La stânga mesei de lucru, pe perete, prins în pioneze, o reproducere aproape corectă a basoreliefului din templul dela **Deir-el-Bahari.** Regina Hatshepsut fusese una din „pasiunile" adolescenței mele. Cât n'aș da să pot reciti articolul pe care l-am publicat într'una din revistele de popularizare la care colaboram pe-atunci! Îl compilasem după ce citisem voluminoasele Istorii ale Orientului antic de Gaston Maspero și Ed. Meyer, și mai ales, studiul lui Alexandra Moret din **Rois et Dieux d'Egypte.** Regina Hatshepsut mă fascinase pe de o parte prin curajul cu care inaugurase o nouă politică (expansiune culturală și comercială în locul războaielor de cucerire ale faraonilor care o precedaseră), pe de altă parte, prin destinul ei excepțional: timp de 22 de ani reușise să țină în umbră pe nepotul și ginerele ei, Thutmosis III, suveran doar cu numele; regina guverna ca și cum ar fi fost bărbat, fiind reprezentată pe monumente ca întruparea lui Osiris (deci, purtând o barbă ascuțită, caracteristică zeului). Destin, totuși, patetic; pentrucă, imediat după moarte cartușele cu numele ei au fost șterse pe monumente și înlocuite cu numele

lui Thutmosis; iar două săptămâni în urmă, Thutmosis pornise deja, în fruntea armatei, spre Siria și Palestina, hotărît să nimicească „rebelii". I-a înfrânt, definitiv, la Meggido (am văzut ieri la Luxor, celebra frescă a bătăliei), și Egiptul a devenit de atunci „imperialist".

Personagii, destine și conflicte „shakespeariene" (căci, în afară de genialul arhitect Senmut, regina era înconjurată de mulți oameni excepționali, în frunte cu vizirul ei Hapuseneb, profet al lui Amon). Mă întreb și acum de ce această epocă, adevărată „cotitură a Istoriei", n'a interesat niciun mare romancier (bunăoară, Thomas Mann), niciun dramaturg, niciun mare poet...

*

La sfârșitul după-amiezii, debarcăm și ne instalăm în hotelul **New-Winter.** Rămân câtva timp în grădină. Omar își aduce aminte că, iarna, venea aici, copil, cu părinții.

Luxor, 13 Septembrie.

Aseară, spectacol „Son et Lumière" la Karnak. Excepțional. Imposibil de descris surpriza și emoția provocată de iluminarea primelor monumente: parcă ar fi apărut atunci, pentru întâia oară, din haos.

Astăzi, toată ziua, excursie la Denderah (templul zeiței Hathor, surprinzător de bine conservat) și Abydos, cetatea prin excelență a lui Osiris; nu pretindeau localnicii că aici fusese îngropat capul zeului? Și tot aici, la Abydos, se celebrau faimoasele „mistere ale lui Osiris", care obsedează gândirea religioasă europeană de peste douăzeci de secole. Cine o fi fost **ultimul** inițiat în aceste mistere arhaice, autentic egiptene, care au precedat misterele greco-egiptene ale lui Isis și Osiris? Poate că Cavafis a scris vreun poem pe această temă. (Mă gândesc ce-ar fi putut scrie Saint John Perse, dacă n'ar fi suspectat „religia", sau Paul Claudel, dacă n'ar fi fost atât de impermeabil la creațiile religioase extra-biblice...)

Cairo, 14 Septembrie.

Am sosit azi-dimineață. Același hotel: **Nil Hilton.**

După-amiază încerc să descrifrez și să transcriu notele din carnetul de

buzunar. Apoi recitesc paginile scrise în legătură cu fascinația exercitată de Egipt dela Herodot și Platon încoace, și cu „egiptomania" Renașterii și post-Renașterii. S'ar fi putut crede că dacă „demistificarea" **Corpului hermetic** întreprinsă de Isaac Casaubon n'a izbutit să anuleze „voga" hermetismului, cel puțin descifrarea hieroglifelor a pus capăt speculațiilor despre „secretele Egiptului". Și totuși, nu s'a petrecut așa. E adevărat, egiptologia a devenit o disciplină autonomă, cu filologia, arheologia și istoriografia ei. Publicul cultivat citea cu interes cărțile scrise pentru nespecialiști; erau atâtea lucruri de admirat în civilizația egipteană, așa cum era descoperită și înțeleasă de generațiile marilor egiptologi, încât nu mai era nevoie de alte „mistere" și „secrete". Dar „mirajul" persistă. Dela Champollion încoace, mulți au continuat să creadă în semnificația ocultă a hieroglifelor. Se spunea, bunăoară, că sensul descifrat de egiptologi nu este decât cel mai superficial, comparabil cu sensul imediat, literal, al Bibliei. Pe de altă parte, „misterul" Piramidelor și al templelor continua să obsedeze imaginația occidentală. Calculele matematice implicate în construcția Piramidelor se dovedeau a fi anticipat nu numai pe Pitagora, ci și pe Galileu și Newton. Asemenea afirmații nu le făceau numai „ocultiștii" și amatorii de senzațional ci, din timp în timp, autori cu oarecare responsabilitate. (Imi aduc aminte de acel **best-seller** de prin 1925: **Les mystères des Pyramides** de Abbé Moreux).

Apoi a survenit descoperirea mormântului lui Thutankhamon (singurul mormânt, în tot Egiptul, păstrat neviolat) de către Howard Carter și moartea misterioasă a acestuia, urmată de alte morți nu mai puțin enigmatice. Evident, subiectul era prea senzațional ca să nu fie exploatat de gazetari. Dar scenariul s'a repetat 30–40 de ani mai târziu. Un excelent arheolog și egiptolog francez, Varille, descifrează „secretul" templelor și monumentelor egiptene, descoperind că în fiecare nouă construcție egiptenii utilizau ca „piatră din capul unghiului" un element dintr'o clădire veche; această piatră era, deci, „sămânța" din care creștea noul templu (idee care se poate susține). Varille a publicat doar câteva studii preliminare; dar n'a avut timp să-și redacteze monografia în care examina imensul material adunat în 15 ani de cercetări în Valea Regilor, pentru că și-a pierdut viața într'un accident de automobil, în Franța, prin 1955. N'a murit pe loc, și se spune că a avut timp să explice de ce a virat brusc, părăsind șoseaua și sfărâmându-și mașina într'un arbore: ar fi văzut deodată în fața lui, barând șoseaua, un imens scarabeu...

Cairo, 15 Septembrie.

De dimineață, vizită la Muzeul național de antichități, la 50 de metri de **Nil Hilton.** Umplu multe pagini din carnetele de buzunar, dar mă întreb dacă le voi reciti vreodată . . .

*

După-amiaza, în Vieux Caire; frumoasa, melancolica sinagogă Ben Ezra; admirabile biserici copte. E suficient să te plimbi pe aceste străduțe umbrite de câțiva arbori și de casele printre care se strecoară, ca să regăsești Orientul medieval. Mi-am adus deodată aminte de plimbarea făcută acum aproape 50 de ani. Extraordinară emoție, prea complexă pentru a încerca s'o exprim. (In fond, dacă îmi va fi dat s'o mai resimt încă odată, nu va fi datorită rândurilor pe care le scriu acum – ca deobiceiu, în mare grabă.)

Cairo, 16 Septembrie.

O „dimineață plină", așa cum numai turiștii reușesc s'o realizeze. Vizităm, repede, Memphis (Sfinxul și imensa statuie a lui Ramses II; e tot ce-a mai rămas). Apoi Saqqara, necropola cetății Memphis, cu acea piramidă **à degrés** pe care alt geniu egiptean, Imhotep, a înălțat-o pentru regele Djeser, pe la începutul mileniului III. De tânăr am avut mare slăbiciune pentru Imhotep. Era vizirul lui Djeser, dar și un architect îndrăzneț și original (e destul să vezi cum a ajuns la forma piramidei în trepte). Era însă, foarte probabil, și un **Lettré** și mare înțelept, căci după tradiție ar fie scris cărți de filozofie. In orice caz, scribii își aminteau întotdeauna de el, iar în epoca saită (sec VII înainte de Christos) a fost proclamat zeu thaumaturg, și venerat în diferite hipostaze (unii greci l-au identificat lui Asklepios). Dar ce păcat că statueta de bronz dela Luvru este atât de urîtă . . .

Multe, multe **mastaba,** mormintele nobililor, clădite în vecinătatea piramidelor, care conțineau și apărau mormântul regelui. (Intr'un curs, la Universitatea din Chicago, am discutat această „solidaritate funerară" între Faraon și clasa nobililor.)

In sfârșit, ajungem și pe platoul dela Giseh, cu cele trei mari piramide ale faimoșilor faraoni (i-am învățat în clasa I de liceu!), Kheops, Khephren

și Mykerinos. Le revăd după o jumătate de secol. Și cred că descrierea cea mai convingătoare (în orice caz, pentru mine) este a lui Flaubert, copiată la Paris, înainte de plecare: „Elles ont cela de drôle, ces braves Pyramides, que plus on les voit, plus elles paraissent grandes . . . A cinquante pas, chaque pierre n'a pas l'air plus considérable qu'un pavé. Vous vous en approchez. Chaque pavé a huit pieds de haut et autant de large. Mais quand on monte dessus, que l'on est arrivé au milieu, cela devient immense. En haut on est tout stupéfait" (Către Louis Bouilhet, 15 Ianuarie, 1850).

Cairo, 17 Septembrie.

Îmi aduceam destul de bine aminte de citadela lui Saladin și de moscheea Sultan Hassan (superba curte interioară) și El Azhar, pe care, le-am vizitat azi dimineață.

Apoi, plimbare în bazarul Khan el Khalili – din care îmi rămăseseră cele mai multe și mai precise amintiri. Doar circulația vehiculelor pe străzile bazarului și sgomotul au ajuns infernale.

Când, acum câteva săptămâni recitisem, la Paris, scrisorile lui Flaubert din Egipt, aveam uneori impresia că un anumit stil de viață al străzii, așa cum îl surprinsese el în 1849–50, îl cunoscusem și eu în Decembrie 1928. Bunăoară, ceea ce Flaubert definește ca „le grotesque". Și continuă: „Tout le vieux comique de l'esclave rossé, du vendeur de femmes bourru, du marchand filou, est ici très jeune, très vrai, charmant" (A Louis Bouilhet, 1 décembre, 1849).

De data aceasta, n'am umblat prea mult pe străzile Cairoului, dar cred că orașul pe care l-am cunoscut cu 50 de ani în urmă aparține, de mult, trecutului. Nu e de mirare. Cairo este acum o megapolis și un **bidonville,** cu câteva milioane de refugiați. Unii din ei locuiesc în cimitire, printre morminte.

Cairo, 18 Septembrie.

De dimineață, a doua vizită la Muzeul Național de Antichități.

*

Rămân toată după-amiaza în camera noastră. Răsfoiesc dosarul cu note adus dela Paris. Nu pot rezista tentației de a transcrie aici acest pasaj din **Corpus Hermeticum:** „Un temps viendra où il paraîtra que les Egyptiens ont en vain honoré leurs dieux, dans la piété de leur coeur, par un culte assidu; toute leur sainte adoration échouera inefficace, sera privé de son fruit. Les dieux quittant la terre, regagneront le ciel; ils abandonneront l'Egypte Cette contrée qui fut jadis le domicile des saintes liturgies, maintenant veuve de ses dieux, ne jouira plus de leur présence. Des étrangers rempliront ce pays, cette terre, et non seulement on n'aura plus souci des observances, mais, chose plus pénible, il sera statué par de prétendues lois, sous peine de châtiments prescrits, de s'abstenir de toute pratique religieuse, de tout acte de piété ou de culte envers les dieux. Alors cette terre très sainte, patrie des sanctuaires et des temples, sera toute couverte de sépulcres et de morts. O Egypte! Egypte! il ne restera de tes cultes que des fables et tes enfants, plus tard, n'y croiront même pas; rien ne survivra que des mots gravés sur les pierres qui racontent tes pieux exploits. Le Scythe ou l'Indien, ou quelque autre pareil, je veux dire un voisin barbare, s'établira en Egypte" (trad. Festugière).

Evident, se poate spune că profeția s'a împlinit întocmai. Dar fascinația Egiptului antic, mai precis a „misterelor" și „înțelepciunii inițiatice", persistă pretutindeni în societățile occidentale. S'ar putea chiar spune că un „alt Egipt", Egiptul reconstituit de imaginația mitologizantă, continuă să suscite creativitatea onirică și poetică a occidentalilor.

Paris, 19 Septembrie.

Aseară, spectacol „Son et Lumière" la Piramide. Apoi, cinăm sub un cort uriaș; „soirée d'adieu dans le désert".

Am ajuns la Paris către seară. Aflasem deja, după telefonul de alaltăieri, că durerile de care suferă Sibylle sunt provocate de metastază. Va începe tratamentul de chimiotherapie. **Trebuie,** totuși, să sperăm . . .

10 Octombrie.

Hotărîm să rămânem la Paris, lângă Sibylle..

L'Académie Royale de Langues et de Littérature Françaises din Bruxelles mi-a făcut onoarea de a mă alege membru. Voi ocupa fotoliul Marthei Bibescu. De câtva timp, citesc tot ce găsesc de autoarea acelui admirabil **Isvor, pays des saules.**

Octombrie.

De câteva zile citesc **La vie d'une Amitié,** corespondența, comentată, a Marthei Bibesco cu abatele Mugnier. Scrisorile Marthei sunt mai interesante. (Și câte lucruri exrtaordinare auzisem despre celebrul Abbé Mugnier!) Extraordinara ei memorie! Și pe cine n'a cunoscut, ce rege, principe, duce, aristocrat, scriitor celebru, politician sau savant, dela 1900 încoace! Ce admirabilă biografie s'ar putea scrie: **Marthe Bibesco et ses contemporains.** Pasagiile cele mai enervante sunt paginile despre genealogii (a ei și ale tuturor celor pe care-i frecventează). Parcă ar fi în continuu **speriată** că e Marthe Bibesco, în vinele cărei curge sângele atâtor Principi . . .

Totuși, e o excelentă scriitoare. Iar **Isvor,** una din cele mai interesante prezentări ale civilizației țărănești.

Octombrie.

Intr'o librărie din cartier, privesc rafturile cu **Livres de Poche.** Ce m'a făcut să cumpăr **Salammbô** (ediția Garnier-Flammarion)? N'am mai recitit-o din liceu, deci, de vreo 55 de ani. Poate că asta a fost: luând-o în mână, m'am regăsit deodată în acea vară, 1921 sau 1922, la Gara de Nord, urcând într'un vagon de clasa a III-a a trenului de Constanța. Peste măsură de cald. Mă duceam la moșia prietenului meu Dinu Sighireanu, în Bărăgan (halta se numea dealtful: Sighireni). Imi tot scrisese, invitându-mă să petrec o săptămână la el. Mă hotărîsem brusc.

Am regăsit deodată, în această librărie din fața Funicularului Montmartre – arșița, praful, mirosurile (de pepene roșu, de bragă și alviță, și altele, pe care nu le-am mai recunoscut . . .) din vagonul meu de clasa III. Luasem cu mine mai multe cărți – dar am scos din geantă **Salammbô,** într'o ediție legată în pânză albastră (publicată, cred, imediat după război, în Germania). Am ales într'adins această carte, nu pentru că era „frumoasă", dar pentru că voiam să mă fălesc că citesc franțuzește.

Mi-am amintit de bătrânul cu tabachera aurită, de o elevă dela Şcoala de Sericicultură de undeva, în Bărăgan, de soldatul care sta rezemat cu coatele pe fereastra deschisă.

La Sighireni, una din surorile lui Dinu (ambele surori făcuseră liceul la Notre-Dame de Sion) m'a întrebat a doua zi: – De câte ori ai citit prima frază?

Am roşit; credeam că face aluzie la cunoştinţele mele, modeste, de limba franceză.

– O singură dată, am răspuns. (Voiam s'o asigur că înţelesesem fraza dela prima lectură).

– O singură dată? „C'était à Mégara, faubourg de Carthage, dans les Jardins d'Hamilcar?" Dacă n'ai repetat-o de cinci, şase ori, pe dinafară, cu ochii închişi, nu ştii să apreciezi, încă, proza lui Flaubert... Mai bine ai citi altceva.

23 Octombrie.

In **Itinéraire de Paris à Jérusalem** regăsesc un detaliu pe care îl uitasem de mult. Şi anume: Parthenonul s'a păstrat în întregime, până în 1687; Père Balin, jezuit, care şi-a scris impresiile în 1672, îl văzuse cu câţiva ani înainte. Imi aminteam, vag, că Propileele şi templul Minervei fuseseră distruse de artileria venetiană, dar uitasem în ce împrejurări. Aflu din Chateaubriand: „une bombe tombe sur ce dernier édifice, enfonce la voûte, met le feu à des barils de poudre, et fait sauter en partie un édifice qui honorait moins les faux dieux des Grecs, que le génie de l'homme."

Ce păcat că obscurantismul religios al lui Chateaubriand intervine tocmai atunci când te aşteptai mai puţin! (In fond, pentru cine erau „falşi" zeii **greci...?**) Dar tot ce urmează merită să fie reţinut şi meditat: Morosini care, „dans le dessein d'embellir Venise des débris d'Athènes veut descendre les statues du fronton du Parthénon, et les brise..."; Lordul Elvin care, voind să ia basoreliefurile frizei, mutilează întreaga faţadă...

26 Octombrie.

Aflu dela Cioran moartea lui Raymond Queneau. Il întâlnisem toamna

trecută, la Éditions de l'Herne; aducea materiale pentru caietul pe care i-l pregăteau. Acelaşi ca acum mulţi ani; doar mai trist, mai melancolic. Imi mărturiseşte că a citit de două ori, dela prima la ultima pagină, **Fragments d'un Journal.**

Amintiri: Emoţia cu care am acceptat să scriu studiul introductiv la cele trei volume **Histoire des Littératures,** în colecţia Pléiade. Eram abia la începutul „carierei" mele în Franţa – şi, totuşi, dintre zecile de savanţi, Queneau mă alesese pe mine.

Şi acea neuitată scenă, la el în birou: întinzând braţul, răstorn stidluţa cu cerneală pe care o avea în faţă. Cerneala se întinde repede peste foile pe care tocmai le scosese dintr'un dosar. Mă simt paralizat, dar Queneau părea amuzat; zâmbea visător, tamponând cu măiestrie cerneala care se întinsese mai departe decât ne-am fi închipuit.

Eu rămăsesem cu batista în mână neîndrăznind să mai întind braţul şi s'o aşez, întreagă, peste „băltoaca" de cerneală din mijlocul biroului...

Mi-am dat seama că nu se supărase, deşi aproape nici una din foile întinse pe masă nu scăpase nepătată. Mi-am spus mai târziu că, foarte probabil, iubea încă surprizele, absurdul şi insolitul pe care le descoperise în tinereţea lui de poet supra-realist.

Octombrie.

La 8 Martie 1936 Marthe Bibesco îi scria Abatelui Mugnier: „Petworth est si grand qu'une légende est née dans le pays, celle de la chambrière occupée à fermer les rideaux quand vient la nuit et à les ouvrir, le jour suivant, sans que son travail cesse jamais! C'est la Danaïde de l'ombre et de la lumière."

Dacă e adevărată, legenda aceasta constituie un strălucit exemplu de creaţie mitologică în Anglia secolelor XVI–XVIII. Nicio descriere concretă nu poate evoca imensitatea edificiului; şi atunci imaginaţia populară imprumută scenariul şi limbajul basmelor.

7 Noembrie.

Imposibil să închid ochii. Mă obsedează începutul unei nuvele, imaginată în autocarul care ne ducea al Denderah.

Scriu 4 pagini.

8 Noembrie.

Telefon dela Bruxelles. Academia a amânat recepția pentru 19 Februarie. Asta mă liniștește; îmi pot continua nuvela. Ca aproape în fiecare seară, cinăm cu Sibylle.

20 Noembrie

Contribuție la „sursele" lui Jean-Jacques P.: de câte ori nu l-am auzit spunând: „Je sais qu'il est très facile de calomnier les malheureux!" Îi dădeam dreptate, mai ales pentrucă îmi plăcea cum rostește fraza Am regăsit-o, aseară, în **Itinéraire de Paris à Jérusalem.**

Ce memorie extraordinară! Îi plăcea să spună despre Robert Hutchins: „Il a les yeux tristes de ceux qui ont longtemps surveillé l'horizon." Așa scria Marthe Bibesco despre George V.

*

Răsfoiesc o parte din corespondența primită în Portugalia, între 1941–45. Dintr'o scrisoare a lui Bucur Țincu, aflu ce-i spunea, pe atunci, Emil Cioran: că singurele scrisori pe care le scrie cu plăcere sunt petițiile.

Decembrie.

Ce extraordinară influență au avut, și continuă să aibă, exilații germani în USA! Mă gândesc la „cazul Ernst Jünger". În Franța – unde totuși Jünger a venit odată cu trupele germane de ocupație – i s'au tradus vreo douăzeci de cărți; în USA niciuna. **La Table Ronde** i-a închinat un volum omagial; în USA nici măcar nu este menționat când se vorbește de literatura germană contemporană.

Indignarea lui Von Blankenhagen când a aflat că **Antaios** se publică la Stuttgart, sub conducerea lui Jünger și a mea. I-am spus că singura carte a „rezistenței interioare" apărută în Germania nazistă a fost **Falezele de marmoră.** Francezii, care au trăit patru ani sub ocupația germană, sunt mai îndreptățiți ca alții să judece „cazul Jünger" ...

Mi-am adus aminte de acest amănunt citind Prefața Generalului Juin la **Orages d'acier,** retipărită de curând în colecția **Livre de poche.**

25 Decembrie.

Petrecem Crăciunul la Sibylle, cu familia și câțiva prieteni. N'am mai fost împreună de Sărbători, la Paris, din 1955 ...

MIRCEA ELIADE

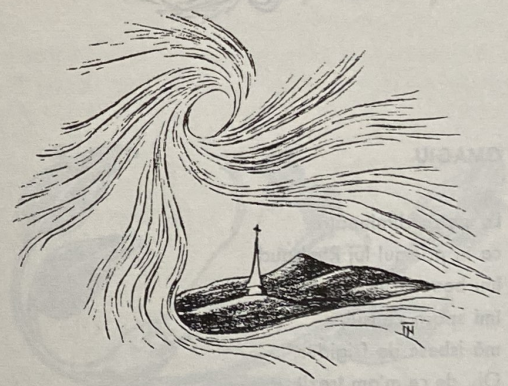

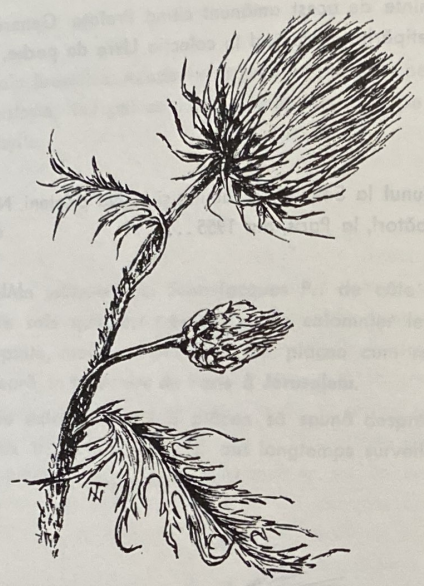

OMAGIU

La patru dimineața
ca în poemul lui Rimbaud
îmi beau în fugă cafeaua,
îmi sparg ceasul,
mă isbesc de frigider.
Oh, de ce m'am trezit
purtând praful pe ochi
și frica mângâierii
pe membre?
De ce nu aș dormi în piatra primordială
asemenea unei flori calcificate
pentru a mă reda mâinilor tale
ulcioare etrusce, mormânt egipțean.

CASTITATE

Această zi îmi aruncă oase în ochi.
Pe gura mea durerea se reumple de răscoală
împotriva a tot ce am trăit.

Am costat prea scump vieții mele
care nu a fost lipsită de Dumnezeu,
dar am risipit în distrugere
Harul cu trei chipuri de frumusețe.
Prezența unei bestii în dorințele mele
îmi înspăimântă somnul.

Atunci zgudui gratiile
acestui oraș
și mă purific la memoria ta.

MIRON CHIROPOL

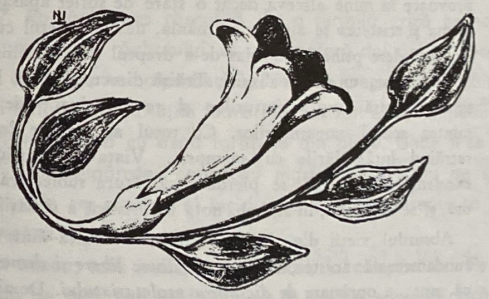

CICERONE CERNEGURĂ

AMINTIRI DIN ROMÂNIA *

Rămasă departe, în urmă, lumea pe care am părăsit-o fără regret pentru absurditățile sale inegalabile, începe să trăiască, înăuntru-mi, o nouă viață: a amintirilor. Și ceea ce altădată, acolo, nu putea să provoace în mine altceva decât o stare de suflet apăsătoare, în care teama și tristețea se asociau cu mânia, devine încetul cu încetul motiv de destindere psihică, ba chiar de-a dreptul de amuzament. Dictatura e, de la sine, un lucru absurd. Trăită direct, nu lasă loc meditației senine; apasă asupra simțurilor și te face inapt de a prinde cu mintea sensul nonsensurilor. Cu totul altceva se întâmplă apoi, retrăind întâmplările cu memoria. Viața amintirilor este, prin excelență, distractivă: se pierde încărcătura subiectivă de durere și ură, și se regăsește, în schimb, nota umoristică a situațiilor.

Absurdul vieții din țările „socialiste" rezultă dintr'o contradicție fundamentală: aceste țări se autodefinesc *libere și democratice* pentru că sunt ... oprimate de *dictatura proletariatului*. De aici, o întreagă rețea de inadvertențe. Libertatea există, nimic de zis, dar numai pentru cei care se supun orbește. Literatura este mai liberă ca oricând să ... laude regimul. Și așa mai departe. Dar astea sunt lucruri pe care toți cei care semnăm în această revistă le cunoaștem în egală măsură. Nu are rost să insist. Să lăsăm spațiu liber memoriei simple, neinfluențate, necomentate.

Ceea ce vreau să evoc în aceste rânduri sunt câteva scene din România de după război; câteva tablouri ale „construcției socialiste". Fapte mărunte, dar semnificative. Și de-a dreptul absurde. De un absurd atât de desăvârșit încât ne-am obișnuit să-l credem doar de domeniul literaturii, ca fruct al inteligenței creatoare, al unei reelaborări artistice a realității, al inventivității scriitoricești și nimic mai mult. Așadar, să înșiruim faptele nude. Și să o luăm oarecum în ordine. În ordine cronologică. Primul episod pe care vreau să vi-l povestesc este, într'un anumit sens, un episod „preliminar": se petrece spre sfârșitul războiului și este deosebit de semnificativ pentru atitudinea față de om a regimului nou instaurat cu ajutorul hoardelor roșii ale lui Stalin și după exemplul lor „înălțător" în ceea ce privește lupta împotriva burgheziei.

Ouăle statului

Ouăle pentru care tatăl meu a ajuns în închisoare nu erau furate. Acesta, ei da, ar fi fost un motiv pentru a-l aresta. Un altul ar fi fost acela de a fi pus în vânzare ouă stricate sau cu suprapreț. Dar tata era un om cinstit. Nu fura ouă și nu le vindea. Atunci, barem, nici nu le cumpărase. Și l-au dus puțin la răcoare tocmai de aceea: pentru că nu le-a cumpărat. Aceasta și numai aceasta i-a fost vina.

Era în 1947. România era răscolită de o teribilă criză economică. La dezastroasele urmări ale războiului, se adăogaseră doi ani de secetă, după care izbucnise o inflație nemaipomenită. Prețurile creșteau de la o zi la alta. Pentru a stăvili inflația, autoritățile luară măsuri. Într'o zi, milițienii în frunte cu câțiva magistrați luară cu asalt tarabele din piață. Unde li se părea că prețurile sunt prea pipărate, confiscau marfa și-i arestau pe speculanți. Îndărătul tarabelor se așezau ei înșiși, așa cum se găseau, ca să vândă produsele la prețuri raționale.

În dimineața aceea, tata ieșise, ca deobicei, la cumpărături. Pe o tarabă văzu o piramidă de ouă. Luă unul și-l duse la ureche, să vadă dacă e proaspăt sau nu. Nu suna bine. Îl puse la loc și se îndepărtă. (Văzuse că vânzătorul nu era un om oarecare, că nu prea arăta a țăran și nici a precupeț, ci un domn distins, în civil, alături de care stă un milițian în uniformă. Dar nu se oprise prea mult la aceste detalii.) După câțiva pași, simți că cineva îl bate pe umăr.

*) Dintr'o carte în pregătire.

– Vino cu mine!

Se întoarse și îl văzu pe milițian.

– Unde?

– La miliție!

– De ce? N'am făcut nimic!

– N'a făcut nimic, i-auzi! la uită-te la el, nevinovatul! ... Da' cu oul ăla ce-ai vrut să demonstrezi?

Tatăl meu se însenină. Zâmbi:

– Aaa ... oul! Ce-am vrut să demonstrez? N'am vrut să demonstrez nimic Am vrut să văd, doar, dacă e prospăt. Așa se face de când e lumea. Dumneata nu le încerci la fel?

– Vorba! Îți spun eu pe dată ce-ai vrut: ai vrut să arăți că ouăle statului nu ar fi prospete!

– Care ... ouă ale statului?

– Te faci că n'ai văzut „cine" vindea ouăle!

– ?...

– Tovarășul judecător în persoană!

– Și? Ce legătură are una cu alta?

– Hai isprăvește, și vino cu mine! Am zis!

Și astfel, tata fu arestat. Și chiar dacă-i dădură drumul a doua zi dimineață, fapt este că unica zi de închisoare din toată viața lui a făcut-o din cauza unui ou ... al statului (!)

Absurd?

Nu prea. Absurdul (spun unii) e invenție literară. Așa dar, pățania tatălui meu n'a fost de un absurd, cum să zicem, normal, ci de un absurd special. De tip comunist.

Tata s'a stins acum câțiva ani. Și nu a murit de inimă rea, nu, Doamne ferește, dar ziua aceea, singura zi de închisoare din viața lui, și-o amintea adesea. Și-o amintea și râdea. De-acum, întâmplarea aceea cretină nu-l mai supăra. Și-o amintea senin, cu un zâmbet în colțul gurii. Tata a murit de bătrânețe. Dumnezeu să-l odihnească în pace!

Pedepsirea obezității

Trăia odată la Piatra Neamț (vreau să spun că mai trăia încă în 1944) un bucătar foarte gras. Vina era, desigur, a meseriei sale, dar, oricum, era un defect. Un defect care destul de curând se transformă într'o tragedie.

Frontul se apropia. Pentru nemți, lucrurile mergeau de-acum prost, în fiecare zi anunțau că au efectuat o nouă „retragere elastică". Nordul Moldovei era deja evacuat. Când frontul ajunse la Iași, începu evacuarea Moldovei centrale. Trenuri lungi, arhipline. Oamenii luau cu asalt vagoanele, intrau pe uși, intrau pe ferestre. Bucătarul nostru veni la gară și el cu ai lui, cu boccele și bocceluțe. Dar era prea gras ca să mai poată găsi o portiță de salvare. Vechile vagoane aveau ușile înguste, și el nu izbuti să intre, oricât se chinui, nici pe ușă și nici pe fereastră. Rămase resemnat pe peron.

– Nu-mi purtați de grijă! Poate că luptele vor ocoli orașul. Și chiar dacă nu îl vor ocoli, mă ascund eu bine. Ne vom revedea, ne vom revedea!

Nu s'au mai văzut niciodată, cu toate că focul luptelor ocoli orașul într'adevăr, și el nu trebui să se ascundă. Ori, poate, tocmai de aceea.

Odată rupt frontul la Iași, rușii nu se opriră dacât în fața următorului șir de fortificații, la vreo patruzeci de kilometri mai sus de Piatra. În așteptarea unei noi ofensive, care avea să rupă, desigur, și această linie de rezistență, oamenii rămași în oraș (nu numai din motive de ... obezitate, ci și din alte diferite motive) trăiră câteva luni destul de liniștite. Bubuitul tunurilor se auzea ca un ecou depărtat, sufocat. Din când în când, două-trei avioane treceau pe deasupra orașului; o singură dată căzură trei bombe, fără să facă nici o victimă. Străzile erau pustii, găinile fără stăpân ciuguleau firele de iarbă răsărite printre pietrele caldarâmului, bucătarul gătea numai pentru el.

Într'o bună zi, rușii porniră ofensiva finală. Intrară și'n Piatra Neamț. Intrară, să zicem, ca „prieteni și aliați", pentru că aproape simultan cu noua ruptură a frontului, la București, o lovitură de stat răsturnase guvernul mareșalului Antonescu și noul guvern încheiase armistițiul.

Prieteni și eliberatori, soldații lui Stalin beau de stingeau, beau și cântau. Nu aveau, de fapt, intenții războinice, pentru că armistițiul schimbase starea civilă a românilor din inamici în aliați contra nemților. Voiau doar să-i învețe pe noii lor învățăcei (românii) cum se face dreptatea socială. În curtea unei case văzură un om gras și bălan.

– Burjui! Burjui! Uite un burjui!

Porni o rafală de pistol-automat. Omul căzu la pământ. Un cadavru obez și bălan. Atât de gras că nu putuse, bietul, să intre pe ușa vagonului. Dar nu suficient de gras ca să nu poată trece prin ușa ce duce în lumea de-apoi.

CICERONE CERNEGURĂ

PRECATIO

Deschide Doamne Poarta,
Prin ușile deschise,
S'aduc în rai cu mine
Desaga mea cu vise

Ș'un car întreg cu doruri
Și'n amintiri o țară
Cu toată bucuria
Ce-a fost odinioară.

O țară ce copiii
In zilele ploioase
O vor găsi-o'n pagini
Cu marginile roase,

O vor găsi-o'n basme
De lumi ce-au fost odată
Cu domni, eroi sau rude,
Bunici sau poate tată.

Deschide Doamne Poarta
C'aș vrea fără păcate
Să pot intra și spune
Și ție câte toate.

Aș vrea să-ți spun ce poate
O știi de-atâta vreme
C'un neam întreg e'n lăcrămi
Și de durere geme,

Că nu mai au nici pâine
Iar haina le e zdreanță
Și tac privind pământul
Lipsiți de-orice speranță.

Citește-mi Doamne visul,
Durerile și dorul,
Redă șoimilor aripi
Iar aripii dă-i zborul,

Sfărâmă lanț și gratii
Și-adu în plinătate
O zi de mâine, nouă,
O zi de libertate!

ORE MICI

Cristos nu a murit cum spun nebunii
Ci doarme obosit de-urât și dor
Și'n vatra lui, încet, se trec cărbunii
In suferințile cenușilor.

S'afundă țări în mâl de întuneric,
Noi demnitari le-ajută cu minciuni
Și-aduc cunună celui mai nemernic
Ce vinde pacea lumii pe furtuni.

NINGE

Se'ntind hore între case
Și în hăul gri se pierd
Amintirile rămase
Al trecutului desmierd.

Ninge-un infinit de stele
De argint și catifea
Printre gândurile mele,
Peste'ntreagă lumea mea.

Vine-un fulg din depărtare
Și pe geam face popas;
Semn de bine-cuvântare,
In nemărginire-un pas.

Legănându-te cu fulgii
Așterni aur peste lut,
Pui un sceptru'n mână slugii
Și iei tot de la 'nceput.

Nu mai ninge. Deodată
Totul stă încremenit.
Rece, costelivă toată,
Ziua iar m'a 'nvăluit.

IN LUNA MAI

E Mai, e luna sărbătoare a dorurilor ce s'au strâns
Să se renască'n crud și verde pe un trecut de scoarță veche,
Și să strecoare'ndemn în toate, să le apropie pereche,
E luna care'n soare svântă roua din gene după plâns
Pe lângă sălcii plângătoare
Ce curg cascade de culoare.

E luna Mai, lună de visuri și de atâtea așteptări,
E luna ce încheie dorul cu pași pe-a cerului cărare
Ca să aducă bucurie la ochi ce umezi prind în zare
Din linii, foșnet și lumină, anticipate alintări
Ce s'au pornit cu flori să dee
Coroane vii și curcubee.

CLIPE BUNE, CLIPE RELE

Clipe bune, clipe rele,
In vârtej pornesc spre stele,
Și de-acolo, spre pământ,
Frunzele le'ncurcă'n vânt.

Din ascunsă amintire,
Crucile din cimitire
De sub bălării tot cresc
Negre și-albe'n nefiresc.

Dar din cimitir o floare
A'mproşcat pe ceruri soare
Şi de dincolo de nori
Seamănă pe câmp cicori.

Insă'n plină desfătare,
Chinul picură cărare
Şi împarte pas cu pas,
Zile în frânturi de ceas,

Strecurând în inimi teamă
Insă murmure te cheamă
Ca să faci din clipă dar
Pe poteci de calendar.

Un imbold desprins din fire
Şi din caldă 'nmărmurire
Te învaţă să porneşti
Fără să le mai gândeşti

Şi pe drum să strângi în tine
Ce-i frumos şi ce e bine
Iar un fleac, ce n'ai văzut
Face vieţii început.

Creşte stavili în puhoaie,
Floare dalbă în noroaie,
Şi'n cenuşa ta să scrii
Rugăciuni şi poezii.

Clipe bune, clipe rele,
Viaţa se cuprinde'n ele
Ori cerşind, ori mândru crai,
Ori mergând spre iad sau rai.

HORA FLORILOR

Peste lume zorile
Se desfac fuior
Să aducă florii
Foşnet şi fior.

Şi timid zorele
Se deschid potir
Iar pe gard mărgele
Zilnic se înşir.

Florile se'nclină
In lungi mlădieri
Bete de lumină
Şi de adieri.

Sus de aur ora
Cerul l-a străpuns,
Fluer cântă hora,
Triluri dau răspuns.

Flori înaripate,
Catifea, picturi,
Poame aromate
Ard în picături.

Veşti de soare-apune
Curmă-o'ntreagă zi;
Basme or să sune...
Mâine iar va fi

Horă peste lume
Horă numai flori
Desmierdată-anume
Cu zeci de culori.

CALE ÎNTOARSĂ

In piept port depărtarea dar în mine
E veşnică aceeaşi veche cale,
Luceferii se'nşiră pe coline
Şi umbrele se'mbracă încet în zale.

In bezna nopţii, pârtii sclipitoare,
Caleidoscopul căii tuturora,
S'au transformat în dor ca să măsoare,
Pe clipe lungi, cum creşte aurora.

Nu întreba care blestem într'una
Petrece calea drumului 'nainte
Şi nici cum de străbat desculţ furtuna
Strângând un univers întreg în minte.

S. G. THEODORU

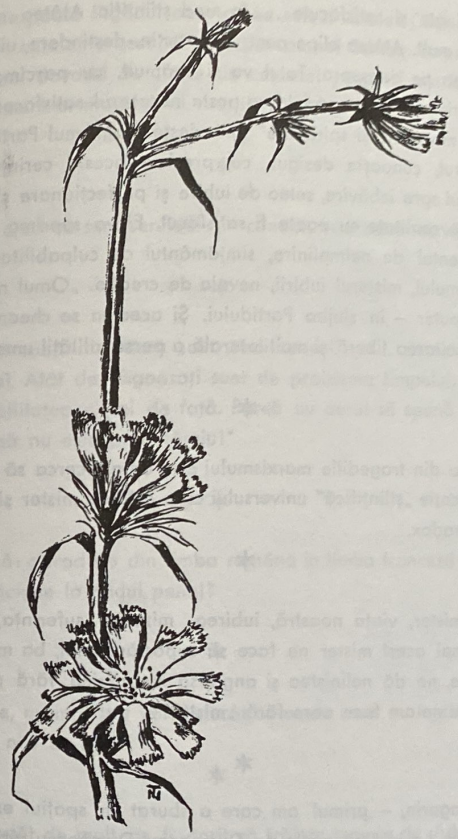

MIHAI CISMĂRESCU

NOTE RISIPITE...

Singurul „om nou" pe care l-au produs până acum regimurile comuniste este „disidentul".

*

Cerinţele materiale şi spirituale ale „omului nou" – pretind comuniştii –

vor fi determinate și satisfăcute ... în mod științific. Atâtea calorii pe zi, – nici una mai mult. Atâtea clipe pentru distracție, destindere, uitare de sine, visare. Nici una pe deasupra. Totul va fi drămuit, cu parcimonie, „excluzându-se atât risipa, cât și acumularea peste necesarul satisfacerii depline a cerințelor sale materiale și spirituale" (glăsuiește Programul Partidului.) Partidul, atotștiutorul, cunoaște desigur cu precizie aceste cerințe, de vreme ce năzuința omului spre izbăvire, setea de iubire și perfecționare și el va satisface ceea ce în realitate nu poate fi satisfăcut. El va suprima din condiția umană sentimentul de neîmplinire, simțământul de culpabilitate, suferința, singurătatea omului, misterul iubirii, nevoia de creație. „Omul nou" va fi un adevărat computer – în slujba Partidului. Și aceasta se cheamă în limbaj comunist: desvoltarea liberă și multilaterală a personalității umane.

*

Poate că una din tragediile marxismului este de a încerca să explice totul, să dea o explicație „științifică" universului care este un mister și omului care rămâne un paradox.

*

Totul este mister, viața noastră, iubirea, mizeria, suferința, moartea. Și poate că tocmai acest mister ne face să suportăm totul, ba mai mult chiar ne îmbogățește, ne dă neliniștea și angoasa metafizică, fără de care omul nu ar fi om. Ce ne-am face oare fără „mister"?

*

In zadar Gagarin, – primul om care a zburat în spațiul extraterestru – pretindea că nu l-a întâlnit acolo pe Dumnezeu. Dumnezeu era în el însuși.

*

Unii își fac din exil o profesie, – dar nu de credință.

*

O frază din Helvetius: „On devient stupide, dès qu'on cesse d'être passionné."

*

Lașitatea, cine poate tăgădui oare că ea este o virtute? Căci, dacă nu am fi atât de lași – câte acte nesăbuite nu am comite! Suntem cuminți pentrucă suntem lași. Dăm dovadă de „tărie de caracter", tocmai din lașitate. Lașitatea ca fundament al moralei, al virtuții. M'ați înțeles!

*

Unii oameni cred că sunt serviabili, – când nu sunt decât servili.

*

Nemții nu întreabă niciodată „cât este ceasul", ci „cât este de târziu" (Wie spät ist es). Atât de angoasați sunt de problema timpului, de trecerea lui, de ireversibilitatea clipei de față. Parcă au aerul să spună mereu: „Să ne grăbim, până nu este prea târziu!"

*

Cine a spus că: a traduce din limba română în limba franceză înseamnă a trece de la rugăciune la codul penal?

*

Pe zi ce trece, nu mai pot vorbi decât cu aceia care au înțeles că lumea aceasta nu are nici un viitor.

*

Sunt obosit: atât de mult aș fi dorit să trăiesc înainte de Adevăr ... sau cel puțin de adevăr ...

*

Azi dimineață, pe prima pagină a unei publicații propagandistice de la București, o admirabilă imagine: „Toamna în Munții Apuseni". Un ciobănaș un tulnic. Câtă nostalgie îmi dă acest peisaj atât de îndepărtat și totuși atât de apropiat. Mă copleșește o adevărată Heimweh. Niciodată toamna nu fu mai frumoasă ...

MIHAI CISMĂRESCU

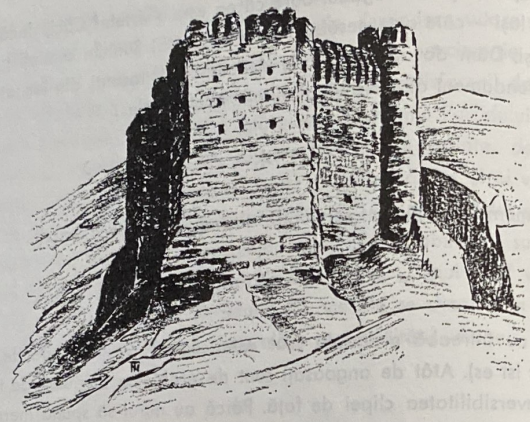

COLINDUL PEȘTERII

Intr'un târg cu case mici
Cât poiata de furnici,
Unde sunt șapte castele
Care au în cuiburi stele,
Iar în vârf, pe turnu' nant
Balauri de diamant,
Intr'un târg cu străzi hai-hui
Umblă Maica Domnului
Și nu-i loc ca să găsească...
Toate porțile's de iască,
Înghețate,
De-a'ndărate
Piticii au pus lăcate,
Legând sus privighetori
In pivnițe reci de nori.
Nu găsești un glas prin spuze,
Doar ferestrele lehuze.

*

Noaptea-i cu pumnal în gaică,
Iar prin târg e Sfânta Maică –
Lună plină pe la nori
Cătând drumuri de cocori.
Ajungând la o dugheană
Intreabă pe o sărmană,
Spunând că de când îi e
Ora la răspântie,
Că'n târg stărețit de broaște,
Pe nimenea nu cunoaște,
Dar sărmana ce să spuie
Că și ea acasă nu e.

*

Ora e vârtelniță!
Iată-o urechelniță:
Fără loc sunt ca și tine,
Hai în peșteră cu mine
Că-ți fac laviți din pănușă
De porumb până la ușă!
Și-apăru o greieră:
Ce necaz cutreieră,
Că în ochi ai cântec rar
De herub și de amar?

*

Și adânc săpată'n stâncă –
Maica peșteră pe brâncă:
Mă doare noaptea de veacuri!
Sfântă Maică – crin pe lacuri,
Dat mi-a fost s'aud ca scoică
Leprele pământului,
Dat să leagăn ca o doică
Cerul tot Cuvântului,
Dat mi-a fost... Că vezi, de dai că
Trebuie să dai mereu.
Iată'n piatră curcubeu
Că te-aștept de secoli Maică!

Cum te-am ascultat ghioc –
Inima-mi tăcerilor
Bătea valul mărilor
In stânca uitărilor
Scriind glas de prooroc:
Că Fecioară
Stea pogoară,
Că prin maică-o să coboare
Prin Prea Sfânta Născătoare,
Ca prin norul
Unde rază meșteră
A'nflorit o peșteră
Iisus Mântuitorul.

DUMITRU D. ICHIM

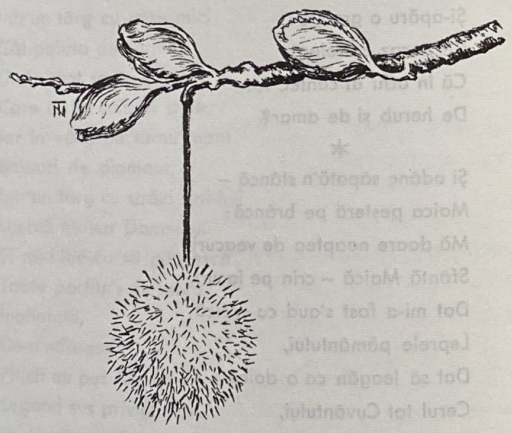

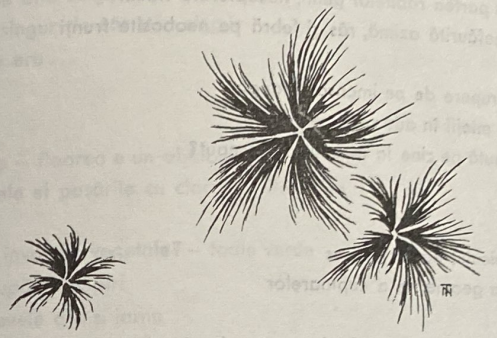

IOAN I. MIREA

TREPTELE TIMPULUI

treapta întâia: ROD
treapta a doua: MEȘTERUL MANOLE
înaintea treptelor: IOAN I. MIREA

ROD:

Mihail ROZALIE, Luca PAJURĂ, Nicolae SCHIMNICU,
– floare flămândă când Icarii au despuiat lumina

înainte de a se fi făcut ziua s'a născut moartea
tăcere; – tunetele vor anunța iscălirea neagră a cerului

peste visele uscate, uitării, ploile reînvie
doar sânii de var în așteptare de melancolii...

MEȘTERUL MANOLE:

Vintilă HORIA, Axente Sever POPOVICI, Ioan I. MIREA,
Ovid CALEDONIU, Ion SUGARIU, Coca FARAGO, Miron SURU,
Aurel COZMOIU, Mihai CHIRNOAGĂ, Ștefan STĂNESCU,

– parte din partea robitelor genii, necapturate flacări
prinos de nefăurită azimă, râs și febră pe neobosite frunți

creangă – rupere de pe imensa creangă
capitele cu miejii în adormite semințe –
cine mai caută pe cine la început de început?

ROD:

rigoarea spicului harnic ascuns
în nesfârșita geometrie a cuptoarelor

sacrosantă înfricoșătoare pierdere pe naive trepte

supunere în sine – peste tremurătoare spații cumpăna de eter
favorabilă tăcerii – fierbinte întoarcere în tăcere

MEȘTERUL MANOLE:

aroma morții – zidirea zidurilor peste incendiile
supra-terestre până din ce a fost se va ivi unul

ca un stagnant abis, singurătatea, unul câte unul
opriți aproape, opriți în afara din lăuntrul tăcerii

strigăt – pământul nu are urechi, ecourile călătoresc
secret, ca un ocean al luminii cu valurile înecând epoci

ROD:

din trei surpate temple, pe mușuroaiele cu semnul zero
din ce se știa într'o clipă nu s'a mai știut nimic
mărgeluță de apă, pârgă neîndurată în tine
ospățul a încetat – fericiți cei flămânzi
rod fraged și smerit; cine denunță sărutã?

MEȘTERUL MANOLE:

plânsul e o mare taină; oricui îi e foame e singur
pâinea e singură și peștele e singur pentru flămânzi

el a fost să se afle singur
poate și mai singur de cât știut singur
ca și când nu era . . .

ROD:

foc, purificare – floarea e un abator
mor în cârligele ei pasările cu ciocul ud de polen

de ce atâtea invocații vegetale? – foaie verde
ochi închiși după 14 clipiri
conducte – sevele ard și iarna
care e polul care se aprinde?

MEȘTERUL MANOLE:

căințele agoniei sunt unica bucurie
sinucigașul se abandonează fericirii ultime

mai deslușit pândarilor de lacrimi
măștile de carton se ofilesc în hohote

plânsul e o otravă amară și dulce
o fugă din inimă, o cădere a pleoapelor

templul se clădește în verticală cu morți
nisipul părăsește pustiul printre cărămizi

sfinții au părăsit vitraliile și săr pe fereastră

ultima tentativă: cuvintele spuse obosesc
dovezile iertării, bocetele, cea mai șteasră pecete

cine mai sapă în scoarța copacului prăbușit
litere de dragoste pe lemn uscat?

pentru cine se scarpină spinii
sunt o leșie tămăduitoare . . .

ROD:
fericit râde numai timpul corosiv
calea pustiului apropie – cine cu cine?

MEȘTERUL MANOLE:
pe răni cei cu febra stelară nevindecată
abandonează ultimile concesii visului

ROD:
frumusețea alungă plasma bolnavă
când bem lapte înghițim buchete de flori

MEȘTERUL MANOLE:
zborul sacra poartă a triumfului
privirile absente linșează

numai înjunghiat strigătul sporește
și'ncăodată tăcerea ascultă miracolele

ROD:
lumina e o agonie oarbă

pietrele rămân singurele încăperi ale timpului
numai în pietre întrebarea așteaptă

MEȘTERUL MANOLE:
eglogă, purificare; – ceasurile sunt obiecte stricate
în acest univers pieziș ora continuă explodează
lespede în cădere peste o memorie în pulbere . . .

Paris, 1979

IOAN MIREA

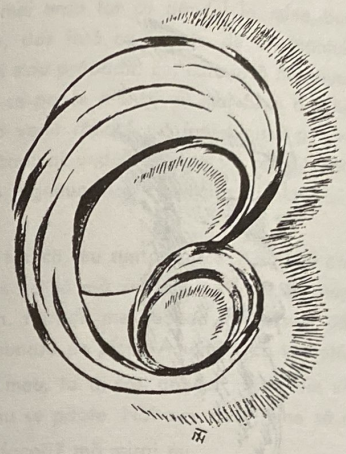

METAMORFOZA

Mă'ntrebi de timp ca de o cunoștință:
– E bine? Ce mai face? Ce mai scrie?
Eu îți răspund: – E'n trecere. Și'nvie
De-odată'n mine fosta ta ființă.

Erai, eram, cândva, alăturea de cale,
In părți de adevăruri căutam uimirea
Totală, ne'ntreceam cu firea
Pentru mărunte scheme laterale.

E un întreg trecutul împreună,
Ca un nerepetat elan ne strânge'n ghiară,
Ne schimbă'n piatră vie ca pe-o țară
Care aprinde stele'n mers, și sună.

Eu cel puțin, trag altfel la cuvinte,
Ca la un jug cu mers de libertate,
De când mă'nveți să stau real în toate
Și pui pe Lună mâna ta cuminte.

VINTILĂ HORIA

MIHAI NICULESCU

AMINTIRE DE VIITOR

Uneori mi-aduc aminte parcă de când n'am fost și mi se năzare ca o poveste în care aș fi eu însumi povestit – precum spun:

Maică-mea și taică-meu – odihnească-i Dumnezeu – s'au învoit cât au trăit, până'n ziua când ne-au lăsat singurei, pe tustrei: frate-meu Alabala, soră-mea Turavura și pe mine, Pițurcă, poreclit așa pentru că am rămas mic și săr ca o țurcă, tot ținându-mă după ei.

Alabala, ca mai mare și întâi născut, s'a pus să crească în neștire, zicând că e dreptul lui. Eu, fiind mai mic, ce puteam să zic? Înghițeam și tăceam chitic. Dar în gând – că grai nu aveam – tot mi-am zis: „Las' că ți-arăt eu ție!" Când s'a născut, după el, Turavură, mi-a părut și bine, că o să am pe cineva mai aproape de mine și pe măsura mea, să mă joc cu ea. „Las' că-mi vine și mie rândul", mi-am zis așteptându-l, tot în gândul de adineauri. „Măcar de mi-aș aduce aminte cât era de bine'n gând, fără grija zilei de mâine, când m'oi trezi plângând, neputincios și fără dinți, al treilea la părinți, cărat la spinare de frate-meu cel mare și luat cu gura de soră-mea Turavura."

Acu, părinții mei erau tot cu gândul la mine, bucurându-se că o să fiu isteț și cuminte, dar iată că înainte de a-l mântui le veni sorocul și, la asfințit, amândoi s'au prăpădit. Eu, care încă nu apucasem să fiu în viață, de unde să știu că se poate nici să nu mai fii în ea? Așa că, pe la prânzișor, socotind că mi-a venit rândul, mă luai binișor pe urma nevăzută, numai de mine știută, a gândului unde-mi așteptam rândul, până la mormântul părinților mei. Acolo îngenunchiai cuviincios și-i chemai pe rând, zicându-le'n gând:

– Mămucă și tătucă, eu sunt, Pițurcă. Am venit anume din gândul vostru și vă rog frumos ca să mă aduceți pe lume, în viață, să văd cum e'n ea, când o fi a mea. Părinții mei ședeau întinși subt pământ, unul lângă altul, cu mâinile împreunate pe piept. Amândoi, ca în viață.

– Știu, dragul meu, tu ai fost gândul nostru din urmă, tăcu maică-mea. – Dar ce vrei tu nu se poate. Noi am murit; cine să ne isprăvească gândul?

– Și acum ce faceți? mă mirai eu.

– Nimic.

– Dar, în viață, ce făceați?

– Nimica toată, adăogă taică-meu, șovăitor.

– Și care nimic e mai mare? întrebai eu, nevinovat.

– Obraznicule! se prefăcu supărat taică-meu. Maică-mea zâmbea împăciuitor . . .

– Atunci, de ce ați murit? Sunteți niște părinți ingrați, mă răzvrătii eu, cu lacrimile'n gât.

– Nu ți-e rușine? Despre morți numai bine, tăcu sentențios taică-meu.

– Nu-mi este! mă îndârjii eu. – Mai bine mă lăsați în pace, acolo unde eram când ați început să vă gândiți la mine.

– Unde erai?

– Nu știu, nicăieri.

– Nici acum nu ești altundeva.

– Tocmai de aceea: măcar să fiu undeva, în viață . . . Cum e acolo?

– Intreab-o pe maică-ta.

– Cum era în viață, mămucă?

– După felul fiecăruia, Pițurcă, așa cum ți se părea.

– După felul tău, cum era?

– Cum a fost să fie . . . Parcă nici n'a fost.

– Și acum, nu-ți pare rău că nu mai e?

– Ne deprinsesem cu ea, amândoi. Poate că o să ne obișnuim și cu moartea...

– Numai de-or ține! tăcu tacă-meu. – Nu mai poți fi sigur de nimic.

– Lasă, zâmbi maică-mea, blând, – nu-i nimic, să nu-ți pară rău.

– Știu că nu-i nimic și nu-mi pare în nici un fel. Ia, niște vorbe, care au crescut odată cu barba și unghiile...

– Numai gândul din urmă ne-a rămas: gândul despre tine, ofta încet maică-mea.

– E tot ce ne-a rămas, încuviință taică-meu.

– Dar eu vreau să fiu – mă rugai – nu mă lăsați: acum e rândul meu, că destul am răbdat așteptându-l.

– Dacă vrea el... suspină maică-mea.

– Las' că nu-i nimic, și de unde nu-i nici n'are cum să lipsească, am stăruit eu.

– Fie, dacă vreți voi... Dă-mi mâna, nevastă. Maică-mea îi întinse mâna și îndată fața i se rumeni de o văpaie, cum trebuie să fi fost când era în viață.

– Ce frumoasă ești, mămucă, n'am să te uit cât 'oi trăi! Și simțeam cum mi se înnoadă lacrimile'n gât...

...Așa se face că uneori mi-aduc aminte parcă de când n'am fost. Iar alteori mă gândesc de-a mirare: cum va fi când n'o mai rămânea nimeni ca să-și aducă aminte cum se petrece lumea de când a fost să fie și se povestește...

Londra 1977

MIHAI NICULESCU

*

* *

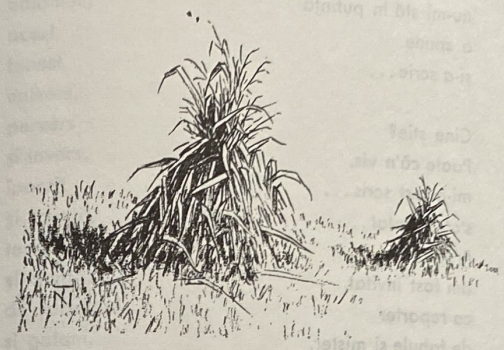

Din ciclul „METAFABULE"

BANUL

I. RUȘINOSUL BANCHET

1

Cândva,
undeva,
pe meleaguri streine
sau, poate, vecine...
Ascultă, mai bine,
și nu mă'ntreba
surâzând:
„Unde!"
și „Când?"
Nu-ți pot răspunde
în ce loc, la ce dată.
Deocamdată
(vai, mie,
să-mi fie
cu iertăciune,
zădarnică-i orice silință!)

nu-mi stă în putință
a spune
și-a scrie...

Cine știe?
Poate că'n vis,
mi-a fost scris...
s'a'ntâmplat...
Propriu-zis,
am fost invitat,
ca reporter
de fabule și mister,
să particip, discret,
la un fel de banchet
ciudat,
blestemat,
la un fel de ospăt rușinos,
minciunos,
la un fel de beție,
orgie
sau nebunie
lipsită de rost,
cum nici n'a fost
și nici n'aș vrea să fie...

2

O, muză mai mare'ntre muze,
dă glas înlemnitelor buze,
să cânte
vers,
să descânte
cu vers,
să'nspăimânte
prin vers,
acest năuc

balamuc,
acest
funest
univers,
pervers
și invers,
ipocrit
și smintit,
terfelit
și ciuntit:
de șarlatani
și golani,
de vanitoși
și sfinți păcătoși,
de profitori
și smeriți impostori,
de lași
și trufași,
de misiți
și'nvârtiți,
de cămătari
și panglicari,
de nătărăi
și călăi,
de hoți
și despoți...

3

Cum bate, cum bate
pe nerăsuflate,
pe înfundate,
timpanul,
huliganul:
-- Trăiască Banul!

Cum scârțâe, zbârnâe grasele,
contrabasele:
– Trăiască pietrele, prețioasele!

Cum urlă, cum zbiară
ca o Niagară,
tromboanele,
saxofoanele:
– Sus, milioanele,
aurul!
Trăiască faurul
fericirii
și nemuririi
umane!

Cum bat
sacadat,
necurmat
și turbat
darabane,
ciocane,
timpane!

4

– Vivat, palatele,
adunând nestematele!
Vivat, amantele,
etalând diamantele!
Vivat, averile,
cumpărând mângâierile!
Vivat, hârtiile,
ridicând pușcăriile!

– Vivat, coroanele,
cu toate plocoanele!

Vivat, domniile,
cu toate robiile!
Vivat, oștirile,
cu toate-asupririle!
Vivat, partidele,
cu toate obidele!

– Vivat, comerțul
și șperțul!
Vivat, belșugul
și jugul!
Vivat, Banul,
suveranul
cel fără egal,
instrumentul
universal,
argumentul
puterii,
cârligul păcatului,
slăbiciunea muierii
și forța bărbatului!

5

Pe-aici, pe-aproape,
curge vinul, să'ngroape
de vii
cheflii,
cu chelii,
prăbușiți în beții...

Pe-aici, nu departe,
oale
goale,
capete sparte
de stăpâni

și hapsâni,
de nababi și nababe,
de babe slabe,
în patru labe,
tropăind,
mormăind,
bețivând —
să te crucești,
să te frângi
și să plângi,
când privești
la drăcescul tumult,
atât de mult
coborît într'o ceață
de veșnică moarte
și-atât de departe
de soare
și viață,
de viața eternă, măreață
și biruitoare...

6

La o masă
aleasă,
să te ții:
bețiii,
sindrofii
și urgii
de taifun!
Cum să spun,
băutura
întrecuse măsura...

Dolarul,
samsarul

fudul
și sătul
până'n gât
de-atât
whisky și gin,
cămătarul
hain,
se smintea cu Cotnarul
lăudându-l mereu
și-necându-și amarul
yankeu
în paharul
cel dulce și greu...
– **Well, well,**
mai toarnă niței!

Hămesite, copeicile
dădeau lupta cu fleicile,
iar rublele, ciotcă
de strâmbe și groase,
cântau aghioase
bând votcă
și spirt,
ca'ntr'un birt
periferic,
târziu, pe'ntuneric,
pescarii cu lotcă
și suflet himeric...

Francul nobil francez,
pururi prim amorez,
stă cu nasu'n șampanie
fredonând, a jelanie,
o romanță cu **chic:**
steaua lui e pe dric,
nu mai crede'n nimic

și-și ogoaie'n lichior
oful lui de senior...

Amețită puțin,
răvășită de **spleen**
și căindu-se, poate,
de toate
păcatele,
nenumăratele,
o **lady,** o țeapănă **miss,**
coborîtă, parcă, din vis,
dintr'un nedrept și colonial paradis,
vestita liră
sterlină,
admiră,
transpiră
și bea tescovină...

Numai leul,
paraleul,
stă retras
de-aproape-un ceas
și tot cântă'ncet pe nas:
– Frunză verde și-un dudău,
am un leu și-aș vrea să-l beu,
dar și-acela nu-i al meu!
Și-am zis verde și-un scaiete,
ia mai adă-un chil, băiete,
să mai trag pe gât o dușcă,
să mai uit că mă tot mușcă
pacostea streinului,
mătrăguna spinului,
lacrima suspinului,
vălvătaia chinului,
chinului, veninului...

II. MASCARADA PĂCATULUI

1

In toiul
ospățului
dosnic
și josnic,
în tărăboiul
dezmățului,
un vuiet surd,
absurd
și tectonic
de ciclon,
de-avion
supersonic,
de turbat uragan,
de năprasnic vulcan
în turbare,
de năprasnică mare
huidumă,
cu valuri în spumă,
de clătinare
și legănare
a gliilor
și stihiilor,
de zguduire
și năruire
a veacului,
berbeleacului,
un fel de vânt
uriaș și temut,
apărut
din pământ,
din văzduh,
un fel de duh

mă zvârli pe balcon
ca pe-un fulg de carton,
fantomatic cocon,
reporter fantomatic
cu destin problematic,
cu plaivas
de extaz
și condei
în scântei...

2

Alergați
și-ascultați
mascarada păcatului,
cavalcada spurcatului,
blestematului,
din piața palatului!

– Osană,
Mamonă,
domnul Banului
și somnul elanului
frânt!
Osană, osană pe pământ!

– Osană,
Mamonă,
creator
de suplicii,
protector
de sluțenii și vicii!
Osană, osană în ospicii!

– Osană,
Mamonă,

trubadurul
căzuților
și furul
virtuților
sfinte!
Osană, peste cruci și morminte!

3

Deasupra mulțimilor,
vrăjmașu'nălțimilor
și vicleanu-adâncimilor,
Măria-Sa
Mamonă,
șarpele Dracului,
scutura
beznele sacului:
ispititoare hârtii
de sute și mii,
grămezi de bancnote rebele
cu pete de sânge pe ele,
miliarde
râvnite,
pornite
a vinde și-a arde
altare,
nenumărate miliarde
bizare,
întâmpinate cu pâine și sare:
de oameni-șablon,
jucării de carton,
de oameni-robot,
manechine de-un cot,
de oameni-duzină
cu creer de tină,
de oameni-paiață

cu suflet de ghiață,
de oameni-placarde
cu inimi bastarde,
de oameni-lozinci,
caterinci
automate...
– Rușine
și silă!
Mi-e milă
de tine,
cetate!

4

– Vreau bani, acțiuni, nestemate!
Trăiască fiscul și dările,
trăiască averea!
striga Puterea,
scânteindu-și brățările...
– Aruncați de pe toate balcoanele
milioanele, milioanele, milioanele!
Curgă banii ca apele răului,
dulceața
și viața
desfrâului,
puterea
și mierea
molăului,
unealta
și balta
scârboșilor,
pântecoșilor,
libidinoșilor...

Cu banii,
cu-averile,

cumpăr anii
și vând primăverile,
pătez
și-noptez,
căci aurul, aurul
a fost și rămâne balaurul
sfinților,
în lupta cu focul dorinților,
bogăția furată
prin care dezmierzi
feciorelnica fată
și-ți pierzi
odată cu mia
și omenia...

– Dați-mi bani, dați-mi bani cu lopata
și crima e gata!
Dați-mi aur de toate caratele
și-ți vedea cum răsar atentatele!
Prisosească-mi argintul belșugului
și-ți vedea vâlvătaiele rugului!
Dați-mi banii, comorile
voastre,
să scald în dezastre
splendorile!
Să-mi fie buzunarele
pline
de fine
rubine,
de rarele
pietre,
și vetre
sărace
voi face
să'noate
în sânge,
și gloate

nătânge
vor plânge
pierdutele vieți...
Dacă vreți, dacă vreți
să tai cu sabia
corabia visului,
să'mplânt pumnalul
în idealul
proscrisului,
să otrăvesc
eternul avânt omenesc,
să trag cu revolverul
până și'n cerul
cel sfânt,
dacă vreți pe pământ
să domnească teroarea,
să tremure floarea,
să'nalț ghilotina,
să spânzur lumina,
dați-mi bani, dați-mi bani cu lopata
și crima e gata!

5

Războiul
urît,
un vlăjgan cât Negoiul,
cu rât
și privirea de mâl,
gâl-gâl
da pe gât
țoiul de țuică
și muică, muică,
tuna,
fulgera
și-arunca

vijeliile
peste turme, năuce
s'apuce
hârtiile...

– Dați-mi miile, miile, miile!
Vreau băncile, aurul, bogățiile!
Cu milioanele,
înalț și trimit avioanele
și vapoare și tancuri și tunuri
dărâmătoare de bunuri
și țeluri,
mă desfăt în măceluri
și râd, când bombele
scormonesc catacombele
urii,
în pașnicul sân al naturii...

Preamăriți, preamăriți, o, calicilor,
războiul, războaiele,
voi, cârduri de teapa furnicilor,
voi, gunoaiele,
ridicând
și-admirând
mușuroaiele!

La o parte
idealuri deșarte
și voi, pigmeilor,
turme de oi,
și voi, și voi
ideilor!

Cu banii, cu aurul robului
zburd în voie pe'ntinderea globului!
Cu aurul, cu banii bancherului
dau foc lumii și cerului!

III. RĂZBUNAREA VULGULUI

1

In focul de artificii
al marilor vicii
de totdeauna,
când luna
– indiferentă și gravă –
plutea în văzduh ca o navă,
când rachetele
multicolore
iluminau boschetele
sărbătoritelor ore,
când hora
tuturora
se'nvârtea
și creștea,
un murmur spontan,
anti-Ban,
țâșni din norodul sărman,
asuprit
și mințit
an de an –
și cuprinse'ntr'o clipă
sub imensa aripă
poporul de jos,
cu sălbatice frunți,
mânios
ca o apă
ce scapă
din munți,
gata să dea cu toporul
în cei ce ucid viitorul,
gata să calce'n picioare,
să doboare

pe toate javrele
care l-au dus cu palavrele,
pe toți nemernicii
și vistiernicii
clanului,
de sub amara robie a Banului...

2

– Jos cu domnia tiranilor!
Moarte banilor, banilor, banilor!
gemeau conștiințele, cumpărate
cu ieftine ranguri sau cu daruri bogate,
se văitau, ca niște fantastice valuri,
tristele, compromisele omenești idealuri,
plângeau fericirile
și iubirile,
prieteniile
și căsniciile
pe care le-au pătat avuțiile,
cumpărate cu aurul,
balaurul
și ochiul dracului,
rușinea veacului
și jugul săracului...

3

Și mulțimea jugului,
din piața belșugului,
cu forțe noi,
descătușate de tină,
cu torțe
vâlvoi,
ca un roi

de lumină,
a ridicat pe loc,
în sălbatecu-i joc,
marelui zeu
detronat
un autodafeu
meritat –
și'n strigăt și'n cânt,
să se știe de'ntregul pământ,
făcu Banului,
dușmanului,
vânt,
ca'n pară
și'n foc să se piardă,
să ardă
și colții și groaznica-i ghiară
și trupul și botul
și fiara, cu totul...

4

Ascultați, ascultați cum norodul
triumfă și-i cântă prohodul:
– Mori, c'ai dorit să nu mori niciodată,
tu, care-ai vrut tirania drept tată,
tu, care-ai vrut răutatea drept mamă,
tu, care-ai vrut omenirea să geamă,
tu, care-ai vrut să impui nedreptatea,
tu, care-ai vrut să sugrumi libertatea,
tu, care-ai vrut să triumfi în războaie,
tu, care sânge ai vrut, în șiroaie,
mori, căci doar moarte ai vrut și robie,
mori, căci ai vrut să domnești pe veci!

IV. MĂRIA-SA OMUL

1

In locul
sorocului,
din mijlocul
focului,
cine se'nvolbură, cine?
Priviți-l, priviți-l! Nu-i un oarecine..
Nu-i Banul,
dușmanul,
tiranul cel dur,
nu-i marele fur
și sperjur,
nu-i balaurul –
ci Aurul
pur,
făurar de azur
într'o lume-a nevoilor,
tezaurul
necesar eroilor
vieții
și tinereții
umane,
creatoare
de uragane
și soare,
de minuni
și cununi
viitoare...

– Vinovat
de păcat
n'a fost Banul nicicând
(fie Banul de rând,

fie Banul de soi)
ci voi, numai voi
șarlatanilor,
hoțomanilor
nenumărați,
singurii vinovați
de toate jignirile
și-asupririle
de toate vânzările
și trădările,
de toate terorile
și închisorile,
de toate obidele
și piramidele,
de toate războaiele
și gunoaiele,
de toate domniile
și robiile,
de toate tratatele
și-atentatele
și de toate, de toate păcatele...

2

– Nu-i adevărat, nu e!
se înalță, ca o vie și sfântă statue,
Omul-Frumosului,
dușmanul josului,
Omul-Adevărului,
dușmanul ciubărului,
Omul-Dreptății,
ocrotitorul cetății,
Omul-Iubirii,
împlinitorul trăirii,
Omul-Minunilor,
izbăvitorul genunilor...

Despre care oameni vorbești,
o, Banule, chiot de jale?
Ce fel de om osândești
în deșănțatele
și turbatele
tale
blesteme
și anateme?
Pe cine huiești?
Pe cine îl faci
vinovatul
de măcel
și ruine?
Pe cine?

Pe omul model,
omul vraci,
cârmaci
înspre bine,
curatul,
iluminatul,
sau pe cel
fără țel,
întunecatul rebel?

Pe omul vechiu, omul mic,
omul calic
și nimic,
pe omul cavoului,
boului,
parului,
omul potaie,
pălălaie
de paie,
sau pe omul eroului,
noului,
harului,

vâlvătaie
din vâlvătaia altarului?

Cui i se cade osândă?
Nu omului, fiară flămândă,
stând veșnic la pândă,
pornită
să'nghită,
să sugă,
să vândă
splendori și lumină?
Nu omului, clăpăugă
jivină
de tină
și slugă
a Banului?
Nu șarlatanului,
strâmbului,
de valoarea carâmbului?
Nu omului sgârcă,
hârcă,
năpârcă,
purtat în cârcă
de toți neghiobii
și robii,
de lumea pierduților
și vânduților,
de lumea sluților,
căzuților,
surdo-muților,
de lumea ostilă virtuților? . . .

3

Omul nou,
omul mare,

omul erou,
omul tare,
omul salvat de Isus
și crezând în Isus
și iubind pe Isus
și slujind lui Isus,
omul de sus,
renăscut și cu viață
curată
ca o dimineață,
ca o măreață,
îmbelșugată
și senină
boltă de stele,
Omul-Lumină,
cu zale și scut,
n'a făcut
niciodată
temenele
paralelor,
tarlalelor
de bani
și tirani –
ci aurul, aurul banilor
l-a pus în slujba sărmanilor,
ridicând, în cântări triumfale,
orfelinate, azile, spitale,
construind, prin sublime eforturi,
nu pușcării, cazemate și forturi,
ci școli, catedrale, cantine,
ateliere, fabrici, uzine,
cinematografe, teatre, muzee . . .
A asanat eleștee,
a dat viață pământului,
s'a lansat în invenții celebre,
a înfrânt barbarii și tenebre,
a luat cu asalt universul

depășindu-și, prin sbor, țintuirea și mersul,
a tipărit cărți și reviste și ziare...
Știința a'nvins ancestralele ghiare,
cultura a'nvins legăturile humii
prin Omul, stăpânul și regele lumii!

4

Glorie Omului, glorie,
făuritor de zodii și de istorie,
făuritor de civilizație și de cultură!
Glorie Omului, stăpân în natură,
stăpân pe inimă, pe suflet, pe minte,
visând
și luptând
pentr'un veșnic și sfânt „înainte"!

Glorie, g'orie
Omului, prezent și stăpân în istorie!
Glorie Omului creator,
hrănitor
ca o pâine!
Glorie, glorie Omului,
stăpânitorul
și descătușătorul
atomului,
aurul
și tezaurul
zilei de mâine!...

SERGIU GROSSU

GHEORGHE DRAGHINCESCU

DOMENIUL CUANTIC ȘI CAUZALITATEA

Eine neue Theorie siegt nicht dadurch,
daß ihre Gegner sich überzeugen lassen,
sondern dadurch, daß sie aussterben.
MAX PLANCK

Evenimentele cu adevărat mari vin aproape neobservate când e vorba de evoluția științei și a gândirii. Teoria cuantică a constituit principala realizare a cercetătorilor din secolul nostru. După vreo șase decenii de eforturi, ea a culminat în teoria cuantică electrodinamică și poate fi considerată, în general, ca fiind încheiată. Atenția cercetătorilor teoretici și experimentali se concentrează astăzi cu totul asupra nucleului cu nucleonii săi cuprinzând câte trei quarkuri – și forțele nucleare de circa o sută de ori mai mari decât cele electromagnetice au dus la crearea noțiunii de cromodinamică și de „teorie cuantică cromodinamică" în care gluonul pare a lua locul fotonului din teoria cuantică electrodinamică. Ca de atâtea ori, denumirile sunt întâmplătoare: cromosarcina are tot atât de puțin de a face cu culoarea ca electronul cu chilimbarul.

Unul din aceste evenimente cu consecințe nebănuite în primul moment, dar care a schimbat într'adevăr fața lumii pe care trăim, s'a produs la Berlin, la 14 Decembrie 1900, cu câteva zile înainte de sfârșitul secolului XIX. Max Planck a făcut la acea dată o comunicare cu titlul „Observații la teoria distribuției energiei în spectrul normal" [1], comunicare prin care nu voia decât să expună fundamentul teoretic al formulei pe care o stabilise tot el cu câteva săptămâni mai înainte pentru radiația corpului negru. Pentru întâia oară în istorie, un savant îndrăznea să considere energia ca ceva discontinuu, ca o mărime fizică compusă dintr'un număr bine determinabil de părți constituante finite și egale, ca o mărime exprimabilă printr'un produs de doi factori: frecvența unui „oscilator" și o constantă **h.** Astăzi această constantă a lui Planck stă la baza cunoașterii învelișului atomului și a atâtor fenomene și calcule fizice și chiar tehnice. Înainte de a face ipoteza, Planck i s'a adresat lui Boltzmann, unul din întemeietorii fizicii statistice, care se pare că l-a încurajat să introducă această „cuantizare" a energiei. După ce s'a produs evenimentul, și după ce fizica cuantică a devenit o realitate, s'a văzut că evoluția putea să pornească și pe alte căi pentru a ajunge la constanta h.

In orice caz, constanta lui Planck a dat și continuă să dea răspunsul la numeroase enigme științifice ale secolului trecut. Intre aceste enigme erau spectrele și proprietățile elementelor chimice ca și căldura specifică.

Teoria radiației corpului negru a lui Planck nu s'a impus definitiv decât în anul 1905, când de pildă Lordul Reyleigh și Jeans au putut constata că pentru această formulă a radiației nu se poate aplica statistica clasică. Dată fiind independența radiației negre de modul de generare a sa, **h** trebuia să aibă o importanță mai generală: **h** trebuia să fie una dintre constantele naturale de bază. In primul deceniu al secolului nostru s'a putut emite pentru întâia oară o teorie fundată a atomului, constanta amintită având o însemnătate tot atât de mare ca și **e,** sarcina elementară sau **m,** masa electronului. In 1910, A. Haas a stabilit pentru întâia oară o relație directă între constanta lui Planck și o mărime atomică, egalând în modelul atomic al lui Thomson – cu un singur electron, la modă pe atunci – forța centripetă cu forța electrică și energia cu produsul dintre frecvență și **h,** obținând astfel o relație între raza orbitei electronului și mărimile **m, e** și **nu.** Constanta lui Planck a devenit astfel o unitate naturală de care depindea, împreună cu **e** și **m,** dimensiunea atomului.

Fizicianul danez Niels Bohr a putut stabili astfel în 1913 o adevărată dinamică, după ce A. Sommerfeld enunțase ideea că **h,** constanta lui Planck,

constitue însăși cheia înțelegerii teoriei atomului. Accesul la dinamica atomică a rezultat prin descoperirea principiului combinației spectrelor. In cazul atomului cu un singur electron s'a impus introducerea principiului cuantizării pentru a realiza acordul asimptotic cu teoria clasică.

Ipoteza cuantică a dat ca rezultat spectrul corect pentru un **n** mic, corespunzând spectrului cu constantele Rydberg. Punctul culminant al evoluției în acest sens l-a constituit teoria intuitivă a lui Bohr despre sistemul periodic al elementelor (1921). Așa că astăzi până și elevii din școlile secundare învață și înțeleg proprietățile spectroscopice ale orbitelor electronului în seria energetică, pentru aproximația cu un singur electron: 1s 2s 2p 3s 3p 4s 4p 5s 4d 5p 6s 5d 4f 6p etc., cu principiul completării orbitelor, potrivit căruia orbitele **s** sunt complete cu 2 electroni, **p** cu 6, **d** cu 10, **f** cu 14. De pildă starea de bază a atomului de cupru poate fi redată cu $1s^2 2s^2 2p^6 3d^{10} 4s$.

S'a văzut apoi în curând că numărul de valențe este în legătură cu numărul electronilor care depășesc numărul complet sau lipsesc din numărul complet de electroni.

Niels Bohr a creat fără îndoială un edificiu impresionant de simplu al sistemului periodic de elemente, pornind de la estimarea energetică și de la principiul completării făcut plauzibil prin principiul corespondenței; el a dat și explicația ionilor colorați cu momente magnetice și cu valențe alternânde, cu pături interne d și f incomplete. Abia mai târziu (1925) s'a văzut că principiul completării păturii cu 2, 8, 18, 32 de electroni nu se explică prin principiul corespondenței ci prin principiul completării al lui W. Pauli. Pe acest drum al teoriei cuantice și al cercetării detaliilor spectrelor atomice s'au studiat efectele anomale Zeeman și Stark. S'au ivit dificultăți considerabile, dar nu din cauza principiilor fundamentale ale teoriei cuantice ci în primul rând datorită unor mărimi ce așteptau să fie descoperite, cum este spinul, necunoscut la început. Din toate acestea a rezultat un model vectorial al atomului. Primele două, trei decenii ale secolului poartă numele de „teoria veche" a cuantelor; întemeietorii ei sunt Planck, Einstein și Bohr.

Niels Bohr (1882–1962) a creat la Copenhaga un centru de desvoltare a fizicii moderne. Albert Einstein, care in 1905 a introdus în știință fotonul s'a concentrat mai târziu cu totul asupra problemelor teoriei relativității și a încercat să creeze o teorie unitară a câmpului. A. Sommerfeld (1868–1951) a scris în prefața la cartea sa „Atombau und Spektrallinien" (1919) că teoria cuantelor este „o orgă tainică pe care natura își cântă muzica spectrală și în ritmul căreia ea creează structura atomilor și a nucleelor".

Prin anul 1925 a urmat o formulare mai precisă a principiului corespondenței enunțat de Bohr, prin lucrările lui Heisenberg, care a aplicat din nou în mod cât mai consecvent principiul combinării spectrelor, ajungând la exprimarea mărimilor fizice prin matrice ale locului și impulsului care trebuiau să se supună relației interșanjabilității.

Așanumitul „dualism" corpuscul-undă a fost descoperit de A. Einstein în 1908 pentru lumină și aplicat în anul 1923 de L. de Broglie asupra materiei. E. Schrödinger s'a folosit de acest dualism în formularea mecanicii cuantice. Dar o cercetare mai minuțioasă arată că dualismul corpuscul-undă rezultă încă din formula dată pentru radiație de Planck în anul 1900. Cuantele de lumină descrise cu cea mai mare claritate de Einstein în 1909 n'au primit o confirmare generală decât în 1922 prin efectul crucial al lui Compton, care a arătat că dispersiunea luminii care cade pe electron are loc în conformitate cu legile mecanice ale șocului. De Broglie a aplicat în 1923 materiei ecuațiile lorenzinvariante pentru E (energie), p (impuls) de o parte și viteza de rotație omega și k de alta, sperând să obțină ostfel o nouă dinamică. În cele din urmă s'a ajuns la concluzia că există „două aspecte ale realității" – corpuscul și undă – care nu permit o explicație intuitivă plastică, dar între care există o corelație prin mijlocirea constantei lui Planck.

Fizicianul indian Bose a dedus în 1924 formula de radiație a lui Planck cu ajutorul unei statistici a cuantelor de lumină, statistică în care permutarea cuantelor – care sunt indiscernibile – nu furniza cazuri noi. Statistica lui Bose corespundea statisticii Planck-Natanson. Einstein a studiat valabilitatea statisiicii Bose pentru moleculele unui gaz care de asemenea nu puteau fi deosebite între ele. El a ajuns la concluzia că și un gaz ideal satisface legea termodinamică a lui Nernst care arată că căldura specifică tinde la temperaturi joase spre zero. Această statistică modificată însemna că alături de corpusculi există și unde.

In 1926, E. Schrödinger a formulat unda de materie printr'o ecuație de câmp, pornind de la analogia generală dintre undă și fascicolul de corpusculi. Stările staționare ale teoriei cuantelor cu valori discrete ale energiei deveneau astfel oscilații proprii ale unui câmp cu valori discrete pentru frecvență. Ecuația lui Schrödinger este echivalentă cu mecanica de matrice a lui Heisenberg, Born și Jordan, fiind vorba de două formulări matematice diferite ale mecanicii cuantice. Formula lui Schrödinger pare a avea avantajul de aplicabilitate mai ușoară asupra cazurilor concrete decât matricele lui Heisenberg, Born, Pascual Jordan și Dirac.

Demonstrarea echivalenței mecanicii matricelor cu aceea a undelor a constituit un imbold pentru căutarea unei concepții invariante a mecanicii cuantice, ajungându-se prin teoria de transformare a lui Dirac și Jordan la operatorii în spațiul hilbertian. Niels Bohr, nefiind satisfăcut de faptul limitării mecanicii cuantice din primii ani de existență la sistemele periodice, a găsit în ecuația Schrödinger o cale de abordare a unor procese aperiodice, de exemplu în dispersia unei raze de materie la un potențial sau la un atom[2]. El a interpretat anumite mărimi ce apar în calcul, în esență **psi stea** și **psi** ca funcțiuni de x, drept probabilitatea de a întâlni un corpuscul în unitatea de spațiu în punctul x, stabilind astfel o legătură între aspectul de particulă și cel de câmp sau undă. Prin anul 1927 existau două concepții despre importanța acestor realizări științifice. Una din aceste concepții punea un accent fundamental pe regulele de interșanjabilitate pentru mărimile conjugate canonic: ele constitue sâmburele mecanicii cuantice, în timp ce ecuația lui Schrödinger nu e decât un mijloc matematic comod de a trata aceste mărimi. Pentru susținătorii celei de a doua concepții rolul fundamental îi revenea undei de materie. Niciuna din cele două concepții nu a dat satisfacție deplină.

Pentru a lămuri lucrurile, a trebuit să intervină în 1927 Heisenberg, cu o formulă matematică în aparență simplă, atât de simplă că s'a pretat chiar la o „popularizare": **dx · dp** prop. **h,** în care **h** e constanta lui Planck iar delta **x** și delta **p** sunt elementele de coordonată și impuls. Această relație a „nedeterminării" (mai bine zis a incertitudinii) a fost dedusă de Heisenberg cu ajutorul unei ipoteze foarte abstracte a unei mecanici cuantice invariante. O relație similară poate fi stabilită cu totul analog pentru mărimile conjugate **t** (timp) și **E** (energie).

Ceea ce i-a impresionat pe filosofi a fost faptul că constanta **h** a îngrădit prezicerea viitorului pornind de la starea inițială. Mărimile clasice ale mecanicii corpusculilor – ca locul, impulsul, timpul, energia etc. – pot fi determinate sau definite exact și în domeniul atomar, dar determinarea simultană a unor mărimi conjugate nu e posibilă decât cu o anumită incertitudine.

Relațiile de incertitudine dintre mărimile conjugate canonic marchează deosebirea dintre mecanica clasică și cea cuantică. In timp ce în mecanica clasică punctele de masă variază pe curbe spațiu-timp cu diferite proprietăți de continuitate, acest lucru nu apare în mecanica cuantică; ba mai mult: el este deadreptul interzis. Bineînțeles, orice micro-obiect poate fi

măsurat, în principiu, cu precizia dorită, adică cu o incertitudine cât mai mică, dar atunci, tot din principiu, incertitudinea impulsului aceluiași obiect devine cu atât mai mare, așa cum rezultă din formula Heisenberg. Heisenberg a pornit inițial de la intenția de a nu admite decât relații între mărimi observabile și a ajuns să enunțe în cele din urmă o proprietate a teoriei care a stabilit ce este observabil și ce nu este[3]. Lucrările lui Heisenberg prin care s'au manifestat pentru întâia oară relațiile de incertitudine între mărimi conjugate ca loc-impuls și energie-timp au dat loc la controverse în primul rând fiindcă ele nu corespundeau nici ideilor fizicii clasice și nici concepțiilor care prevalau la timpul său în rândurile filosofilor-fizicieni. Heisenberg a văzut în incertitudinea sau nedeterminarea relațiilor sale un indiciu pentru existența unor relații statistice în mecanica cuantică. Ceva mai mult: el a constatat că legile statistice clasice sunt diferite de legile teoriei cuantice, ceea ce impune și o modificare a legii cauzale care spune că dacă cunoaștem precis prezentul, putem calcula și viitorul: „Din principiu, nu putem cunoaște prezentul în toate elementele sale determinante. De aceea orice percepere este o selecție dintr'o multitudine de posibilități și o limitare a posibilului viitor. Caracterul statistic al teorirei cuantice fiind atât de strâns legat de imprecizia oricărei perceperi am putea fi ademeniți să credem că în dosul lumii statistice observate se ascunde o lume ‚reală' în care să fie valabilă legea cauzală. Dar trebue să subliniem expres că pentru noi astfel de speculații ne par sterile și lipsite de sens. Fizica nu trebue să descrie decât în mod formal raporturile dintre actele de percepere. Adevărata stare de lucruri poate fi formulată cu mult mai bine astfel: Toate experiențele fiind supuse mecanicii cuantice..., mecanica cuantică stabilește definitiv nevalabilitatea legii cauzale[4]".

Această afirmație a lui Heisenberg ca și a altora, potrivit cărora legea cauzală își pierde valabilitatea în domeniul atomar, a constituit una din temele principale ale discuțiilor despre consecințele filosofice ale teoriei cuantice. Conceptul de cauzalitate a apărut în filosofia aristoteliană care atribuia lucrurilor patru „cauze" – causa materialis, causa formalis, causa finalis și causa efficiens, adică materialul, forma, scopul și făuritorul unui anumit obiect. In știința din zilele noastre n'a mai rămas decât causa efficiens ca singurul fel de cauză, cauza propriu-zisă a lucrurilor, cea care intră în legea cauzală. Această lege cuprinde afirmația că tot ce se întâmplă presupune existența unei cauze din care rezultă efectul. Relația dintre cauză și efect este în această concepție cu totul regulată: aceleași cauze au

aceleași efecte în orice loc și în orice timp, adică, în limbajul matematic al fizicii moderne, funcțiunea care leagă cauza cu efectul trebue să cuprindă locul și timpul ca variabile independente. Legea cauzală se deosebește de celelalte legi prin faptul că ea permite prezicerea viitorului. Valabilitatea generală a cauzalității ar îngădui chiar prezicerea viitorului lumii – cu condiția ca toate legile cauzale și stările prezente să fie cunoscute. Laplace a imaginat în a sa „Théorie analitique des probabilités" un demon fictiv atotștiutor care pornind de la mecanica hamiltoniană ar cunoaște deplin starea prezentă a lumii și care cu ajutorul calculului ar putea prezice pentru orice dată viitoare starea lumii. Iar Leibniz vorbește chiar de o „fatalitate" care face ca toate evenimentele să fie legate între ele ca printr'un lanț. Certitudinea aceasta în ce privește valabilitatea absolută a cauzalității o întâlnim și la alți făuritori ai științei moderne ca Kepler și Galilei. Singur scepticismul lui Hume a introdus îndoiala, dacă nu în privința valabilității, cel puțin în aceea a necesității unei legi a cauzei și efectului. Pentru Hume cauzalitatea e un produs al imaginației noastre, bazat numai pe experiență, căci „obiectele n'au între ele nici o legătură perceptibilă; nici un alt principiu decât obișnuința ne face să ne imaginăm că din apariția unui obiect putem conclude existența unui alt obiect". Kant a analizat problema cauzalității în „Critica rațiunii pure", arătând că legea cauzală nu poate fi demonstrată, dar că „tot ce se întâmplă presupune ceva ce precede evenimentul, după o anumită regulă". Așadar Kant presupune în mod explicit o relație temporală. P. Mittelstaedt arată că din rânduirea și clasificarea evenimentelor consecutive pe baza categoriei cauzale rezultă că modificările în timp ale obiectelor empirice au loc în mod cauzal. „In felul acesta se creează posibilitatea unei individualizări a acestor obiecte, înțelegându-se prin ‚individualitate' posibilitatea de a recunoaște obiectul în orice moment, în ciuda modificării proprietăților sale. Individualizarea nu constitue nici o problemă câtă vreme nu există decât un singur obiect sau când mai multe obiecte se deosebesc prin proprietăți invariabile în timp. In acest caz, identificarea unui obiect nu e posibilă decât numai dacă se cunoaște legea după care variază proprietățile sale, adică numai dacă modificările au loc în mod cauzal.[5]"

Pentru un obiect din mecanica cuantică este valabilă, tot după Mittelstaedt, legea cauză-efect a mecanicii cuantice: „Dacă se cunosc pentru timpul t_0 toate proprietățile obiective ale unui sistem, atunci pentru un timp ulterior t_1 mai mare sau egal cu t_0 se pot calcula toate proprietățile obiec-

tive care există în acel timp ulterior. Forma explicită a legii care ne permite să facem acest calcul este cunoscută, dacă este dat operatorul Hamilton al sistemului. Această lege se numește ecuația lui Schrödinger.[6] "

Spre deosebire de situația din fizica clasică, legea cauzală cuantică nu permite decât calcularea proprietăților obiective. Legea efect-cauză apare în fizica clasică sub forma ecuațiilor Hamilton, în cea cuantică sub aceea a ecuației Schrödinger. Legea cauzală clasică care permite calcularea tuturor proprietăților a fost aplicată până acum numai la obiectele fizicii clasice. Dacă se încearcă să se aplice forma clasică a cauzalității și asupra sistemelor de mecanică cuantică, pentru a putea face eventual preziceri și pentru proprietățile neobiective, atunci se ajunge la o alternativă. In cazul în care se ține seamă de toate rezultatele teoriei cuantice legea clasică cauzală, deși nu se dovedește a fi falsă, va fi inaplicabilă. In celălalt caz, dacă se acordă sistemelor cuantice toate proprietățile obiective și neobiective, renunțându-se astfel la teoria cuantică, legea cauză-efect devine falsă. Prin legea cauzală clasică înțelegem afirmația că din cunoașterea locului și cantității de mișcare într'un moment inițial se pot deduce valorile corespunzătoare pentru orice moment viitor. Este vorba, în termeni de logică, de o implicație a cărei premisă presupune existența anumitor valori **x** zero și **p** zero la timpul zero și a cărei concluzie afirmă calculabilitatea valorilor corespunzătoare ale locului și impulsului pentru un timp viitor. Or, cunoașterea simultană a locului și impulsului este – după Heisenberg – imposibilă. De aceea nu va exista niciodată o situație ca cea din premisa implicației amintite. In consecință, cauzalitatea clasică aplicată la obiectele cuantice e imposibilă, fără a fi însă falsă[7].

Valabilitatea și aplicabilitatea logicii clasice pentru domeniul teoriei cuantice necesită deasemenea un studiu atent, prin examinarea separată a logicii proprietăților comensurabile și a celor incomensurabile, pentru a putea enunța modul de trecere de la logica clasică la cea cuantică[8].

Nu trebue pierdut din vedere faptul că toate aceste raționamente au la bază experiența, procesul de măsurare a proprietăților unor sisteme fizice. Una din principalele experiențe imaginate este „experiența celor două găuri", în care un fascicol de corpusculi e proiectat asupra unui ecran în care sunt practicate două găuri, pentru a descompune fascicolul în două fascicole coerente cu două stări care se exclud reciproc, presupunându-se că ele sunt ortogonale și că spațiul hilbertian determinat de ele n'are decât două dimensiuni. In spatele ecranului cu două găuri se află un ecran cu o

placă fotografică pentru înregistrarea corpusculilor trecuți prin cele două găuri. Corpusculii se repartizează pe placa fotografică, iar valoarea probabilității **w** de a găsi un corpuscul în punctul **x** poate fi calculată clasic și cuantic. Se constată o contradicție directă între calculul efectuat pe baza teoriei clasice a probabilităților și calculul pe baza mecanicii cuantice, așa că se vorbește de o „interferență a probabilităților". Dar această contradicție cu teoria probabilității dispare dacă cele două probabilități ale stărilor ortogonale reciproc sunt interpretate ca probabilități referitoare la o situație ce trebue realizată printr'un procedeu de măsură.

Din analiza procesului de măsură și a experienței cu ecranul cu două găuri rezultă două constatări care stau la baza unei interpretări date teoriei cuantice: a) într'un sistem cuantic nu pot fi obiectivate simultan toate mărimile observabile și b) O observabilă neobiectivă poate fi măsurată într'un sistem, starea sistemului trecând în urma acțiunii reciproce cu aparatul de măsură la un amestec de stări în care observabila este obiectivă.

Această interpretare dată teoriei cuantice este pusă la îndoială de experiența idealizată cunoscută sub abreviația EPR, indicată în anul 1935 de Einstein, Podolsky și Rosen[9]. Experiența EPR demonstrează că interpretarea nu e falsă în situații speciale, dar că ea este fără importanță. Cele două constatări formulate sub a) și b) cu privire la obiectivabilitate și mensurabilitate sunt în general corecte, dar valabilitatea lor trebue restrânsă, ținându-se seama de anumite situații excepționale, și anume de sisteme descrise prin operatori statistici cu totul degenerați, în care fenomenul neobiectivabilității își pierde parțial sensul. Dar abstracție făcând de aceste cazuri excepționale bine determinate, importanța neobiectivabilității rămâne valabilă pentru interpretarea teoriei cuantice[10]. Experiența imaginară a lui Einstein, Podolsky și Rosen a fost simplificată în 1957 de D. Bohm și Y. Aharonov[11] care au descris-o pornind de la două sisteme fizice având fiecare un spin de 1/2 și care se află într'o stare de „singlet" cu spinul total zero. Daca spre exemplu printr'o explozie cele două sisteme se îndepărtează în spațiu, spinul lor total se conservă, presupunându-se că există între ele de la început o interacțiune care face ca impulsul de rotație să rămână menținut. După ce cele două sisteme s'au îndepărtat la o distanță suficient de mare, interacțiunea dintre ele dispare. Măsurându-se operatorul de spin al primului sistem și ajungându-se la rezultatul ± 1, se știe pe baza structurii singletului că măsurarea ulterioară a operatorului de spin în sistemul al doilea va da valoarea ± 1. Din cauza distanței mari dintre sisteme nu poate fi vorba de

o influențare a sistemului al doilea prin măsurătoarea efectuată asupra primului sistem, ceea ce înseamnă că valoarea operatorului spin din sistemul al doilea era dată încă înainte de efectuarea măsurătorii în primul sistem. In primul sistem se poate măsura apoi și o altă observabilă și trage deasemenea concluzia că valoarea operatorului din sistemul al doilea era determinată încă înainte de măsurarea spinului din primul sistem în direcția acestui al doilea operator. Aceste consecințe din experiența EPR par a fi în contrazicere cu interpretarea teoriei cuantice dată prin experiența cu două găuri, adică cu non-obiectivabilitatea amintită și cu fenomenul interferenței probabilității. Tot așa se poate conclude din cele de mai sus că o observabilă care în starea de singlet nu posedă o valoare determinată poate fi măsurată fără a fi necesară o interacțiune a instrumentului de măsură cu sistemul al doilea. Această concluzie pare a contrazice afirmația că măsurarea unei mărimi neobiective devine posibilă numai prin interacțiunea dintre obiect și instrument. P. Mittelstaedt a arătat în 1974 că concluziile trase din experiența ERP cu privire la obiectivabilitatea și mensurabilitatea observabilelor nu e în contradicție cu teoria cuantică, dar că există anumite situații extreme, sisteme descrise prin operatori statistici cu totul degenerați, în care neobiectivabilitatea își pierde parțial sensul și în care, prin urmare există posibilitatea unei măsurări chiar fără influențarea materială a obiectului[12]. Dar importanța fenomenului de neobiectivabilitate își păstrează importanța pentru interpretarea teoriei cuantice.

B. d'Espagnat[13] a studiat problemele ce se pun prin „paradoxul" Einstein-Podolsky-Rosen, atât în aspectele sale conceptuale cât și în cele formale. Ocupându-se de conceptul de **realitate,** el subliniază marea importanță a acestei probleme pentru fizicieni, care au trebut să-și dea seama că majoritatea măsurărilor de cantități microscopice trebue să modifice într'un fel sau altul sistemul în care se efectuează măsurarea și se întreabă – cum s'au întrebat și alții – dacă nu cumva operația de măsurare însăși creează valoarea măsurată? Einstein, Podolsky și Rosen au trebuit să țină seama de astfel de îndoieli, ceea ce i-a făcut să propună formularea: „Dacă fără a influența sistemul putem prezice cu certitudine – adică cu o probabilitate egală cu unitatea – valoarea unei contități fizice, atunci există un element de realitate fizică corespunzând acelei contități." Acest element de realitate poate fi numit **proprietatea** sistemului.

In ce privește principiul separabilității sistemelor mecanice izolate, principiu care după d'Espagnat e mai mult sau mai puțin implicit în lucrările lui

Einstein ș.a., el poate fi enunțat după cum urmează: Dacă un sistem fizic rămâne izolat un anumit timp (mecanic, electromagnetic etc.), atunci evoluția proprietăților sale în tot acest interval de timp nu poate fi influențată prin operații efectuate asupra altor sisteme. Oricât de evident ar părea acest principiu, se poate demonstra că trebue să se renunțe la el. Intr'adevăr cele două sisteme obținute printr'o separare (explozie) nu pot fi considerate ca fiind **două** sisteme, deoarece, în privința spinului, ele trebue să fie considerate ca un singur sistem. Este vorba de fenomenul non-separabilității (d'Espagnat).

Non-separabilitatea, neobiectivabilitatea lucrurilor și fenomenelor constitue una din consecințele cele mai impresionante ale teoriei cuantice. Pentru viața de toate zilele ea n'are – în aparență – nicio insemnătate. Dar e vorba numai de aparență. Intr'adevăr, această viață în macrocosm care ne este atât de familiară se extinde – chiar prin temeiiile sale biologice – în lumea subatomară. Viața ca fenomen mult mai greu accesibil cunoașterii exacte depinde și ea, bineînțeles, de probabilități și de sigur se supune și ea principiului incertitudinii. E. Schrödinger a imaginat o experiență citată atât de frecvent încât – deși e din domeniul cuantic – a devenit între timp clasică. Este vorba de cazul absurd al unei pisici care – științific – nu e nici moartă, nici vie. Avem de a face cu o experiență imaginară la fel cu aceea a gemenilor a căror vârstă poate diferi cu sute de mii de ani[14]: Să ne închipuim deci o cutie închisă ermetic în care se află o pisică, vie la începutul experienței; o cutie în care nu pătrunde nicio radiație, nici un sgomot, nici un efect mecanic. In interiorul cutiei am pregătit o fiolă cu cianură de potasiu, cu un ciocănel care dacă e pus in mișcare sparge sticla fiolei și omoară pisica. Ciocănelul e acționat de un mecanism declanșat printr'un contor Geiger, lângă care se află un preparat radioactiv foarte slab. Radioactivitatea e atât de slabă, încât contorul nu e pus în acțiune decât – probabil – din oră în oră, potrivit legii probabilității care în cazul radioactivității nu poate fi modificată. După ce am închis cutia cu pisica și lăsăm să treacă o jumătate de oră nu putem spune dacă pisica e moartă sau mai trăiește. Științific vorbind, animalul se află în cea de a treia stare – cu care ne familiarizează tot mai mult fizica cuantică – aceea a nedeterminării.

Dar n'avem niciun motiv de panică. Probabilitatea este și ea o mărime măsurabilă, destul de precis, care practic asigură stabilitatea ordinii lumii noastre.

GHEORGHE DRAGHINCESCU

BIBLIOGRAFIE

1. M. PLANCK, Physikalische Abhandlungen und Vorträge, Braunschweig 1958, Bd. 1, p. 698.
2. F. HUND, Geschichte der physikalischen Begriffe, Teil 2, 2. Aufl., Mannheim-Wien-Zürich 1978, p. 175.
3. U. RÖSEBERG, Quantenmechanik und Philosophie, Vieweg, Braunschweig 1978, p. 98.
4. W. Heisenberg, Über den anschaulichen Inhalt der quantenmechanischen Kinematik. 1927; In: Dokumente der Naturwissenschaft Abteilung Physik, Band 4, S. 34, apud RÖSEBERG, op. cit. p. 103, 194.
5. P. MITTELSTAEDT, Philosophische Probleme der modernen Physik, 5. Aufl., Mannheim-Wien-Zürich 1976, p. 151–152.
6. l. c., p. 156.
7. l. c., p. 158, 162.
8. v. P. MITTELSTAEDT, op. cit., p. 172–207, 208–218.
9. A. EINSTEIN, B. PODOLSKY, N. ROSEN, in: Physical Review 47,777 (1935).
10. v. P. MITTELSTAEDT, l. c., p. 141, 145.
11. D. BOHM and Y. AHARONOV, Physical Review 108, 1070 (1957).
12. P. MITTELSTAEDT, l. c.
13. B. D'EPAGNAT, Conceptual Foundations of Quantum Mechanics, 2nd ed., London-Amsterdam-Don Mills, Ontario-Sydney-Tokyo 1978, p. 75–90.
14. v. Revista Scriitorilor Români 16, p. 80 (1979).

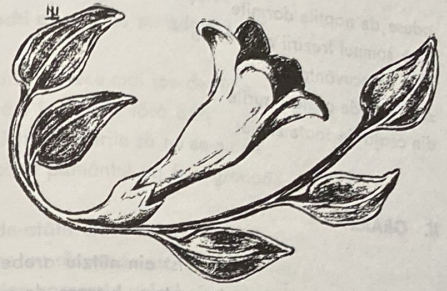

Din ciclul CARMINA

I. IN AMINTIRE
celui ce a fost Emil Botta

La capătul tuturor nopților
va fi o singură dimineață
să țină loc de trezie
la tot ce-a adormit
de când e somnul
la tot ce părea că veghează
sprijinindu-se de umbra nimicului

Și peste toată dimineața
cum nici una nu a mai fost
se desface o roză vie
pe care nici o tulpină
n'ar putea s'o ducă

Roza este aprinsă
de un foc ce nu arde ca să vatăme
ci numai să țină trează
iubirea nemărginirii
care șterge toate petele

aduse de nopțile dormite
fără somnul trezirii adevărate
fără binecuvântarea
somnului de peste visurile
din ceața de toate zilele

II. GRAAL

daz ist ein nützіu arebeit
(aceasta e lucrare de mare folosință)
WOLFRAM von ESCHENBACH

Pe muntele de cristal e palatul
cu porți ce se scaldă seara și
dimineața în foc trecut prin apă
și sare de lumină rece. Palatul
e făcut din munte!e de cristal
cu ferestre paralele prin care
trece dintr'o cameră într'alta
lumină în toate apele. Și treptele
scărilor sue și coboară simultan
când seara și dimineața împreună
se spală cu foc trecut prin apă
și sare de lumină rece. Pe muntele
de cristal e palatul cu ochii
ce nu se închid niciodată.

III. DESBATEREA INTRE EU ȘI SINE

Ce ne ține de-asupra apei
decât aerul nepământit
și pământul la gura groapei
decât focul nemistuit?

cine vede prin coperișuri
mumiile nopții înfășate'n somn

și'ntr'ale codrilor desișuri
ochi de râși ce nu adorm?

cine petrece mai jos de râpe
râul înecaților fără apă
și ține cărările să nu se surpe
când pământul va fi o groapă?

de-atâta cine rămâne nimeni
ce nu răspunde nici la surzi
dar care este unicul sine-mi
în sinea în care de tine auzi?

de-o parte și alta numai cuie
scapără tăișuri de sus până jos
dar ce nu cade ci numai sue
în întunericul luminos?

IV. ACOLO

La peștera din vârf de schit
mănâncă mierea tainei ursul
cu toată lumea într'un chit
cu tot întorsul și tot dusul

la peștera din miez de lună
arde lumea într'o ceară
cu ne-lumea împreună
de dureri să n'o mai doară

cerul peștera cu zale
și cu ploi de salamandre
la un cap de fir de vale
arde rădăcini de moarte

și se lasă ce lumină
pe lăuntricele văi

și din tot ce mai suspină
nu cad lacrimi ci văpăi

și cântarea ce s'aude
vămile'napoi străbate
prin puzderiile de rude
veșnica străinătate

se topește fără urmă
la peștera din răs-trei-fire
în izvor de soare-lună
spală-ți visele de știre

V. AICI

La râu sărat în râul mare
în colți de apă fără vad
jupoaie șarpele de soare
un ochiu de vreme și răsad

clipele de șipot scurse
la cap de secol fără trunchiu
cu Vinerea din Vineri smulse
cu toți titanii în genunchi

roiește roiul de cristale
adâncul cerului întors
cu liniștea ce se prăvale
dintr'un noroc mai norocos

din unghiul mort abia o vraje
o umbră sue călăuză
ecoului rămas de straje
tăciunilor culcați în spuză

le mai răspunde care stea
din licăriri de șipot scurse

pe raza cui mai rătăcea
ecoul de lumini răpuse?

VI. ȘTIINȚĂ

Din veghea peste care-apasă
morți ce'n el au adormit
un timp ce parcă se sfârșise
în altă veghe s'a trezit!

Trezie – veghe – înviere
neîntreruptă înflorire
fac singura și izbăvită
punte peste golul ȘTIRE

VII. SFĂRȘIT DE VĂNĂTOARE

Am visat o pâine albă
ce în spațiu se rupea
frimituri pe bolta'naltă
stea cu stea îmi aprindea

Adormisem la izvorul
sângelui din trisfetit
unde mă dusese sborul
porumbelului rănit

VIII. EXIL

Când vine răscolitorul Aprilie
încearcă să te-acoperi cu soare
Zăpezile se șterg văzând cu ochii
băltărețul scaldă moartea în viață
pământul e tot mai firav în brațele cerului

Dar noaptea rădăcinile trezite
din somnul iernii distilează
picătură cu picătură lacrimile
de bucurie ale nădejdilor desgropate

IX. FĂT PIERDUT

Pe strada roasă
de ploi și soare
niciun acasă
nicio floare

pe strada stoarsă
de ce-a fost viu
la nicio casă
nu e târziu

pe strada ștearsă
de blesteme
la nicio casă
nu e devreme

din Miază Noapte
în Miază Zi
viață cu moarte
îl sorbi

din Miază Zi
în Miază Noapte
se rătăci
pe văi și ape

cu strada rasă
de trecători
din casă în casă
caută flori

pe strada răcită
de morți din morți
o casă rătăcită
strigă din porți:

„grinzile mă dor
și temelia udă
fereastra fără flori
strășina hâdă

zidul se crapă
coperișul cade
gheață și apă
asud zi și noapte"

strada cu somn
ce duce sub lume
la noul Edom
se spală de nume

pe strada uscată
de toată suflarea
nu se arată
nici ziua nici seara

pe strada uitată
de toate pietrele
veste neaflată
caută vetrele

pe trecerea'ngropată
de toate stările
veste nechemată
caută uitările

XI. BALAURII DE ALTĂDATĂ

Singur pe-atunci în țara cucilor
pe calea hai-hui a haiducilor
măști una după alta smulgeam
de pe tigve din vârful ulucilor

gardul cu șerpele mă tot ocolea
și se făcea în Schlaraffenland
o cât-ai mânăstire de urzici
cu popândăii pe sub gard

Sfântul Ilie trăznea din biciu
cu pleazna de foc și pucioasă
cotoșmanul cât muntele în leasă
cădea și-mi trecu prin găuri chitul
ce înghițea oceanul cât ibricul
nuca din perete se făcuse ceas
ceasul se desfăcea în sufletul de gaz
și o sete cât toate uscatele
căscase ochii peste toate groapele
cu Setilă ce bea oglinzile
podelele vatra păienjenii grinzile
. . . . . .
Până din cer pe-o gură azură
un fir de lumină începe să cură

XII. COLIND IN LUME DE NEVOIE

Noi cititorii din stele
pe jar și țăruși de fier
ne tragem stigmatele sângele
de azi fără mâine sau ieri

Oarbe ne caută mâinile
de gheață în sudori

latră câinii din stânile
mutului de peste nori

Știrbele de oase și piele
ne sorb depărtările
cioburi de sticlă ulcele
sunt toate comorile

Furnicile lepure Șchiopului
mănâncă din Om-Jumătate
ca în ajunul potopului
ochiul lumii se bate

HORIA STAMATU

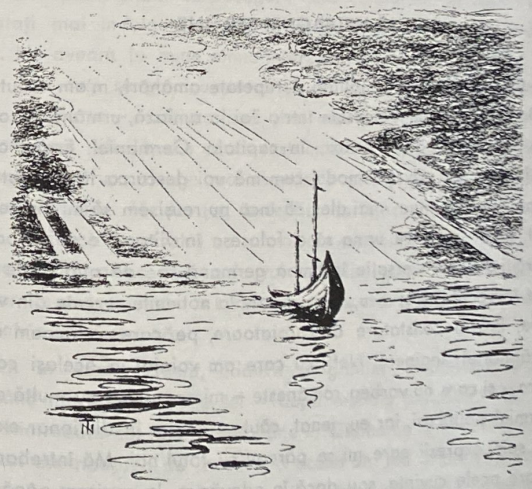

CONSTANTIN SPOREA

PE MELEAGURI STRĂINE

După multe, nesfârșite formalități și repetate amânări, m'am văzut în fine în trenul București–Berlin. Plecasem într'o Joi la amiază, urmând a sosi peste două zile, Sâmbătă după prânz, în capitala Germaniei. Eram oarecum îngrijorat în ceea ce privește modul cum mă voi descurca la început în țara cu totul nouă pentru mine; mai ales că încă nu reușisem să-mi însușesc, cum aș fi dorit, limba pe care urma să o folosesc în viitor. Pe de o parte îmi lipsea exercițiul de conversație în limba germană; pe de altă parte constatam lacune în vocabularul meu, chiar relativ la noțiunile curente din viața de toate zilele. Era o constatare descurajatoare, pe care o făceam chiar în decursul călătoriei: inginerul Neff, cu care am voiajat în același compartiment 48 ore – și care nu vorbea românește – mi se adresa cu multă amabilitate, în termini politicoși, iar eu, jenat, căutam mereu în dicționar explicația diferitelor sale expresii care mi se păreau cu totul noi. Mă întrebam, dacă uitasem oare acele cuvinte, sau dacă în adevăr nu le auzisem până atunci. Reținusem că îmi spusese de mai multe ori: „Lassen Sie sich nicht stören" (Nu vă deranjați), sau „Seien Sie bequem" (Făceți-vă comod), și după ce

înțelesesem ce vroia el să-mi spună, mă gândeam cu tristețe la lecțiile de germană din liceu, când nu folosisem asemenea expresii practice. Dar, buchisisem fel de fel de cuvinte, pe care ulterior, foarte rar am avut prilejul să le folosesc în convorbirile zilnice: călimări (Tintenfass) de exemplu nu mai întâlneai nici chiar în școli, iar toc cu peniță (Federhalter) găseai doar pe la desenatori.

Călătoream pentru întâia oară în vagon-lits. Nu făceam acest „lux" din snobism, ci din calcule practice: fusesem informat că în Germania, unde totul era rațional, nu voi avea prilejul să-mi completez garderoba, dacă voi avea nevoe. Din acest motiv venisem aprovizionat cu îmbrăcăminte, încălțăminte, rufărie de pat, etc, adică tot felul de articole de primă necesitate, care se puteau cumpăra doar dând, totodată, un anumit număr de puncte din „Cartea de îmbrăcăminte" (Kleiderkarte), – la care eu ca vizitator, nu aveam dreptul –, sau prezentând o adeverință eliberată de autorități în acest scop (Bezugsschein). In afară de aceasta, cum veneam în Germania pentru studii și cercetări științifice, aduceam cu mine și material documentar, încât aveam prea multe bagaje, pentru a le lua cu mine în compartimentul de călători obișnuit.

Pe de altă parte știam că pasagerii care călătoreau în vagon de dormit erau tratați mai indulgent la vamă, unde de obicei controlul era foarte minuțios. Nu aveam la mine nimic interzis; dar duceam tot felul de comisioane – așa cum se obicinuește a se da cuiva, care pleacă într'o țară străină . . . departe –: mici cadouri, mai ales obiecte a căror achiziționare era în acel timp dificilă, din cauza restricțiilor economice, sau scrisori, încredințate mie, pentru a ajunge mai repede la destinație. Acceptasem să îndeplinesc rugămințile făcute (cu excepția dorinței colegului Firu, de a-i aduce . . . o gâscă îngrășată) nu numai din amabilitate, dar și cu speranța, că în acest fel, aceia cărora le voi îndeplini comisioanele, îmi vor fi la rândul lor de ajutor, pentru a învinge mai lesne dificultățile inerente oricărui început într'o lume străină.

Stăteam în compartiment, adâncit în gânduri, depănând amintirile . . . Acum, când mă apropiam de țel – după multele peripeții – îmi părea că visez. Mă întrebam cât timp voi rămâne în Germania și îmi revenea în minte pronosticul din noaptea de revelion a acelui an: mă aflam la Predeal, unde petreceam sărbătorile de Crăcium în vila Băncii Naționale împreună cu mai mulți colegi de birou. După obiceiul tradițional, mi-a venit și mie rândul, să aflu ce-mi va ghici în cărți pentru viitor specialista noastră, colega Coca

Șova. Am rămas deosebit de mirat, auzind prezicerile pe care mi le-a făcut, căci nu împărtășisem nimănui planul ce mă preocupa, de a pleca la studii în Germania; iar dânsa mi-a ghicit secretul, spunându-mi: „Vei face o călătorie foarte lungă; vei reuși să pornești la drum, abia după ce vei învinge multe dificultăți. Greutăți și mai mari vei avea însă după aceea, atunci când vei dori să te întorci acasă." De multe ori m'am gândit ulterior la această prezicere. Căci, într'adevăr, a trebuit să îndeplinesc nesfârșite formalități, înainte de a pleca; cât privește reîntoarcerea acasă, nici astăzi — după aproape patru decenii — nu văd perspective favorabile.

Din gândurile mele m'a trezit la realitate inginerul Neff, cu care împărțeam compartimentul. Se înnopta; ne apropiam de granița româno-ungară. Inginerul mă invită să-l însoțesc în vagonul-restaurant. Nu vroiam să-l refuz, dar mă jenam din cauza modestelor mele posibilități bănești. E drept că aveam asigurată existența mea în Germania, deoarece în primele luni ale ședерii mele în străinătate mi se transfera salariul de funcționar. Dar la mine mi se permisese să iau — conform dispozițiilor în vigoare — doar 14 mărci. Și cum știam că voi sosi la Berlin într'o sâmbătă, mă hotărîsem să cheltuesc pe drum doar strictul necesar. Tovarășul meu de drum m'a scos din încurcătură, insistând să-l însoțesc, la un pahar de bere, ca invitat al său. In vagonul restaurant mă sileam să înțeleg cât mai mult din ceea ce îmi spunea domnul Neff și încercam să-i dau de fiecare dată răspunsul potrivit. Dar în același timp urmăream surâzând ce se petrecea la a treia masă de lângă noi: un tânăr elegant intrase în conversație cu o drăgălașe blondină. Se înfiripase un dialog, care se desfășura anevoios. Tânărul se descurca foarte greu în limba germană și încerca să-și exprime gândurile în franțuzește. Duduia însă — se pare o vieneză — îi explica în nemțește că nu cunoaște altă limbă. Perseverent și plin de ambiție, domnul elegant își însoțea frazele patetice cu gesturi, căutând să-și asigure partenera de simpatia lui. Până la urmă, aproape jurându-se, îi declară că este gata să facă orice sacrificiu, pentru a o convinge de afecțiunea ce-i poartă.

La Budapesta, trenul a avut o întrerupere de vreo treizeci de minute. Cum plecasem din București cu câțiva pengő unguresti, am mers, însoțit de dl Neff, la poșta de lângă gară și i-am trimis o telegramă colegului meu de bancă Marin Firu, la Berlin, anunțându-l că sosesc a doua zi după amiază. Apoi ne-am oprit să cercetăm vitrinele magazinelor din acel cartier, pentru a ne informa dacă se poate cumpăra ceva convenabil cu banii unguresti pe care-i mai aveam. Mult nu am putut vedea, căci brusc, inginerul german se

uită la ceas și apoi o luă la fugă spre peron. Alerga parcă ar fi participat la un concurs, așa că eu cu greu mă puteam ține după el. Abia ajunseserăm în compartiment și trenul s'a și pus în mișcare. Am înțeles atunci graba domnului Neff: vagoanele pentru Berlin, se aflau acum staționate pe o altă linie, mai îndepărtată; cum dânsul făcea des această călătorie, știa că trebue să fie atent cum se scurge timpul — la întreruperea din Budapesta — pentru a nu scăpa trenul. Nu-și făcuse însă bine socoteala cât timp are la dispoziție, tânărul elegant pe care-l văzusem în vagonul restaurant. El îi veni în ajutor partenerei de călătorie la coborîrea din tren, dar politeța exagerată cu care s'a oferit să-i ducă bagajele, l-a făcut să întârzie prea mult, încât la revenirea pe peron, trenul spre Berlin plecase. După câtva timp, conductorul ne arătă cu compătimire pardesiul tânărului, rămas la locul pe care-l avea rezervat.

Continuând drumul, am ajuns a treia zi dimineață pe teritoriul german. Priveam în stânga și în dreapta cu mult interes, în fața mea perindându-se imagini noi, necunoscute în România. Mă deprinsesem să văd în țară așezăminte industriale mai ales în orașe, sau în localități mai mari. Acum eram surprins văzând clădiri mari, în special fabrici, răsărite ca din pământ, peste tot, chiar în mijlocul câmpiei. Mai târziu, după ce am cutreerat diferite orașe germane, am remarcat și alte deosebiri fundamentale, față de caracteristicile localităților în care copilărisem. Intâlneam peste tot aceleași clădiri uniforme — cu trei, sau patru etaje — lipite între ele, cu geamurile spre stradă, prea rar având în față o curte sau grădină.

Peste câteva ore, pe o burniță măruntă, cu cer plumburiu, am sosit la Berlin în gara Charlottenburg. După ce mi-am dat jos din compartiment grămada de bagaje, m'am trezit singur pe peron, în acea după amiază de Sâmbătă. Deși totul se desfășurase normal, eram oarecum deprimat... mă simțeam părăsit. De sigur, nu puteam aștepta să mă primească cineva la gară, dar parcă totuși speram să găsesc un ajutor la sosire. Mi-am făcut curaj; eram convins că în curând, mă vor înconjura cei care — îmi ziceam eu — abia așteptau să sosesc, să primească ce le-am adus. Socoteam mai ales că doresc cu mare nerăbdare să mă întâlnească cei trei colegi dela Banca Națională, veniți mai de mult la Berlin tot pentru completarea studiilor: Gheorghe Roșu, Robert Mariniuc și Marin Firu. Fusesem în corespondență cu ei tot timpul cât îmi făcusem pregătirile de plecare și mă străduisem să le îndeplinesc cât mai bine dorințele pe care și le exprimaseră îndată ce au aflat că voi veni în Germania. Cel mai bucuros că voi sosi la

Berlin se arătase Firu, deoarece el plecase din București pe repezeală și dorea să-i aduc multe lucruri. Aștepta cu interes mai ales materialul de studii, pe care îl lăsase în țară și de care acum avea mare nevoe. Cum formalitățile vamale erau complicate a trebuit să mă ocup câteva zile exclusiv de îndeplinirea lor – sortarea, inventarierea, transportul – pentru a fi sigur că mica lui bibliotecă va ajunge curând la Berlin. Eram convins de aceea că și eu după sosirea în Germania voi avea din partea lui Firu un sprijin nelimitat, pentru a învinge dificultățile inevitabile de adaptare la viața dintr'o țară străină. El însuși mă asigurase într'o scrisoare că se va îngriji chiar de camera unde voi locui. Incă din gară am telefonat celor trei colegi de bancă, dar fără succes: Firu și Roșu erau plecați pentru mai multe zile din Berlin, iar Mariniuc nu se afla acasă. Am mai telefonat la câteva persoane pentru care aveam comisioane, în sperența că voi primi de vreundeva un ajutor. Dar, cine avea în acele timpuri grije pentru un nou venit în metropola germană? Pe unii nici nu i-am găsit la telefon. Alții mă sfătuiau să le trimit comisionul prin poștă, ori să le indic adresa de unde ar putea ridica ei pachețelul, sau scrisoarea. Nimeni nu se interesa dacă aș dori și eu ceva, dacă am nevoe de vreun ajutor. Fiecare se grăbea să scurteze conversația telefonică; nu avea timp.

Dezamăgit am făcut ultima încercare și – deși aflasem că este plecat din Berlin – am încărcat bagajele într'un taxi și am venit la locuința lui Firu, în speranța că mă voi putea totuși instala la el, măcar provizoriu. M'a întâmpinat gazda lui: o femeie ursuză, care vroia să-mi închidă imediat ușa în nas. Am încercat să o conving că sunt coleg și prieten bun cu chiriașul ei; că am adus chiar pentru Firu lucruri importante pentru el. I-am explicat că i-am și telegrafiat prietenului meu din Budapesta că voi sosi în acea zi.

Gazda lui Firu mi-a arătat telegrama – care în adevăr sosise întretimp – menționând însă că chiriașul dânsei nici nu aflase de ea, deoarece nu se afla în oraș. Am rugat insistent gazda să-mi permită cel puțin a-mi lăsa doar provizoriu bagajele în camera lui Firu. Femeia se arăta neînduplecată, subliniind că Firu nu permite să intre cineva în camera lui, când nu este el acasă. In disperarea mea, căutând în gând un argument convingător, mi-a venit în minte o ideie salvatoare: știam că nemțoaicele iubesc mult florile. Iar eu, adusesem cu mine niște tuberoze frumoase – date la plecare de mama – de care știam că și așa se vor ofili repede. Le-am scos din geamantan și – cu un gest cavaleresc – i le-am oferit gazdei, menționând că erau destinate special pentru ea, căci aflasem dela Firu că ei îi plac mult florile.

Și iată că tuberozele au înmuiat inima cerberului. Gazda – care părea că nu vrea să mai asculte ce-i spuneam – își schimbă atitudinea imediat ce i-am dat florile. Cu o generozitate forțată ea îmi spuse să las totuși geamantanele o zi la dânsa, până ce îmi voi găsi cameră vreundeva.

Ușurat de povara bagajelor, am reluat convorbirile telefonice. Cum aveam câteva comisioane și pentru niște funcționari dela Legația română din Berlin, am încercat să prind pe vreunul dintre ei la telefon, deși mă așteptam să nu găsesc pe nimeni la birou Sâmbăta după amiază. Spre norocul meu, una din secretare intra tocmai pe ușă, deoarece își uitase ceva în sertar; impresionată de situația în care mă aflam, m'a invitat să vin imediat la Legație. Apoi, după sosirea mea acolo a telefonat în mai multe părți, căutând să-mi găsească o cameră liberă, problemă greu de rezolvat în acel timp, mai ales la sfârșit de săptămână, când orașele erau pline de militari aflați în concediu. Prin intermediul acestei doamne binevoitoare am putut găsi adăpost pentru o noapte, într'o pensiune elegantă, unde de obicei locuiau oaspeții diplomatici români, care veneau în vizită la Berlin. Bineînțeles, pensiunea era foarte scumpă; iar eu – după ce achitasem hamalul, convorbirile telefonice și taxiul – mai aveam doar câteva mărci. Amabila funcționară m'a ajutat și în această privință, împrumutându-mi niște bani.

A doua zi am dat în sfârșit de colegul de bancă Mariniuc, cu ajutorul căruia am găsit o pensiune mai modestă; iar după alte trei zile m'am putut instala într'o cameră mobilată.

Treptat-treptat am început să mă deprind cu obiceiurile băștinașilor. Prețul camerei, frumos mobilată, nu era prea ridicat pentru împrejurările de atunci: doar 75 mărci. Dar cheltuelile suplimentare – de care nu puteai scăpa – urcau chiria inițială cu aproape încă jumătate. Sumele adăugate pentru micul dejun, încălzit, luminat, baie, curățit, mă obligau să plătesc lunar peste 100 mărci. Nu aveam ce face și achitam ceea ce mi se cerea. Necăjit eram însă mai mult din cauza altor reguli pe care mi le impunea gazda. In special mă încurca pretenția ei de a pleca de acasă dimineața – în timpul când făcea curat în camere – cel puțin o oră. Trebuia să-mi întrerup lucrul și porneam la plimbare cu regret, deoarece fiecare oră pierdută se resimțea în programul meu destul de încărcat. Cum adeseaori era și vremea nefavorabilă, până gazda termina curățenia, mă refugiam în magazinul universal KA DE WE – de peste drum – și cutreeram cele patru etaje, urmărind atent, dacă la vreun departament, cumpărătorii stau coadă.

Era recomandabil să aștepți la rând imediat – chiar dacă nu erai sigur ce

articol vei achiziționa – căci totdeauna era vorba de marfă rar de găsit, oferită acum, pentru scurt timp, în cantități limitate. Erau ocazii ce nu trebuiau scăpate, pentru a te aproviziona cu: hârtie de scris, plicuri, lame de bărbierit, săpun, stilouri.

Dar bătrâna gazdă, doamna Capteina, impunea și alte restricții, mai ales în ceea ce privea contactele cu alte persoane. In genere nu suferea să vadă conversație între cei patru chiriași pe care-i avea, având de fiecare dată impresia că se complotează ceva împotriva ei. Mai mult s'a supărat când am primit vizita de zece minute a unui compatriot, plângându-se că prin aceste vizite i se deteriorează covoarele.

M'am bucurat când, după trei luni, am reușit să găsesc o altă gazdă, mai înțelegătoare. Restricțiile întâlnite până atunci au încetat, dar – pe măsură ce mă deprindeam cu viața din noua țară – aveam să dau de alte noi împrejurări, unele neplăcute, iar altele pe care le-am putut înțelege abia mai târziu.

CONSTANTIN SPOREA

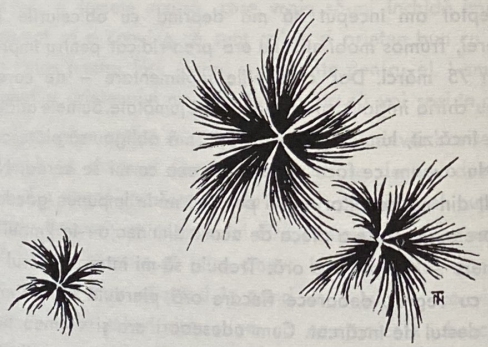

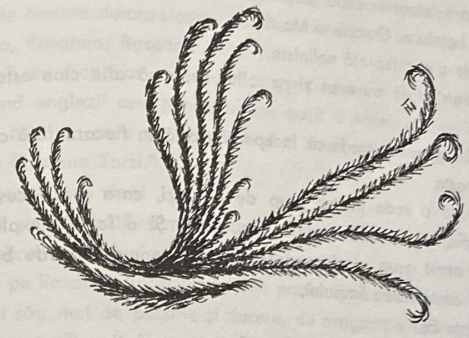

NICOLAE BALTADOR

ROSANNA

Un oarecare Nicóla sosește la sfârșitul lui Iulie la Maiori. După o lungă, s'ar putea spune aventuroasă călătorie, cu schimbarea trenului la Roma Termini, un haos de nedescris. Trenuri care veneau și plecau, fără ca cineva să știe precis când vin și când pleacă.

La miez de noapte o mulțime de oameni care toți voiau să plece undeva, pe o căldură cumplită, într'o noapte care părea că nu se mai termină.

In trenul spre Salerno lumea a dormit și pe jos, în culoar. Totul mi-a amintit brusc de filmele de război, de populația părăsind în panică orașele bombardate.

După două ore de așteptare în Salerno pentru a lua autobuzul spre Maiori, ajunge acest Nicóla la hotel, mai mult mort decât viu.

Și în această Sâmbătă a dormit toată ziua, după un binevenit duș!

Duminica este prima zi de plajă, revederea cu cunoștințele, soare. Bucuria și dorința de viață îi umplu sufletul și ar putea să îmbrățișeze toată lumea. Ar vrea să uite totul, munca de un an, lipsa de bucurii, amărăciunile.

Ar vrea ...

Și Luni la hotel, când vine de la plajă, vede o fată cu părul lung și ochii

migdalați, care întoarce capul după el. O vede și la masă, la amiază, la masa șefului hotelului. O vede și Marți.

Și-l cuprinde o neașteptată neliniște.

Intreabă dintr'odată pe unul și pe altul, vrea să afle cine este această fată.

Seara, pe Lungomare, crede că începe să vadă în fiecare fată care trece numai pe aceasta.

Miercuri seara o vede într'un grup de englezi, care joacă ceva cât se poate de stupid, un soi de cuvinte încrucișate. Și o forță inexplicabilă îl împinge spre acest grup, deși engleza lui, pe vremuri atât de bună, este acum prăfuită de trecerea timpului.

Dar acolo este Ea!

Pe Nicóla nu-l interesează jocul.

Ochii ei ușor migdalați, căprui, părul ei lung, castaniu, totul îi joacă în fața ochilor, ca un miracol, o imagine de vis cu ochii deschiși.

Sigur că încearcă cu bruma de engleză și italiană să se introducă în acea plăcută stupidă trecere de vreme.

O cheamă Rosanna!

Rosanna, Rosanna, Rosanna ...

Devine o obsesie!

Rosanna este din Napoli, din Poggioreale.

Are 16 ani, este prietena fiicei patronului, folosește această ocazie pentru a învăța limba engleză.

Nicóla trebuie să se întrețină, desigur, cu acești englezi în vârstă, simpatici, care însă nu-l interesează deloc. Dar cu acest grup este seară de seară Rosanna în holul hotelului.

Lui Nicóla îi este frică să spună ceea ce simte, ce ar vrea să strige din adâncul sufletului, îi este frică să nu destrame ceea ce lui îi pare un vis pe care nu l-a mai avut de mult, de mult, și pe care ar dori să-l mai trăiască odată, încă odată in viața lui tristă. Da, asta este, sigur, încă odată o poveste de dragoste, cu plimbări și dulci săruturi sub razele amăgitoare ale lunii, Doamne!, încă odată!

Nu știe cum s'a întâmplat, dar nu mai poate da înapoi.

Și viitorul?

Ce este acesta? Nu-l mai cunoaște. Prezentul și viitorul au pălit, nu mai vede decât pe Rosanna, ziua, seara, noaptea ...

Strigă în șoaptă numele ei și-ar vrea s'o aibă lângă el, să o mângâie și

să o sărute, să o sărute și să o mângâie, să o îmbrățișeze și să-i șoptească toate acele cuvinte duioase care-i umplu sufletul până la exasperare.

Rosanna, Rosanna, Rosanna ...!

Cumpără un dicționar englez-italian pe care vrea să i-l dăruiască vineri seara, când englezii sunt pentru ultima oară la hotel. Dedicație: „De la un oarecare Nicóla, care nu a putut să-și exprime toate gândurile. Pentru Signorina Rosanna Torsi."

Dar Signorina nu vine!

A doua zi, Sâmbătă după amiază, Nicóla urcă din nou la Ravello, la Villa Cimbrone, și își alege cele mai minunate unghiuri în care ar dori să o filmeze pe Rosanna lui, pentru că nu poate să creadă că ea nu ar răspunde strigătului său mut de bucurie și durere, de dragoste și suferință.

„Rosanna la Ravello" s'ar intitula filmul, Rosanna printre statuile terasei Belvedere, Rosanna pe piedestalul micului templu, Rosanna între florile magnificei grădini de la Villa Rufolo ...

Seara, întorcându-se la hotel, o vede, își adună tot curajul, ca un licean la prima lui mare dragoste, și îi dăruiește, probabil înroșindu-se până în vârful urechilor, acest dicționar.

Și ea, cu un încântător zâmbet, îi mulțumește. El speră că ar putea rămâne prieteni și după plecarea Englezilor. Și el crede ...!

Ce face ea în acea seară de sâmbătă?

Îi pare rău, trebuie să studieze engleza cu acea Doamnă de la hotel.

Tot timpul, chiar și seara?

Da.

Nu face nimic, răbdare, mâine este o altă zi.

Dar ea i-a zâmbit și el prinde aripi!

Duminică 5 August se celebrează la Maiori ridicarea stindardului Madonei, zece zile înaintea marii sărbători.

El nu vrea ca patronul hotelului, cu care are relații foarte bune, să creadă că ar avea intenții dubioase și o roagă pe Doamna care îi dă lecții de engleză, reprezentanta unui birou de turism englez, ea însă italiancă, să obțină permisiunea ca Rosanna să vină cu el, să vadă impreună festivitățile.

Dânsa o să încerce să vorbească mai ales cu soția patronului, pentru ora șase seara.

Frenezia între așteptare și îndoială îl copleșește.

Minute înainte de șase el coboară. In hol o vede, și ar putea muri de emoție!

Signorina nu poate veni, trebuie să studieze!

Și el, din mândrie, pleacă să vadă – să vadă? – Festa.

Nodul, nodul acela dureros din piept și picăturile de plumb în inimă...

„Unde, unde ești, a inimii
duioasă durere?"

Cu ani în urmă scrisese rândurile acestea tot la mare, undeva la Marea Neagră, privind ca și acum, ieșit din realitate, straniile raze de lună risipite pe vălurelele neștiutoare ale mării.

Un whisky și încă unul și încă unul...

Nodul acela devine tot mai intens.

Doamna „de engleză" nu-i mai spune nimic. Se salută ceremonios, dar nu spune și nu întreabă nimic.

Dacă totuși?

Dacă nu a fost decât o pană, poate a uitat să vorbească pentru el. Poate soția patronului – da, este o ființă acră, cu un zâmbet fals! – nu a vrut să-i dea voie, dar ea...

Rosanna, Rosanna...

Luni își spune Nicóla că totul s'a sfârșit, da, s'a sfârșit, nu mai are niciun sens. Și apoi din dragoste nu se moare.

Seara îi prezintă „Doamna de engleză" pe o altă vilegiaturistă din hotel – dece? – spunându-i că se speră ca miercuri seara să se facă totuși excursia amânată acum o săptămână „la razele lunii" la Africana Club în Praiano. Și dacă, poate, dacă mai încearcă odată, poate vine și Rosanna, cu Doamna de engleză!

Rosanna, Roxana, Rosanna, Roxana...

Nu știe dece, pentru o clipă, și-a amintit de Cyrano de Bergerac și de Cavalerul Tristei Figuri...

Excursia „La clar de lună" nu se mai face, iarăși a intervenit ceva.

Și dintr'odată, o invitație la patronul hotelului. E clar, povestea a devenit notorie, Nicóla a observat de câteva zile șușoteli și zâmbete cu subînțeles la personalul hotelului. Tatăl Rosannei este și el de față, se face cunoștință și se schimbă obișnuitele banalități.

Nicóla ar vrea să rămână în Italia, nu, nu în Italia, ci aici, pe coasta Amalfitană, dacă ar putea lucra, învață deacum sistematic italiana.

Tatăl Rosannei îl privește cu interes și îndoială. Și îl invită la ei acasă.

Cerul plumburiu astă seară lasă o rază de lună. Un zâmbet dureros însoțește speranța care își reface timid loc în sufletul său.

„Unde, unde ești, a inimii
duioasă durere?"

Acasă la Rosanna este și un prieten al tatălui ei, medic.

Medic psihiatru, crede Nicóla!

Lume amabilă, se vorbește dialect napolitan, tatăl Rosannei „traduce" pentru Nicóla, se dansează pe terasă.

Lui îi tremură buzele, inima, Rosanna este atât de aproape de el, ochii, părul ei, mâinile ușoare pe umerii lui! „Rosanna, vă iubesc!"

Ca un fulg plutește în brațele lui.

Și tace.

Rosanna, Rosanna!

Nicóla crede că medicul a fost cu siguranță psihiatru, nici nu se putea altfel, este convins de asta. Numai că nu i-a dat ocazia să fie nemulțumit de starea sa „mintală", cei treizeci și cinci de ani ai lui nu sunt un motiv să crezi că ar fi nebun, numai pentru că s'a îndrăgostit acum de Rosanna!

Se întoarce la Maiori. E trist?

Luna, luna asta rea se joacă mereu, mereu cu vălurelele răsfățate ale mării, care-i mângâie razele, părul lung al Rosannei, luna îndepărtată și tăcută, Rosanna...

Zilele trec, una după alta, și ea îl evită.

O vede în treacăt, fugitiv, ici, colo, uneori în hol, plecând la apariția lui.

Lui Nicóla îi mai rămân câteva ore, vrea să afle întregul adevăr, totul depinde de un cuvânt al ei.

Scrie o scrisoare pentru acasă. Ce o să facă ai lui?

Dumnezeu să-i aibă in pază!

El are o singură dorință: Rosanna!

O cheamă, vine.

„Unde, unde ești a inimii
duioasă durere?"

Ochii, părul, trupul ei, Rosanna este aici, lângă el!

Dulce Rosanna!

Sub privirile nedumerite ale celor din jur, Rosanna tace.

Tace.

Maiori, August 1979

NICOLAE BALTADOR

NEGRU PE ALB

O NOUĂ PIESĂ DE EUGEN IONESCU: VOYAGES CHEZ LES MORTS

In trei numere consecutive, *La Nouvelle Revue Française* a publicat o nouă piesă de Eugen Ionescu „Voyages chez les morts" (Călătorii la cei morți). E a doua sa piesă în întregime construită pe o structură onirică, prima fiind, acum câțiva ani, *L'Homme aux valises*. Desigur visul nu era absent nici din alte piese ale lui Eugen Ionescu, dar numai ca instantanee, fâșii, mici incendii onirice, descătușare din logica diurnă.

L'Homme aux valises pleca de la un vis să spunem colectiv, comun tuturor exilaților: întoarcerea în țară și, odată acolo, panica de a nu mai putea ieși, înnebunirea la gândul că ai căzut de bună voie în capcană.

Călătorii la cei morți (ar fi mai frumos tradus prin „Călătorie înspre morți", dar în același timp, mai puțin exact, vom vedea mai încolo de ce), pornește și ea de la un vis poate comun multora. In orice caz, visul acelora care, neputându-și veghea părinții în clipa morții, nutresc poate un sentiment de culpabilitate, justificat sau nu, al cărui ecou nu poate să nu se prelungească în regnul nocturn. Așa se întâmplă și cu personagiul principal al acestei piese, Jean, care-și caută mama pe tărâmul morților dar nu izbutește să dea de ea deoarece, din delăsare, lene sau distracție, n'a știut s'o caute — tot în vis — dar când era mai aproape de el. De găsit nu regăsește mai întâi decât pe cei mai puțin dragi, dacă nu chiar indiferenți — bunic, bunică, unchiu, apoi pe tatăl mereu dușmănos și pe a doua lui soție, iar numai într'un târziu — ca o statue resemnată a reproșului — pe mamă.

Dintr'o astfel de căutare ar putea izvorî o piesă fantastică sau duioasă, sau amândouă deodată. Care s'ar întitula „Călătorie". Or, nu numai pluralul titlului schimbă totul, dar și faptul că, diurn sau nocturn, universul lui Eugen Ionescu este de neconfundat. „Călătorii" deci, mereu reîncepute, mereu neîmplinite, suprapunându-se una peste cealaltă, fără însă a se confunda sau a duce mai departe. Există la Eugen Ionescu un fel de *realism* al visului care interzice morților săi să se instaleze în viața de dincolo, să cucerească noul lor statut extra-mundan. In diurn, Eugen Ionescu știe că moartea este o inițiere cu legile ei stricte. A învățat-o nu numai din *Cartea tibetană a morților*, dar și din folclorul românesc, el însuși mărturisind că și-a clădit ultima scenă din *Regele moare* după un ritual al morții cules de Brăiloiu, „De-Ale Mortului". Regele deci dispune de o călăuză pentru a înfrunta vămile văzduhului. În vis însă Jean nu-și mai amintește. Știe el c'a existat pe vremuri o carte care-ți spunea cum trebue să te porți când mori, dar nu mai știe nici ce stătea scris în ea, nici când a citit-o, și dacă a citit-o. Dar nu numai el e lipsit de călăuză, ci și morții săi. Într'o primă călătorie — cu care începe piesa, îi regăsește în niște case mici, albe, sărăcăcioase, pe un fel de uliță ca de sat. Stau, bunicul, unchiul, în paturi, îmbătrânind mai departe (aici numai de la o sută de ani încolo începi să întinerești, până atunci fiecare an îți adaogă un strat de bătrânețe). Ca în viață. Preocupările sunt și ele cele din viață: bani, o moștenire furată, o excrocherie pentru care poți fi urmărit, mormane de bancnote pe care le tot acumulezi, chiar dacă aici nu mai au curs, animozități mari și mărunte. Pe scurt, nimeni dintre toți cei pe care se duce să-i vadă Jean n'a

izbutit să moară cu adevărat. Dar cel puțin, în această primă călătorie, Jean îi întâlnește pe un tărâm care le aparține, chiar dacă nu e cel de dincolo, ci pare treacă mai departe. In călătoriile următoare însă, morții se reinstalează nu numai în vechile lor metehne — nu le părăsiseră niciodată — ci și în fostele lor așezări omenești, pe lângă Porte de Saint-Cloud, de pildă, pe strada Claude Terrasse, sau la București în domiciliul tatălui unde și-a petrecut tinerețea Jean, într'un conflict neîntrerupt cu tatăl și cu soția lui de a doua. Vârstele se amestecă și ele, tatăl își primește fiul știind c'a făcut și el ceva în viață, dar când îi cere să-i vadă operele (pe care nu avusese timpul să le citească), Jean revine spre gestul copilăriei: deschide sertarul ca atunci când tatăl voia să vadă dacă și-a făcut lecțiile. Și, exact ca pe vremuri, nu dă decât peste aceleași caiete pline de caricaturi proaste — în loc să-și transcrie lecțiile, desena și el ce-i trecea prin cap, peste tot felul de mărunțișuri, și până la sfârșit, culpabilizat din nou, peste un mic pumn de cenușe — tot ce a mai rămas din opera lui... Tocmai bine pentru a îngădui tatălui să constate, odată mai mult, că fiul său, netrebnic, și-o fi trecut el cu bine — nu se știe cum — examenele de început și de sfârșit, dar nu și cele de mijloc și că aici e marea lacună pe care n'o va mai putea repara niciodată. De fapt, nimic nu se poate repara în acest univers, în care morții sunt amestecați cu cei vii, ca un fel de strigoi meschini și jalnici, hălăduind între ce au fost și ceea ce nu pot să devină. Insăși mama, pe care Jean o tot caută pentru a repara nimicnicia tatălui ce o gonise spre a se căsători a doua oară, mama, când reapare înspre final și reușește să se răzbune în sfârșit, sfâșie cu gesturi de strigoi imaginea ei de lumină de altădată.

Desigur, statutul acesta aparte al morților din *Voyages chez les morts* vine din structura onirică a piesei. In vis, știința dispare, poate în același timp cu conștiința, iar inconștientul pare că nu poate decât să repete ceea ce a înregistrat. Să fie inconștientul incapabil de imaginație? Depinde. Atunci când, în comă, Jung de pildă visa și el o călătorie pe tărâmul de dincolo, inconștientul său părea încărcat de știință infuză, iar morții aveau atâtea să-i spună încât, în mare parte din acest dialog cu ei, a ieșit și una din cărțile cele mai importante ale lui Jung „Viața mea". Nu e mai puțin adevărat că și morții lui Jung aveau o trăsătură aparte: ei nu puteau cunoaște nimic peste ceea ce știuseră în viață. De pildă, dacă unul dintre ei murise înainte de inventarea electricității, nu o putea concepe nici în viața de dincolo.

Unitatea piesei lui Eugen Ionescu stă în faptul că n'a încercat să aplice logica diurnă visului, că nu l-a încărcat prin adăogirea științei din starea de veghe, că nu și-a transformat umbrele nocturne în personagii conforme a ceea ce știe sau își poate el închipui despre moarte. Le-a luat așa cum au venit ele întru întâmpinarea lui, cu timpul lor aparte — de unde o tratare a timpului discontinu, rupt, repetitiv, de o certă eficacitate scenică — cu psihologia lor dar și cu capacitatea onirică de a se transforma unele într'altele, de unde și multiplicarea lui Jean în mai mulți inși cu putință.

In aceste călătorii spre morții încă nedezbărați de viață, încă nedeslipiți de cotidian, încă nepregătiți să-și deschidă valizele în fața vameșilor eternității

(totul e prea vraiște în calize ca să poată fi dealtminteri deschise), în aceste călătorii, dacă Jean e mereu culpabilizat, despuiat de tot ceea ce totuși sperase că a făcut în existență, în schimb Eugen Ionescu e inspirat ca în cele mai izbândite dintre piesele sale. Regăsind de pildă un fel de vervă dementială a cuvintelor, rupte, stricate, pocite, fugind, despletite, după ele însele, cum nu mai făcuseră de la *Jaques ou la soumission* încoace. Originalității călătoriei — nu de la viață, în sfere concentrice spre profunzimile tărâmului de dincolo, ci de la straturile de jos, înapoi spre suprafața cotidianului, acestei originalități îi răspunde și corespunde și structura aparte a piesei: multiplicitatea locurilor și acțiunilor, frângerea timpului în discontinuități savante, existența paralelă a celor două limbaje, cel ce respectă convenția comunicării, codul cel de toate zilele, alfabetul și gramatica, alături de revolta cuvintelor animate parcă de tot atâtea explozii atomice, de o voință antagonică, sfâșiată între a fi și a nu fi, ca într'o geneză deandoaselea a vorbirii.

E probabil inutil să mai adăogăm cu ce nerăbdare așteptăm acum ca noua piesă a lui Eugen Ionescu, *Voyages chez les morts*, să fie reprezentată. Ceea ce am numit „realismul oniric" al lui Eugen Ionescu, atât de vizibil și în nuvele — ne gândim bine înțeles la Piéton de l'Air, nu și-a cerut parcă nicicând cu atâta exigență prelungirea scenică. Nu numai marea scenă a lumii este spectacol, dar și aceea a viselor noastre. *Voyages chez les morts* ne-o dovedește cu prisosință. Și cu har.

MONICA LOVINESCU

DOUĂ PERSONALITĂȚI LITERARE ROMÂNEȘTI

Ștefan Baciu: MIRA, Honolulu, 1979
Mira Simian: FARMECE, Honolulu, 1979
Ștefan Baciu: PALMIERII DE PE DEALUL MELCILOR, Honolulu, 1980

„MELE", revistă internațională de poezie din Honolulu

Niciun cititor al lui Ștefan Baciu nu și l-ar fi închipuit până la această carte cu un greu conținut de viață, ca pe un posibil autor de roman. Dar autorul acestui **roman întitulat simplu „Mira"** nu este Ștefan Baciu. El numai dă seamă în scris. Adevăratul autor este ceea ce numim „soarta", de cele mai multe ori fără să știm bine ce spunem cu acest cuvânt. Dacă ne gândim bine, ajungem la concluzia că „soarta" unui om nu este suma întâmplărilor prin care trece de-a lungul vieții, ci este însuși „caracterul", care în confruntarea cu ceea ce se petrece în jurul lui, îl călăuzește într'o parte sau alta, iar pe cât acest caracter este mai puternic, deci mai personal cu atâta este și mai mult „soartă". Deci „soarta" nu este în ceea ce se petrece în afara noastră, ci în ceea ce se petrece înlăuntrul nostru. Ciocnirea dintre caracterul nostru, deci „soarta", și circumstanțele exterioare ia uneori aspecte comice, alte ori anodine, alte ori dramatice până la

extrem. Abia când ceva din afară este un fapt material copleșitor, de pildă o catastrofă naturală sau boală incurabilă, caracterul nu mai poate schimba nimic, oricât de puternic ar fi el. Cum a fost să fie și sfârșitul Mirei Simian, care așa cum aflăm din carte, de copil până la boala fără leac dela urmă, a fost un rar exemplu de totală fuziune între „soartă" și „caracter". Memorialul scris de Ștefan Baciu arată că din adolescență până la moarte Mira Simian a trăit într'o luptă permanentă cu adversități care de care mai disproporționate, în studenție, în viața profesională, în exilul cu străinătatea cea mai străină. In termenii cei mai simpli, fără niciun fel de „efecte literare", Ștefan Baciu povestește cum în ciuda vitregiilor, Mira Simian a rezistat la orice lovituri, cum acasă a adoptat o profesie care n'o interesa, din iubire pentru tatăl ei, apoi în exil și-a găsit, prin aprigă muncă o nouă profesie, de romanistă și profesoară, și a reușit să-și organizeze viața și gospodăria în cea depărtată lume de Râmnicul Vâlcei natal și de București, fără să fie scutită până la urmă nici de intrigile universitare de multe ori mai meschine ca în lumea spectacolului de music-hall. Se vede însă că atâta încordare, dela vârsta de 20 de ani până la 50, a trebuit să ducă la boala de nevindecat, de care de mult încă se știa că în mare măsură este favorizată și de prea marile hărțueli din viață (ceea ce azi se cheamă „stress").

Iremediabila părere de rău pentru pierderea României se exprimă uneori în cel mai simplu, dar și mai mișcător fel cu putință. Astfel cu prilejul unor explorări ale Parisului și împrejurimilor, pentru a călca pe urmele lui Nerval și Verlaine, Mira Simian îi spune lui Ștefan Baciu: „Și când te gândești, n'am văzut nici bojdeuca lui Creangă, nici teiul lui Eminescu." In adevăr, cine s'a gândit prin anii '30 că în anii '70 va fi mai ușor să vezi colțul în care Nerval s'a spânzurat de un felinar, decât teiul lui Eminescu sau Grădina Icoanei care vor fi nemăsurat mai departe decât Jardin Luxembourg, și „când ne gândim...".

Este imposibil de rezumat o viață în darea de seamă asupra unei cărți care o povestește. Dar lectura cărții lui Ștefan Baciu este fără îndoială pentru ori și cine plină de învățăminte. Se impune în primul rând exemplul de voință și persistența nesdruncinată în urmărirea țelurilor. Aceste calități sunt în serviciul binelui public în sensul cel mai ales, când purtătorii unor asemenea virtuți au în egală măsură o mare capacitate de jertfă și o cuprinzătoare iubire pentru valorile acestei lumi și pentru cei ce le servesc cu adevărat. Sunt oarecum niște principii simple și dela sine înțelese, cel puțin în condiții normale, dar enorm de greu aplicabile într'un exil de peste treizeci de ani, cum se vede la atâția alți exilați.

Poate că la acești doi poeți apare cel mai pregnant permanentă însăși tristețea exilului care până la urmă este aceea de a nu mai fi acolo unde a fost tinerețea. Și Mira Simian și Ștefan Baciu au copilărit în două orașe de provincie de-o parte și de alta a Carpaților. Poate că provincia românească a dat ultimele așezări în care au mai existat în Europa niște paradisuri ale copilăriei după primul război mondial. Provincia oltenească a Mirei Simian, Râmnicul Vâlcei, veche episcopie, era așa cum a fost Muntenia sub-carpatică, presărată cu orașe sau sate, luminoase, curate, care din case și grădini răspândeau voioșie, prin bogăția culorilor la care mai adăugau și costumele țărănești, cele mai frumoase din Europa, ca să nu mai

vorbim de muzica țărănească, nu țigănească, poate unică în lume prin preaplinul unui sentiment pe care l-am numi simplu „bucuria de a fi". Tarafurile țărănești din regiunea dealurilor, din Vâlcea până în Buzău, erau un ultim sprijin al muzicii curate românești în cadrul spațiului sud-estic european, rămasă din cine știe ce străvechi armonii, bănuite de Béla Bartók, Sabin Drăgoi, Enescu și alții.

Până în pragul morții, Mira Simian a pictat neîncetat peisagii cu arhitecturi românești. Această nostalgie permanentă a prospețimii rustice de acasă, din Oltenia, o făcea, cum povestește Baciu, să strângă obiecte de artă folclorică din toate țările Ibero-Americei, sau chiar din Europa, oriunde se mai găsea câte ceva, ca în Spania, Italia, Grecia

In 1979, puțin înainte de cartea „Mira", Ștefan Baciu a scos o ediție a tuturor poeziilor românești lăsate de Mira Simian, într'un volum întitulat „Farmece", după titlul pe care Mira Simian îl dăduse unei prime culegeri publicată din viață. Volumul ultim are o prefață de Matei Călinescu, critic care a fugit cât mai departe de vraiștea ce ține loc azi de societate și cultură românească, dintr'o țară care parcă niciodată nu a fost țara copilăriei și primei noastre tinereți. Credem însă că Matei Călinescu se înșală făcând afirmații de acest fel: „Conștiința de a scrie într'o limbă moartă (...) care, în frumusețea ei oprită, străină, mai poate sluji doar ca limbă de cult (un cult încăpățânat al amintirii), aceasta e condiția poeziei în exil." Contrazicem categoric această „vue d'esprit", ca să nu zicem chiar „scornire", pentru că nu corespunde unei realități, decât în cazul în care țigănirea felului românesc de a se vorbi azi, mai ales la București, ar însemna „limbă vie". Scriitorii care continuă să scrie în exil sunt în limba română perfect la ei acasă. Iar faptul că scriitorii români liberi nu sunt contagiați de vulgarizarea limbii prin prolet-cultură, nici de pedantizarea sferto-doctă cu „legitate", „vizionare", „lecturare", „exponate", și câte alte găselniți ale noii „rostiri românești". după cum n'au preluat nici „mahalagismele de culoare" ale „noii clase", nu înseamnă că practică o *limbă moartă*, cum spune criticul amintit. Limba s'a deteriorat și se deteriorează rău în România, dar acesta nu înseamnă că scriitorii liberi folosesc o limbă încremenită, „încremenirea" fiind opusul oricărei „creații". Dar aceasta este o problemă pe care o vom discuta mai pe larg la locul ei.

Trezirea Mirei Simian la poezie și în ultimul moment la pictură a fost târzie și provocată în primul rând de stările sfâșietoare pe care i le prilejuiau un sentiment definit, al nostalgiei după lumea copilăriei și a tinereții și un sentiment nedefinit, provocat de presimțiri care se descifrează din primele ei poezii publicate, în prima culegere întitulată „Farmece", în 1966.

In cea mai mare parte poeziile Mirei Simian au ca substrat prezența permanentă a lumii ei de origine, pe care o poartă peste tot, din Elveția în Rio de Janeiro, din Rio în Hawaii, din Hawaii în Grecia sau la Paris. Nimic din ce i-a aparținut în trecut nu i s'a înstrăinat și până la urmă toată lumea este transfigurată într'un fel de „euharistie cosmică": „Mâine vom fi trestia de zahăr / lângă țeposul ananas / sau tictacul șopârlei în noapte / dialogul păsării, cioc roșu ... / toaca dela Cozia / atârnând soarele / în fiecare picătură de rouă."

Exilul Mirei Simian nu se vede nicăieri în limbă, pentrucă limba ei românească nu este deloc o „limbă moartă", adică rămasă în loc, ci în subiacenta jale de nelecuit care peste tot este la fel de acută ca în dureroasa „Macumbă nedeslegată". „Disperarea purtată pe plăji de oceane sau lac / Agonia târîtă prin poiene liniștite de narcise sau zambile / Blestemul nedesfăcut, porumbei albi opriți să sboare / Prin frunzișul tropical plin de șerpi / Focul deslegării neaprins pe vârf de munte sau stea / Lumânări stinse lângă copiii Cosma și Damian / Floarea putrezind în borcan în fața unei ferestre ce-i zid / Glas și pas de paianjen ieșit de sub pat".

Mira Simian rămâne un rar exemplu de grandioasă, poate chiar eroică simțire, într'un secol de mari nesimțiri, și datorită căreia ne-a lăsat una dintre cele mai nobile, mai sincere poezii românești de azi. Mira Simian și Ștefan Baciu au trăit unul lângă altul timp de peste treizeci de ani această „jale de nelecuit", căreia Ștefan Baciu îi dă din nou glas în ultima culegere „Palmierii de pe Dealul Melchendörfer, și el brașovean. La Ștefan Baciu găsim altceva decât „euharistia cosmică", și anume ceva ce ar fi o „euharistie a omeniei", în sensul că realitățile umane sunt daruri peste tot prezente: „oriunde pe planetă este un vechiu Brașov / pe-un colț de tropic, pe-un picior de plai", lucru pe care poetul îl constată pe când „traducea un curcubeu în insula Kuwai" („Brașov la tropic"). Imaginile trecutului întretăiate cu realități prezente îi apar uneori de necrezut: „Azi tot trecut-acesta, dus de vânt la tropic / îmi pare un fragment de film utopic" („Elegie hawaiană pentru corespondentul ziarului MIȘCAREA").

Melancolia lui Baciu are o nuanță proprie și se deosebește de sentimentul iremediabilului, am spune „păgân", al Mirei Simian. Un anume filtru al ironiei se întâlnește la Ștefan Baciu cu o anumită grație care îl desleagă de orice ton patetic: „în orice țară-i un picior de plai / dar afine nu cresc decât la Feldioara" („Semn singur"). E mult mai multă filosofie decât s'ar crede în primul moment, în aceste versuri. Cu alte cuvinte: oriunde omul poate aspira la paradis, și prin aceasta omul este universal, după cum omul este și diferit, după locurile în care a deschis ochii.

Nu numai Brașovul, ca loc în spațiu, este mereu prezent, dar și primii lui prieteni literari din acel Brașov în care liceanul dela „Andrei Șaguna" scotea la începutul anilor '30 revista lui, întitulată „Start". La care s'a mai adăugat o revistă tinerească, scoasă de alți poeți cu câțiva ani mai mari: „Trei mușchetari Și lângă ei liceanul / ce-am fost, încerc să prind misterul. / Il caut în vis. A mai rămas aleanul / Marin, Chirnoagă, Cantonieru" („Frize"). Aceștia erau deja „majorii" care în 1934 au scos la Brașov revista „Frize". Marin era poetul Aurel Marin, ofițer (n. 1909), poetul Mihail Chirnoagă, ofițer (n. 1913) și Niculae Cantonieru, civil, cam de aceeași vârstă cu ceilalți doi, și el tot poet. In 1938 revista a rămas definitiv o editură de poezie și s'a mutat la Iași.

Venit dela Brașov la București să studieze dreptul, Ștefan Baciu a rămas până azi, chiar în Honolulu, brașovean, „trocar" (cum spuneau muntenii transilvănenilor), dar tot dela Brașov a rămas militant al „modernismului", care în anii copilăriei poetului precoce (dela 12 ani scria zilnic cel puțin două poezii proaspete în fiecare zi), se opunea „semănătorismului", și visa altă poezie chiar decât a tradiționalismului dela GÂNDIREA, la care a scris multă vreme. Un reprezentant de frunte, am zice mai potrivit „de coarne", al prolet-culturii răsăritene de azi, îl

prezintă pe Ştefan Baciu astfel: „Nelipsit din aproape niciun număr al GÂNDIRII, între anii 1931 şi 1941, Ştefan Baciu (aflat azi peste hotare, unde desfăşoară o activitate ostilă culturii noastre socialiste) e, totuşi, departe de a fi un tradiţionalist, un liric de aceeaşi familie de spirite cu V. Voiculescu sau D. Ciurezu" (D. Micu, „Gândirea şi gândirismul", p. 623). Nu are niciun interes proza lălâe întinsă de acesta pe şase pagini pentru a-l batjocori pe Baciu pentru că el, vorba lui Caragiale, nu „metahirisește" anti-cultura socialistă; dar e bine să reţinem improprietatea de termeni, tipică pentru „limba vie" de azi în R.S.R., subliniind termenul „activitate ostilă". Mai întâi nu credem că se poate spune că un tratament împotriva unor microbi este „ostil" acestor microbi. Poeţii români nealiniaţi nu sunt „ostili" anti-culturii socialiste, ci au totală „cultură socialistă". Această aversiune a oamenilor de cultură faţă de anti-cultură este la fel de mare ca versiunea „noii clase socialiste" faţă de cultura reală, pe care o minează şi o dinamitează cu toată ura infraomeniei (opoziţia la „omenie"), pe toate planurile: în creaţia personală, în şcoala pe care o desfiinţează, în cercetarea ştiinţifică pe care o pulverizează, în editură, în publicistică, în erzaţul de Academie, în toată masmedia. Faţă de asemenea acţiune în care se concentrează toate forţele negaţiei absolute, nu poate să fie nimeni „ostil", ci orice om normal are *oroare*, ca faţă de ciumă.

organică *aversiune* faţă de această persecuţie a spiritului, numită „cultură socialistă". Aceasta

Ca militant pasionat şi neobosit al poeziei moderne, Baciu însoţit de Mira Simian a scos de 14 ani, continuând şi după moartea Mirei Simian, revista de poezie „MELE", cuvânt care înseamnă în limba hawaiană „poezie". Până azi după socoteala lui Baciu au fost imprimate zece mii de caiete sub acest titlu, număr care însumează exemplarele caietelor periodice şi ale suplimentelor scoase sub egida lor şi consacrate diverşilor poeţi străini, români, din exil sau chiar din ţară.

Încă din adolescenţa dela Braşov, dincolo chiar de modernism, Ştefan Baciu s'a afirmat ca un fel de catalizator al unei adevărate multitudini de poeţi care au debutat şi s'au manifestat mai ales între anii 1930 şi 1940. Este un întreg capitol de istorie literară, pe care poetul îl va prezenta integral în amintirile anunţate sub titlul „Praful de pe tobă". Putem spune pe bună dreptate că Ştefan Baciu, poate sub influenţa tatălui său, profesor la liceul „Andrei Şaguna", şi transilvănean, a fost un continuator dela început încă, al ideii de „republică a literelor", care se preciza între 1900 şi 1916 în primul rând prin întâlnirea dintre scriitorii transilvăneni şi regăţeni. „Republica literelor" care după Intregire a trăit din plin la Bucureşti sub preşedenţia tacită a lui Lovinescu, a avut în generaţia noastră un mănunchiu în care se întâlneau un mare număr de poeţi, dela Ştefan Baciu la Vintilă Horia, în care intrau şi mulţi transilvăneni, sau olteni, dobrogeni, basarabeni, şi care la un moment dat au reluat turneele de şezători literare în provincie, ca pe vremea lui Chendi, Gârleanu, şi atâţia din pleiada anilor dela începutul secolului acesta. Cu „MELE" Ştefan Baciu merge însă dincolo de „România Mare", şi am putea spune că trece la un fel de „ecumenism liric modern", unic în momentul de faţă pentru că ceva asemănător revistei „MELE" nu mai există în alte părţi. In cursul celor 14 ani de apariţie ai revistei cu nenumăratele suplimente dintre care nu

lipsesc nici cele dedicate Râmnicului Vâlcea sau Braşovului, au fost prezenti în paginile publicaţiei poeţi şi artişti din mai toate ţarile ibero-americane, dar şi din Statele Unite sau Europa, alături de o foarte mare parte din foştii prieteni ai lui Ştefan Baciu, companionii braşoveni din adolescenţă, sau din boema şi publicistica bucureşteană. Şi aşa s'au întâlnit în paginile revistei şi ale suplimentelor nu numai numele unor poeţi de peste mări şi ţări cu ale unor tineri români de altă dată, dar s'a văzut că Ştefan Baciu este un eficient intermediar literar între Lumea Nouă şi Lumea Veche. El a lansat în Europa pe poetul preot, ulterior revoluţionar „ultra" şi apoi ministru al culturii în Nicaragua, Ernesto Cardenal (n. 1925), traducându-i din spaniolă în germană mai multe opere. In paranteză spus, Ştefan Baciu a fost de mic crescut în două limbi, română şi germană, iar la acestea în exil a mai adăugat portugheza, spaniola, engleza, aşa că scriitorul român este azi un scriitor poliglot. Ernesto Cardenal, când l-a descoperit Ştefan Baciu, era un poet de frumoase promisiuni, dar între timp s'a ideologizat şi nu se ştie ce se va alege de el, pentru că soarta lui de viitoare victimă a „revoluţiei" nu este de invidiat. E prea talentat şi convins ca să se salveze.

Exilul i-a adus pe Români în situaţii noi, printre care este şi aceea a unor oameni de cultură care au ajuns un fel de intermediari între literaturi din diverse ţări libere sau continente extra-sovietice. Atâta vreme cât cultura este în România „pusă la gheaţă", cum spune un disident din U.R.S.S., această efectiv prezentă, nu pe hârtie ca în revistele din România, este de mare importanţă, şi acest lucru se va vedea clar când se va putea face o istorie obiectivă a activităţii scriitorilor şi cărturarilor români de alt fel, în această lungă periodă căreia îi zicem exil. Care va fi şi ea un capitol din trecut, ca şi comunismul abătut pentru un timp asupra României.

HORIA STAMATU

UN MARTIR VESEL — EMIL CIORAN

> Avoir été harcelé depuis toujours par des maux éminemment fidèles et ne réussir à convaincre personne de leur réalité. Pourtant, en y réfléchissant bien, ce n'est que justice: on ne déploie pas impunément, en compagnie, des talents de bavard et de boute-en-train. Comment, après, faire admettre l'existence d'un martyr *gai*?

„Martir vesel" sună ca o butadă — a unui umorist care se ignoră, aş spune, dacă aş avea vreo îndoială că se poate afirma ceva despre Cioran care să nu-i fie cunoscut de la el însuşi. Mi se pare semnificativ că, după autorul SFÂRTECĂRII (ÉCARTÈLEMENT)*), numai umoriştii nu se înşală: „Doar ei au dat în

*) Gallimard, Paris 1979

vileag, parcă jucându-se, vanitatea a tot ce e serios şi chiar a tot ce-i frivol.“ Cioran nu caută însă efecte, umoristice sau de alt soi. Efectivitatea formulărilor lui, multe din ele memorabile, „fericite“, o datorează poetului care n'a fost să fie şi care totuşi este. Rapiditatea febrilă a gândirii lui se comunică vorbelor, care-i disciplinează desfăşurarea fără a-i înfrâna elanul. Ca şi Picasso, ar putea spune: „Eu nu caut, găsesc.“ C'un orgoliu implicit, atunci când afirmă că îi place atât de mult Simone Weil „pentru că rivalizează în orgoliu, prin ce spune uneori, cu cei mai mari sfinţi“. Scuzându-se parcă, Cioran scrie. „Defectul meu de elocuţie, bâlbâielile mele, felul meu sacadat de a vorbi, *arta* mea de a îngâima . . m'au împins, prin reacţie, să scriu oarecum îngrijit.“

„Soigner quelque peu ce que j'écris“ ia sensul unei declaraţii *pro domo* când afirmă că, „în aforism, mai mult decât în poem, cuvântul e zeu.“ Tot astfel, cred că pe gânditorul Cioran îl putem identifica din următorul aforism: „Filozofii scriu pentru profesori; gânditorii, pentru scriitori.“ Iar în alt loc din ultima parte — „Ébauches de vertige“ — a volumului, cuprinzând fragmente scurte, putem recunoaşte pe „gânditorul pentru scriitori“, în cel care cugetă „ocazional, după împrejurări, dar niciodată numai de dragul de a gândi“.

Această ultimă parte a cărţii (mai mult de trei sferturi din totalul paginilor) răspunde prin însăşi forma ei fragmentară exigenţei autorului care, denunţând „farsa continuităţii“, preferă fragmentul: „deşi amăgitor singurul gen onest.“ Sobrietatea aforistică (unori şi un umor involuntar) caracterizează aceste fragmente: „Deosebesc din ce în ce mai puţin binele de rău. Când voi ajunge să nu mai fac nicio distincţie între ele, — presupunând că voi izbuti — ce mare pas înainte! Către ce?“ Zădărnicia efortului intelectiv, aici implicită, reiese clar din alt fragment: „Ce înseamnă *a înţelege?* Ceea ce ai sesizat realmente nu se lasă nicidecum exprimat şi nu se poate transmite nimănui, nici chiar ţie însuţi, aşa că murim ignorând natura propriului nostru secret.“ Iar în altul: „Aş vrea să proclam un adevăr care m'ar izgoni pentru totdeauna dintre cei vii. Cunosc însă numai stările, nu şi vorbele ce mi-ar permite să-l formulez.“ Constatarea limitelor limbajului, „lipsa de realitate“ a tot ce începe în cuvinte, nu e totuşi ultimul cuvânt al acestui cugetător anti-sistematic şi ocazional, care notează: „Brusca nevoie de a-ţi mărturisi: recunoştinţa nu numai faţă de fiinţe dar faţă de obiecte, de o piatră pentru că e piatră . . . Totul se însufleţeşte, s'ar zice pentru vecie! *Inexistenţa* pare deodată de neconceput. Surpriza unor astfel de fiori, faptul de a putea surveni, arată că ultimul cuvânt nu se află poate în Negaţie.“

Ar fi însă lipsă de *fair play* să invocăm „fiorul“ citat, ca ultimul său cuvânt. Chiar când, aparent, Cioran se contrazice, contradicţiile lui îşi răspund în complexitatea felului său de a fi în lume, împletindu-se într'un contrapunct fascinant. care imprimă vocii autorului un timbru unic. Acest „secretar al propriilor senzaţii“, care scrie numai despre ce ştie din viaţă, fără să inventeze nimic, cunoaşte din experienţa ei, „obsesia *ultimului,* relativă la orişice: ca formă constitutivă a spiritului, ca diformitate originară, ca revelaţie chiar . . .“ Vorbitorul pitoresc şi volubil a cărui predilecţie pentru taifas îi face pe ascultători să suspecteze autenticitatea „martirului“ hărţuit de necazuri, se răzbună convingător în scris, recunoscându-i limitele, cu o artă a expresiei infinit nuanţată, care deschide cititorului

orizontul unei gândiri libere, desmărginită deopotrivă prin afirmaţie sau negaţie, niciodată ultima, sau definitiv concludentă. Cioran este — nu poate să nu fie — şi Anti-Cioran, cât va fi să ţie cuvântul din povestea pe care-o spune aşa cum a trăit-o.

„Martirul vesel“, din societate, este şi „un idolatru al îndoielii — „fanatic fără crez“ — altă autodefinire memorabilă, de reţinut pentru autoportretul lui Cioran: de astădată ca ripostă împotriva celor care lasă a se înţelege că „nu valorez nimic, atunci când afirm“. Eticheta „nihilist“, care i se aplică de obicei, nu mi se pare corectă, în primul rând pentru că Cioran nu neagă din principiu, *orice,* tot astfel cum nu gândeşte sistematic ci ocazional. Apoi, pentru că negaţiile şi afirmaţiile lui nu se pot valorifica decât în complexitatea contextului Cioran—Anti-Cioran. Aş spune că e mai degrabă un tăgăduitor, care-şi apără libertatea când i se pare ameninţată. Împotriva oricărei iniţiative: „Orice *proiect* e o formă de sclavie camuflată.“ Speranţa fiind şi ea un fel de a te proiecta, înseamnă că: „Eşti şi rămâi sclav câtă vreme nu te-ai vindecat de mania de a spera.“

. . . Dar credinţa? În penultima sa carte, DE L'INCONVÉNIENT D'ÊTRE NÉ, Cioran — care la 25 de ani afirma (în LACRIMI ŞI SFINŢI) că „până şi cravata ne-o alege Dumnezeu“ — scria, enigmatic: „Dieu *est,* même s'il n'est pas.“ Imi amintesc şocul resimţit dar am uitat înţelesul care mi s'a părut atunci şi pentru care oricum mi-ar fi lipsit cuvintele. Acum — într'un fragment din „Ébauches de vertige“ — povesteşte că odată, la masă (în ţară) se vorbea „teologie“ (tatăl povestitorului era preot): „Slujnica, o ţărancă analfabetă, asculta în picioare. „Eu nu cred în Dumnezeu decât când mă dor dinţii', zise ea. După o viaţă întreagă, intervenţia ei este singura de care mi-aduc aminte.“ (Propoziţia finală poate sugera cel mult o memorie selectivă, o predispoziţie cu tâlc.)

Inainte de-a fi ajuns la amintirea povestită de Cioran, citisem la începutul fragmentelor din „Ébauches de vertige“: „Ce mi-ar fi dat mai mult credinţa, de vreme ce îl înţeleg pe Maître Eckhart tot atât de bine ca şi cum aş avea-o?“ Mi-am adus aminte atunci că, după război, în Franţa, cunoscusem şi eu o ţărancă analfabetă cu care, din vorbă'n vorbă, mi-a rămas doar că, ajungând la . . . Dumnezeu şi întrebând-o dacă crede în El, mi-a răspuns: „Je crois sans y croire.“ Gândindu-mă acum la răspunsul ţărăncii „mele“ mă întreb: ce i-ar fi dat mai mult credincioşia ei fără destinatar, dacă ar fi crezut în El? Într'adevăr . . .

După ce, în alt fragment, scrie că nu ar vrea să trăiască într'o lume „golită de orice sentiment religios“, Cioran precizează: „Nu mă gândesc la credinţă ci la acea vibraţie interioară care, independent de orice credinţă, te proiectează întru Dumnezeu, şi uneori *mai presus*“ (subliniat in text). Ce putem spune despre această misterioasă „vibraţie“ ce ne poate proiecta *în afara* lui Dumnezeu, decât că este incompatibilă cu ideea sau conceptul ubicvităţii Lui şi deci că nu putem fi, împreună cu tot ce există, decât *înăuntrul?* Dar, compatibilă sau nu sub raport teologic, *realitatea* unei astfel de „stări“ în trăirea lăuntrică nu poate fi contestată în cazul celui care, cunoscând-o ca atare, încearcă să-i comunice, la limita înţelesurilor, „fiorul“ Ceea ce numeşte „simţul unei *perpetuităţi* în negativ, în ceea ce contrariază fiinţa . . . poate fi totuşi depăşit uneori, sărit, ca atunci când evadezi

din Dumnezeu". Claustrofobia temperamentală a lui Cioran ar putea fi la origina unor astfel de „evaziuni", ca şi a nevoii de a-şi apăra libertatea interioară, care-l făcea să denunţe ca sclavie, „mania de a spera"; aceeaşi care-l face să afirme că epoca imediat următoare erei cavernelor era „idealul", deoarece abia atunci, „după o claustrare atât de lungă, se putea în sfârşit gândi *afară*". Sau poate că obsesia libertăţii să fie chiar forma constitutivă a spiritului său şi sursă de revelaţii? Dar Cioran însuşi mărturiseşte că, după ce şi-a epuizat de mult „toate dispo-nibilităţile religioase", n'ar putea spune dacă a ajuns acum „la uscăciune sau la purificare" ci doar: „În sângele meu nu mai întârzie niciun zeu . . ."

. . . Şi acum, cea de-a treia virtute teologală: iubirea, „mai mare" (dupa Apostolul Pavel) decât credinţa şi decât speranţa. Dosarul mizantropiei lui Cioran e copleşitor. Diagnosticul teologic, — pe care şi-l revendică acest „idolatru al îndoielii", ce nu poate trăi decât „în viitor şi în trecut în anxietate şi în regret" — îl condamnă categoric: „Un om fără prezent — condiţia şi însăşi definiţia păcătosului". Dar să arunce cu piatra în el, cine nu s'a gândit, măcar odată: „Cum ieşi în stradă şi vezi oameni, *exterminare* e primul cuvânt care-ţi vine în minte." Cioran, pentru care apariţia vieţii nu-i decât „o nebunie trecătoare, un capriciu al materiei", îşi îndreaptă sarcasmele împotriva omenirii, a oamenilor în general şi a soartei care-i face să fie „victime jalnice ale unei toane". Dacă viaţa e „cel mai mare viţiu", ceea ce explică pentru ce-i atât de greu „să te laşi de ea", iar bătrâneţea nu-i decât „pedeapsa de a fi trăit", portretul omului, la naştere, — mai-muţă infimă, care . . . în curând, uitându-şi originile, va scuipa peste galaxii" — răscumpără prin expresie, stăruinţa înverşunată'n amănunte a descrierii.

În ordinea priorităţilor, acest martir al condiţiei umane acordă totuşi *omului individual* o atenţie deloc surprinzătoare pentru cei care-l cunosc: „Lucrul cel mai greu nu e să te măsori cu vreuna din acele mari chestiuni insolubile ci să adresezi cuiva un cuvânt delicat, care spune tot şi nimic." In această ordine a priorităţilor lui Cioran se încadrează şi următoarea explicaţie, pe care cred că o datora de mult cititorilor săi: „Îmi petrec timpul sfătuind prin scris la sinucidere şi dezaprobând-o prin grai, pentru că în primul caz e vorba de o chestiune filozofică, iar în al doilea de o fiinţă, de o voce, de o jeluire."

Poate că graiul, spus şi scris, e singura mângâiere a omului, căruia-i face societatea surportabilă şi îi îmbogăţeşte singurătatea. Odată cu viaţa cred că e şi cel mai mare dar ce ne-a fost făcut. Citind Povestea Omului repovestită în versiunea lui Cioran, o bucurie mă desleagă parcă de orice constrângeri şi mă desmărgineşte, ca atunci când, prin harul unei clipe privilegiate, deodată „ştiu" fără vorbe, că nu e literalmente nimic de făcut — decât poate să adresezi cuiva „un petit mot délicat où tout est dit et rien".

MIHAI NICULESCU

Erată la *„Amintiri dintr'o croazieră"* (Revista Scriitorilor Români, No. 16).
Cititorii sunt rugaţi să citească:
— la pag. 10, în locul rândului al patrulea din aliniatul care începe după asterisc: *mai ales în cabinele duble, unde fiecare gest devine abrevierea lui şi trebue*
— la pag. 12, Nota de la subsol: *Ţara se povesteşte* etc., în loc de „In România se povesteşte", etc.

DRAPELUL DOBROGEAN DIN 1350

Unul dintre călătorii medievali despre care avem cunoştinţă că a drumeţit pe pământ românesc când cele două Valahii (Valahia de Jos sau Ungro-Valahia şi Valahia de Sus sau Moldo-Valahia) se organizau şi îşi cucereau independenţa, a fost călugărul franciscan anonim care ne-a lăsat lucrarea intitulată: „Libro del Conoscimiento de todos los reynos y tierras y senorios que son por el mundo, y de las senales y armas que han cada tierra y senorio." Nu cunoaştem despre acest călugăr decât ceea ce ne informează el însuşi anume anul naşterii sale. Felul însă în care ne-au fost communicate aceste informaţii ajută să ne dăm seama de cultura pe care o poseda.

„In numele Domnului, Tatăl, al Fiului şi al Sfântului Duh, trei persoane individuale într'o singură esenţa. Am fost născut în Regatul Castiliei, în timpul domniei prea nobilului Rege Don Sancho când în era lumii, după evrei, era anul 5065 şi în era potopului era anul 4407 şi după Nebuchadnezzar din Chaldea, anul 2502 şi după Alexandru cel Mare al Macedoniei 1617 şi după Cezar, împăratul Romei 1343 şi după Cristos 1304 şi după Arabi 706, a unsprecezea zi a lunii Septembrie."

S'au păstrat până în zilele noastre trei codice, care nu diferă mult unul de celălalt şi care sunt copii de pe manuscrisul ce nu mai există al călugărului franciscan. Primul codex se afla până în preajma primului Război Mondial în Biblioteca Regală din Spania, avea 41 de foi şi era copia cea mai recentă. Al doilea codex aflat la Biblioteca Naţională din Madrid are 67 de foi parte din foi lipsind însă. Cel mai complet şi important codex este cel de al treilea, de 49 foi, care a fost păstrat în biblioteca lui Don Estebanez Calderon iar după aceea a ajuns în Biblioteca Naţională din Madrid.

Codicele menţionate, după cum au căzut de acord toţi cercetătorii anteriori, au fost scrise în ultima treime a secolului cinciprezece. Mai înainte însă, în primii ani ai aceluiaşi secol, Pierre Bontier şi Jean le Verrier, obţinând o copie după manuscrisul original, traduc în limba franceză capitolul referitor la Africa.

Lucrarea completă a călugărului franciscan este publicată la Madrid în anul 1877 de către Don Marcos Jiménes de la Espada, cu concursul cunoscutului geograf Don Francisco Coello. Nu mult după aceia apare la Londra, în 1912, prima traducere engleză a lui Sir Clements Markhan iar cinci ani mai târziu o a doua traducere, la Washington, în lucrerea despre drapele a lui Byron Mc. Candless şi Gilbert Grosvenor.

Din cercetarea lucrării medievale de care ne ocupăm, se poate constata că ultima dată menţionată de călugărul franciscan este anul 1348 ceea ce duce la concluzia că manuscrisul a fost întocmit după 1350, probabil între anii 1350 şi 1360.

„S'au purtat multe discuţii în legătură cu veridicitatea celor însemnate de călugărul călător. La început s'a crezut că toate călătoriile descrise au fost fructul imaginaţiei. După aceea s'a considerat că cele descrise au fost inspirate de o hartă aflată în posesia călugărului. In urma unor cercetări mai laborioase ale codicelor s'a ajuns la concluzia că autorul manuscrisului de care ne ocupăm a fost primul

care în evul mediu a menţionat şi denumit insulele Canare, Madere şi Azore. Este primul care fixează localitatea lui Prester John din Africa. In plus sunt descrieri de râuri, golfuri şi locuri atât de exacte încât este greu de închipuit că aceste însemnări au fost inspirate de o hartă sau de alte povestiri.

Manuscrisul, este adevărat, conţine multe confuzii şi scăpări, şi cu siguranţă că nu toate cele menţionate au fost observaţia directă a călugărului franciscan dar cu toate acestea ne aflăm în faţa unei lucrări de o reală valoare şi pentru prima oară în evul mediu avem o lucrare ilustrată, în culori, conţinând emblemele şi drapelele unui mare număr de ţări.

Lucrarea „Călători străini despre ţările române" (Academia R. S. România) în Vol. I vorbeşte despre cei care între anii 1331—1550 au călătorit prin Ţările Române. Primul călător menţionat este Ibn Battuta (1304—1377) care a trecut prin luna August—Septembrie a anului 1330 sau 1331 prin Baba-Saltîk (probabil Babadag) cât şi prin Fenikah (localitate identificată cu Vicina). Câţiva ani mai târziu (1337—1338) găsim Vicina ocupată de tătari. Lucrarea mai sus menţionată nu pomeneşte însă nimic despre călugărul franciscan deşi C. Marinescu în 1920 a scris un studiu privind lucrarea acestui călător.

„Libro del Conoscimiento" ne aduce mai puţine informaţii despre regiunile locuite de români decât ne-am fi aşteptat. S'ar părea că această scriere era consacrată numai descrierii drapelelor epocei respective. Totuşi, atât cât ne priveşte, călugărul anonim, în afara drapelului de la Vicina ne informează indirect şi despre drumurile ţărilor româneşti şi din jurul lor. Călugărul franciscan călătoreşte şi îşi scrie lucrarea în ultimii ani de domnie ai lui Ion Basarab (1310—1352) sau în timpul domniei fiului lui Ion, Nicolae Alexandru, asociat la domnie încă din anul 1343 şi care urmează la tronul tatălui său între anii 1352—1364.

In secolul când a trăit şi şi-a scris lucrarea călugărul franciscan, Dobrogea, până în anii 1384—1386 când devine parte a Valahiei de Jos, era un voevodat, probabil acel menţionat de Mircea cel Bătrân drept „terrarum Dobrodicii despotus". Se poate ca la el să se fi referit călugărul franciscan când a menţionat „regatul Vicinei". Nu poate fi nici o confuzie cu ţarii bulgarilor sau cu regiunile stăpânite de ei. Concomitent cu Dobrotici, îl găsim stăpânind peste bulgari pe Sişman, vasal turcilor, şi pe Sracimir care domnea peste partea de apus a Bulgariei şi avea capitala la Vidin. Dela primul din ei, Dan I cucereşte Silistra (Dârstorul).

Călugărul franciscan ne descrie drapelul Vicinei ca fiind alb şi cu patru pătrate roşii, lângă hampă, pătrate care scot în evidenţă o cruce albă. Aşa cum ne este înfăţişat acest drapel, cu toată lipsa unei embleme sau a unui însemn, pare să fie un drapel domnesc, asemănător ca concepţie cu cele ale principilor şi nobililor care au luat parte la cruciade şi care, după cum se poate afirma, au fost primii purtători ai drapelelor în sensul şi concepţia de astăzi.

Primul alinat în care călugărul franciscan ne vorbeşte despre Vicina începe astfel: „DANUBIO, traversează toată Germania şi intră în mijlocul regatului UNGRIA formând zece insule şi intră în provincia GRIMANIA lângă o cetate numită TUSNA. După aceia DANUBIO intră în provincia Panonia şi merge pe la PATANIA şi EBRUC şi VIANA şi ARRUZVAR şi după aceia intră în regatul

UNGRIA, îl străbate în întregime şi intră în marea cea mare în dreptul oraşului pe care ei îl denumesc Vesina. După aceea se formează o foarte mare insulă."

In notele din josul paginilor respective ale traducerii engleze, respectându-se explicaţiile din ediţia spaniolă din 1877, pentru Tusna se indică Thurmastauf; pentru Viana, Vienna; pentru Arruzvar, Hedervar; pentru Vesina, Widdin. Trebue menţionat însă, încă dela început, că VESINA sau VEÇINA cum este trecută în alte locuri, nu este Widdin sau Vidin ci fosta localitate dobrogeană Vicina. În continuare, identificarea vechilor denumiri, aşa cum au fost date, pentru uşurinţă, o vom pune între paranteze rotunde după cuvântul respectiv. Vom folosi deasemeni, în acelaş scop, paranteze drepte, pentru explicaţiile găsite în traducerea americană.

„Am părăsit Boemia şi am ajuns în provincia SANT NURIO [Sandomir] şi la alta care purta numele de CURCONIA [Crocow] şi CULMAN [Culm], care sunt provincii importante între Germania şi marea cea mare şi poate prin faptul că sunt locuite de creştini, cu toate că sunt schismatici; şi am ajuns la două oraşe importante între marea cea mare şi marea Germaniei, numite LITEFAMA [Livonia] şi CATALANT [Courland]."

„Am părăsit regatul Poloniei şi m'am îndreptat spre regatul LEON [Galicia], pe care germanii îl numesc LUMBREC (Lemberg) în care se află cinci mari oraşe. Ei îl numesc pe primul LEON, pe altul CHINA, pe altul VASADINO, pe altul TINEZ. Trebue ştiut că acest regat numit Leon este mărginit de provincia RUMENIA (Livonia) şi de regatul SUAVA (Swabia). Regele are un steag verde cu o cruce roşie."

„Am părăsit BOXINA şi am mers dealungul coastei până la oraşul JARA [Zara], după aceia la SINBOCHON (Sebenico în Dalmaţia) şi după aceia la NARENT (în Dalmaţia la gura Narentului)." ... „Cu acest NARENT merge oraşul denumit DULÇECNO (Dulcigno), care, cu regiunea muntoasă înconjurătoare, este foarte plăcut şi bine aprovizionat. Cu acest regat AÇERUYA merge regatul BURGARIA şi regatul DARAZE (DURAZZO) care sunt în provincia ESCLAVONIA. In aceşti munţi două foarte mari râuri îşi au izvoarele, unul denumit DRANOYA (Drava), celălalt PIRUS (Epirus sau Drina), care curg prin regatul UNGRIA, vărsându-se în marele râu Danubiu şi formând în UNGRIA zece insule. Ei numesc prima UNGRIA LA MAYOR de unde regatul UNGRIA şi-a luat numele. Următoarea ei o numesc JAURIN (Yaravin), următoarea BUA, următoarea FIRMIA (Sirenia), următoarea SIGNA (Sigretinez), următoarea MAECESNO (Mannersdorf), următoarea DRINAGO, următoarea POSGA (Posga între Sava şi Drava), următoarea UNGRIA LA MENOR, următoarea SERVIA. Toate râurile care formează aceste insule intră în marea cea mare lângă oraşul denumit VEÇINA (Widdin) despre care voi scrie mai departe. E de ştiut că în această UNGRIA sunt multe oraşe bogate şi anume: UNGRIA, CEUANA (Shonac), CASOC (Caschow), BIUER (Biwor la Dunăre), CASTRO, FERRUN, JAURIN, SERVIA, STRUGONUM (Comorun). BAGAMOS (Bahryvaevi), BEAC (Bach), DRINAGO, SALADINO (Varasdin), MYRRIU (Eszeln) şi multe altele. Acest regat Ungria merge cu Grecia şi Germania, Esclavonia, Bolonia (Bologna) şi Burgaria [Bulgaria]."...

„Am părăsit Constantinopole şi am intrat în MARE MAYOR (Euxine) [Marea Neagră], urmând de-a lungul coastei pe mână stângă până am ajouns la un regat numit LODOMAGO“ ... „Părăsind LODOGAMO am ajuns la MESENBEZ şi de acolo la BARNA. Aici este adevărata Grecie şi imperiul grecilor în Grecia este format din multe provincii numite ARCHADIA (Arcadia), ACHIA (Achaia), BOECIA (Boeotia), MACEDONIA (Macedonia), CAHONIA, LETEDOMONIA (Lacedemonia), CESALONICA (Salonica), PARU (Epirus); o altă MACEDONIA până la COSTANTINOPOLA, şi ţinutul SUFRAGIA, şi ţinutul MICALI. Aproape de aceste ţinuturi este un râu numit PIRUS care izvoreşte din munţii CERUA.“

„Am plecat din regatul MENSEBER şi am mers dealungul ţărmului lui MARE MAYOR (Euxine) la un mare oraş numit VECINA (Widdin). Aici nouă râuri se unesc şi cad în MARE MAYOR. Ei numesc primul râu TURBO, al doilea DANUBIO, al treilea DACIA, al patrulea DRINAGO, al cincilea PINGA, al şaselea RABA, al şaptelea RABESA, al optulea UR, al nouălea VECINE (Sulina?). Aceste nouă râuri fac un violent aflux de ape în faţa acestui oraş VECINA care este capitala regatului. El are un drapel alb cu patru pătrate roşii.“

„Am plecat din VECINA şi am mers dealungul coastei la MAURO CASTRO şi deacolo la LOBO, un munte foarte înalt, şi lângă el este un râu numit LUSUR care izvoreşte din munţii REXOS. După acest port este un oraş numit PIDEA, capitala regatului. Are acelaşi drapel ca şi UXLETO fiindcă e dependent de acesta. După aceea am mers către portul NIGROPILA care se află într'un mare golf din MARE MAYOR“ ...

Revenind din direcţia Moscovei călugărul franciscan îşi continuă povestirea: „Dela MAXAR [Orenburg] m'am dus în regatul SILUANA pe care ei îl numesc SEPTEN CASTRA iar grecii îl numesc HORGIML (Transilvania). Acesta este înconjurat de două mari râuri, de Turbo [Dniester] şi LUSIM [Dnieper]. In acest regat se află un mare oraş numit SARAX. Regele are drept însemn un drapel verde cu un paloş roşu. Oamenii sunt creştini schismatici. Urcând pe râul TIR [Dniester] către nord se află două provincii foarte mari numite YRCANIA şi GOTIA [Rusia de nord].“

Din extrasele de mai sus reese clar descrierea drapelului aşa numitului regat ce îşi avea capitala la Vicina. In ceea ce priveşte Moldova, Valahia de Sus, în primele patru decade ale vieţii călugărului franciscan, tătarii, trecând peste teritoriul ce avea să se numească mai târziu Bogdania şi pătrunzând prin trecătorile Carpaţilor, atacau şi jefuiau regiunile stăpânite de regele Ungariei. In urma campaniei militare pe care Ludovic (regele Ungariei) o porneşte împotriva tătarilor în anul 1343 (după unii autori 1345) Dragoş rămâne pe teritoriul Valahiei de Sus unde îl găsim între anii 1352—1354. Este urmat de Sas (1354—1359) şi apoi de Balc. In 1359, Balc este înlăturat de Bogdan care în luptele purtate între anii 1359—1365 împotriva ungurilor aduce Valahiei de Sus independenţa şi totodată prima dinastie moldovenească.

In anul 1365, Ludovic îl readuce pe Balc şi pe ceilalţi căpitani de oşti înapoi peste Carpaţi. Este momentul când Bogdan îşi avea drapelul său poate însă prea

târziu ca să fi luat cunoştinţa de el, sau ca să-l treacă în manuscris călugărul franciscan. Totuşi, în prima parte a secolului XIV, înainte ca Dragoş să treacă la răsărit de Munţii Carpaţi, existau masive aglomeraţii româneşti, cu o organizare proprie. De exemplu la apus de Siret se afla, închis ca într'o cetate naturală, ţinutul Vrancei, ceva mai la nord, de aceeaşi parte a Siretului erau aşezările dela Trotuş, Sascut şi Adjud. Trebue reamintită deasemeni regiunea Neamţului, ţinutul Băii, ţinutul Câmpulungului cât şi alte mari aglomeraţii româneşti. Interesantă este informaţia ce ne-o dă cronicarul polon Dlugosz şi anume, pe la jumătatea sec. XIV, adică exact în timpul când călugărul franciscan a călătorit şi după aceea şi-a scris lucrarea, a existat în nordul Moldovei o „ţară“ a Sepeniţului a cărei voevod se numea Ştefan. Tot Dlugosz descrie lupta ce o duc pentru ocuparea tronului cei doi fii ai lui Ştefan, primul pe nume Petru, ajutat de unguri, iar al doilea, ce se numea tot Ştefan, ajutat de poloni.

In noianul de denumiri şi indicaţii pe care le oferă „Libro del Conoscimiento“ este greu de aflat dacă în călătoria sa călugărul franciscan a luat cunoştinţă de existenţa unui voevodat al Sepeniţului şi dacă pe moldovenii acestui voevodat sau pe alţii îi numeşte „creştini schizmatici“. Deasemeni se creiază confuzii când se afirmă că Dunărea „intră în regatul Ungria, îl străbate în întregime şi intră în marea cea mare“. S'ar părea că Valahia de Jos, care cum s'a arătat mai înainte era un stat independent, a fost cu totul omisă. S'ar putea însă ca luând informaţii dela unguri, aceştia să nu fi pomenit nimic despre înfrângerile avute şi deci independenţa Valahiei. S'ar mai putea ca să fi fost menţionată Valahia de Jos dar sub o formă sau o denumire sub care nu am putut-o recunoaşte.

Atât cât am putut înţelege din „Libro del Conoscimiento“ privind călătoria călugărului franciscan pe teritoriul românesc atunci când pleacă din Constantinopole se poate tălmăci în felul urmator:

Călugărul franciscan a călătorit pe lângă coasta apuseană a Mării Negre până la un mare golf care, prin depunerile de mâl ce l-au închis, s'a transformat în ceea ce numim astăzi Lacul Razelm. Din golful de atunci exista o trecere care permitea corăbiilor să urce până la lacul Babadag iar de acolo, pe un braţ al Dunării care se vărsa în acest lac (braţ astăzi colmatat de depunerile fluviului şi de schimbările de direcţie a apelor), se ajungea la Vicina. Acest drum era avantajos pentru faptul că de la Vicina corăbiile erau purtate de apele Dunării spre nord-est şi scoase din nou în mare. In plus, braţul Dunării de la Vicina era apărat de cetatea Enisala ale cărei ruine s'au păstrat până astăzi.

Rândurile de faţă nu au însă drept scop o încercare de a localiza cetatea Vicina ci aduc doar o sumară discuţie asupra dapelului pe care călugărul anonim îl atribue „regatului“ Vicina.

Un erudit profesor din Danemarca şi-a exprimat părerea că drapelul descris de către călugărul anonim atribuit Vicinei este „bine cunoscut din Scandinavia şi constitue prototipul cu variante coloristice ale ţărilor din jurul Balticei“. Şi că „prezenţa lui în Dobrogea poate fi pusă în legătură cu prezenţa Varegilor din armata bizantină adus în Dobrogea în lupta împotriva pecenegilor. Pretinsul steag al Vicinei (fiind) în realitate steagul danez („Danebrog“)...“

Suntem cu totul de acord cu prima afirmație. Mai mult încă, asemănarea acestor drapele se poate extinde de la principatele din apusul Europei până la Constantinopole, căci nu trebue uitat că suntem într'o epocă în care drapelele cruciaților, de care am pomenit, cutreeraseră nu cu mult înainte întreaga Europă și au fost, într'o măsură mai mare sau mai mică, luate drept model aproape peste tot.

Să fi arborat Varegii sau ori care alți mercenari pe zidurile cetății Vicina drapelul lor este mai greu de crezut. Indiferent dacă Vicina era un „regat" independent sau nu; sau dacă era vorba numai de o cetate în parte sau total bizantină, ea își avea cu siguranță drapelul ei propriu sau cel mult un drapel bizantin.

Cercetând drapelele descrise și reproduse în „Libro del Conoscimiento" se poate ușor vedea asemănarea dintre drapelele „regatelor" Leon, Narent, Rhodes, Turquia și Vicina. Mai mult încă, unul din cele două drapele indicate ca fiind ale Constantinopolului este împărțit în patru. Colțul din dreapta sus are același desen ca drapelul Vicinei, numai culorile sunt inversate. Deasemenea colțul din stânga sus este aproape identic cu drapelul „regatului" Salonic.

Pe de altă, amintindu-ne că primul mitropolit al Țării Românești, Iachint (1359—1372), fusese mai înaite mitropolit al Vicinei, ajungem la concluzia că acest „regat" al Vicinei avea o populație mai mare decât aceea stabilită între zidurile cetății și cu atât mai mult credem că niște mercenari ai bizantinilor nu ar fi putut să-și impună drapelul lor.

In concluzie drapelul descris în prezenta expunere credem că nu poate fi decât ori drapelul cetății bizantine Vicina ori al „regatului" cu același nume al cărui teritoriu nu putem spune decât că se afla în Dobrogea, și poate numai în partea ei de nord.

Din acest motiv, acest drapel, descris și reprezentat de către călugărul anonim l-am denumit „drapelul dobrogean din 1350".

ȘTEFAN GHEORGHE THEODORU

DRAPELUL DOBROGEAN DIN 1350

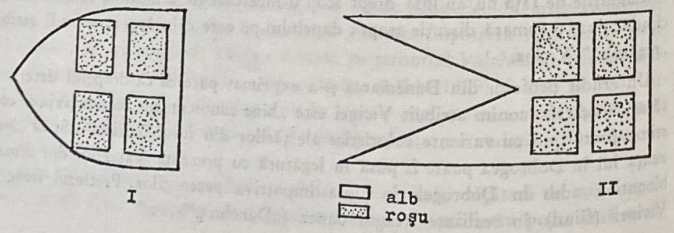

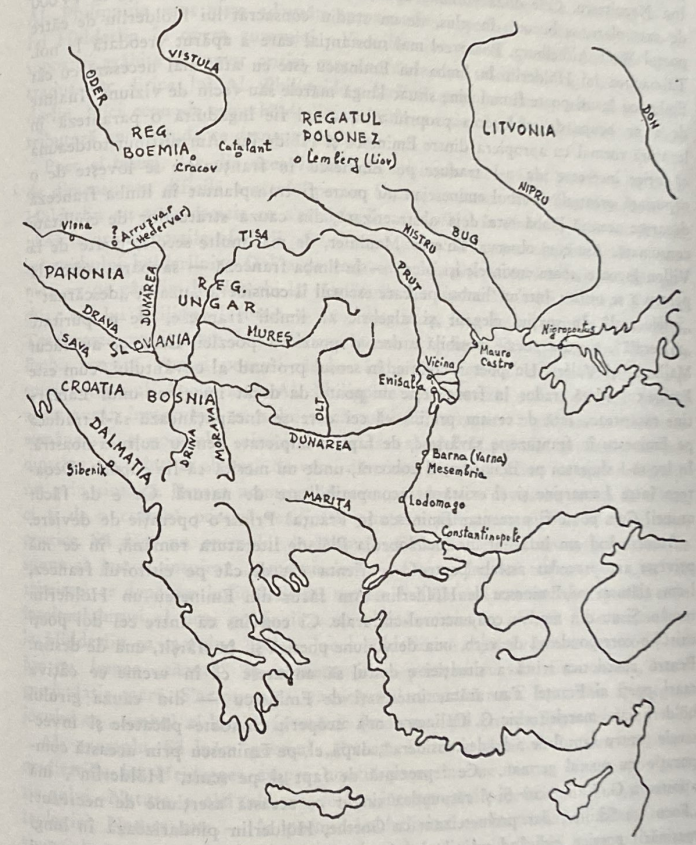

HÖLDERLIN ÎN ROMÂNEŞTE

O faptă de cultură care trebue semnalată: pentru prima oară apare în traducere românească opera dacă nu completă — în orice caz reprezentativă a unuia dintre cei mai de seamă poeţi ai lumii: Hölderlin. Datorăm această rodnică iniţiativă în primul rând lui Ştefan Augustin Doinaş şi Virgil Nemoianu, iar — în parte —lui Ion Negoiţescu. Cele două volume, apărute în Biblioteca pentru Toţi, în 14 000 de exemplare, se bucură, în plus, de un studiu consacrat lui Hölderlin de către poetul Wolf Aichelburg. Poate cel mai substanţial care a apărut vreodată la noi. Tălmăcirea lui Hölderlin în limba lui Eminescu este cu atât mai necesară cu cât Eminescu însuşi poate fi mai bine situat lângă marele său vecin de viziune. Înainte de a ne ocupa de traducerea propriu zisă, să-mi fie îngăduită o paranteză în legătură tocmai cu apropiera dintre Eminescu şi Hölderlin. Am susţinut totdeauna că orice încercare da a-l traduce pe Eminescu în franţuzeşte se loveşte de o neputinţă esenţială: verbul eminescian nu poate fi transplantat în limba franceză deoarece această limbă este deja abstractizată, din cauza straturilor de civilitate consumată. Aşa cum observa Thierry Maulnier, de mai multe secole, poate de la Villon încoace, toate cuvintele îşi pierd — în limba franceză — savoarea auroralã pentru a se osifica într'un limbaj pe care eseistul îl consideră „uzat", „descărnat", „intelectual". In spaţiul elegant şi algebric al limbii franceze, de o puritate „minerală", singura poezie posibilă e deci o poezie a poeziei. Ceea ce au făcut Mallarmé şi Valéry. Un poet romantic, în sensul profund al cuvântului, cum este Eminescu, odată tradus în franţuzeşte nu poate da decât imaginea unui Lamartine răsăritean. Iată de ce am pretins că cei care se încăpăţânează să-l traducă pe Eminescu în franţuzeşte săvârşesc, de fapt, o impietate pentru cultura noastră. În loc să-l slujească pe Eminescu, îl coboară, unde nu merită să fie coborît. Deoarece între Lamartine şi el există o incompatibilitate de natură. Ce e de făcut atunci? Cum poate fi prezentat Eminescu în Franţa? Printr'o operaţie de deviere.

Atunci când am înfăţişat în Enciclopedia Pléiade literatura română, în ce mă priveşte am procedat astfel: pentru a-l orienta cât de cât pe cititorul francez, l-am alăturat pe Eminescu de Hölderlin. Am făcut din Eminescu un Hölderlin român. Şi nu din motive conjunctural-culturale. Ci convins că între cei doi poeţi există o corespondenţă de verb, una de viziune poetică şi, în sfârşit, una de destin. Pentru anecdotica tristă a situaţiei e destul să amintesc că în vreme ce câţiva mari poeţi ai Franţei s'au arătat interesaţi de Eminescu — din cauza girului hölderlinian, marele critic G. Călinescu m'a acoperit cu toate păcatele şi invectivele pentru faptul de a-l „desconsidera", după el, pe Eminescu prin această comparaţie cu poetul german. „Ce reprezintă de fapt şi pe scurt, Hölderlin", mă apostrofa G. Călinescu? Şi-şi răspundea singur cu această aserţiune de necrezut: „Focos ca Schiller, dar prometeizant ca Goethe, Hölderlin pindarizează în lungi maşinării poetice, ridicând mâinile inspirat şi frenetic către zei, semizei, titani şi genii." Călinescu îl ironiza pe Hölderlin în chiar clipa în care Heidegger făcea apel la poetul german pentru a ieşi din impasul interogativ al relaţiilor dintre timp şi existenţă.

Am închis această paranteză tragicomică pentru a mă întoarce la subiectul

acestor însemnări şi a sublinia însemnătatea traducerii în românește a lui Hölderlin. Trebue spus că pentru prima oară, competenţa, rigoarea şi talentul traducătorilor (şi-l bănuim de izbândă mai cu seamă pe Ştefan Augustin Doinaş) s'au completat la modul fast pentru a ne oferi această operă de profunde exigenţe poetice. Există o legendă abuzivă în literatura noastră, după care Hölderlin ar fi fost împământenit la noi încă de prin anii 40 de către Al. Philippide, în opera căruia ar exista dealtfel şi ecouri hölderliniene. De două ori fals. Traducerile lui Al. Philippide sunt nişte adaptări aproximativ-impresioniste; cât despre ecourile lui Hölderlin în opera autorului „Visurilor în vuietul vremii" ele sunt nişte supoziţii grăbite ale unor critici care confundau pe traducător cu viziunea celui tradus. Or, lirica lui Al. Philippide e străină spaţiului sacro-poetic al lui Hölderlin. Nici ecou de ecou hölderlinian într'o poezie când facil clasicizantă, când tributară unor prudenţe desuet-romantice.

Poet el însuşi, dar din acea familie de spirite în care *gestul* poetic e justificat de dimensiunea dificilă a *actului* poetic, Doinaş a pătruns în universul mitic al lui Hölderlin cu acea decizie ce s'ar situa între *sfială* şi *întâlnire* şi care i-a deschis, până la urmă, porţile oficierii prin corespondenţe. Doinaş a surprins taina şi sensul verbului hölderlinian fără a proceda ca atâţia alţi traducători ai poetului german — ne gândim în deosebi la tălmăcirile în franceză ale lui Gustave Roud şi chiar ale lui Philippe Jacottet — la o descifrare, la o deshermetizare a poemului. Traducerea unui poem hölderlinian înseamnă pentru Doinaş doar un *dar* pre limba noastră. Astfel poemul rămâne închis în sinea lui înnoptată, pentru a-şi spune nespusul. Acolo unde Al. Philippide a improvizat o *discursivitate*, Doinaş a instaurat încercuirea sensului şi cântului. El a reuşit să păstreze în versiunea românească a poemului circuitul oracular al ideilor poetului german care trec dintr'un vers într'o absenţă de vers, dintr'o sentinţă lirică într'un apel nemurmurat prin sintaxă. Pentru asemenea demers paradoxal e nevoie nu numai de talent, ci şi de o cultură poetică verificată printr'un permanent supliciu al experienţei poetice. Să dăm un exemplu: In poemul „Către Parce" — cărora, la vocativ, le spune şi just şi inspirat „Amarnicelor" — Doinaş încarcă noţiunea de „joc" cu trimiteri ce depăşesc ludicul. Şi nu suntem în faţa unei uverturi de capriciu, ci în înţelesul însuşi al unei polifonii a sensului. Intr'adevăr, „jocul" e de neconceput la Hölderlin ca margine ludică. Jocul hölderlinian e jocul torturat al zeilor, jocul lor cu lumea „căzută" în imanent, jocul poetului cu zeii şi cu lumea, într'o gesticulaţie sacră. S'ar putea ca traducătorul român să nu fi fost străin de exegeza jocului ca „simbol al lumii" făcută de fenomenologul german Eugen Fink.

Alt exemplu. Să luăm poemul „Precum în zi de sărbătoare". Sunt cunoscute meditaţiile lui Heidegger asupra acestui poem în care Natura apare anterioară timpului. Natura e aici altceva decât „intemporalul" metafizicii sau „veşnicul" teologiei. Natura este — în poemul hölderlinian — Sacrul însuşi, fiindcă e — spune el — „mai veche decât vremile şi pe deasupra zeilor". Iată acum traducerea lui Doinaş:

„Ci iată ziua! Am dorit-o, am văzut cum vine
Şi Sacru, ceea ce-am văzut, cuvântul fie-mi.

Căci însăşi ea, ca timpurile mai bătrână,
Şi stăpânind asupra zeilor din Scăpătat şi Răsărit,

Natură, azi cu zvon de arme se trezeşte,
şi din eter, de sus, până 'n abisuri,
Cu aspre legi, precum demult, din sfântul Haos zămislit,
Se simte iarăşi
Spiritul atoate creator."

Aş dori să atrag atenţia asupra înţelesului profund pe care l-a dat traducătorul cuvântului „das Heilig". In deplină consonanţă cu exegeza heideggeriană care vede Natura dincolo de „intemporalul" metafizicii şi de „veşnicul" teologiei, Doinaş a ocolit cuvântul „sfânt" pentru a folosi termenul perfect al exigenţei hölderliniene de *Sacru*. In schimb el foloseşte expresia „Sfântul haos" care, de data aceasta, răspunde contextului. Sacrul e lăcaşul însuşi al poemului hölderlinian, în care limbajul mărturiseşte pentru statutul poetului în faţa zeilor plecaţi din lume şi în aşteptarea celor care încă n'au venit. Sacrul e cumpăna dar şi măsura rostirii poetice specifice lui Hölderlin, rostire îndurerată de arsura timpului dar şi reînviată de aşteptarea „cerească" a luminii. Haosul nu e însă sacru, pentru că „Sfântul Haos" e invocat aici în hermetismul fie al ironiei romantice, fie în ipostaza şi ea copleşită de dileme, a neantului ca domeniu, când rezervat, când interzis, al fiinţei însăşi. Delimitarea exactă a termenilor „sacru" şi „sfânt" de către traducător e o izbândă a cuceririi poetice a sensului. Doinaş a reuşit aici ceea ce n'a reuşit traducătorul francez al acestui poem, François Fédier, deşi acesta e un exeget încercat al operei lui Heidegger. Fédier n'a operat deosebirea esenţială dintre *sacru* şi *sfânt*. Ferindu-se de o teleologizare a termenului, el a „sacralizat" Haosul, dar prin aceasta a înduhovnicit în mod abuziv discursul heideggerian.

Am putea înmulţi asemenea exemple pentru a dovedi că poetul Ştefan Augustin Doinaş n'a tradus numai cu „talent" pe Hölderlin. Poeţi talentaţi există la toate răspântiile. Ce e important, e faptul că talentul e pus aici în slujba unei cunoaşteri în adâncime a unui poet dificil şi profund — poetul contemporan tuturor timpurilor — care rămâne Hölderlin.

Ne oprim deci aici. Nu încheiem înainte însă de a sublinia şi un alt aspect al unei traduceri cu adevărat exemplare. Poet al experienţelor cunoaşterii, Doinaş este, în acelaşi timp, şi un artizan al cuvântului. Pentru el problemele de versificaţie constitue un prilej de nelinişti metafizice. Fără să cadă în capcana formalismelor de tot felul, el e conştient totuşi că forma e şi un chip posibil al conţinutului. Mai ales când e vorba de Hölderlin. Pentru poetul german Helada — se ştie — a devenit tărâmul unei contopiri de destin. Intrând în corul extatic al lui Sofocle, înălţând imne imnelor pindariene, înfiorându-se de fiorii păgâni ai elementelor care cad peste Greci ca nişte blesteme primordiale, Hölderlin înţelege ca nu numai conştiinţa sa să se grecizeze, dar până şi versul să-şi însuşească, printr'o mimică asumată, cadenţa antică. Poemele sale „eladice" sunt scrise într'un metru antic, însă acest metru antic — convertit într'un fel de respiraţie secundă —

transfigurează, metric, două stiluri de cultură: cea germană şi cea greacă. Traducătorul român a fost perfect conştient de această combustiune aparent formală, şi atunci când a ajuns la tălmăcirea poemelor din această perioadă, din existenţa poetică a lui Hölderlin, ni le-a redat într'o familiar-eminesciană cadenţă de „metru antic":

„Pentru ce te-ai oprit? Nu-ţi mai place acuma,
Ca pe vremuri să cânţi? Şi totuşi, tânăr, sub cerul
Vrăjit de speranţe, ai pus tu,
Vreodată, capăt cântării?

Ca norocul, mi-e cântecul. — Vrei în crepuscul
Să te scalzi fericit? S'a stins, şi pământul e rece,
Iar pasărea nopţii îţi zboară
Cu aspru zvâcnet prin faţă.

Traducerea în româneşte a esenţialului operei lui Hölderlin e un act de cultură, în sensul aparte în care poezia nutreşte — prin tainele şi imponderabilele ei — această îndeletnicire de onoare a omului. Incetăţenirea lui Hölderlin în limba lui Eminescu este — oricât de paradoxal s'ar părea — o cinstire a lui Eminescu însuşi. Şi mai vecini, Eminescu şi Hölderlin pot veghea mai bine asupra fiinţei şi orizontului poeziei româneşti.

VIRGIL IERUNCA

O ENCICLOPEDIE A ISTORIOGRAFIEI ROMÂNEŞTI

Am avut de curând prilejul să răsfoiesc, să consult Enciclopedia Istoriografiei româneşti apărută la sfârşitul anului 1978 la Bucureşti, în Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică. Un volum masiv de aproape 500 de pagini, format mare, fiecare pagină conţinând două coloane. Volumul — pregătit de un grup de specialişti, coordonator ştiinţific fiind profesorul ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU, directorul Institutului de Istorie „Nicolae Iorga" şi decan al Facultăţii de istorie din Bucureşti — este împărţit în şase mari capitole: Personalităţi, Instituţii, Izvoare, Instrumente de lucru, Periodice, Sinteze. De departe, cel mai întins dintre capitole este primul, cel consacrat Personalităţilor, adică al istoricilor din trecut sau contemporani. Sunt prezentate microbiografiile a circa o mie de istorici români, inclusiv cercetători din domeniile istoriei artei şi literaturii, ştiinţei şi tehnicii, medicinei etc.

De obicei, lucrările de acest gen şi de această dimensiune, cu alte cuvinte, dicţionarele şi enciclopediile în general, nu pot fi exhaustive. Lacunele, neajunsurile sunt inevitabile şi din această cauză şi prezenta enciclopedie poate fi şi ea uşor criticată. De pildă, unele nume care meritau să figureze în lucrare, sunt absente

din coloanele acestei enciclopedii, unele aprecieri sunt fanteziste, întinderea diverselor secțiuni este inegală etc. etc. Deficiențe minore, desigur — așa cum am subliniat — într'un volum în care sunt înfățișate — pe scurt — viața și opera a aproape 1000 de istorici, volum care cuprinde atât de bogate indicații bibliografice. Câteva observații se impun totuși, lipsite, credem noi — de orice spirit polemic, de orice dorință de a critica cu orice preț o lucrare, numai pentru faptul că a apărut la București. Departe de noi acest gând.

Este vorba în primul rând de capitolul I, care, în peste 300 de pagini, cuprinde numele istoricilor români. La pagina 89, printre acești istorici, este menționat și NICOLAE CEAUȘESCU, președintele statului. Oricât am fi de obișnuiți cu amploarea și cu formele aberante la care a ajuns cultul personalității în RSR, oricât am fi de obișnuiți să găsim o frază din gândirea politică a lui N. CEAUȘESCU, în aproape orice cuvânt înainte sau prefață la lucrările științifice din orice domeniu care se tipăresc în România de astăzi, includerea numelui său în galeria istoricilor români, — ne-a surprins. Și-o spunem fără vre-un sentiment de ipocrizie. Pentru Dicționarul explicativ al limbii române istoric este: „specialist în domeniul istoriei, autor de opere istorice, istoriograf" (DEX-1975, pag. 443) Aceeași definiție o găsim și în Micul Dicționar Enciclopedic (Ed. II-a, 1978. pag. 503). Desigur, propaganda regimului de la București poate susține că domnul CEAUȘESCU „face" istorie, dacă nu o scrie, că el a încurajat și a „contribuit" la desvoltarea studiilor istorice în România și așa mai departe. Desigur, de asemenea, că Președintelui Statului — ca om politic — i se poate acorda cât spațiu dorește în Dicționarul Enciclopedic Român. Dar în cazul lucrării pe care o prezentăm ne aflăm în fața unei lucrări cu totul științifice, a unui instrument de lucru, a unei cărți de referință.

Criteriile întocmirii unei astfel de lucrări ar trebui să fie absolut științifice, obiective. Or, Enciclopedia Istoriografiei Românești consacră 6 coloane (pe 3 pagini) istoricului CEAUȘESCU, 3 coloane lui NICOLAE IORGA, două coloane lui VASILE PÂRVAN și cam tot atât lui A. D. XENOPOL. Cu alte cuvinte, într'o lucrare asupra istoriografiei românești, IORGA și PÂRVAN împreună au dreptul la mai puțin spațiu decât NICOLAE CEAUȘESCU! Aflăm astfel că N. CEAUȘESCU și-a făcut studiile secundare și universitare la București și ni se bagă pe gât, ca operă științifică, interminabile discursuri președințiale percum și obscure broșuri propagandistice despre Șeful Statului român, apărute la NEW DELHI și MALMÖ, la LOUVAIN sau CIUDAD DE MEXICO, în timp ce se omit studii de valoare, care fac autoritate, ca și despre HAȘDEU, ONCIUL sau BOGDAN. Se mai poate susține oare că este vorba de o lucrare științifică? Ce caută oare un fost stalinist ca Grigore PREOTEASA în această enciclopedie a istoriografiei românești? Care sunt operele lui istorice? Ce are de a face Agitprop-ul cu istoria? Și pe urmă, credeam și speram — în mod naiv — că numele lui ROLLER sau BARBU CÂMPINA (2 coloane) nu vor mai fi pomenite, așa cum ar trebui să dispară un alt stalinist, A. TOMA, din Dicționarul scriitorilor români. Enciclopedia Istoriografiei Românești dovedește însă că istoria țării se confundă în continuare cu istoria partidului.

În al doilea rând, noua enciclopedie, întocmai ca și alte publicații recente din România, continuă — și poate într'un mod și mai pronunțat — procesul de „reconsiderare" și de „recuperare" al lucrărilor științifice apărute peste hotarele țării, adică în exil, în anii de după război. In cazul de față, sunt menționați istorici români sau autori de studii asupra diverselor aspecte ale istoriei noastre, ca de pildă Prof. C. MARINESCU, GRIGORE NANDRIȘ etc.

Evident că în acest exil care durează de mai bine de 30 de ani s'au publicat de către Românii de peste hotare unele lucrări valoroase — mai în toate domeniile — care aparțin patrimoniului cultural românesc. Este adevărat că ani dearândul, propaganda regimului de la București a pretins că acei care nu au o țară, nu pot scrie istoria ei. Dar, lăsând iarăși la o parte orice polemică, nu putem să nu relevăm modul în care această lucrare științifică, acest instrument de lucru, prezintă cercetătorilor prezenți și viitori, pe autorii și unele studii apărute peste hotarele țării. în exil.

De obicei, autorii din exil care sunt menționați nu au dreptul la o adevărată și integrală biografie, ci numai parțială, căci biografiile respective sunt întrerupte la un moment dat cu o formulă stereotipă: „După 1945 activează în străinătate" sau „din 1945 își desfășoară activitatea în străinătate" fără alte indicații. Lucrările acestor istorici care au scris în exil sau altele, publicate peste hotare, — căci nu au putut fi publicate în țară la o anumită epocă, — sunt însoțite de anul și locul apariției lor, nu și de editura în care au apărut. Astfel, Societatea Academică Română a publicat în decursul anilor mai multe importante volume sub titlul: Acta Historica (pe lângă Acta Scientiarum Socialium, Acta Philosophica et Theologica etc). Unele din aceste volume — ca de pildă „Pro Republica Christiana", însemnat studiu despre MIHAI VITEAZUL sau „La Mer Noire, des origines à la conquête ottomane" a lui GHEORGHE BRĂTIANU sunt menționate în Enciclopedia noastră la paginile 73 și 278, adăugându-se doar că primul a apărut la München în 1964 și cel de-al doilea tot la München în 1969. Nici o altă indicație nu este oferită cercetătorilor, nu se precizează de al câtelea tom din această colecție din Acta Historica este vorba, și mai ales, nu se pomenește nimic de editură, deși pe coperta acestor volume stă scris: Societatea Academică Română și Societas Academica Daco Romana. La pagina 150 a Enciclopediei este menționat volumul „Omagiu Profesorului D. GĂZDARU, Miscellanea din Studiile sale inedite sau rare". Se adaugă că volumul a apărut la Freiburg i. Br. în 1974, dar se omite să se precizeze cine l-a tipărit și anume: Institutul român de cercetări, — Biblioteca Română.

Alt exemplu. Sunt menționate în Enciclopedia istoriografiei românești și mai multe studii apărute în La Revue des Etudes Roumaines, publicată la Paris (de pildă la paginile 73, 98 și 232). Dar și în acest caz se omite să se precizeze că această publicație a apărut la Paris sub auspiciile Institutului Universitar CAROL I, indicație care se află pe coperta tuturor numerelor revistei (în limbile franceză și română). Precizările necesare nu sunt făcute nici măcar în capitolele de la sfârșitul Enciclopediei în care sunt menționate pe rând „Izvoarele", „Instrumentele de lucru" și „Periodicele" folosite în această lucrare.

Aşa dar, o lucrare de referinţă, o carte care se vrea a fi înainte de toate un repertoriu bibliografic, la îndemâna cercetătorilor de azi şi de mâine, menţionează studii şi cărţi fără să precizeze sursa, fără să indice ce editură le-a publicat sau sub auspiciile cărei instituţii au fost tipărite. Subliniem acest lucru nu pentru că dorim cu orice preţ ca publicaţiile de valoare apărute în exil să fie neapărat „recuperate" la Bucureşti, ci pentru că socotim că există anumite criterii ştiinţifice care trebuie respectate. Citarea unui studiu, unui volum într'o lucrare de acest gen trebuie să cuprindă neapărat locul, anul şi editura în care a apărut. Dacă studiile în cauză au fost socotite demne să fie incluse într'o Enciclopedie a Istoriografiei Româneşti, atunci trebuiau observate criteriile şi precizările bibliografice indispensabile. Şi aceasta poate şi mai vârtos în aceste cazuri, dat fiindcă este vorba de studii care au apărut în străinătate. Anumite oprelişti, anumite tabuuri impuse de regim, — în dispreţul oricăror reguli elementare în astfel de lucrări — umbresc uneori caracterul ştiinţific care trebuia să domine de la început până la sfârşit acest volum, a cărui publicare era necesară şi care are incontestabil meritele lui, el fiind — pare-se — primul în acest domeniu, de asemenea proporţii. Raporturile dintre partidul comunist şi istorie — în speţă istoriografie — dăunează şi vor dăuna prezentării faptelor şi scrierilor istorice care ar trebui făcută aşa cum se cuvine, adică *sine ira et studio*.

Se spune că Tratatul de Istoria României care se elaborează acum la Bucureşti va cuprinde un volum aparte consacrat evoluţiei istoriografiei româneşti. Putem oare spera că deficienţele constatate în actuala Enciclopedie vor fi corectate, că autorii viitorului volum vor umple lacunele evidente şi vor revizui judecăţile de valoare bombastice care nu cadrează cu tonul ştiinţific al unor astfel le lucrări?

MIHAI CISMĂRESCU

CRONICA NISIPURILOR de RODICA IULIAN

Două ni se par a fi, mai ales, riscurile romanului istoric: fie o reconstituire prea fidelă în spiritul epocii evocate — şi pe care dacă prea îndepărtată nu ni-l putem, în orice caz, însuşi — fie o actualizare prea insistentă în care trecutul istoric devine un paravan şi transparent şi comod. Cartea Rodicăi Iulian, *Cronica nisipurilor*, apărută la Bucureşti, le evită cu strălucire pe amândouă.

Rodica Iulian, pe care o cunoşteam doar ca poetă, se revelă un prozator ajuns la maturitate, în deplină stăpânire a mijloacelor sale. Arhitectură severă (de parcă geometria pură a piramidei ar fi prezidat la destinele cărţii), o limbă elegantă şi degajată, evitând izul forţat cronicăresc, arhaismul căznit, dar şi o prea ofensivă modernizare a frazei, o limbă destul de transparentă pentru a îngădui meditaţiei istorice să nu se poticnească într'o imagistică de epocă, destul de concretă însă pentru a îngădui evocării să ancoreze în geografie aleasă; personagii suficient de

complexe pentru a ne face să uităm că sunt simbolice, arhetipale, pentru a ne deveni contemporane, fără să ne lase în acelaşi timp iluzia că le-am putea întâlni la un colţ de stradă; iată cum, în fiecare din alegerile pe care le face, de cuvinte, de personagii, de locuri geografice şi de evenimente istorice, autoarea dă dovadă de un simţ al echilibrului şi de o dominare a materiei care sunt semnul unui meşteşug încercat.

Cu toate că e foarte mult, n'ar fi deajuns dacă Rodica Iulian n'ar evita, cum spuneam mai înainte, şi cele două capcane majore ale genului: reconstituirea cu orice preţ şi actualizarea cu orice preţ.

Revenind cu 33 de secole în urmă spre a 18-a dinastie de Faraoni, mai precis spre Akhenaton şi Nefertiti, autoarea nu-şi propune deci să îmbrace în costume de epocă personagii contemporane, să descifreze revoluţiile secolului nostru prin revoluţia de la Amarna. Ne invită doar să regăsim peste vremi mecanismele puterii, aşa cum le reconstituim noi, contemporanii atâtor cronici de nisip dintr'un veac darnic în crezuri intolerante impuse până la siluirea conştiinţelor, murind apoi, unul lângă altul, pe praguri de istorie, care mai de care mai sângeroase.

Puterea stă într'adevăr în miezul acestui roman, cu ispitele şi primejdiile sale ori de câte ori se absolutizează, puterea mai mult decât credinţa pe care-şi propune s'o impună Faraonul. Teologia solară a lui Akhenaton, înlocuirea lui Amon şi a celorlalţi zei prin discul solar Aton, caracterul monoteist al acestei credinţe, coincidenţele posibile între ea şi religia ebraică (după cum sublinia Mircea Eliade, nu e deloc exclus ca Moise să fi cunoscut reforma lui Akhenaton — două generaţii îl despărţeau de represiunea ereziei), aspectul pur religios al revoluţiei faraonului mistic nu ni se pare a fi reţinut în primul rând atenţia romancierei. Ea citează bine înţeles din imnurile lui Akhenaton (şi cum ar putea să nu fie sedusă de una din expresiile cele mai îndrăzneţe ale religiozităţii egiptene?), face chiar sub pana scribului central un fel de critică a doctrinei Faraonului care dovedeşte o deplină şi adâncă familiarizare cu gândirea religioasă egipteană, reproşând acestor imnuri ale bucuriei de a fi, aici şi acum, sub razele soarelui, că evită, că tăinue misterul morţii când tocmai în meditaţia asupra acestui mister Egiptenii au realizat una din cele mai depline sinteze religioase. Nu insistă nici asupra misticismului Faraonului — dus, poate până la nebunie — şi care a ispitit pe unii comentatori.

Nu credinţa în sine pare a o atrage pe Rodica Iulian — sau nu numai pe ea — cât mecanismele puterii care sunt puse în mişcare pentru a-i asigura unicitatea şi dominaţia, pentru a-i sluji imperialismului spiritual. Şi autoarea nu e singura pe această cale. Câţi istorici nu insistă asupra faptului că reforma de la Amarna a avut un punct de plecare politic în rivalitatea dintre Faraon şi marele preot al lui Amon cu rol şi puteri exorbitante?

Numai că pentru autoare nu puterea absolută a Faraonului stă în centrul desbaterii, pentru motivul evident că din ceea ce ştim despre Amenhotep al IV-lea, totul nu începea, nici nu sfârşea cu o simplă dorinţă de absolutism. Personagiul a apărut tuturor — şi autoarei, deci, care nu uită s'o amintească — infinit mai complex. Reformele sale nu sunt circumscrise doar în orbita credinţei într'un zeu unic. Din punct de vedere artistic, el a încurajat ceea ce s'a numit „naturalismul"

de la Amarna — și nu bustul lui Nefertiti atât de frumoasă încât devenea prin însăși frumusețea aceasta demnă de zei, arhetipală, ne-a rămas dovadă pentru îndrăzneala acestei evoluții estetice, cât figura însăși a Faraonului în degenerarea și disgrația pe care admitea astfel să le transmită veacurilor. Nu numai spontaneitatea pe care o introducea — tot la modul revoluționar — în protocolul rigid al curții (renunțând în văzul lumii la orice ritual în relațiile sale de familie), arăta voința lui de înnoire dar și limbajul popular pe care-l admitea în codificarea — până atunci atât de strictă din inscripții sau din decretele regale. Rodica Iulian simte că are de a face cu un personaj care nu poate fi redus la o singură și obsesivă trăsătură și îi dărueşte — nu știm dealtminteri cu câtă acoperire istorică — și vagi tendințe liberalizante — cum s'ar spune azi — sau reflecțiuni amare și descumpănite asupra răspunderii lui în declanșarea relelor, care se îmbină destul de armonios cu ceea ce știm despre delăsările sale în treburile Imperiului, despre acea lene — unii spun metafizică — ce punea în pericol tocmai integritatea acestui imperiu. Sub pana Rodicăi Iulian, care nu forțează istoria prin această intuiție — Akhenaton devine, s'ar spune, un Faraon aproape hamletian.

Nu atât răspunderea Faraonului o cercetează autoarea în *Cronica nisipurilor*, cât aceea a executanților. Și aici se arată ea cu adevărat informată de secolul XX. Atâtea lagăre de concentrare au înconjurat planeta noastră cu sârma lor ghimpată, atâtea forme rafinate de schingiuire au reînviat la lumina noilor ideologii, atât de exorbitant a devenit rolul polițiilor mai mult sau mai puțin secrete în deslănțuirea represiunilor, încât ni se pare că treizeci și trei de secole au trecut ca o singură clipă, și regăsim fără efort în polițistul Faraonului pe ofițerul Gestapo sau GPU, care a chinuit victimele veacului nostru. Nu avem nevoie de multă închipuire pentru a pune alt nume doctorului care se face complicele unor astfel de chinuri, înștiințând călăul că victima mai poate sau nu îndura, fără a muri, schingiuirea. Pe sculptorul acesta care-și ascunde operele consacrate zeilor interziși (un fel de sculptură de sertar) iarăși nu avem nevoie să-l căutăm tocmai pe malurile Nilului, după cum în inventarierea diferitelor tipuri de credincioși ai lui Aton (fanaticii, dezamăgiții lucizi, sau cei ce se mlădiază cu vremea și vremurile, cu un alt termen: oportuniștii) în această inventariere n'avem nevoie neapărat de documente de epocă.

Dar pe deasupra a toate scribul stă în centrul acestui catalog al răspunderilor. Nu polițistul scribilor, Amenhose, cenzorul suprem care ar vrea să facă din arhive un pustiitor Minister al Adevărului, ci scribul de bună credință, Khnumhotep, care se străduește să reziste acestei operații de „purificare" a textelor, care presimte că datoria dintâi a cronicarului stă în vigilența memoriei, care începe prin a-și pune viața în primejdie spre a salva textele amenințate. Scribul știe că una dintre îndatorile sale stă în concordanța dintre cuvânt și faptă, mai știe că rostul său nu e de a scuza excesele Faraonului, că față de Istorie nu e dator numai cu faptele represiunii, dar și cu numele celor ce au săvârșit aceste fapte, toate acestea le simte, le știe, înfruntă chiar riscuri spre a nu le uita. Dar mai apoi, patronează „schilodirea textelor", e mândru până la îngâmfare de atenția pe care i-o acordă Faraonul, și va sfârși, după moartea lui Akhenaton, atunci când

pericolul scade, în scurtul răgaz dintre represiunea lui Akhenaton și represiunea împotriva ereziei acestuia, deslănțuită de preoții lui Amon, să rescrie istoria, prima oară sperând totuși că va putea să înfățișeze „adevărul în cronicele Imperiului", a doua oară cu nostalgie pentru „însăși întregimea" acestui adevăr de neatins, a treia oară desigur mai puțin tulburat, mai obișnuit cu minciuna și toate măștile pe care și le pune spre a nu se chema deadreptul minciună...

Pe scribul acesta cu adevărat contemporan l-a trimes Rodica Iulian la curtea din Akhetaton, uitând că a acoperit ea însăși orașul nebuniei mistice a Faraonului cu nisipul uitării la moartea Faraonului, că azi locul poartă alt nume, Tell El Amarna, că istoria ea însăși este ca acest nisip, care desface palatele, tronurile, credințele, și din arhitecturile lor semețe le redă grăuntelui, care au început prin a fi, care vor sfârși prin a redeveni. A trimes pe scribul Khnumhotep să învețe însfârșit din ruine și zădărnicii ale zădărniciei, cum va trebui să scrie istoria veacului nostru, pentru ca peste alte treizeci și trei de secole cineva s'o poată cu adevărat reconstitui „în întregimea adevărului". Totul depinde odată mai mult de Scrib și de vigilența memoriei sale.

Să nădăjduim că Khnumhotep va învăța de la Khnumhotep noile sale îndatoriri de scrib al secolului al XX-lea și să mulțumim Rodicăi Iulian că a dăruit literaturii române contemporane unul din textele cele mai autentice de meditație asupra Istoriei odată cu această *Cronică a nisipurilor*.

MONICA LOVINESCU

*

* *

ANEXE

ACTIVITATEA SOCIETĂȚII ACADEMICE ROMÂNE

DIN FRANȚA

Secția SAR din Franța, constituită în 1964 (v. RSR No. 3/1964, p. 248) și-a reluat activitatea. Membrii acestei Ramuri au votat noile Statute, iar în ședința din 13 Iunie au ales comitetul de conducere, compus din domnii: SERGIU GROSSU, președinte; MIHAI D. STURDZA, secretar; CORNEL CRIȘAN, casier.

DIN GERMANIA

La cel de-al doilea Congres Mondial pentru probleme sovietice și ale Europei de Răsărit, care a avut loc la Garmisch, lângă München, între 30 Septembrie — 4 Octombrie 1980, a fost amenajată o expoziție de cărți cu conținut adecvat problemelor dezbătute. Intre cele 53 edituri invitate să-și prezinte lucrările lor, a figurat și SAR cu opt volume expuse în timpul congresului.

GARMISCH 80

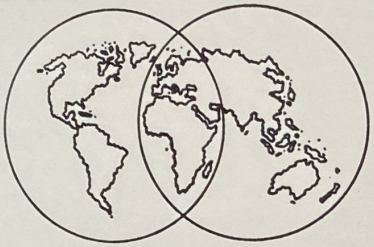

Zweiter Weltkongreß für Sowjet- und Osteuropastudien

Buchausstellung

SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ
(Rumänische Akademische Gesellschaft) MÜNCHEN

REVISTA SCRIITORILOR ROMANI

Bd. 15. 187 S. Kt.
München 1978. DM 20.-

REVISTA SCRIITORILOR ROMANI

Bd. 16. 192 S. Kt.
München 1979. DM 20.-

ZILELE CULTURALE ROMÂNO-GERMANE

25—27 OCTOMBRIE 1979

MÜNCHEN

IMAGINEA GERMANILOR LA ROMÂNI

IMAGINEA ROMÂNILOR LA GERMANI

CUVÂNTUL ROMÂNESC

O VALOROASĂ MANIFESTARE ȘTIINȚIFICĂ ROMÂNEASCĂ LA MUNCHEN

RUMÄNISCHE AKADEMISCHE GESELLSCHAFT
Zweigstelle Deutschland
Fritz-Meyer-Weg 47/I, 8000 München 81
Telefon 95 57 57

SÜDOSTDEUTSCHES KULTURWERK
Güllstraße 7, 8000 München 2
Telefon 77 30 07

EINLADUNG

DAS BILD DER DEUTSCHEN BEI DEN RUMÄNEN
DAS BILD DER RUMÄNEN BEI DEN DEUTSCHEN

Deutsch-Rumänische Tagung
25.–27. 10. 1979 in München

Veranstaltungsort: Haus des Deutschen Ostens, 8000 München, Am Lilienberg 1
(Straßenbahnhaltestelle: Deutsches Museum, S-Bahn-Haltestelle: Rosenheimer Platz)

REDNER BEI DER ERÖFFNUNG DER TAGUNG:

Prof. Dr. LEONTIN CONSTANTINESCU, Rumänische Akademische Gesellschaft
Oberstudienrat HANS DIPLICH, Südostdeutsches Kulturwerk
Dipl.-Ing. ALBERT SIMON, Haus des Deutschen Ostens
Dr. CONSTANTIN SPOREA, Rumänische Akademische Gesellschaft

ANSPRACHEN BEI DEM EMPFANG IM RATHAUS MÜNCHEN:

Schriftsteller HANS BERGEL
Stadtrat HANS PODIUK
Prof. Dr. LEONTIN CONSTANTINESCU

VORTRÄGE UND REFERATE:

Dr. DUMITRU AMZĂR, Wiesbaden
Der junge Maiorescu im Kreise der philosophischen Gesellschaft in Berlin

HANS BERGEL, München
Das Bild der Rumänen in meinen literarischen Arbeiten

MIHAI CISMĂRESCU, München
Einige Betrachtungen über den Einfluß der deutschen Kultur in Rumänien

Prof. Dr. LEONTIN CONSTANTINESCU, Saarbrücken
Deutsch-rumänische Beziehungen auf dem Rechtsgebiet, Überblick

ALFRED COULIN, Köln
Rumänen und Deutsche im Blick der Massenmedien

Dr. GABRIEL MANOLESCU, München
Deutsch-rumänische volkskundliche Verflechtung im Banat

Dr. FLORIAN MÜLLER, Kraftisried
Das Bild der Rumänen bei den Dobrudscha-Deutschen

Prof. Dr. TEODOR ONCIULESCU, Neapel
Raimund Friedrich Kaindl und die Rumänen

Prof. Dr. ION POPINCEANU, Erlangen
Die deutschen Romanisten und die rumänische Sprache

HORIA STAMATU, Freiburg i. Br.
Das Bild der Rumänen bei den Deutschen

Prof. Dr. EMANUEL TURCZYNSKI, Bochum
Der rumänische Historismus in der deutschen Fachliteratur

Dr. RUDOLF WAGNER, München
Das Zusammenleben der Rumänen mit den Deutschen

ERÖFFNUNG DER TAGUNG

Dr. CONSTANTIN SPOREA
Vorsitzender der Rumänischen Akademischen Gesellschaft, Zweigstelle Deutschland

Verehrte Gäste! Liebe deutsche Freunde aus Rumänien! Liebe Landsleute!

Es ist für mich eine besondere Ehre und eine große Freude, Sie bei dieser Tagung — der ersten Veranstaltung dieser Art — begrüßen zu dürfen.

Die Tatsache, daß so viele Teilnehmer zu unserer Tagung erschienen sind, ist uns ein Beweis, daß diese Idee einen positiven Widerhall gefunden hat, und verleitet zu der Hoffnung, daß diese Aktion auch in Zukunft erfolgreich verlaufen wird.

Es wäre schwierig, alle unsere verehrten Gäste namentlich zu begrüßen, deshalb möchte ich nur sagen, daß sich unter ihnen viele Freunde und Kenner des rumänischen Volkes befinden.

Von Herzen begrüße ich die Vortragenden, die sich die Zeit genommen haben, unsere Tagung mit wertvollen Beiträgen zu bereichern, und danke ihnen dafür. Besonderer Dank gebührt auch dem Leiter des Hauses des Deutschen Ostens, Herrn Dipl.-Ing. Albert Simon, der uns die Möglichkeit gegeben hat, die Tagung hier abzuhalten.

Wie aus dem Programm der Tagung hervorgeht, werden bekannte Sachkenner sich mit den verschiedenen Gesichtspunkten des angekündigten Themas befassen, so z. B. mit allgemeinen Aspekten des Problems, aber auch mit besonderen Merkmalen der deutsch-rumänischen Verflechtung und gegenseitigen Beeinflussung in den verschiedenen Teilen des Landes — wie im Banat oder in der Dobrudscha — und schließlich mit den Wechselbeziehungen in den Bereichen Sprachwissenschaft, Geschichte, Literatur, Rechtswissenschaft, Folklore, Massenmedien und Staatspolitik.

Gewiß kann man in zwei Tagen nicht alle Gebiete des Themas behandeln und auch die Problematik verschiedener Bereiche nicht erschöpfend darlegen, deshalb wäre es wünschenswert, daß Tagungen dieser Art von uns oder von anderen Kreisen fortgesetzt und die hier erörterten Fragen künftig auch unter anderen, diesmal nicht berücksichtigten Blickwinkeln erörtert werden. Darüber hinaus wäre es m. E. wichtig, der Entstehung und Umwandlung des Bildes eines Volkes bei dem anderen nachzugehen. In der Hoffnung, daß bei einer anderen Gelegenheit auch die oben erwähnten Gesichtspunkte untersucht werden können, möchte ich nur zwei Beispiele nennen, die ich in diesem Zusammenhang für wichtig halte und die vielleicht im Rahmen der Tagung, speziell in den Diskussionen, berührt werden könnten.

I. Ich denke in erster Linie an die *enge Zusammenarbeit* bzw. an die Verflechtung der *Wirtschaftsbeziehungen* und der verschiedenen Bereiche des *geistigen* Lebens beider Völker, die allein schon das Thema für eine Fachtagung abgeben könnte. Denn bekanntlich haben die deutsch-rumänischen Handelsverbindungen durch die Vermittlung der alten Leipziger Messe bei den Rumänen das Bild von den Deutschen maßgebend geprägt, ja sogar die geistig-kulturelle Entwicklung des

rumänischen Volkes vielfach beeinflußt. Ich denke dabei nicht nur an verschiedene Merkmale der deutschen Lebensart, die in Sprache, Handel und Industrie ihre Spuren hinterlassen haben, sondern auch an die Hinweise mancher rumänischer Gelehrten — wie Sextil Puşcariu und Ion Răducanu —, die wiederholt zugaben, daß sie sich für ein Studium in Deutschland aufgrund des Bildes entschieden, das ihre älteren Verwandten vom deutschen Volke hatten, so daß sie von Anfang an mit großer Begeisterung an die deutschen Universitäten zogen.

Ich denke besonders an das alte Gotteshaus, das vor mehr als 100 Jahren unter dem Namen „Rumänische Kapelle" von Kaufleuten aus der Walachei, aus der Moldau und aus Siebenbürgen in Leipzig errichtet wurde. Ich glaube, daß jenes Ereignis eine besondere Bedeutung hat, *heute* sogar *mehr* als in der Vergangenheit, denn es ist *nicht nur* ein Beispiel der Verständigung und des Vertrauens zwischen beiden Völkern und ein Beweis ihrer gegenseitigen Hochachtung, sondern eine schon damals als natürlich empfundene Bekundung der *Einheit* und *Unabhängigkeit* des rumänischen Volkes, d. h. von Wunschträumen, die damals in ihrer Heimat noch nicht verwirklicht waren, denn die rumänischen Kaufleute, die die Kapelle errichteten, kamen aus Provinzen, die zwar von Rumänen bewohnt, in jener Zeit aber noch von verschiedenen Mächten beherrscht waren.

II. Neben den wirtschaftlichen Beziehungen waren es in großem Maß *auch* die *internationalen politischen* Verhältnisse, die das Ansehen der Deutschen bei den Rumänen förderten. Gewiß ist über die Beziehungen zwischen den beiden Völkern viel geschrieben worden, nicht zuletzt über den Einfluß dieser Beziehungen auf das kulturelle Leben in Rumänien. Auch ein auf dieser Tagung vorgesehener Vortrag wird einige Aspekte der rumänischen Literatur im Hinblick auf die Dichterin Carmen Sylva erläutern. Hier möchte ich aber in diesem Zusammenhang etwas anderes erwähnen: ich denke an jenen *indirekten*, gleichwohl *starken* Einfluß, der kaum bekannt oder in Vergessenheit geraten ist. Ich meine die *Ausstrahlung* in *umgekehrter Richtung*, und zwar den Einfluß zahlreicher siebenbürgischer Rumänen, die vor dem ersten Weltkrieg in das damalige Rumänien übersiedelten und ein *lebendiges* Bild einer besonderen Achtung vor deutscher *Kultur*, *Ordnung* und *Lebensdisziplin* mit sich brachten und in ihrer neuen Heimat weiterhin *vertieften* und *ausweiteten*. Es wäre zweifellos lohnend, den wesentlichen Beitrag zu erforschen, den die aus Siebenbürgen stammenden Rumänen bei der Prägung des Bildes vom Deutschen leisteten. Darüber hinaus ist bemerkenswert, daß dabei *die Stadt* Iaşi eine führende Rolle spielte.

Es war kein Zufall, daß selbst bedeutende deutsche Intellektuelle, wie der Universitätsprofessor Dr. Karl Kurt Klein oder der evangelische Pfarrer und Dekan Hans Petri, auch *dort*, im Norden des Landes, ihre geistige Tätigkeit entfalteten.

Es war ferner kein Zufall, daß die ersten Rumänen, die sich für den *Unterricht der deutschen Sprache* und Literatur in ihrem Lande entschieden einsetzten, *aus Siebenbürgen* kamen und in Iaşi wirkten. Sie folgten damit der traditionellen Neigung bekannter Rumänen, wie Dimitrie Cantemir, Mihail Kogălniceanu, Titu Maiorescu, Mihai Eminescu, Nicolae Iorga, hier *in* dieser Kulturstadt *Iaşi*, durch eigenes Studium und späteres Wirken ihre hohe Meinung von deutscher Kultur und deutschem Leben kundzutun.

Ebenso ist es kein Zufall, daß zu Beginn dieses Jahrhunderts nicht weniger als vier Siebenbürger Rumänen zum Studium der deutschen Sprache nach Bukarest kamen und später in Iaşi ihre Laufbahn begannen. Selbst wenn drei von ihnen, Simion Mândrescu, Traian Bratu und Constantin Sporea, die moldauische Hauptstadt später wieder verließen und an anderen Orten des Landes wirkten, so war doch ihr erster Entschluß aufschlußreich: Das Bild vom Deutschen, das sie sich während ihrer Schulzeit in einer Gegend aneigneten, wo sie mit Deutschen in Siebenbürgen stets in Verbindung waren, *blieb bestimmend* für ihr ganzes Leben. Deshalb behielten sie auch später — als sie sich nicht nur als Germanisten, sondern auch in anderen kulturellen Bereichen betätigten — in Haltung und Wirken das Bild der Deutschen in lebendiger Erinnerung.

Selbstverständlich muß die Behandlung solcher Probleme den Fachleuten überlassen bleiben. Es wäre aber vielleicht von Interesse, wenn einmal — im Zusammenhang mit dem Thema unserer Tagung — berufene Personen untersuchen würden, welche *Bedeutung* den *siebenbürgischen Germanisten aus Iaşi* bei der Entwicklung und Verbreitung des Bildes vom Deutschen unter den Rumänen zukam.

Bei diesen meinen Bemerkungen denke ich in erster Linie an jenen rumänischen Gelehrten und Deutschenfreund, Professor Sextil Puşcariu, der einmal schrieb:

> „Es gibt zweierlei Arten von Menschen, die ihrem Volk wertvolle Dienste leisten: die ersten sind diejenigen, die die Früchte ihrer Begabung freigiebig verbreiten; die zweite Gruppe von Menschen trägt dazu bei, die von begabten Menschen geschaffenen Werke lebendig zu erhalten."

In der ersten Kategorie wertvoller Menschen haben ihren unumstrittenen Platz jene verdienten Personen, von denen wir im Tagungsverlauf sprechen werden. Ich will mich bemühen, in der zweiten Gruppe einen Platz einzunehmen, indem ich versuche, die Spuren der deutsch-rumänischen kulturellen Verständigung und der gegenseitigen Beeinflussung kenntlich und für spätere Zeiten zugänglich zu machen.

Ich danke Ihnen!

Prof. Dr. LEONTIN CONSTANTINESCU

Herzlichen Dank, Herr Dr. Sporea!

Ich habe nicht die Absicht, den Fauxpas zu begehen, Ihnen Herrn Diplich vorzustellen. Es ist wohl eine protokollarische Regel, daß der Bekanntere in einem bestimmten Kreis den Unbekannten vorstellt. Ist diese Regel anzuwenden, so wäre es angebracht, daß Sie, Herr Diplich, mich in diesem Kreise vorstellen, denn Sie sind der Bekannteste, und ich bin der am wenigsten Bekannte, also begehe ich den Fauxpas nicht und erteile Ihnen das Wort.

Oberstudienrat HANS DIPLICH

Sehr geehrte Damen und Herren!

Auch das Südostdeutsche Kulturwerk als Mitveranstalter dieser Tagung heißt

Sie alle herzlich willkommen. Unser Verein — der seit drei Jahrzehnten in München tätig ist — bemüht sich um die Förderung von erhaltungswürdigen Kulturwerken aus Südosteuropa, wobei ganz selbstverständlich alle Völkerschaften jener Länder und Gebiete inbegriffen sind. So weist sein Bestreben in die Zukunft.

Es war daher ein guter Gedanke, im Dienste kommender Zeiten die Wechselbeziehungen zwischen Deutschen und Rumänen zum Thema dieser Tagung zu machen. Es ist bekannt, daß Angehörige verschiedener Sprachgemeinschaften ihr Zusammenleben anhand herkömmlicher Leitbilder regeln und ordnen. Dies geschieht bereits auf der Stufe dörflicher Nachbarschaft und besteht so fort bis in die höchsten Schichten des geistigen und kulturellen Lebens. Im Zeitalter der Technik und der Massenmedien sind wir — mehr als früher — den Mächten der Information aber auch der Desinformation und den sehr komplizierten psychologischen Einflußnahmen ausgesetzt, um nicht zu sagen, ausgeliefert.

Wir haben daher allen Grund, uns diesem Problemkreis zu widmen. Ich wünsche im Namen des Vorsitzenden des Südostdeutschen Kulturwerks, Herrn Prälat Josef Haltmayer, der Tagung einen ersprießlichen Verlauf und danke allen Landsleuten und Freunden, die das Programm mit Beiträgen bestreiten helfen.

Prof. Dr. LEONTIN CONSTANTINESCU

Ich danke Ihnen, Herr Diplich!
Ich werde jetzt dem Hausherrn das Wort erteilen.
Herr Simon, Sie haben das Wort.

Dipl.-Ing. ALBERT SIMON

Als sogenannter zweiter Hausherr, denn der erste ist Herr Staatsminister Dr. Pirkl, heiße ich Sie herzlich willkommen.

Ich freue mich, daß diese Tagung bei uns im Haus des Deutschen Ostens stattfindet, denn von der Gründungsidee her — einem Teil der Gründungsidee — dient ja dieses Haus nicht nur den Landsmannschaften untereinander, den Ost- und Mitteldeutschen, sondern auch den Partnervölkern, den Nachbarvölkern — und ich hoffe, daß hier — das ist das erste Mal, daß wir das hier durchführen — eine gute Tradition einzieht.

Sie wissen ja, durch die Zusammenarbeit von Grund her — Herrn Dr. Maurer, Herrn Dr. Jering, die das alles mitgeplant haben, sei hier auch der Dank gesagt — können wir jetzt manches vielleicht einleiten, was in der Grundidee des Hauses einmal gegeben war und durch gewisse Verhältnisse bis jetzt ein bißchen gelaufen ist.

Da dieses Haus eine nachgeordnete Behörde des Bayerischen Staatsministeriums für Arbeit und Sozialordnung ist, hat mich Herr Staatsminister Pirkl beauftragt, Sie herzlich zu grüßen. Fühlen Sie sich hier zu Hause. Ich wünsche der Tagung einen guetn Erfolg!

EMPFANG IM RATHAUS

Stadtrat HANS PODIUK

Sehr geehrter Herr Professor Constantinescu!

Sehr geehrter Herr Bergel!

Meine lieben Damen und Herren!

Ich freue mich sehr herzlich, daß ich Sie alle heute bei uns im Münchner Rathaus begrüßen darf, im besonderen Sie als Vertreter der Rumänischen Akademischen Gesellschaft, die ja ihren Sitz in unserer Stadt hat, anläßlich der hier veranstalteten Tagung.

Lassen Sie es mich einmal so sagen: Wir haben gleichzeitig den ASTA-Kongreß. Der ASTA-Kongreß ist in dem Bereich des Tourismus etwa das, was im Bereich der Verbindung der Völker — des deutschen und des rumänischen Volkes — Ihre Tagung in München darstellt. Und auf diesem geistig-kulturellen Gebiet schätzen wir Ihre Tagung genauso hoch ein wie den ASTA-Kongreß auf dem touristischen Gebiet.

Meine Damen und Herren! Die Deutschen und die Rumänen haben in weiten Bereichen eine geschichtliche Auswirkung auf einander gehabt, die unsere Völker näher gebracht hat. Was die Deutschen in Mitteleuropa — auf geistig-wissenschaftlichem Gebiet — gemacht haben, das hat Ihre Nation, das hat Rumänien ,im osteuropäischen Bereich getan. In Ihrem Bereich haben Sie Ihre Nachbarvölker geistig-kulturell beeinflußt; das ist also eine bleibende Verwandtschaft zwischen uns Deutschen und Rumänien.

Und zum Abschluß möchte ich nicht vergessen, daß ich eine ganze Reihe persönlicher Freunde in Rumänien habe, daß ich alle zwei, drei Jahre dorthin fahre, — die vor zehn Jahren am Schwarzen Meer kennengelernten Freunde immer wieder besuche. Aus diesem Grunde schon hat es mich sehr interessiert, Rumänen hier in München zu treffen, vielleicht erreicht die Nachricht davon meine Freunde in der Ferne.

Lassen Sie mich jetzt nur noch zwei Sprichwörter erwähnen, die mir aufgeschrieben worden sind — angeblich soll das erste ein rumänisches Sprichwort sein: „Ein guter Wein braucht keinen Ausrufer." Ich hoffe, daß der Wein, den wir Ihnen hier heute einschenken, auch keinen Ausrufer braucht.

Und dann ein deutsches Sprichwort: „Wenn Du eine Rede hältst, dann stelle Dich hin, damit Dich alle sehen können, rede deutlich, damit Dich alle verstehen und rede kurz, damit Dich alle immer liebhaben können."

Damit möchte ich es abschließen. Ich darf Ihnen, Herr Professor, als Erinnerung an die heutige Begegnung dieses Buch über München noch überreichen. Herzlichen Dank!

Schriftsteller HANS BERGEL

Meine sehr geehrten Damen und Herren!

Herr Stadtrat Podiuk!

Ich danke im Namen der hier Versammelten der Stadt München für diesen Empfang; und während Sie so angeregt hier von der Rolle Rumäniens in Südosteuropa gesprochen haben, Herr Stadtrat, fiel mir ein, wann ich zum letzten Mal in Rumänien an einem Empfang vergleichbarer Natur teilgenommen habe. Weil ich diese Rede völlig unvorbereitet halten muß, will ich mich an das beste Mittel der Redner halten, nämlich mit einer Geschichte zu beginnen und dann die Rede damit auch schon beschließen.

Es war vor genau 22 Jahren als ich, bei einem Stehempfang zu Gast mit einer Gesellschaft französischer, ostdeutscher, sowjetischer und noch einiger Herrschaften aus einigen Ländern im Bürgermeisteramt in Kronstadt, von der Partei — von der allmächtigen kommunistischen Partei — mit sehr strenger Miene aufgefordert wurde, die Gäste zu begrüßen.

Ich wußte als versierter Landesbewohner, was das für mich in dieser Lage bedeutete. Hier beginnt nun der Unterschied zwischen dort und hier. Hier kann ich nämlich sagen, was ich will und ich sage auch, was ich will. Dort war das aber ein Ding der Unmöglichkeit: Ich mußte sagen, was ich sagen mußte, um beim Verlassen des Bürgermeisteramtes noch durch das Haupttor hinaus zu können und wieder zu meiner Familie — zu meiner Frau und meinen Kindern — zu kommen.

Es ist mir ein Bedürfnis, Herr Stadtrat, hier folgendes festzustellen: Wir sprechen heute so viel von Europa, wir sprechen so viel von Völkerverständigung. Gebe Gott, daß das niemals zum Klischee werde! Ich nehme solche Anlässe wie den heutigen wahr, da sich im bitteren Schicksal der Emigration lebende Rumänen mit uns Deutschen treffen, die wir wohl aus Rumänien stammen, hier aber zu Hause sind, immer sehr eindringlich auf die Notwendigkeit der Schaffung dieses Europas hinzuweisen.

Ich bin seit zehn Jahren ein ganz und gar überzeugter Münchner, und ich frage mich oft, warum sagen die Leute: „Der Herr kommt aus Siebenbürgen"? Das hat mit mir — in den Zusammenhängen, um die es hier geht — nichts zu tun. Denn es ist völlig belanglos, woher wir kommen, hat Nietzsche einmal gesagt, es ist wichtig, wohin wir gehen. Und darauf will ich hier hinaus.

Lassen wir alle zusammen, ob Rumänen oder Deutsche, aus Siebenbürgen stammende oder aus München stammende, die Richtung, in der wir gehen — die meine ich jetzt sehr ernst außerhalb des Klischees —, die Richtung, in die wir gehen, Europa sein. Es bleibt uns ja, wenn wir überlegen, nichts anderes übrig.

Ich danke Ihnen sehr schön für den Empfang; ich wünsche Ihnen angenehme Gespräche.

Universitätsprofessor LEONTIN CONSTANTINESCU

Sehr geehrter Herr Stadtrat!

Die Rumänische Akademische Gesellschaft hat zum ersten Mal eine rumänisch-deutsche Tagung veranstaltet. Rumänen aus Rumänien und Deutsche aus Rumänien, also Sachsen aus Siebenbürgen, Schwaben aus dem Banat, Deutsche aus der Bukowina und der Dobrudscha sprechen über ihre gemeinsamen Probleme. Wir versuchen festzustellen, wie sich die Deutschen im Bild der Rumänen widerspiegeln und umgekehrt, wie die Rumänen in dem deutschen Bild aussehen. Nach den ersten, ausgezeichneten Referaten darf ich sagen, daß wir der Meinung sind, daß Rumänien damals schon — also vor dem Krieg trotz etwaiger Nachteile, sicher ein gewisses Modell darstellte, ein ganz kleines Modell, zu dem, was Europa sein sollte. Die Verständigung zwischen den deutschen Völkerstämmen und den Rumänen war ausgezeichnet. Das lehrt uns die Vergangenheit.

Für unsere Veranstaltung haben wir an München gedacht und sind nach München gekommen aus zwei Gründen, die eine zweifache Bestätigung finden:

1. Zunächst ist München eine Stadt der Herzlichkeit. Diese Feststellung braucht keine Bestätigung; trotzdem ist Ihre freundliche Einladung eine Bestätigung.

2. Der zweite Grund ist, daß München eine Stadt der Freiheit ist. Und ich glaube, daß Paris und München die zwei Hauptstädte der Freiheit in Europa sind. Es gibt keine andere deutsche Stadt, in der man die Stimme der stillen Völker Osteuropas noch so deutlich hört wie in München. Es gibt keine andere deutsche Stadt, die so viele Einrichtungen dieser Völker hat. Und es gibt auch, glaube ich, keine andere deutsche Stadt, die so viele Flüchtlinge aufgenommen hat. Wenn ich mich nicht irre, haben Sie 250.000 Flüchtlinge; jeder 5. Münchner ist ein Flüchtling, wahrscheinlich aus Osteuropa.

Sicher kann man immer Politik treiben, und wir wundern uns nicht, daß alle Staaten zum Beispiel sehr gute Beziehungen — manchmal ausgezeichnete Beziehungen, herzliche Beziehungen — zu Kaiser Bokassa oder zu Amin Dada unterhalten und zu anderen Herrschern, die vielleicht weniger grausam, aber genauso wirksam sind wie die ersten. Das ist normal, das ist Realpolitik. Aber es ist keine falsche Illusion, sondern eine Verleumdung, Leute wie uns — die die Demokratie nicht mit Diktatur verwechseln — als Kriegshetzer zu bezeichnen. Wir geben hier den besten Beweis, daß wir unsere kulturell-historischen Beziehungen noch einmal prüfen wollen, im Lichte der Vergangenheit, aber auch in der Hoffnung der Zukunft. Denn, und damit werde ich schließen, wenn die Staaten und die Völker Europas untergehen wollen, dann können sie souverän und allein untergehen. Wenn sie aber überleben wollen, dann müssen sie gemeinsam leben. Und wir nehmen — durch unser Beispiel — diese Hoffnung auch für die Zukunft mit. Wir hoffen und sind auch davon überzeugt, daß auch in Zukunft München die Stadt, die Hauptstadt — eine der zwei Hauptstädte — der Freiheit in Europa bleiben wird.

Herr Stadtrat!

Wir danken Ihnen und der Stadt München für die freundliche Einladung, die wir als eine erneute Huldigung der Freiheit und ihrer Verteidigung würdigen.

RESUMEES DER REFERATE

D. C. AMZAR

Der junge Maiorescu im Kreise der „Philosophischen Gesellschaft zu Berlin" — von 1861 bis 1862

Die Vortragstätigkeit Maiorescus schon als Primaner in Wien und dann als Student in Berlin und Paris sowie sein publizistisches Wirken nach der Promotion in Gießen (im Juli 1859) sind in Rumänien durch die Arbeiten von Soveja (Simion Mehedinţi), C. Rădulescu-Motru, I. Rădulescu-Pogoneanu, Ion Petrovici, P. P. Negulescu, E. Lovinescu, Mircea Florian, Tudor Vianu) seit langem bekannt, wenn auch durch die Neubearbeitung und Neuherausgabe der Tagebuchaufzeichnungen, diesaml in Verbindung mit dem umfangreichen Briefwechsel, in den letzten Jahren (1975 ff.; bis jetzt drei Bände erschienen, die letzten zwei in Vorbereitung) neue biographische Einzelheiten und vor allem überraschende psychologische Aspekte zum Vorschein kommen, die das bisherige Bild wohl nicht entscheidend verändern, jedoch die nächsten Biographen veranlassen werden, neue Konturen, vor allem eben in menschlicher Hinsicht, nachzuzeichnen, aber im großen und ganzen aufzurunden und zu bestätigen.

Mir als einem der Schüler seiner Schüler, gewissermaßen einem geistigen Enkelkind, obliegt nunmehr die Aufgabe, ihn auch in Deutschland, seiner eigentlichen geistigen Heimat, bekannt zu machen, hat doch dieser bedeutendste Kultur- und Literaturkritiker Rumäneins unter allen führenden Köpfen des Landes, welche in Deutschland studiert haben, die breiteste und segenreichste Auswirkung auf die Entwicklung der rumänischen Geistigkeit ausgeübt. Nach einer Zeit des Totschweigens bzw. der globalen Ablehnung wegen seiner „reaktionären" Einstellung entdeckten ihn neuerdings die marxistischen Kritiker und Philosophen doch, und sie versuchen jetzt, sich mit dem Gedanken abzufinden, daß eine Geschichte der modernen rumänischen Kultur ohne Maiorescu bzw. unter einer Umdeutung seiner Rolle als maßgebender Geist der zweiten Hälfte des 19. und der ersten zwei Jahrzehnte des 20. Jahrhunderts einfach undenkbar ist.

Daß ein junger Mann zwischen dem 20. und 22. Lebensjahr schon in der Lage war, philosophische Vorträge in Berlin und gleich nach der Promotion ein Buch bei der Nicolaibuchhandlung erscheinen zu lassen, erklärt sich nicht nur durch seine besondere Begabung für abstraktes Denken und seinen enormen Fleiß, sondern auch dadurch, daß er infolge familiärer Schwierigkeiten gezwungen war, zusammen mit der ganzen Familie die Heimat zu verlassen und nach Wien zu übersiedeln, wo er im Oktober 1851 mit nicht ganz 12 Jahren zunächst als Externer in die Quinta des Theresianums aufgenommen wurde. In der Quarta wird er in das Internat dieser berühmten Bildungsanstalt übernommen. (Die Sexta hatte er im ersten rumänischen, von seinem Onkel mütterlicherseits, Ion Popazu, 1850 in Kronstadt [Braşov], wo dieser Stadtpfarrer war, gegründeten Gymnasium hinter sich gebracht.)

Sein Philosophielehrer im Wiener Gymnasium war Hermann Suttner, ein Schüler von Johann Friedrich Herbart, der ihn für die Philosophie überhaupt — diese „göttliche Wissenschaft", wie er sie in seinem Tagebuch bezeichnet — und insbesondere für diejenige Herbarts, des bedeutendsten Vertreters des philosophischen Realismus und Gegners des deutschen Idealismus, so begeisterte, daß er sich eingehend mit dessen Werk, das ab 1850 als Gesamtausgabe zur Verfügung stand, befaßte, indem er Teile davon in Verbindung mit dem Unterricht in der Schule, vor allem über Logik, sowie aus der „Einführung in die Philosophie" ins Rumänische übersetzte und bearbeitete, wie er im Dezember 1857 in seinem Tagebuch vermerkt. Den auf diese Weise ausgearbeiteten Stoff trug er zunächst in Besprechungen mit befreundeten Mitschülern, später aber auch in Privatkreisen in Berlin vor, und daraus entstand sein erstes Buch „Einiges Philosophische in gemeinfaßlicher Form", das er bei dem Verleger Nicolai in Berlin veröffentlichte. Das Bändchen erschien Ende 1860 (trägt aber als Erscheinungsjahr 1861) und blieb sein einziger Beitrag zur Philosophie im engeren Sinne, abgesehen von den kleineren Schriften, die den Gegenstand meiner Ausführungen ausmachen werden. Sein zweites Buch philosophischen Inhalts war die „Logik" für den Schulunterricht, an der er schon im Herbst 1858 zu arbeiten anfing, deren Vollendung jedoch infolge seiner Universitätsstudien und der anschließenden Lehrtätigkeit in der Heimat erst 1876 während eines kurzen Aufenthalts in Berlin als diplomatischer „Agent" Rumäniens gelang. Sie blieb jahrzehntelang, bis in die Zeit des zweiten Weltkrieges hinein, das Standardwerk für den Schulunterricht in Rumänien. Im Jahre 1940 erschien die erste kritische Ausgabe des bedeutenden Lehrbuches aus der Hand von I. Brucăr.

Da Maiorescu die pädagogische Ader seines Vaters geerbt hatte, beschränkte er sich in den beiden Büchern mit Rücksicht auf das niedrige Niveau der philosophischen Bildung im Lande auf die Grundbegriffe der Psychologie, Logik und Metaphysik. Seine Darlegungen stützen sich hauptsächlich auf Herbart und in der Logik auch auf J. St. Mill. Beide Werke glänzen aber durch die Klarheit der Begriffe und der Formulierung und die innere Folgerichtigkeit der Argumentation, was den großen Vorzug auch seiner späteren Vorlesungen an den Universitäten Jassy und Bukarest, wie alle seine Schüler übereinstimmend bezeugen, sowie der öffentlichen Vorträge, der Plädoyers als Rechtsanwalt, der er eine Zeit lang auch war, und der Reden im Parlament ausmachte.

Für meine Ausführungen über das angegebene Thema kommen die Beiträge in Frage, die Maiorescu vor der „Philosophischen Gesellschaft zu Berlin" vorgetragen und in deren Zeitschrift „Der Gedanke" veröffentlicht hat, und zwar im Hinblick auf die vielfach diskutierte Frage, ob Maiorescu das Charisma eines echten Philosophen oder nur die bescheidenere Gabe eines Pädagogen hatte, die ihn berühmt und beliebt, aber bei den politischen und literarischen Prozeßgegnern gefürchtet machte.

Die Antwort auf diese Frage kann aber erst nach der Besprechung seiner philosophischen Leistung in dem soeben genannten Rahmen erfolgen.

HANS BERGEL

Das Bild der Rumänen in meinen literarischen Arbeiten

Der aus Rumänien stammende und dort aufgewachsene deutsche Schriftsteller geht gerne auf das an ihn gerichtete Ansinnen ein, Grund und Bedeutung des Auftretens der Gestalt des Rumänen in seinen eigenen literarischen Werken zu erforschen. Tatsächlich spielen in seinen seit der Umsiedlung in die Bundesrepublik hier veröffentlichten erzählenden, essayistischen oder monographischen Schriften immer wieder Rumänen verschiedenster geistiger oder historischer Dimensionen wesentliche Rollen. In erzählenden Werken treten rumänische Hirten als Urgestalt ihres Volkes auf, verkörpern Rumäninnen in ihrer gelassen-melancholischer Schicksalsergebenheit die Wesensmerkmale ihres Volkes, schließlich, jedoch vor allem, sind Rumänen der Nachkriegszeit im stummen und unsichtbaren, verzweifelten und aussichtslosen Kampf begriffene, leidende und tragische Vertreter des Schicksals ihres Landes. In geistes- und kulturgeschichtlichen Studien wird den Wurzeln der rumänischen Geistigkeit, in ihrer Verflechtung mit dem deutschen Geist nachgegangen. Die Darstellung rumänischer Gestalten oder die Versuche einer begrifflichen Erfassung rumänischer Wesenszüge ergaben sich für den Autor nicht etwa auf der Suche nach fremden, exotischen Elementen. Sie stellen im Gegenteil den Ausdruck seiner eigenen, infolge der Begegnung mit der geistigen Welt des Rumänentums als bereichert empfundenen geistigen Existenz dar, sie sind ein Teil seiner Individualität, sie weisen auf seine im Literarischen aufscheinende Bruderschaft mit der Gestalt des Rumänen hin. Die Bekanntschaft mit dem Volk der unmittelbaren Nachbarschaft brachte nicht nur Verständnis für und Vertrautheit mit dessen Eigenart, sondern auch Aufschlüsse über Veranlagung und Art des eigenen Volkes. Darüber hinaus ließ aber das gemeinsame Erlebnis der Unterdrückung und der Enteignung historisch gewachsener Eigenheiten und Unverkennbarkeiten den Schriftsteller die Menschen erkennen, mit denen zusammen er in der ehemalig gemeinsamen Heimat in Not geraten war. Dabei wurde er gewahr, daß sich bei Unterscheidung des Volkhaften nicht nur das Verschiedenartige, sondern auch das Gemeinsame offenbarte.

MIHAI CISMĂRESCU

Einige Betrachtungen über den Einfluß der deutschen Kultur in Rumänien

Der Verfasser will zeigen, welche Rolle deutsche Kultureinflüsse tatsächlich auf die Rumänen ausgeübt haben. Er beginnt mit einem Vergleich zur Rolle der französischen Kultur, deren Einfluß auf die rumänische Zivilisation und den rumänischen Geist bedeutend war. Hier erwähnt der Verfasser die berühmte Unterscheidung, wonach die französische Kultur *modellierend* wirkt, Nachahmung verlangt, uns so haben will, wie sie es ist, während die deutsche Kultur *katalytisch* wirkt, zum eigenen Selbst hinführt, Selbstbewußtsein erweckt, die Rückkehr zum eigenen Wesen, zum Geist des eigenen Volkes fordert. „Werde, was du bist", das scheint die Botschaft der deutschen Kultur an die Menschen und Völker zu sein, mit denen sie in Berührung kommt. Von diesem Vergleich ausgehend, bringt der Verfasser die Beispiele eines Eminescu, eines Titu Maiorescu, Kogălniceanu und Lazăr und hebt hervor, daß die wesentlichen Momente in der rumänischen Geistes- und Literaturgeschichte seit 1800 — Augenblicke der Besinnung auf das eigene Selbst, der Suche nach dem wahrhaft Rumänischen — auf direkte oder indirekte katalytische Kontakte mit deutscher Kultur und deutschem Geist zurückzuführen sind.

LEONTIN CONSTANTINESCU

Die deutsch-rumänischen Beziehungen auf dem Gebiet des Rechts

Überblick

I Einführung
II Inhalt
1. Rechtsquellen des alten rumänischen Rechts
2. Die Kodifikationswelle
   a) in Westeuropa
   b) in den rumänischen Fürstentümern
3. Das Callimach-Gesetzbuch (1817) und der Einfluß des österreichischen Rechts
   a) Entstehungsgeschichte
   b) Rolle des Juristen Flechtenmacher (Sachse aus Siebenbürgen)
   c) Kontroversen hinsichtlich der Inspirationsquellen des Callimach-Gesetzbuches
4. Reise einer Gruppe junger rumänischer Studenten
   a) zunächst nach Deutschland
   b) dann nach Frankreich
5. a) Wendung in den kulturellen, politischen und juristischen Beziehungen der gebildeten Klasse Rumäniens — Orientierung nach Frankreich
   b) Die grundlegenden Daten: 1848, 1859
6. Einführung des französischen Code Civil in Rumänien (1864)
   a) Entstehungsgeschichte
   b) Allgemeiner Einfluß des französischen Rechts in Rumänien
   c) Reformen und juristische Einheit Rumäniens nach dem ersten Weltkrieg
   d) Punktuelle Einflüsse des deutschen Rechts

ALFRED COULIN

Rumänen und Deutsche im Blick der Massenmedien

Eine Untersuchung über die Art und Weise, wie die Massenmedien Deutschlands (Bundesrepublik und DDR) und Rumäniens jeweils den anderen Partner, also Rumänen und Deutsche, darstellen, kann zwangsläufig nur ein Versuch sein, und das aus zwei Gründen:

1. In der DDR und in der Sozialistischen Republik Rumänien sind die Massenmedien Exponenten der Staatsführung, stehen ausschließlich im Dienst der Partei, spiegeln also deren Auffassung und Ziele wider. Diese sind aber von machtpolitischen und wirtschaftspolitischen Erwägungen bestimmt, hinter denen eine bestimmte Ideologie steht, und sind daher nach anderen Kriterien zu beurteilen. Ihr offizieller allgemeiner Grundsatz ist Nichteinmischung. In ganz bescheidenem Umfang können Rückschlüsse auf die Einstellung nur aus der Art und Weise gezogen werden, wie positive oder negative Beurteilungen dieser Beziehungen durch die Staatsführung in die Kommentare, Berichte und Nachrichten umgesetzt werden.

2. In der Bundesrepublik Deutschland macht es die Vielfalt der Massenmedien (Fernsehen, Rundfunk, Zeitungen und Zeitschriften) nahezu unmöglich, eindeutig darzulegen, wie Rumänien, wie der Staat und seine Führung, seine Menschen und deren Leben beurteilt werden. Allgemein läßt sich nur sagen, daß naturgemäß außenpolitische und außenwirtschaftliche Fragen im Vordergrund stehen, erst sehr in zweiter Reihe folgen Fragen der Innenpolitik, und ganz am Schluß stehen kulturelle Probleme. Eine besondere Beachtung finden naturgemäß die Lage und die Wünsche der Deutschen Rumäniens.

Im großen und ganzen ist nur eine Berichterstattung ohne wesentlichen Tiefgang zu verzeichnen. Eine Ausnahme von allen diesen Feststellungen bilden natürlich jene Zeitschriften und Zeitungen, die sich besonders Ost- und Südosteuropa widmen, wie etwa der „Wissenschaftliche Dienst Südosteuropas" u. a., doch ist deren Leserkreis im Verhältnis zu den übrigen Massenmedien so gering, daß Kommentare, Berichte und Nachrichten in diesen Organen nur symptomatischen Charakter haben können.

Schließlich noch eine allgemeine Feststellung, die wie alle Erkenntnisse dieser Art auch ihre Ausnahmen hat, die natürlich nicht berücksichtigt werden, weder in Rumänien, noch in Deutschland: Weder dort noch hier war in den Kommentaren, Berichten oder Nachrichten bei aller Kritik ein gehässiger Ton zu lesen oder zu hören und auch nicht zwischen den Zeilen herauszulesen oder -zuhören.

GABRIEL MANOLESCU

Deutsch-rumänische volkskundliche Verflechtung im Banat

Die wichtigsten Schriften über das rumänische Kulturleben im allgemeinen und besonders über die Behauptung der bewußten Tradition der Rumänen im Banat im 18. und 19. Jahrhundert sind zum größeren Teil einigen deutschen Gelehrten zu verdanken. Darüber hinaus sind im 18. Jahrhundert die Namen Francisc Griselinis sowie Franz Sulzers, im 19. Jahrhundert Arthur Schotts hervorzuheben.

Als Volkswirtschaftler, Naturwissenschaftler, Historiker, Erdkundler und Sprachwissenschaftler kam *Francisc Griselini* in den Jahren 1774—1777 in das Banat und führte damals in allen Teilen dieser Provinz umfangreiche Forschungen durch. Als Folge dieser Tätigkeit erschien 1872 in Wien das Buch: „Versuch einer

Politischen und Naturgeschichte des temesvarer Banats." Dies ist die erste von einem Fremden über Herkunft, Sprache, Bräuche, Charakter und Kultur der Rumänen im Banat verfaßte Untersuchung.

Franz Josef Sulzer, ein aus der Schweiz stammender deutscher Gelehrter, der mehrere Jahre in Bukarest im Kreise des Fürstenhofes lebte, veröffentlichte in den Jahren 1780—1781 in Wien sein umfangreiches zweibändiges Werk „Geschichte des Transalpinischen Daciens". Dieses Werk behandelt in erster Linie die Begebenheiten in der Walachei, enthält jedoch wertvolles Material über die rumänische Volkskultur. Darin versuchte der Verfasser, eine historisch-sprachwissenschaftliche, geographische, folkloristische und ethnographische Synthese des rumänischen Volkes nördlich der Donau zu erarbeiten.

Auch das Werk *Arthur Schotts* enthält bedeutende Aufzeichnungen über Lebensweise, Charakter, Berufe, Kultur und Volkskunst der Banater Rumänen. Arthur Schott ließ sich als Landwirt auf einem Gut bei Iam nieder und sammelte aus dieser Gegend, zusammen mit dem Rechtsanwalt Draguescu, 42 rumänische Märchen und Legenden. Gemeinsam mit seinem Bruder Albert Schott veröffentlichte Arthur Schott unter dem Titel „Walachische Märchen" (Stuttgart und Tübingen, 1845) diese Erzählungen. In der Einleitung der von Arthur Schott herausgegebenen Sammlung findet man dokumentierte und interessante Hinweise über die Tradition und rumänische Kultur im Banat; dadurch werden die früheren Informationen Griselinis bestätigt und vervollständigt. Man kann mit Recht sagen, daß Francisc Griselini und Arthur Schott wichtige Beiträge zur Erforschung der Volkskultur der Banater Rumänen geleistet haben.

FLORIAN MÜLLER

Das Bild der Rumänen bei den Dobrudscha-Deutschen

Die Dobrudscha-Deutschen bewohnten kein geschlossenes Siedlungsgebiet, wie etwa die Siebenbürger Sachsen oder die Banater Schwaben. Sie lebten verstreut in verschiedenen Dörfern zwischen der Donau und dem Schwarzen Meer mit Rumänen, Bulgaren, Türken und anderen Völkern zusammen.

Und doch bildeten die Deutschen in diesen gemischten Gemeinden ihr eigenes deutsches Dorf mit kirchlicher, kultureller und völkischer Selbständigkeit. Das deutsche Dorf hob sich von den Ortsteilen der anderen Nationalitäten hervor durch seine geradlinigen Straßen, seine sauberen Höfe und seine schmucken Häuser.

Die Deutschen in der Dobrudscha lebten mit den Rumänen in ein und demselben Dorf, gingen in dieselbe rumänische Schule, hatten die gemeinsame Verwaltung der Gemeinde und waren beim Militärdienst mit ihren rumänischen Schulkameraden zusammen. Und trotzdem haben diese Dobrudscha-Deutschen ihr ganzes kulturelles und völkisches Brauchtum wie in einer Enklave erhalten. Das ist dem Einfluß der Kirche in diesen Gemeinden zu verdanken. Aus diesem Zusammenleben ergibt sich das Bild des Rumänen bei den Dobrudscha-Deutschen. Die Ru-

mänen haben viele gute Eigenschaften, wie z. B. Freundschaft, Gastfreundlichkeit, Hilfsbereitschaft, Gottesfurcht, Geselligkeit, Tanz und Gesang.

In seinem Buch „Jahrbuch der Dobrudscha-Deutschen 1961" schreibt Otto Kiett, ein Dobrudscha-Deutscher aus Cobadin: „Die Dobrudscha-Deutschen lebten mit den Rumänen stets in einem guten Einvernehmen. Oft war das aber nicht nur ein friedliches Nebeneinander, sondern noch viel mehr. Zwischen Deutschen und Rumänen waren Freundschaften geschlossen worden, die sich über alle Ereignisse hinweg bewährt haben."

Die Dichterin Alida Schielke-Brenner lobt in ihrem Gedichtband „So war's daheim in der Dobrudscha" die freundschaftlichen und guten Beziehungen zwischen deutschen und rumänischen Nachbarn. Die Gastfreundlichkeit ist eine Eigenschaft, die den Rumänen von seinem nüchternen deutschen Nachbarn abhebt. Für seine Gäste opferte der Rumäne sein letztes Huhn und sein bestes Gläschen Wein. Die Feste wurden mit allen Nachbarn gefeiert.

Frohsinn und Geselligkeit zeichnet den Rumänen aus. Er sitzt im Wagen, fährt über die staubigen Steppenwege und singt dabei, um seine Langeweile zu vertreiben. Er trinkt seinen Wein bei Zigeunermusik und singt und tanzt dabei.

Der Rumäne ist ein gottesfürchtiger Mensch. Doch ist seine Religiösität nicht wie bei uns Menschen im Westen. Sein Glaube beruht nicht auf Verstand und Wille, sondern ist vielmehr vom Gemüt getragen und vom Herzen. Er lebt in seiner uralten kirchlichen Tradition, die er von seinen Vorfahren übernommen hat. Doch ist sein Gottesglaube auch stark mit Aberglauben gemischt. Dieser Aberglaube wirkt sich in seinem alltäglichen Leben aus. Besondere Angst hat er vor Geistern, Gespenstern und vor dem Teufel. Neben diesen vielen guten Eigenschaften hat der Rumäne wie jeder Mensch und folgerichtig jedes Volk auch seine weniger guten Eigenschaften. Zu ihren Unarten ist der „bacşiş", d. h. Trinkgeld zu rechnen. Unsere deutschen Bauern hatten bald heraus, daß diese Unart gar nicht so schlecht ist, und sie haben davon eifrig Gebrauch gemacht; zu ihrem Nutzen. Sollte der Sohn beim Militär längeren Urlaub bekommen, so wurde der Plutonier geschmiert, denn der Rekrut kam mit einem Huhn oder einem Lamm, mit Eiern und Butter in die Kaserne zurück. Manche rumänischen Landsleute nahmen es auch mit Mein und Dein nicht so genau, und öfters verschwand auch mal ein Huhn vom Hof.

Eine Unart war den frommen Dobrudscha-Deutschen besonders unangenehm, das war das Fluchen. Auch der deutsche Bauer hatte Kraftworte in seiner Muttersprache, aber richtig geflucht hat er nur auf rumänisch. Unsere Dobrudschaner in der Bundesrepublik haben die rumänische Sprache schon vergessen, aber auf rumänisch fluchen können sie auch heute noch. Das Fluchen war bei unseren rumänischen Bauern ein Zeichen ihrer Vielseitigkeit und Zungenfertigkeit. Mancher hängte an jeden Satz einen saftigen Fluch an, um dem Inhalt seiner Worte mehr Kraft und Gewicht zu geben. Mancher konnte fluchen, daß die Wände wackelten. Sogar den Kindern brachte man das Fluchen bei, und manche Mutter war stolz, daß ihr dreijähriger Junge schon besser fluchen konnte als sein Vater.

So sah das Bild des Rumänen beim deutschen Bauern in der Dobrudscha aus. Er war ihm ein treuer Freund mit großherziger Gastfreundlichkeit, ein gottesfürchtiger Nachbar mit Herz und Gemüt, mit Lust und Gesang. Sein Trinken und Fluchen trübten zwar etwas das lichte Bild, können aber die Erinnerung an das friedliche Zusammenleben mit einem lieben Nachbarn nicht verwischen.

TEODOR ONCIULESCU

Raimund Friedrich Kaindls Beitrag zur Erforschung rumänischer Volkstraditionen in der Bukowina

Zur hundertsten Wiederkehr des Geburtstages von Raimund Friedrich Kaindl würdigten der Universität Graz nahestehende Kreise sowie einige deutsche und österreichische Forscher seine Persönlichkeit und sein Schaffen als Geschichtsforscher. Dabei wurden seine Arbeiten auf dem Gebiet der Völkerkunde nur zum Teil erwähnt. Die Anregung zur Auswertung und eingehenderen Erforschung von Kaindls Werk wurde von Professor Dr. G. Stadtmüller, München, gegeben. Auf dessen Rat erschienen die vom jungen deutschen Geschichtsforscher Alexander Blase ausgearbeitete vollständigste Monographie über Kaindl (1962), später noch eine gründliche Studie (1966) von Anton Adalbert Klein. Da aber diese zwei Schriften, ihrer Aufgabenstellung gemäß, auf die volkskundlichen Schriften des Czernowitzer Historikers nicht näher eingehen, soll hier der Versuch unternommen werden, diesen Mangel möglichst zu beheben, indem der Beitrag Kaindls als Aufzeichner rumänischen Brauchtums in der Bukowina in Erinnerung gebracht wird. Es handelt sich um einige fast unbekannte, in Zeitschriften und Zeitungen in Deutschland und Österreich veröffentlichte Studien des Historikers.

Raimund Friedrich Kaindl wurde in Czernowitz in der damals unter habsburgischer Herrschaft befindlichen Bukowina am 31. August 1866 geboren. Sein Vater war ein aus Niederösterreich stammender Lehrer, seine Mutter, eine geborene Winkel, stammte aus Frankfurt/Main. Deren Eltern waren gleich nach der österreichischen Besetzung der Bukowina eingewandert und hatten sich als Bäcker niedergelassen. Kaindl hat in Czernowitz Gymnasium und Universität besucht. Im Jahre 1891 bestand er die Staatsprüfung an der Philosophischen und Philologischen Fakultät, nach weiteren zwei Jahren (1893) die Habilitationsprüfung für österreichische Geschichte. Er setzte seine Geschichtsstudien in Wien fort und wurde später zum Professor an der Lehrerbildungsanstalt in Czernowitz ernannt. Im Jahre 1901 wurde er außerordentlicher Professor, im Jahre 1905 Ordinarius an der Universität, an der er studiert hatte. Kaindl wurde im Jahr 1910/1911 zum Dekan, im Jahr 1912/1913 zum Rektor der Universität gewählt. Gleich nach Ausbruch des Krieges, als Czernowitz von russischen Truppen besetzt wurde, entschloß sich Kaindl, damals Prorektor, die Stadt aus Sorge um die Bibliothek und die Universitätsinstitute, nicht zu verlassen. Nach zwei Wochen mußte er sich jedoch über Rumänien nach Österreich absetzen, um einer Geiselnahme durch die Russen zu entgehen. In Wien gründete er ein Hilfswerk für Flüchtlinge aus der Bukowina und Galizien.

Zu Beginn des Jahres 1915/1916 wurde Kaindl an die Universität Graz beru-

fen, wiederum an den Lehrstuhl für österreichische Geschichte. In Graz verblieb er bis zu seinem am 14. März 1930, mitten in seiner Lehr- und Forschertätigkeit erfolgten Tod. Kaindl hat sich auf dem Gebiet der Geschichtsforschung durch sein Werk „Geschichte der Deutschen in den Karpathenländern" (Band I—III, 1906—1911) durchgesetzt. In einigen anderen Schriften beschäftigte er sich im besondern mit der Bukowina und den dortigen Nationalitäten, und zwar Ruthenen, Hutzulen, Lipowanern, Polen und Deutschen. Über die Rumänen aus der Bukowina hat er selten geschrieben, aber gewisse Aspekte der bodenständigen Bevölkerung des Landes, die sogar den amtlichen Statistiken zufolge bis zu der von Österreich geförderten Kolonialisierung aus Galizien die zahlenmäßig stärkste war, hat er offenkundig nicht übersehen können.

Kaindls Schriften über die Bukowinaer Rumänen befinden sich eher am Rande seines Interesses, in dessen Mittelpunkt Ruthenen und Hutzulen stehen. Die Ergebnisse seiner Forschungen über volkskundliche und kulturelle Fragen der Bukowinaer Rumänen wurden in deutschen Zeitschriften und Zeitungen veröffentlicht. Nach einer Reihe von (bibliographischen) Berichten über sämtliche in der Bukowina von und über Rumänen damals erschienenen Schriften veröffentlichte Kaindl eine weitere Reihe von Studien über rumänische Ethnographie und Folklore. Unter diesen werden die in Bezug auf ihren wissenschaftlichen Gehalt wichtigsten im folgenden aufgezählt.

1. „Das Osterfest in der Bukowina" (Beilage zur Allgemeinen Zeitung, München, Nr. 79, den 6. April 1901). Es werden Glaube und Brauchtum der griechisch-orthodoxen Bukowinaer Völker, das sind Rumänen und Ruthenen, in der Karwoche, zu Ostern und nach diesem Fest beschrieben.

2. „Das Kind im Volksglauben der Ruthenen und Rumänen" (Wissenschaftliche Beilage der Leipzgier Zeitung, Nr. 126 vom 22. Oktober 1901). Der Artikel berichtet über die Kinder vor und nach ihrer Geburt, schwangeren Frauen, der Taufe der Kinder und gegebenenfalls ihrem Tod gewidmete Aufmerksamkeit mit all dem damit verbundenen Aberglauben.

3. „Zur Volkskunde der Rumänen in der Bukowina" (Globus, Braunschweig, Nr. 18, 1907). Hier erwähnt der Verfasser die (angebliche) Einwanderung der Rumänen aus der Balkanhalbinsel (gemäß der von Roesler aufgestellten Theorie) und ihre Ausbreitung bis in die Mitte der polnischen Karpaten, wo immer noch, wie Kaindl es behauptet, Spuren rumänischer Ortsnamen und rumänischer Ausdrücke, vor allem im Bereich der Viehhaltung und der Milcherzeugnisse, auftreten. Es folgen Beschreibungen von Zauberhandlungen für den Schutz des Viehs und des Geflügels, Bräuche und Volksglaube anläßlich einiger Feiertage, wie Weihnachten, Neujahr, Ostern, die Tage der Heiligen Georg und Andreas u. a. Schließlich werden Ursprung von Pferden, Flüssen, Diamanten in Volkssagen erörtert, wobei die Legenden von Jagden von Dragosch und von Stefan dem Großen sowie vom Altar des Klosters Putna erwähnt werden.

4. Diesen Aufsätzen war ein anderer vorausgegangen: „Aus der Volksüberlieferung der Rumänen in der Bukowina" (Frankfurter Zeitung, Nr. 264 vom 24. September 1898), worin viele der in den bisher aufgezählten Studien angeführte Themen bereits enthalten sind. Andere werden jedoch nur hier erörtert, und

zwar handelt es sich um verschiedene Volksbräuche: Ausschmückung von Häusern und Höfen anläßlich des Ostersonntags und des Tages des Heiligen Georg, die Bräuche der Jugend zu Neujahr, der volkstümliche Ursprung einiger Ortsnamen, wie Molodia, Mămăieşti, Cecina, mythologisches Brauchtum beim Bau von Häusern und Ställen, bei Hagel zu ergreifende Maßnahmen u. a.

Diese Studien Kaindls nehmen wie gesagt eine Randstellung in seinem Schaffen ein, da sie nicht die schon zur Zeit ihrer Ausarbeitung gültigen wissenschaftlichen Methoden befolgen, der Verfasser nicht eine Einteilung der aufgezeichneten Traditionen vornimmt, nicht ihrem Ursprung nachgeht und keinen näheren Vergleich mit Traditionen anderer Völker anstellt. Trotzdem bewahren diese Artikel ihren Wert und stellen, für die Zeit, in der sie erschienen, einen anerkannten Beitrag zur Volkskunde der Rumänen in der Bukowina dar.

ION POPINCEANU

Die deutschen Romanisten und die rumänische Sprache

Der Charakter der rumänischen Sprache als romanische Sprache wurde bereits im späten Mittelalter erkannt. Er wurde auch in den Anfängen der romanistischen Studien am Anfang des vorigen Jahrhunderts erwähnt. *Friedrich Diez*, der bei den Deutschen als Gründer der Romanistik gilt, berücksichtigt in seiner Grammatik der romanischen Sprachen und in seinem Wörterbuch der romanischen Sprachen das Rumänische, das er Walachisch nennt. Viele Romanisten haben sich an verschiedenen deutschen Universitäten mit rumänischen Studien beschäftigt. Sie haben interessante Vorlesungen und Studien über das Rumänische veröffentlicht. Sie werden chronologisch erwähnt. Die heutigen jüngeren Romanisten, die ihr Interesse für das Rumänische zeigen, werden kaum erwähnt, da ihre Zahl groß ist, und dann würde der Vortrag seinen Rahmen überschreiten.

Im vorigen Jahrhundert wurde die österreichische Universität Czernowitz gegründet. Die Romanistik spielte hier eine große Rolle, da das Land Bukowina in der Mehrheit von Rumänen bewohnt wurde. Die deutschen Romanisten, die an dieser Universität gelehrt haben, werden alle mit ihren Arbeiten erwähnt.

Der bedeutendste Romanist deutscher Sprache war im vorigen und in diesem Jahrhundert Wilhelm Meyer-Lübke. Er stammte aus der Schweiz und dozierte in Wien und in Bonn. Sein Schüler, Ernst Gamillscheg, ein Österreicher, war ebenfalls ein großer Kenner der rumänischen Sprache und hat sich sein ganzes Leben mit deren Studium beschäftigt. Sein Schüler, der Berliner G. Reichenkron, hat ihn auf diesem Gebiet sogar übertroffen. Große Romanisten, die in ihren Studien das Rumänische eingeschlossen haben, waren noch der Erlanger *H. Kuen*, *Leo Spitzer*, *W. v. Wartburg*, *Alwin Kuhn* und manche andere.

HORIA STAMATU

Deutsche und Rumänen

Die Geschichte der deutsch-rumänischen Beziehungen auf dem Gebiete der Politik, die Entwicklung des deutschen kulturellen Einflusses in Rumänien oder die Ansichten der Deutschen über die Rumänen und umgekehrt sind so umfangreiche Fragen, daß ihre Beantwortung in einem kurzen Bericht naturgemäß knapp sein muß. Es kann auch keine Rede sein von einer vergleichenden Gegenüberstellung der beiden Völker, angesichts der beträchtlichen Unterschiede, die in ethnischer und kultureller Größenordnung sowie in der historischen Ausstrahlung bestehen.

Nachdem die Rumänen unter Fürst Alexander Ioan Cuza 1859 zu ihrer ersten staatlichen Einheit gelangt waren, trat eine geschichtlich und kulturell bedeutende Wende ein, durch die Berufung an die Spitze des Staates eines deutschen Fürstenpaares, Karl (Carol) I. und Elisabeth, das 1881 zum Königspaar wurde. Die erste rumänische Königin, Elisabeth, war die in der Literaturgeschichte als Carmen Sylva bekannte Dichterin. Die Herrschaft von Carol I. begann am 10. Mai 1966 und dauerte bis zum 27. September 1914, also bis nach dem Ausbruch des ersten Weltkrieges. Der erste König herrschte 48 Jahre lang, ein Jahr länger als der rumänische Fürst Stefan der Große, der im 15. Jahrhundert (1457—1504) die Geschicke der Moldau 47 Jahre lang geleitet hatte.

König Carol I. und Carmen Sylva (Königin Elisabeth) schufen und festigten ihren jungen Staat, der in der Geschichte einen ruhmreichen Platz als das „kleine" Königreich Rumänien einnehmen sollte. Den Bemühungen dieser Monarchen ist auch zuzuschreiben, daß das kleine Rumänien die nötige Energie mitbekam, um 1918 durch die „große Vereinigung" zu einem „Groß-Rumänien" zu werden. Es ist selbstverständlich nicht möglich, das immense Werk des ersten rumänischen Königspaares auch nur einigermaßen vollständig zu schildern. Die Memoiren von Carol I. allein haben einen Umfang von 17 Bänden, und unzählige andere historische, politische und militärische Veröffentlichungen beziehen sich auf jene nicht nur für die Rumänen so interessante Epoche europäischer Geschichte. Hinzu kommt das umfangreiche literarische Werk der Königin und ihre öffentliche Betätigung auf kulturellem Gebiet — ein Werk und eine Aktivität, die ebenfalls einer tieferen Analyse bedürfen, die nicht resümiert werden kann.

Das Wesentliche an dieser Begegnung zwischen einem Fürstenpaar aus einem Lande, das auf eine tausendjährige Kultur und Literatur zurückblicken konnte und das wirtschaftlich den Weg der Industrialisierung beschritten hatte, und einem Volke, das im 19. Jahrhundert teilweise immer noch im geistigen Stadium des Mittelalters verharrte, war das ausgezeichnete gegenseitige Verständnis und die Tatsache, daß nach Jahrhunderten der Not die Rumänen wieder einen europäischen Monarchen hatten, der zusammen mit der Königin das Land und sein Volk wirklich liebgewonnen hatte und schon durch seine langjährige Herrschaft der rumänischen Nation die Gelegenheit verschaffte, Vertrauen zu den eigenen Fähigkeiten zu gewinnen und die Ausschöpfung reicher, in alten Traditionen wurzelnder

kultureller Schätze in die Wege zu leiten. Der geschichtliche und kulturelle Impuls, der auf dieses erste Königspaar zurückgeht, war so beträchtlich, daß in ihrer Epoche, gleichzeitig mit der Abschaffung der osmanischen Suzeränität, eine wahre literarische und künstlerische Wiedergeburt einsetzte. Der König stand doch mitten in der Weltpolitik, die er eingehend kannte und mit Meisterhand auf die Politik seines Landes anzuwenden wußte; und die Königin sorgte für das Bekanntwerden der Volkslyrik und der bedeutenden rumänischen Dichter und Künstler, in ihrem Heimatland Deutschland.

König Carol I. und Carmen Sylva zu gedenken, nachdem 1978 genau hundert Jahre seit der Anerkennung der Unabhängigkeit Rumäniens vergangen sind, ist eine Pflicht und Notwendigkeit, um so mehr als in Rumänien selbst, in der „Sozialistischen Republik", sich keine Stimme fand, an sie zu erinnern. Sie waren doch die Neuschöpfer der politischen und kulturellen Weltgeltung Rumäniens, eines *freien* und *unabhängigen* Rumäniens, das es heute nicht mehr gibt.

EMANUEL TURCZYNSKI

Der rumänische Historismus in der deutschen Fachliteratur

Die wiederholt gestellte Frage nach dem Geschichtsbild der Deutschen bzw. der Rumänen — ein wegen des Fehlens ausreichender empirischer Forschungen nur schwer zu lösendes Problem — ist selbst ein Erbe des Historismus. Der in weiten Bereichen der rumänischen Intellektuellen noch ungebrochen fortlebende Historismus, der eine vielschichtige Größe darstellt, hat sich zunächst in Anlehnung an deutsche und französische Vorbilder entwickelt und erfuhr seine literarische Ausprägung durch so bekannte Geschichtsschreiber wie Kogălniceanu, Bălcescu, Onciul und Xenopol. Darüber hinaus erfaßte diese Weltanschauung die Architektur und andere Bereiche der bildenden Kunst, insbesondere der Medaillenprägungen (seit 1904), sowie der Musik und vor allem der Literatur.

Auf dem Gebiet der Historiographie wurden in zunehmendem Maße einzelne geschichtliche Ereignisse und Persönlichkeiten im Sinne einer Glorifizierung überbewertet, wobei die Beurteilung ähnlicher Ereignisse und Persönlichkeiten in den Nachbarräumen und vor allem die kulturellen Wechselseitigkeiten vernachlässigt wurden. Die nationalistischen Tendenzen der „politischen Historiker" dienten nach dem Ersten Weltkrieg der Festigung des Geschichtsbewußtseins, „um die überreiche Frucht des Krieges zu rechtfertigen" (Weczerka, Geschichtsbewußtsein in Ostmitteleuropa, 1961, S. 130).

Da der Historismus nicht in erster Linie die Darstellung allgemein begreiflicher Gesetze versuchte, sondern die Darstellung des Individuellen und vor allem der Nationalstaatsideologie in den Vordergrund rückte, ist dieser Weltanschauung ein gewisser Irrationalismus nicht abzusprechen. Die zu Beginn des Jahrhunderts von Dimitrie Onciul erhobene Forderung: „Die Rücksicht auf die Gegenwart als Ergebnis der Vergangenheit darf die Erkenntnis der historischen Wahrheit nicht beeinträchtigen; denn nur die Wahrheit über das Vergangene vermag die Gegen-

wart zu erklären und nur die Wahrheit ist wahrhaft Geschichte", wurde schnell vergessen, dafür aber die Gegenwartsbezüge der Geschichte als mögliche Lehre für die Zukunft überbetont. Die Folge waren ein unverkennbarer Ethnozentrismus und die allmähliche Abkehr von einer volkspolitisch defensiven Nationalstaatsideologie sowie die Anwendung einer „fortschrittlichen" Nationalstaatsideologie, in welcher die Neigung besteht, polyethnische und multinationale Passagen der Geschichte zu übersehen und dafür solche Ereignisse einseitig hervorzuheben, die für die gegenwärtigen politischen Perspektiven förderlich erscheinen. D. Ghermani, Die kommunistische Umdeutung der rumänischen Geschichte, 1967, S. 114, schreibt hierzu: „Die etwa seit Anfang der sechziger Jahre einsetzende Wiedererstarkung des nationalen Selbstbewußtseins ... tat für die Beschleunigung dieser Entwicklung ein übriges."

Neuerdings werden Aspekte des Einheitsstaates in der Form historisiert, daß auch die Daker als Gründer des ersten unabhängigen Einheitsstaates gefeiert werden, wobei deutlich „Bezug auf die Gegenwart" genommen wird, um „aus der Geschichte praktische Nutzanwendungen" ziehen zu können (Krista Zach, Von Burebista bis Ceauşescu. Wiss. Dienst SOE, 28. Jg. (1979), S. 200—205).

Diese politisch einseitige Entwicklung des Historismus kann auch in anderen Ländern Südosteuropas belegt werden, wo der Freiheit der Wissenschaft keine Bedeutung beigemessen wird; doch stehen diesem politisierten Geschichtsbild auch hervorragende wissenschaftliche Leistungen gegenüber, die internationalen Standard haben.

RUDOLF WAGNER

Das Zusammenleben der Rumänen mit den Deutschen

Das Zusammenleben der Rumänen mit den Deutschen ist differenziert zu betrachten. Abgesehen von Handelsbeziehungen über deutsche Kaufleute und dynastische Verbindungen über Herrscherhäuser sind intensive rumänisch-deutsche Kontakte zuerst in Siebenbürgen in Erscheinung getreten. Dies lag nicht zuletzt daran, daß die Siebenbürger Sachsen schon vor 800 Jahren dorthin eingewandert sind und ,wie es natürlich war, mit den dort vorhandenen Rumänen in Berührung kamen. Die Kontakte gingen im Laufe der Zeit so weit, daß die Siebenbürger Sachsen den Rumänen, freilich aus religiösen Motiven, zum ersten Mal die Bibel in ihrer Sprache drucken und so wesentlich zur Heranbildung der rumänischen Schriftsprache und zur Nationswerdung beitrugen.

In den übrigen Gebieten Rumäniens, so im Banat, in der Dobrudscha, in Bessarabien und in der Bukowina, gab es zwar schon im Mittelalter Begegnungen zwischen Rumänen und Deutschen, was man z. B. auch in der Moldau an verschiedenen Namen und Bezeichnungen ablesen kann, so z. B. am Namen der Stadt Piatra-Neamtz (Stein des Deutschen). Im wesentlichen wurde das Zusammenleben dort aber erst seit der 1775 einsetzenden deutschen Kolonisation in diesen Gebieten geprägt.

Das Zusammenleben der Rumänen mit den Deutschen war dann bis 1918 von der staatlichen Zugehörigkeit der jeweiligen Gebiete bestimmt, so des Banats und Siebenbürgens zu Ungarn, der Dobrudscha zu Rumänien, Bessarabiens zu Rußland und der Bukowina zu Österreich. Im Banat und in Siebenbürgen mußten damals Rumänen und Deutsche gegen die Magyarisierung ankämpfen, in Bessarabien gegen die Russifizierung; in der Dobrudscha und in der Bukowina wehte hingegen ein viel liberalerer Geist, was dazu beitrug, daß schon damals dieses Zusammenleben als Ausgangspunkt eines größeren Zusammenschlusses im europäischen Sinne gewertet wurde. So konnten die Rumänen Dr. Constantin Tomaszczuk aus der Bukowina und Aurel Popovici aus dem Banat, unabhängig voneinander, angesichts der aus dem Osten drohenden Gefahren die Notwendigkeit eines föderalistischen Zusammenschlusses zu einer größeren Einheit in Europa propagieren. Man weiß heute, daß die politischen Ideen des Aurel Popovici vom österreichischen Kronprinzen Franz Ferdinand aufgegriffen worden sind und daß dieser zu seinem engsten Beraterkreis gehörte. Gegenwärtig erleben wir wieder eine Renaissance des Popovici.

Nach 1918, als alle diese Gebiete zu Großrumänien kamen, änderte sich auch das Verhältnis der Rumänen zu den Deutschen. Während die Rumänen zum Staatsvolk aufrückten, blieben die Deutschen auch weiterhin Minderheit, womit in manchen Gebieten eine gewisse Schicksalsverbundenheit zu existieren aufhörte. Das Zusammenleben war auf der oberen Ebene druch staatliche Normen bestimmt, die in den jeweiligen angeschlossenen Gebieten sogar differierten. Als Mitglied der „Kleinen Entente" lehnte sich Rumänien außenpolitisch durch Titulescu an die Alliierten des Ersten Weltkrieges und zuletzt sogar an die Sowjetunion an, während die Rumäniendeutschen, was natürlich war, schon in der Weimarer Zeit mit dem Deutschen Reich sympathisierten. Dies führte zwar manchmal zu Spannungen, konnte aber das im Laufe der Jahrhunderte gestaltete gute Einvernehmen von Rumänen und Deutschen auf der unteren Ebene nicht wesentlich beeinträchtigen. Von Mensch zu Mensch verstand man sich eben besser als von Partei zu Partei.

Vollkommen harmonisch gestaltete sich dann wieder das Zusammenleben zwischen Rumänen und Deutschen im Zweiten Weltkrieg, in der Bukowina schon bei der Umsiedlung der Deutschen nach der sowjetrussischen Okkupation der Nordbukowina. Erst die rumänische Kapitulation vom 23. 8. 1944 als Rumänien an die Seite der Westalliierten und damit auch an die der Sowjetunion trat, wirkte sich auf der oberen Ebene wieder negativ auf das rumänisch-deutsche Verhältnis aus. Obwohl zur Zwangsarbeit nach der Sowjetunion verschleppt und in die Baragan-Steppe verbannt, wo sie zusammen mit vielen Rumänen am Donau-Schwarzmeerkanal zur Arbeit eingesetzt waren, sind die Rumäniendeutschen, zum Unterschied von anderen Ländern, nicht vertrieben worden.

Heute wird das rumänisch-deutsche Verhältnis in Rumänien von der KP bestimmt und ist auf der oberen Ebene dementsprechend schlecht. Schlecht geht es unter diesem Regime aber nicht nur den Deutschen und den übrigen Minderheiten, sondern auch selbst den Rumänen.

Ein gutes Zusammenleben zwischen Deutschen und Rumänen kann sich heute nur im Exil vollziehen, was aber für eine künftige gemeinsame Europapolitik von

schicksalhafter Bedeutung ist. Aufgabe der Rumäniendeutschen ist es heute, trotz mancher Fehler in der Vergangenheit, auch den Rumänen zur Erlangung ihrer Freiheit zur Seite zu stehen. Die Rumänen aber, scheint mir, sollten an die europäischen Traditionen, geprägt von ihren Landsleuten Tomaszczuk und Popovici, wohinzu sich noch Ion Slavici und Constatin Stere gesellt hatten, anknüpfen und so den Zug nach Europa nicht verpassen.

*

* *

Empfang im Münchner Rathaus am 25. Oktober 1979 Foto-Keiner, München

MIHAI CISMĂRESCU

CÂTEVA CONSIDERAŢII DESPRE INFLUENŢA CULTURI GERMANE IN ROMÂNIA

Două culturi ne-au influenţat şi plămădit fiinţa noastră spirituală, către mijlocul secolului al XIX-lea şi după aceea, adică de când am încercat să ne afirmăm identitatea naţională, să ne înfiripăm ca naţiune, de când am putut să ne emancipăm politic. Influenţe bine înţeles altele decât acelea impuse de aceia care ne-au ocupat secole de-a-rândul. Era inevitabil să suferim influenţe din afară, în momentul când trebuia să ne găsim un drum, o cale, când trebuia să ne afirmăm în concertul lumii civilizate, să însemnăm ceva în comunitatea internaţională. Dar ce este mai greu oare decât să decelezi această influenţă, să descoperi modul cum ea a acţionat, şi mai ales efectele durabile pe care le-a avut. Şi aceasta deoarece până la urmă numai aceste efecte contează, adică acelea care lasă urme în sufletul şi comportamentul unui popor, acea influenţă care i-a transformat modul şi concepţia lui de viaţă.

Un popor poate să imite pur şi simplu un stil de civilizaţie, o cultură, poate s'o grefeze pe structurile lui interne. Aşadar, o imitaţie care de cele mai multe ori rămâne la suprafaţă. Influenţa, când ea acţionează altfel, efectele ei se repercutează adânc, în profunzime, ea intervine la un moment crucial şi destinul poporului care o suferă, se transformă sau este afectat în mod esenţial.

Cum am spus, spre două culturi ne-am îndreptat privirile noi Românii, în zorii libertăţii noastre, când am început să fim o naţiune de sine stătătoare, adică acum mai bine de 100 de ani: cultura franceză şi cea germană.

La acest punct cred că este bine să amintesc că poetul şi gânditorul român Lucian Blaga (1895—1961), referindu-se la înrâuririle spirituale suferite de poporul nostru, făcea acum aproape o jumătate de veac o distincţie între influenţa franceză şi cea germană. Blaga scria în celebrul său studiu „SPAŢIUL MIORITIC" că, prin însăşi natura sa, cultura franceză îşi arogă demnitatea unei valabilităţi universale; ea se consideră „model mai presus de orice discuţie şi în raport cu celălalt, ea nu admite decât să fie ‚imitată', ca exemplu suprem, ca lege şi arhetip". Cultura franceză dictează oricărui străin, care se apropie de ea: „fii cum sunt eu!". Dimpotrivă, cultura germană nu se recomandă neapărat ca un model, deoarece nu tinde spre clasic; ea e romantică, isvorând dintr'un cult primordial al individului. Când apare în faţa străinului, ea îl sfătuieşte: „fii tu însuţi." Influenţa spiritului german asupra celorlalte popoare a avut deci mai

puţin caracterul unui model de imitat, cât caracterul unui îndemn la propria fiinţă. „Werde was du bist", acesta pare să fie apelul pe care cultura germană îl adresează popoarelor cu care intră în contact, un apel la propriul duh etnic al acestor popoare. Spre deosebire de cea franceză care este *modelatoare*, cultura germană este *catalitică*. Ca într'un adevărat proces chimic, cultura germană este ca un agent prielnic pentru declanşarea unei reacţiuni de sine stătătoare. Spiritul francez este eminamente *clasic*, liniştit, sobru, egal, el tinde la universal. Din contră, spiritul german este în primul rând *romantic*, mai înclinat spre exces, mai demăsurat şi cultivă particularul. Tot Blaga scrie într'o altă lucrare a sa, „ZĂRI ŞI ETAPE", că „spiritul romantic se vrea spontaneitate creatoare şi constructivă".

Această distincţie făcută de Blaga între cultura (influenţa) *modelatoare* şi cultura (influenţa) *catalitică*, a fost adoptată în general de eseiştii, de filosofii din ţara noastră. Eu mi-aş permite să vorbesc mai degrabă de *imitaţie* şi *influenţă*, cu toate că aceşti termeni nu trebuie luaţi nici ei într'o accepţiune absolută.

In lumina acestor consideraţii liminare, să vorbim acum de cele două culturi, care au jucat un rol atât de însemnat în viaţa spirituală a poporului nostru. Deci, acum mai bine de o sută de ani, noi Românii am privit spre Paris şi spre Berlin, spre Franţa şi spre Germania. Să vorbim mai întâi, pe scurt, de raporturile noastre cu Franţa.

FRANŢA

Către Franţa ne atrăgeau atunci — adică acum un secol — pe de o parte ideile revoluţionare de la 1848, care pătrunseseră în Principatele Române, prin tinerii intelectuali români, aflători la acea epocă la studii la Paris, şi pe de altă parte principiul naţionalităţilor al împăratului Napoleon III care a stârnit un atât de mare ecou în Europa din mijlocul veacului trecut. Dar mai ales ne atrăgea spre Franţa o comunitate de sânge, o comunitate de spirit, conştiinţa de a aparţine şi noi lângă ea, comunităţii latine. Multă vreme noi, Românii, am numit Franţa „sora noastră mai mare". Generaţii întregi de oameni de stat, de profesori universitari, de savanţi şi de artişti români s'au format în capitala Franţei, s'au adăpat la izvoarele culturii franceze. După cimentarea prieteniei franco-române în timpul primului război mondial, pătura noastră intelectuală s'a îndreptat şi mai mult spre Franţa. Astfel, la începutul anilor '20, se aflau la Paris la studii circa 3000 de tineri români.

Puterea de atracţie a Franţei era atât de mare, încât Alecu Russo îşi scrie faimoasa sa lucrare „CÂNTAREA ROMÂNIEI" în franceză. Istoricul Nicolae Bălcescu (1819—1852) îşi publică deasemenea în limba franceză unele din lucrările sale. Pentru mulţi scriitori români, franceza este şi rămâne o a doua limbă. Chiar şi în zilele noastre, un Petru Dumitriu — stabilit în Germania —, un Vintilă Horia — stabilit în Spania —, scriu în limba franceză. Un Emil Cioran, devine la Paris un renumit scriitor de limbă franceză. Atracţia culturii franceze asupra intelectualilor români a fost şi este deosebit de mare. Contele Keyserling

spunea că dintre toţi ne-francezii acei care au cel mai mult spirit în sensul francez al cuvântului sunt românii. Iar un istoric literar român de renume, Pompiliu Eliade, a scris la sfârşitul secolului trecut o carte celebră, „Influenţa franceză asupra spiritului public în România", în care subliniază că poporul român a început să primească influenţa Franţei chiar prin intermediul Grecilor (Fanarioţilor) şi Ruşilor, când aceştia controlau ţara noastră.

Afinitatea spirituală dintre cele două popoare s'a transformat însă uşor într'o imitaţie plată. Desigur, a fost un moment în care întreaga lume îşi îndrepta privirile spre Paris, care devenise capitala intelectuală a Universului. Dar noi Românii, considerându-ne încadraţi de la sine, oarecum de drept în matca spirituală franceză, am început să aducem în ţară, fără discernământ, tot ce ne oferea Franţa. In materie de Drept, de pildă, am preluat la 1865 aproape *tale quale* faimosul Cod Napoleon, care este şi astăzi în vigoare în România, bine înţeles cu modificările aduse de regimul comunist. Juriştii noştri de seamă s'au format în universităţile franceze. Şi în medicină am adoptat „Şcoala Franceză"; studenţii în medicină din România învăţau după manualele facultăţilor franceze. In mod semnificativ, se poate spune că ocupaţiile în care reuşesc cel mai bine Românii sunt, sau au fost, avocatura şi medicina, pe care le-am luat de la Francezi.

Cultura franceză a fasonat timp îndelungat gândirea şi sensibilitatea românească. Noi, Românii, am adoptat, sau mai bine zis ne-am adaptat la modul de a fi francez, ne-am complăcut în această formă de civilizaţie, ne-am lăsat cuceriţi şi dominaţi de faimosul *esprit* şi mai ales de *le goût français*. La noi, modele franceze prindeau uşor. De multe ori Bucureştiul „le Paris des Balkans" — întrecea Parisul. Curentele de idei, şcolile literare, modele filozofice, ivite în capitala Franţei şi care îşi aveau rostul lor acolo, la noi deveneau mai febrile, mai trepidante, ni le însuşeam şi le trăiam ca şi cum le-am fi zămislit noi înşine. România devenise la un moment dat „o Belgie a Orientului", cum s'a spus, şi aceasta probabil pentru că şi Belgienii sunt un popor adaptabil. Şi ei au localizat o cultură străină fără să o producă totdeauna, cum sublinia odată sociologul român Mihai Ralea. Elita culturală românească credea că tot ce se potriveşte în Franţa, trebuie să se potrivească şi în ţara noastră.

INFLUENŢA GERMANĂ

Dar împotriva „franţuzirii" societăţii româneşti s'a ivit — cum era şi firesc — o puternică reacţie încă din anii '60 ai secolului trecut. Fără să fie ostili culturii franceze, autori dramatici au început să ridiculizeze în operele lor „franţuzismul" clasei superioare, clasei intelectuale. Un fel de reacţie împotriva maniei şi obiceiului nostru de a preţui numai ce vine din străinătate şi de a disprețui tot ce avem în ţară. Şi atacurile împotriva acestui obicei s'au concentrat — în mod logic — împotriva înrâuririi franceze, dat fiind că imitam la acea epocă tot ce era francez. S'ar putea menţiona multe citate, multe exemple în această privinţă. Mă voi opri numai la atitudinea lui Mihai Eminescu (1850—1889), adică a celui mai mare poet al nostru, care a trăit în a doua jumătate a secolului trecut. In

special în activitatea sa de ziarist, în articolele sale publicate în jurnalul „TIMPUL", Eminescu a stigmatizat imitarea a tot ce este francez — şi chiar a tot ce este străin. El scrie în „Timpul" în februarie 1883 că „Franţa este ţara căreia îi datorăm nu numai cultură, dar şi ideile noastre nesănătoase", că „din iubire pentru această ţară am devenit nişte maimuţe, îmbătrânindu-ne înainte de vreme". Vehemenţa lui se îndreaptă în particular asupra franţuziţilor care ne alterează caracterul naţional al vieţii noastre şi sărăcesc populaţia prin instituţii nepotrivite cu ţara noastră. Ceea ce ar trebui să observăm este însă că Eminescu, deşi critică mania de a imita tot ce este francez, deşi format la cultura germană la Viena şi Berlin, nu se face un propagator al influenţei germane, nu devine „un puişor de neamţ", cum îl numeşte istoricul literar român Aron Densuşianu.

Dar, cum am spus, Eminescu nu era singur în această rezistenţă împotriva imitaţiei fără nici o noimă a străinătăţii, în speţă Franţa. De pe la începutul anilor '60, din secolul trecut, o serie de tineri români îşi fac studiile în universităţile germane. Aceşti tineri formaţi şi influenţaţi de curentele culturale, politice şi sociale care se vădeau în Prusia de la acea epocă, au jucat ulterior un rol de prim plan în viaţa culturală şi politică a tânărului stat român şi i-au determinat orientările, într'un moment crucial al formării sale.

Vreau să vorbesc, în această ordine de idei, de societatea „Junimea" şi după aceea de marele om politic român Mihail Kogălniceanu.

Junimismul este un curent de idei complex (literar, ideologic, cultural, politic) care a inaugurat o nouă orientare nu numai în cultura şi literatura epocii, dar şi în spiritul public românesc (în ultimele decenii ale secolului trecut). Fondatorii Junimii (Maiorescu, Carp, Pogor, Negruzzi, Th. Rosetti) s'au format spiritual în Germania şi Austria, către mijlocul veacului trecut. Singurul care a studiat în Franţa a fost V. Pogor. Dar şi el — semnificativ — nu a studiat acolo într'un liceu francez, ci într'un pension german din Franţa, după cum P. P. Carp a fost înscris la Französisches Gymnasium din Berlin, pentru a deveni apoi student la Bonn. Ideologia dominantă în care se formează liderii Junimei, era romantismul istorist german, romantism care se erija atunci în apărătorul istoriei, care trebuia lăsată să-şi urmeze evoluţia de nimic şi de nimeni stânjenită. Un autor englez, Lordul Acton, denumea acest romantism „o răzvrătire a istoriei maltratate". Acest romantism istorist german se opunea ideilor marii Revoluţii Franceze. In faţa raţionalismului revoluţionar francez, s'a ridicat atunci evoluţionismul german Este deci un fapt incontestabil că credo-ul junimist despre evoluţie provine din romantismul filozofic german, în atmosfera căruia se formaseră întemeietorii Junimii. Or, una din ideile de bază ale junimismului este antinomia dintre fond şi formă, adică între fondul autohton românesc şi formele de civilizaţie importate din străinătate, imitaţia servilă a străinătăţii. Or, teza aceasta se baza pe principiile istorismului organic, ale filozofiei romantice germane, care preconizau observarea „mersului firesc" al unei societăţi şi condamnau stările de lucruri din România de atunci. Intreaga ideologie junimistă era clădită pe principii evoluţioniste, arătându-se că tot răul constatat pe tărâm social, economic şi politic de care suferea România, se datora tocmai încălcării brutale a principiului desvoltării organice a unei societăţi. Aşa dar, evoluţionismul german — pe bază istorică, etnică

şi autohtonă — este opus raţionalismului revoluţionar francez. Unul din fondatorii societăţii Junimea, Iacob Negruzzi, sublinia abuzul ce se făcea cu expresii franceze care stricau limba naţională. Th. Rosetti critica tinerimea care îşi făcea educaţia străină în Apus şi voia apoi să introducă în ţară ceea ce cunoscuse în străinătate.

Junimea a biciuit spoiala de civilizaţie, importată de reformatori pripiţi, a criticat fără încetare formele fără fond, care trebuiesc combătute şi înlăturate. Ne trebuiesc instituţii ieşite din inima şi înţelegerea poporului nostru, nu simple improvizaţii, spuneau junimiştii. „Forma fără fond, scria Titu Maiorescu, nu numai că nu aduce nici un folos, dar este de-a-dreptul stricăcioasă, fiindcă nimiceşte un mijloc mai puternic de cultură."

Aceste idei Maiorescu le expune în articolul „In contra direcţiei de astăzi în cultura română" din 1868 şi în „Direcţia nouă în poezia şi proza română", în care susţine că tot ce este formă goală în viaţa noastră publică trebuie prefăcut într'o realitate simţită.

Baza concepţiei lui Maiorescu este — aşa dar — evoluţionismul istoric, care pretinde că instituţiile sociale sau formele de cultură nu pot fi creaţii ideologice, ci — ca şi în istoria naturală — produsul unei dezvoltări îndelungate. In „Despre scrierea limbii române" (1866), Maiorescu susţinea necesitatea de a avea şi noi, ca orice popor modern, nu numai o formă de stat naţională, ci şi o literatură şi o limbă naţională. El critică excesele şcoalei Ardelene, care riscau să strice o limbă — şi a susţinut ca normă pentru scriere, principiul fonetic. Adoptă după Schopenhauer, o estetică bazată pe principiul „artei pentru artă", o gândire estetică, ce ne apare ca o sinteză într'un moment când literatura română simţea nevoia unui legiferator.

Aşa cum a spus criticul literar Şerban Cioculescu, Maiorescu şi-a asumat rolul de îndrumător într'un moment de haos cultural. El a îndeplinit la noi funcţiunea unui Boileau, didactic şi lucid.

Cu alte cuvinte, sub influenţa romantismului istorist german, Junimiştii ne-au îndreptat pe noi Românii spre noi înşine, ne-au îndemnat să încercăm să fim noi înşine şi să nu mai imităm servil străinătatea. Junimea ne-a îndreptat spre istorie, tradiţie, simţ autohton. De altfel, Eminescu remarcase foarte bine că „începând de la 1848, românii au pierdut simţul istoric. De atunci începînd, noi am rupt fir cu fir tradiţiile istorice şi am risipit piatră cu piatră comoara sufletească şi materială a poporului". (Curierul de Iaşi, 16 Iunie 1877.)

Societatea Junimea a văzut bine. Progresul pe care îl făcea România la mijlocul secolului trecut era numai formal şi ne dăduse numai o spumă de civilizaţie. Junimea ne-a îndemnat ca, în locul unei culturi adoptate, localizate de aiurea, să căutăm o soluţie adecuată la nevoile noastre organice, adică o cultură care să fie opera noastră, să fie o creaţie.

Tot către mijlocul secolului trecut, o altă influenţă a romantismului german, romantismul istorist, se va face simţită în ceea ce atunci nu erau decât Principatele Române, Muntenia şi Moldova. Este vorba de o personalitate politică şi culturală de primul plan din viaţa noastră, Mihail Kogălniceanu, care şi-a făcut cea mai mare parte din studii la Berlin.

Intr'adevăr, gândirea istorică a lui Kogălniceanu s'a format şi dezvoltat la Berlin, sub influenţa marilor curente de dominaţu istoriografia vremii, în primul rând romantismul istorist. In mediul berlinez, Kogălniceanu este influenţat mai ales de ideile lui Friedrich Karl von Savigny, „celebrul profesor de drept roman" — cum îl numeşte el —, autor al acelei „Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter" şi mai ales al operei „Von Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft" (1814), cu care Savigny a întemeiat şcoala istorică (Historismus), carte care s'a bucurat de un imens succes, fiind considerată şi astăzi de specialişti ca fundamentală pentru şcoala romantică germană. Kogălniceanu care l-a evocat pe Savigny ca pe „dascălul său venerat" a mai făcut cunoştinţă la Berlin cu învăţăturile şi ideile unor Gauss, Leopold von Ranke sau Alexander von Humboldt.

Contactul tânărului Kogălniceanu cu aceşti istorici şi gânditori germani din Berlinul de atunci a trezit în el dorinţa de a cerceta în mai deaproape trecutul şi tradiţiile ţării sale, de a pune în lumină valoarea istorică a poporului său, cu alte cuvinte, istoria ţării sale, cu umbrele şi luminile ei. Odată mai mult, contactul cu cultura germană acţionează ca un catalizator, ca un declanşator, apelând la Kogălniceanu să fie el însuşi, adică un Român care îşi iubeşte ţara. Fiind încă la Berlin, în dorinţa de a face cunoscute străinătăţii neamul şi ţara sa, Kogălniceanu publică „Moldau und Wallachei. Rumänische oder Wallachische Sprache und Literatur", precum şi „Historie de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens" (1837). Inapoiat în patrie, Kogălniceanu începe activitateea sa pusă — pe plan ştiinţific — în slujba istoriei. El crede că civilizaţia noastră „nu se poate dezvolta decât cu ajutorul istoriei". Istoria este investită de Kogălniceanu după modul romantic, cu un caracter normativ, programatic şi educativ. In orice chip, „suvenirurile strămoşeşti nu pot să ne strice" — scrie Kogălniceanu.

In 1843, el pronunţă faimosul discurs de deschidere a cursului de Istorie Naţională, la Academia Mihăileană, în care face apologia istoriei patriei. Intre 1845—1856, Kogălniceanu scoate primele ediţii din cronicele noastre: „Letopiseţele Ţării Moldovei", utilizabile încă şi astăzi, pentru cei care explorează trecutul poporului român.

In 1840, el scoate revista „Dacia Literară", care are menirea să încurajeze literatura originală, recomandând ca surse de inspiraţie folclorul şi trecutul istoric. Ţelul lui Kogălniceanu, prin publicarea acestei reviste, era „realizarea dorinţei ca Românii să aibe o limbă şi literatură comună pentru toţi". Istoric şi teoretician al istoriei, deschizător de drumuri, mare om politic care şi-a asociat numele la cele mai însemnate evenimente din istoria poporului nostru — şi în primul rând independenţa României — Kogălniceanu este un exemplu tipic de modul cum a acţionat influenţa germană asupra culturii noastre. La Berlin, Kogălniceanu îşi descoperă ţara, dobândeşte o puternică conştiinţă de sine.

Tot în această ordine de idei, a modului în care s'a exercitat întrâurirea germană asupra culturii noastre, aş dori să menţionez o altă figură luminoasă din trecutul nostru, care a jucat un rol precumpănitor în viaţa culturală a României. Este vorba de Gheorghe Lazăr (1779—1823), întemeietorul învăţământului în limba naţională în Ţara Românească. Acest Lazăr, care studiase la Viena teo-

logia, dreptul, ingineria, care era deci un elev al gândirii germane, a trezit conştiinţa naţională a românilor, a alcătuit primele manuale de învăţământ în limba naţională, atunci când ne aflam încă sub fanarioţi. S'a exagerat desigur, dar s'a spus că semnalul învierii naţionale pe care l-a dat Gheorghe Lazăr echivalează cu trezirea conştiinţei Germanilor de către Fichte.

Eminescu, Kogălniceanu, Maiorescu, Lazăr, personalităţi atât de marcante din viaţa noastră culturală şi politică, protagonişti formaţi la cultura germană, în momente de cumpănă, hotărîtoare, au încercat să ne înveţe un singur lucru: să fim noi înşine, să privim spre trecutul şi sufletul nostru, căci numai astfel putem să fim autentici, să însemnăm ceva în lume, să ne regăsim şi să nu ne pierdem fiinţa noastră naţională.

La acest punct, aş dori să las pentru moment la o parte problema interferenţei culturale româno-germane şi să adaog câteva reflecţii, ca să spun aşa, cu totul personale. Intr'adevăr, pe deasupra vicisitudinilor istoriei care au făcut ca de mai multe ori, Românii şi Germanii să se înfrunte pe câmpul de luptă, să poarte armele unii împotriva altora, pe deasupra neînţelegerilor şi disputelor la masa negocierilor, la conferinţe internaţionale, se poate spune fără exagerare că a existat întotdeauna în România un fel de sentiment de atracţie faţă de Germani. Sentiment făcut oarecum din admiraţie şi minunăţie faţă de unele calităţi ale poporului din această ţară: disciplină, ordine, iscusinţă şi îndemânare tehnică. Aş îndrăzni chiar să spun că în România — în sânul poporului — mai precis, printre ţăranii noştri, cuvântul „neamţ" are o conotaţie specială. Neamţ este câteodată orice persoană străină, care impune pământenilor prin veştmintele, prin talentul sau comportarea sa, însfârşit, o persoană „bine", care aparţine unei lumi inaccesibile localnicilor. Mi-aduc aminte că în povestea „Nopţile de Sânziene" a lui Mihail Sadoveanu, inginerului francez, invitat la moşia unui boier, ţăranii îi spuneau între ei . . . Neamţul!

UN FEL DE CONCLUZIE

Evident că expunerea noastră a fost prea schematică, că ar mai fi atâtea de spus despre această interferenţă de culturi: cea germană cu cea română. Am putea vorbi de pildă despre continuarea acestei interferenţe în secolul nostru, cel puţin până în 1948. Am fi putut deasemeni analiza în mai deaproape ce a însemnat „spiritul critic" pe care Junimea l-a introdus în cultura română.

Criticul şi istoricul literar Eugen Lovinescu (1882—1943) susţine că civilizaţia noastră românească s'a format după legile imitaţiei, o imitaţie masivă, fără distincţie, pe baza sincronismului. Procesul acestei formaţii nu a fost *evolutiv* ci *revoluţionar*. Nu ştiu în ce măsură legile invocate de Lovinescu au acţionat aşa cum pretinde el. Adevărul este că în secolul trecut, cînd am început să scăpăm de o dominaţie străină de veacuri — Turci, Fanarioţi, Ruşi — a trebuit să ne înfiripăm cât mai repede structuri de stat, să adoptăm formele de viaţă ale Apusului, chiar dacă nu se potriveau la început stărilor de lucruri de la noi. Aceasta a fost

poate o necesitate sociologică, care nu putea fi evitată de un stat ca al nostru, intrat brusc în contact cu lumea din afară.

Primejdiile pe care le comporta acest proces de imitație, au fost temperate de influența germană, care ne-a îndemnat să ne gândim și la tradiția și trecutul nostru și care ne-a cerut de atâtea ori să fim noi înșine. Se poate spune că aceste două înrâuriri ne-au ajutat, fiecare în felul ei, la începuturile vieții noastre statale, politice, culturale.

De peste 30 de ani încoace, noi Românii ne aflăm sub o altă influență, din Răsărit, de data aceasta, impusă.

Dar acesta este un alt capitol.

MIHAI CISMĂRESCU

TEODOR ONCIULESCU

CONTRIBUȚIA LUI RAIMUND FRIEDRICH KAINDL LA CUNOAȘTEREA TRADIȚIILOR POPULARE ROMÂNEȘTI DIN BUCOVINA *

Cu prilejul împlinirii unui secol de la nașterea lui Raimund Friedrich Kaindl, în cercurile academice ale Universității din Graz au fost scoase în evidență personalitatea și activitatea sa de istoric, parțial și cea de folclorist. Imboldul pentru valorizarea și cunoașterea mai precisă a operei de istoric a „estcarpaticului" Kaindl a fost dat însă de prof. G. Stadtmüller din München în 1950[1]; în urma sfatului acestuia a apărut, în 1962, cea mai completă monografie despre Kaindl, datorită tânărului istoric german Alexander Blase[2], urmată apoi, în 1966, de un studiu, serios și precis, al lui Anton Adalbert Klein[3]. Intrucât aceste lucrări nu analizează în amănunțime latura folclorică a istoricului de la Cernăuți, vom încerca să aducem aici — pe cât e posibil — o completare în ce privește contribuția lui Kaindl la culegerea de material privitor la cunoașterea tradițiilor populare românești din Bucovina, contribuție care constă în câteva studii aproape necunoscute ale autorului, publicate în reviste de specialitate și ziare din Germania și Austria.

Raimund Friedrich Kaindl s'a născut la 31 august 1866 la Cernăuți, în Bucovina, aflată atunci sub dominația habsburgică. Tatăl său, „Lehrer", era originar din Niederösterreich, iar mama sa, din familia Winkel, originară din Frankfurt a. M. Părinții acestora imigraseră în Bucovina imediat după anexarea ei de către Austria.

Kaindl a urmat studiile liceale și cele universitare la Cernăuți. Incă de pe băncile liceului, el manifestă interes pentru folclor și etnografie, așa cum el

* Aduc, și aici, viile mele mulțumiri conducerii „Dr. F. Tessmann-Sammlung — Studienbücherei" din Bolzano, în special d-lui H. E. Lauschmann, pentru bunăvoința ce-au depus-o la procurarea celor mai multe scrieri de-ale lui R. F. Kaindl din bibliotecile din Austria și Germania. Sincere mulțumiri și d-lui Dr. Constantin Sporea pentru același ajutor.

însuși mărturisește: „Und so kam es. Kaum das Bübchen die Feder führen konnte, fing es an zu schreiben: Geschichten, die immer wieder erzählt wurden, aber auch schon selbst erfundenen Unsinn. Im Gymnasium kamen vor allem die Volksbräuche und Volksüberlieferungen daran. Sobald die heimische Universität mir das Tor geöffnet hatte, wandte ich mich der heimatlichen Geschichte und Landeskunde zu, dann der Geschichte der deutschen Einwanderung und der deutschen Kulturarbeit."[4] In anul 1885 (când se împlineau zece ani de la înființarea Universității Cernăuțene), Kaindl se înscrie la Facultatea de litere, fără să țină cont de sfatul tatălui său care dorea să-și vadă fiul avocat și nu profesor. Iată ce ne spune el mai târziu cu privire la această decizie: „Ich wählte Germanistik, Geschichte und Geographie. Diese Fächer entsprachen meinem Interesse, von ihnen erhoffte ich Förderung und Befriedigung. Die Germanistik kam meinen schöngeistigen Bestrebungen entgegen (die freilich von der Wissenschaft im Sturm verdrängt wurden), ferner der Volksforschung. Ohne daß ich etwas von dem Begriff Volkskunde gewußt hatte, war ich in ihren Bann durch die Umwelt geraten. Die Geographie und vor allem die Geschichte bahnten mir den Weg zu meinen vielgestaltigen selbständigen Forschungen. Die merkwürdige Durchdringung und Wechselwirkung verschiedenartiger Völkerschaften in meinem kleinen Heimatlande, von der Vorzeit mit ihren Funden bis zu den lebenden Resten der primitiven Kulturen und bis zur modernsten Entwicklung unter deutschem Einfluß, führte zur Verbindung von Volkskunde und Geschichte. Ich erkannte in der Volkskunde eine Hilfswissenschaft der Geschichte."[5]

Activitatea sa științifică propriu-zisă începe însă în 1888, când publică „Geschichte der Bukowina". Urmează, la scurte intervale de timp, „Geschichte der Stadt Czernowitz" și „Die Ruthenen in der Bukowina" 1889. Obiectul cercetării despre Bucovina nu este limitat — așa cum ne-am aștepta — la istoria ei începând cu 1774, an în care această parte a Moldovei a trecut sub stăpânirea imperiului habsburgic. Autorul pornește de la epoca de piatră pentru a ajunge, în prima parte a lucrării, la întemeierea Principatului Moldovei. Trebuie precizat că în realizarea acestor prime lucrări a fost încurajat și ajutat de Oberfinanzrat Franz Adolf Wickenhauser, „einem gebürtigen Niederösterreicher, der sich mit großer Liebe der Erforschung der Bukowiner Geschichte hingab und reiches Material gesammelt hatte."[6] Kaindl însuși vorbește despre dificultățile pe care le-a întâmpinat în cercetările sale: „Im Neuland mußte jeder sich vielfach betätigen. Die Geschichte der Heimatstadt und des Heimatlandes mußte von der Urzeit an aufgebaut werden, und da die Bukowina keine geschichtliche Individualität war, so griff die Forschung in die Nachbargebiete: moldauische, polnische und ungarische Geschichte wurden herbeigezogen. Dabei mußte oft erst Quellenkritik betrieben werden. Vorgeschichte und Geschichte, Geographie und Volkskunde gingen Hand in Hand."[7]

In 1891 își ia licența în litere și filosofie cu o lucrare intitulată „Zur Passio Adalperti Martiris", iar după doi ani își susține examenul de docență cu un studiu despre „Beiträge zur älteren ungarischen Geschichte" și o lecție despre „Die Erwerbung der Bukowina durch Österreich". Își perfecționează studiile de istorie la Viena și este profesor la Școala Normală din Cernăuți. In 1901 este numit pro-

fesor extraordinar, iar în 1905, titular, la Universitatea la care a studiat. Este ales decan în 1910/1911 şi rector în 1912/1913. Imediat după izbucnirea primului război mondial, Cernăuţul este ocupat de trupele ruseşti, Kaindl, în calitate de pro-rector, rămâne pe loc pentru a nu lăsa fără conducere biblioteca şi institutele universitare. Numai după două săptămâni este informat că ruşii vor să-l ia ostatec şi, în consecinţă, trece în România şi ajunge la Viena, unde înfiinţează un Comitet de ajutorare pentru refugiaţii din Bucovina şi Galiţia.

La începutul anului universitar 1915/1916, Kaindl este chemat la Universitatea din Graz, tot la catedra de istorie a Austriei. Rămâne acolo până la moarte, care îl surprinde la 14 martie 1930, în plină activitate didactică şi ştiinţifică.

*

Am afirmat, la început, că personalitatea şi opera lui Kaindl au fost discutate, reconsiderate şi valorificate mai cu seamă în ultimele decenii. Primul care a încercat să trezească interesul pentru opera istorică şi pentru întreaga activitate a lui Kaindl în favoarea germanilor din Carpaţi a fost — după părerea mea — profesorul G. Stadtmüller de la Universitatea din München, care, în 1950, afirma: „Dieser Sohn einer deutschen Familie aus der Bukowina ... hat die karpatendeutschen Volksgruppen bewußt in den Dienst der politischen Willensbildung gestellt, ohne — und darin liegt vielleicht seine größte Leistung — der historischen Objektivität Abbruch zu tun. Sein Hauptwerk, die ‚Geschichte des Deutschtums in den Karpatenländern' hat in diesen verstreuten Volksgruppen überhaupt erst das Bewußtsein ihrer Schicksalsgemeinschaft erweckt."[8] Apreciind la justa sa valoare opera aproape uitată a lui Kaindl, profesorul Stadtmüller sfătuieşte pe un discipol al său, Alexander Blase, să se ocupe în mod mai aprofundat de Kaindl. Rezultatul practic al acestui îndemn îl constituie excelenta monografie „Raimund Friedrich Kaindl (1866—1930). Leben und Werk", care conţine la sfârşit o bibliografie selectivă a principalelor opere ale lui Kaindl şi a lucrărilor referitoare la acesta şi la timpul în care a trăit.

Un centru care se interesează de opera lui Kaindl se formează pe lângă Universitatea din Graz, la care, cu ocazia centenarului naşterii acestuia, se organizează o „Kulturhistorische Ausstellung" şi se publică un opuscul care informează despre conţinutul manifestaţiei şi conţine şi o listă, datorită lui Adolf Mais, cu scrierile cu caracter cultural ale lui Kaindl. Tot în 1966 în revista „Zeitschrift des historischen Vereins für Steiermark" apare un alt studiu documentat şi precis despre Kaindl, scris de un expert al problemei germanilor din Carpaţi, Anton Adalbert Klein[9], care, printre altele, completează şi clarifică anumite concepte, idei şi întâmplări, interpretându-le prin prisma unei şcoli istorice diferită de cea a lui Blase. Ambii cercetători (Blase şi Klein) analizează nu numai activitatea de istoric a lui Kaindl, ci şi — pe scurt — opera sa folclorică, oprindu-se în special asupra lucrării sale „Die Volkskunde — Ihre Bedeutung, ihre Ziele und ihre Methoden", din 1903, şi a discursului inaugural, ţinut de Kaindl în calitate de rector, în Decembrie 1912 şi intitulat „Geschichte und Volkskunde". In cele două scrieri Kaindl porneşte de la experienţa sa de culegător şi cercetător pe cuprinsul unei regiuni, Bucovina, bogată în tradiţii populare şi locuită de popoare diverse ca origine, limbă, cultură şi tradiţii. Kaindl consideră folclorul: „einen Zweig der Völkerwissenschaft (Ethnologie), welche für deren induktive, komparative Methode einen bedeutenden Teil des Materials herbeizuschaffen hat."[10] Şi că scopul şi obiectul lui este: „alle Mythen und alle Äußerungen der lebenden Volksreligion, alle Sagen, Märchen, Lieder, Sprüche und Sitten zu sammeln."[11] Aceste principii i-au fost călăuză în culegerea de material de pe „viu" şi în scrierile sale despre Huţuli, pe care îi consideră „ein kleiner Stamm von Hirten und Flößern, der eine ukrainische Mundart sprach, die mit zahlreichen rumänischen Elementen durchsetzt war, und der im östlichen Teil der Waldkarpaten ein eigenständiges Dasein führte"[12], despre Ruteni, Lipoveni şi alte popoare. Trebuie relevat că cei doi istorici, Blase şi Klein, în genere atât de completi în informaţii, nu oferă date în legătură cu scrierile folclorice ale lui Kaindl despre Românii din Bucovina. In realitate Kaindl a manifestat un anumit interes şi pentru aceşti Români şi nu numai pentru istoria lor, ci şi pentru tradiţiile şi pentru limba lor, despre care într'un articol în care apăra Universitatea din Cernăuţi — scria în „Oesterreichische Rundschau" din 1907: „Die Landessprachen, besonders das Rumänische, würden an der Universität Czernowitz entsprechend gepflegt, überhaupt lasse es sich die Philosophische Facultät angelegen sein, das wissenschaftliche und literarische Interesse der einheimischen Bevölkerung zu wecken und durch Forschungen zur Landeskunde und Geschichte der Bukowina der national so verschiedenartigen Bevölkerung ein gewisses Geschichtsbewußtsein zu vermitteln."[13] Se ştie că în scrierile sale interesul lui Kaindl se îndreaptă mai ales spre popoarele de limbă slavă, imigrate în Bucovina şi mai puţin cunoscute şi nu spre Românii autohtoni care reprezentau populaţia majoritară şi erau răspândiţi pretutindeni.

Scrierile lui Kaindl despre tradiţiile populare ale Românilor din Bucovina pot fi grupate în două categorii:

a) lucrări cu caracter informativ şi divulgativ;
b) studii ştiinţifice şi comparative, ultimele conţinând, alături de culegere de pe „viu" a folclorului tradiţiilor şi confruntarea lor cu cel al altor popoare.

Un articol din prima categorie este „Ethnographie und Folklore in der Bukowina", publicat în „Rumänische Revue" din Viena[14] Kaindl îi dă dreptate aici Mitropolitului Teofil Bandella, care, într'o cărticică a sa din 1854 despre Bucovina, numeşte această regiune „terra incognita". Caracterizarea prin epitetul „incognita" este valabilă şi pentru prezent, spune Kaindl, întrucât: „Man muß nur wissen, daß man beispielsweise aus Deutschland nicht selten Briefe gelehrter Männer zu sehen bekommt, auf deren Adresse Czernowitz nach Galizien, Siebenbürgen oder gar nach Rußland verlegt wird. Es soll mitunter vorkommen, daß man im Westen die Bukovina und Türkei als benachbarte Gebiete auffaßt, und da war denn der Spaß, welchen einst ein Bukovinaer (sic!) sich erlaubte, ganz am Platze. Als man ihn nämlich fragte, was denn die Leute in der Bukowina thäten, gab er zur Antwort, sie speisen zu Mittag und gehen dann nach Constantinopel auf einen ‚Schwarzen'."[15]

Autorul relevă, cu ironie, afirmaţiile inexacte şi, uneori, ridicole, conţinute în unul dintre manualele de geografie cele mai răspândite din imperiul austra-

ungar: „daß die Bukowina ursprünglich einen Theil von Siebenbürgen bildete, (!), dann mit der Moldau vereinigt und 1777 (!) von Rußland erobert, später (!) jedoch an Oesterreich abgetreten wurde ... und um viele andere Beispiele zu übergehen, mag noch bemerkt werden, daß in einem für die oesterreichische Jugend bestimmten Buche behauptet wird, daß die Romänen (sic!) in der Bukowina zur Fastenzeit das Fett ‚durch schlechtes Baumöl' ersetezen." [16]

Pentru informaţii exacte privind etnografia şi folclorul Bucovinei, Kaindl oferă o listă bibliografică. In ce-i priveşte pe Români, autorul observă că nu există încă un „selbständige bedeutende Arbeit" în acest domeniu, dar informează că S. Fl. Marian elaborează o asemenea lucrare şi că materialul, cules despre Românii din Bucovina de Maiorul Himmel, va fi elaborat de D. Olinschi-Olinescu. Kaindl îşi exprimă speranţa că cele două lucrări vor fi publicate cât de curând şi că se vor bucura de succes. Aminteşte de asemenea două volume ale lui Ioan Sbiera, profesor de limba şi literatura română la Universitatea din Cernăuţi, „Poveşti populare româneşti" (1888) şi „Colinde, cântece de stea şi urări la nunţi" (1888), ca şi de propriul studiu despre „weitverbreitete slawisch-rumänische Volksüberlieferung von der Baba-Jaudocha-Dochia" [17]. Consideră interesante articolele lui J. Berar despre „Heilige-Andreas-Nacht bei den Romänen". şi despre „Romänische Neujahrsgebräuche" [18] şi aminteşte şi ceea ce a scris I. Slavici despre Românii din Bucovina [19]. Intr'o altă dare de seamă [20], Kaindl aminteşte de conferinţa inaugurală despre „Superstiţii", ţinută de Rectorul Universităţii din Cernăuţi, E. Wojucki, şi de culegerea „Romänische Volkslieder" de N. Hurjui. Importante contribuţii la cunoaşterea tradiţiilor populare române din Bucovina se află în revista „Şezătoarea", a lui Artur Gorovei, tipărită la Fălticeni (România), afirmă Kaindl şi apoi adaugă: „Ferner ist von Kaindl im ‚Globus' (LXII, 109 f.) eine literarische Mittheilung über neure romänische Arbeiten zur Ethnographie der Romänen erschienen, in welcher auch die die Bukowina betreffenden Schriften genannt sind." [21]

In studiul său „Das Osterfest in der Bukowina" [22], autorul descrie obiceiurile şi credinţele populaţiei ortodoxe de naţionalitate română şi ruteană din Bucovina în săptămâna mare, de Paşti şi în zilele de după Paşti. Descrierea este însoţită de exemple culese în diverse sate, inclusiv Roşa, o suburbie din Cernăuţi. Kaindl evidenţiază importanţa Paştilor în cultul ortodox, a căror sărbătorire este anticipată printr'un post de 7 săptămâni, când este interzis să se consume carne, ouă, lapte şi untură. In anumite zile din ultima săptămână premergătoare Paştilor se ţine „Postul negru"; urmează spovedirea păcatelor şi împărtăşirea, oficiate de preot în biserică, curăţirea atentă a casei şi a curţii etc. In Duminica Floriilor, creştinii primesc în biserică ramuri, care simbolizează primirea lui Hristos din partea populaţiei la intrarea sa în Ierusalim. In unele sate există tradiţia de a înghiţi o mică bucată de rămurică verde sfinţit, spre a evita durerea de gât; mai există credinţa că aşa cum este timpul în această Duminică va fi şi în ziua de Paşti. Kaindl oferă şi alte detalii asupra obiceiurilor, începând cu lunea din săptămâna mare.

Luni se face curăţenie în casă şi în curte: femeile şi fetele vopsesc ouăle şi le încondeiază (le „închestresc"). Marţi: se posteşte şi, în unele sate, acest post are

funcţie magică impotriva duşmanilor. Joi se confecţionează pasca (Osterbrote) şi alte prăjituri: tradiţia populară susţine că există o interdependenţă între modul în care reuşeşte coptul păştii şi sănătatea membrilor familiei, mai ales a femeilor care au copt-o. Tot în Joia mare nu se spală rufe, pentru că există superstiţia că în caz contrar grindina ar distruge fructele. Către seară bărbaţii merg la biserică, la denie, unde se citesc cele 12 evanghelii: după citirea celei de a XI-a clopotele încetează să bată până în noaptea învierii; fiecare caută să asculte citirea evangheliilor în genunchi sub patrafirul preotului.

Vineri: nu se lucrează, fiind vorba de ziua înmormântării lui Isus, eveniment oficiat în biserică printr'o lungă şi funebră ceremonie care are loc după prânz: purtarea epitafului — „aerul" — în jurul bisericii, în interior sau exterior, depunerea lui pe o masă şi trecerea credincioşilor pe sub el; „post negru" toată ziua pentru a fi ferit de duşmani şi alte motive.

Sâmbătă: femeile pregătesc mâncarea pentru Paşti şi coşul cu diverse alimente care sunt apoi duse la biserică, de Inviere, pentru a fi sfinţite. In noaptea de sâmbătă spre dumnică, între orele 2 şi 3, se sărbătoreşte în biserică Inviera: preotul înconjoară de trei ori biserica împreună cu credincioşii, ducând cu toţii lumânări aprinse, apoi preotul citeşte evanghelia şi se adresează mulţimii cu cuvintele „Hristos a înviat"!, la care aceasta răspunde „Adevărat c'a înviat"!, strigăt însoţit de dangătul clopotelor şi de zgomotul împuşcăturilor, expresie a bucuriei colective. Se intră în biserică şi urmează slujba şi sfinţirea bucatelor aduse în coşuri. De la biserică toţi credincioşii merg acasă unde are loc prânzul de Paşte în familie, cu tot ritul său: atingerea simbolică a obrazului cu ouă roşii şi cu o monetă de argint, pentru a fi roşu la faţă ca oul şi tare ca arginţul şi pentru a avea mereu bani mulţi!

După prânz, tinerii se adună în preajma bisericii pentru a se distra şi a ciocni ouă roşii: dacă nu au folosit ouă de lemn sau de bibilică, învingătorii au dreptul să ia ouăle roşii pe care le-au spart. Luni şi marţi continuă petrecerea tinerilor, care fac horă în preajma bisericii. Kaindl aminteşte şi alte obiceiuri sau superstiţii aproape generalizate în întreaga Bucovină: falsul jurământ, iertarea duşmanilor, semnificaţia întâlnirii cu anumite animale ca pisica sau cu femeile bătrâne, credinţa că sufletul celui care moare în aceste zile va ajunge direct în rai etc.

Este regretabil că Raimund Friedrich Kaindl, atât de precis în informaţiile sale, a cules datele pe care le utilizează în expunerea sa mai mult în satele cu populaţie mixtă româno-ruteană sau în majoritatea ei rutenizată şi nu în cele curat româneşti, în care tradiţiile populare erau probabil mai autentice şi ca atare valoarea folclorului este mai mare decât în localităţi cu emigranţi din Galiţia, care au preluat diferite influenţe străine de caracterul autentic al folclorului românesc cu tradiţiile sale de secole şi chiar milenii.

Intr'o altă scriere a sa cu titlul „Das Kind im Volksglauben der Ruthenen und Rumänen" [23], Kaindl se ocupă de atenţia specială a celor două popoare referitoare la copil, în folclor, credinţe şi obiceiuri. Interesul pentru copil precede şi succede naşterii acestuia şi priveşte obiceiurile în comportamentul faţă de lehuză, darurile, felicitările, modul în care este prezentat noul născut celor care o vizitează pe mamă: „Dem Kinde wird ein warmes Bad bereitet, in welches der Vater, auch

wohl andere Familienglieder, Geldstücke hineinwerfen, deren Werth sich nach dem Vermögen des Hauses richtet. Diese Sitte soll bewirken, daß das Kind niemals Mangel an Geld haben soll. Außerdem pflegt man dem neugeborenen Knaben eine Sense, eine Hacke oder irgend ein anderes Wirthschaftsgeräth in die Hand zu drücken, damit er allezeit Kraft, Geschicklichkeit und Vorliebe für die wirthschaftlichen Verrichtungen habe. Dem Mädchen pflegt man aber eine Nadel oder dergleichen zu reichen, damit es für weibliche Arbeiten Verständnis und Lust an den Tag lege.“ [24]

Urmează descrierea obiceiurilor la botez, la alăptat, la moartea pruncului, botezat sau nu: ni se dau şi unele exemple de bocet: „Wer wird den trauernden Eltern fortan Freude bereiten; wer wird ihnen bei ihrer Arbeit helfen; wer wird sie im Alter unterstützen?“ [25] In continuare, Kaindl descrie obiceiurile aproape identice, ale unui sat locuit în majoritate de români, aproape de frontiera cu România, satul Ţureni. Şi aici sunt înregistrate diverse credinţe şi superstiţii faţă de femeia gravidă care, pentru a naşte în bune condiţii, nu trebuie: „...den Backofen schmieren, niemandem die Schuhe ausziehen, niemandem über den Zaun Wasser reichen. Damit das neugeborene Kind von Allen geliebt wird, werfe man ihm Zucker ins Bad. Soll es einst leicht tragen, so gebe man Federflaum ins Badewasser. Damit es eine reine und laute Stimme habe, koche man das Badewasser in einem neuen, starken Topf.[26]“

Când copilul plânge mereu, există credinţa că plânsul i-a fost „transmis“ şi mama sa trebuie să facă tot ce e posibil pentru a afla cine l-a „transmis“ şi pentru a-l retrimite înapoi. In acest scop mama ia copilul în braţe şi se apropie de casa în care trebuie să retrimită plânsul. E necesar să arate cu degetul fereastra şi să-i spună fiului său: „Schau Feuerchen, geh und erwärme Händchen und Füßchen, und nimm (von) dort Essen und Ruhe (weg), laß das Schreien und Weinen, komm zur Mutter und schlaf wie das Lämmchen und Schweinchen. Dieses Mittel soll unfehlbar den gewünschten Erfolg haben.“ [27]

O credinţă foarte răspândită la românii din Bucovina este aceea că nou-născuţii nu trebuie lăsaţi deloc singuri în cameră, pentru că, în acest caz, soţia diavolului îl răpeşte şi-l substituie cu altul atât de asemănător încât, nici mama sa nu-l mai poate recunoaşte. Pentru a întâmpina aceasta, mama, când este obligată să părăsească odaia, trebuie să pună lângă leagăn trei obiecte încrucişate. „un cuţit, o mătură şi o cociorvă“, care au puterea magică de a o îndepărta pe mama dracului de copil.

Intr'un alt lung studiu „Zur Volkskunde der Rumänen in der Bukowina“ [28], autorul acceptă iniţial teoria falsă a lui Roesler despre imigrarea Românilor de la sudul Dunării spre nord „und mit bewunderungswürdiger Raschheit verbreiteten sie sich weithin über die Ostkarpathenländer bis tief in das gegenwärtige Galizien“ [29]. Discută apoi despre „Bolochwer Knäsen“ (walachische Richter), despre „ius valachicus“ şi despre numele numeroaselor localităţi din Galiţia „und weist mancher Bergname auf die einst walachischen Bewohner hin“.

Menţionează de asemenea, existenţa a numeroşi termeni, de origine română, privind creşterea vitelor şi derivatele din lapte în limba Huţulilor şi a Rutenilor. In continuare, descrie mai ales miturile, credinţele şi vrăjile referitoare la

animalele şi păsările domestice, obiceiuri de care Românii se simt foarte legaţi, citând vrăjile care sunt practicate în decursul anului, şi mai ales de Anul Nou, în noptile de Sf. Gheorghe şi de Sf. Andrei, cu ocazia construirii unei case sau a unui staul etc. Dacă o vacă a fost vrăjită, „so gibt es verschiedene Mittel, um sie wieder heil zu machen. Ein treffliches Mittel ist besonders ein Stein, der mit einem natürlichen Loche versehen ist. Diese Löcher schreiben die Bewohner von Igeşti dem Blitz zu, und so bald sie einen solchen Stein finden, heben sie ihn mit großer Sorgfalt auf. Ist die Kuh verhext und gibt sie wenig Milch, so melkt man sie durch das Loch des Steines; hierdurch wird die Macht des Zaubers gebrochen, und die Kuh gibt wieder reichlich Milch. Ein anderes Mittel ist, die Kuh über Sicheln zu melken, und zwar so, daß die Milch auf die Schneide fließt. Oder man erhitzt Sicheln in einem Feuer; so bald sie glühen, erscheint ein altes Weib, das flehentlich bittet, man möge die Sicheln aus dem Feuer nehmen. Das ist die Hexe, vor der man sich in Zukunft in acht nehmen muß.“ [30]

Kaindl înregistrează şi unele credinţe şi practici magice legate de sărbătorile religioase: „Am Weihnachtsabend soll man sich stets die Zahl der Speisen merken, die aufgetragen wurden. Verirrt man sich auf einer Reise, so erinnere man sich nur an diese Zahl, und man kommt sogleich auf den richtigen Weg. Oder wenn man am Weihnachtsabend während des Essens nicht trinkt, so hat man beim Haindeln (Hacken der Feldfrüchte) keinen Durst.“ [31]

Şi seara de Anul Nou prezintă o bună ocazie, în special fetelor încă necăsătorite, ca acestea să se ocupe anumite profeţii şi vrăji în vederea căsătoriei: „Zieht ein Bursch oder Mädchen die Fußbekleidung aus, so dürfen sie niemals aufstehen oder gar herumgehen, während der eine Fuß schon bloß, der andere noch beschuht ist; wer dagegen verstößt, heiratet nie. Will ein junges Mädchen schnell heiraten, so muß es neun Freitage nacheinander fasten und an jedem dieser Tage im Zimmer an neun verschiedenen Orten auf den Knien zu Gott beten. Niemals darf ein Mädchen, wenn es die Stube kehrt, den Kehricht in einem Winkel liegen lassen, sonst lassen es die Tänzer und Freier stehen. Wer beim essen singt, bekommt eine dumme Ehehälfte.“ [32]

Exemplele se pot înmulţi, dar ne vom limita doar să selectăm alte câteva credinţe populare, cum sunt cele privesc: dorinţa mamei de a vedea că fiii ei cresc sănătoşi şi cu noroc în viaţă; naşterea dracilor din ouă de găină şi rolul lor în viaţa oamenilor: „Ein Ei, aus dem sich ein Teufel entwickeln kann, ist sehr hart und weist schwarze Flecken auf. Trägt man ein solches Ei neun Tage unter der Achsel, ohne daß man sich während dieser Zeit wäscht und kämmt, so schlüpft ein Teufelchen heraus. Dieses ist dem Menschen zeitlebens dienstbar und hilft ihm in der Wirtschaft; dafür gehört natürlich die Seele des Menschen dem Bösen. Andere sagen, daß der Mensch so lange nicht sterben könne, bis er den Teufel weggegeben habe.“ [33]

In continuare Kaindl aminteşte de legenda lunii, privită în interdependenţă cu legenda biblică a lui Cain şi Abel, de miturile cosmogonice despre originea calului, a fluviilor (şi aici este amintită legenda râului Dorna), a poporului ebraic şi a diamantelor. In încheiere menţionează unele legende istorice române, cum ar fi

legenda lui Dragoş-Vodă la vânătoare şi aceea despre Ştefan cel Mare şi altarul Mănăstirii Putna.

Conţinutul acestui studiu din 1907 fusese deja publicat parţial de autor într'un al studiu alt său „Aus der Volksüberlieferung der Rumänen in der Bukowina Precizăm că în articolul din 1898, Kaindl amintea şi alte credinţe şi tradiţii româneşti, de exemplu; împodobirea caselor cu brazi verzi şi cu ramuri de tei, de Rusalii, obiceiuri de Anul Nou, originea numelui câtorva localităţi de lângă Cernăuţi (Mămăeşti, Molodia, Cecina), practicile magice cu ocazia construirii unei clădiri, sau în caz de grindină. Textul conţine şi unele anecdote despre ţigani etc.

In limitele impuse de accesibilitatea materialului, am încercat să prezentăm sumar scrierile lui Kaindl asupra tradiţilor populare româneşti din Bucovina, fruct al lungilor sale peregrinări în satele acelei provincii. Ar fi fost, poate, necesară o confruntare cu tradiţiile şi materialul cules şi publicat mai târziu de S. Fl. Marian, pentru a vedea în ce măsură tradiţiile românilor descrise de Kaindl au putut fi influenţate de cele ale popoarelor conlocuitoare, mai ales Ruteni şi Huţuli Intr'o cercetare viitoare poate fi urmărit tocmai acest aspect.

Cum se poate deduce din cele expuse mai sus, cercetările şi contribuţia lui Kaindl în domeniul etnografiei şi folclorului românilor din Bucovina sunt limitate şi marginale, în comparaţie cu interesul şi preocupările sale arătate altor popoare din această regiune, mai ales celor de limbă slavă, Ruteni, Huţuli, Lipoveni şi, în parte, Poloni. Ne permitem să fim de această părere prin faptul că, în cercetările sale pentru culegerea materialului, rareori se opreşte şi în satele cu populaţie numai românească (Marginea, Igeşti, Banila Moldovenească etc.), cercetează mai mult satele cu populaţie mixtă de peste Prut şi din jurul Cernăuţului. Materialul cules şi publicat se referă mai mult la credinţe, obieceiuri, vrăji, la diferite ocazii şi sărbători, nu însă şi la creaţiile populare epice şi lirice, pe care nu le-a neglijat în scrierile sale despre folclorul Polonilor şi Germanilor din Bucovina.

Lucrările lui Kaindl privitoare la tradiţiile româneşti din Bucovina, deşi publicate în reviste de specialitate, au un caracter de popularizare, ele neîndeplinind, chiar şi pentru timpul acela, anumite exigenţe, cerute de ştiinţa şi metodologia folclorului, cum ar fi indicarea localităţii, a numelui persoanei anchetate, şi altele. In afară de aceasta, confruntarea şi comparaţia unor motive ale folclorului românesc cu motive asemănătoare din folclorul altor popoare nu sunt întotdeauna adâncite şi desăvârşite.

Totuşi, prin cercetările şi studiile sale asupra folclorului românesc din Bucovina, apărute înainte de acelea ale lui S. Fl. Marian, Kaindl a contribuit cât se poate de mult la cunoaşterea şi aprecierea acestor tradiţii, care au stimulat mai târziu şi cercetările altor savanţi străini în acest domeniu[35].

Raimund Friedrich Kaindl, ţinând cont şi de alte momente ale activităţii sale, a fost faţă de Românii din Bucovina un om obiectiv şi drept, deşi s'a arătat, în acelaşi timp, un mare apologet al regimului habsburgic care nu i-a prea simpatizat pe Români. Obiectivitatea sa reiese din atitudinea pe care a luat-o faţă de falsitatea statisticii guvernului de la Viena, pe care o consideră denaturată şi

neştiinţifică[36], şi de pe urma căreia situaţia populaţiei române din Bucovina a avut, în ultimele decenii, mult de suferit.

Napoli, 15 Oct. 1979.

TEODOR ONCIULESCU

LITERATUR

1. GEORG STADTMÜLLER, Geschichte Südosteuropas. München 1950.
2. ALEXANDER BLASE, Raimund Friedrich Kaindl (1866—1930), Leben und Werk. (Veröffentlichungen des Osteuropa-Instituts München, vol. XVI), Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1962.
3. ANTON ADALBERT KLEIN, Raimund Friedrich Kaindl (1866—1930), în „Zeitschrift des historischen Vereines für Steiermark", herausgegeben vom Vereinsausschuß, geleitet von F. Tremel, LVII Jahrgang, Graz 1966, pp. 141—173.
4. „Authobiographie", scrisă cu 6 ani înainte de moarte şi publicată într'un volum miscelaneu cu titlul „Die Geschichtswissenschaft der Gegenwart in Selbstdarstellungen", I, Leipzig, Sigfrid Steinberg, 1924, pp. 177—205. Primele pasaje sunt citate după reproducerea acestei „Authobiographie" de către „R. Fr. Kaindl-Bund", München 1951.
5. „Authobiographie", pp 4—5.
6. Idem. p. 4.
7. Idem. p. 5.
8. G. Stadtmüller, op. cit., p. 406 (apud A. A. Klein, op. cit., p. 156).
9. v. nota nr. 3.
10. „Authobiographie", p. 19 (apud A. Blase, op. cit., p. 17).
11. A. Blase, op. cit., p. 17.
12. Idem. p. 16.
13. Idem. p. 32.
14. „Rumänische Revue", Viena 1891/92, pp. 186—192. Această revistă, care era pentru lumea de limbă germană, a apărut între 1885—1895 mai întâiu la Budapesta şi apoi la Viena şi în cele din urmă la Sibiu. A fost publicată de Cornel Diaconovici şi de Dr. Sterie N. Ciurcu. Ultimul, mai puţin cunoscut în lumea literelor, a studiat medicina la Viena, unde în 1871 a făcut parte din Comitetul Soc. „România Jună", împreună cu M. Eminescu şi Ioan Slavici. Terminând studiile, Dr. Sterie N. Ciurcu s'a stabilit definitiv la Viena ca internist, unde a murit în 1917, după ce îndepărtase de capitala Austriei spectrul foamei cu grâul românesc şi după ce, pe nedrept, a suportat aproape un an, temniţa austriacă.
15. Idem. p. 186.
16. Idem. pp. 186—187.
17. Publicată în revista de folclor „Am Urquell", Hamburg, vol. II, 1891. pp. 149—151, sub titlul „Volksglaube aus der Bukowina".

18. Ambele publicate în „Czernowitzer Zeitung", 11/XII. 1889 şi 12. 1. 1890.
19. In vol. al VI-lea al operei „Die Völker Oesterreich-Ungarns", Viena 1881
20. „Rumänische Revue" cu titlul „Zur Landeskunde der Bukowina" pp. 618—626. Părţile din conferinţa Rectorului Wojucki ce privesc superstiţiile din Bucovina au fost publicate, în limba română, în „Gazeta Bucovinei" nr. 77—84, în limba germană, în „Czernowitzer Zeitung", nr. 231Ü239.
21. Idem. p. 622.
22. Apărut în „Beilage zur Allgemeinen Zeitung", München 6. IV. 1901, nr. 79: pp. 1—5.
23. Publicat în „Wissenschaftliche Beilage der Leipziger Zeitung", nr. 126. 22. X. 1901, pp. 501—503.
24. Idem. p. 501.
25. Idem. p. 501.
26. Idem. p. 502.
27. Idem. p. 502.
28. Apărut în „Globus" — Braunschweig 1907, nr. 18, pp. 283—289.
29. Idem. p. 283.
30. Idem. p. 284.
31. Idem. p. 285.
32. Idem. p. 285.
33. Idem. p. 287.
34. Publicat în „Frankfurter Zeitung", nr. 264, 24. 9. 1898.
35. Ca MATTHIAS FRIEDWAGNER, „Rumänische Volkslieder aus der Bukowina. I .Liebeslieder." Würzburg, Konrad Trilsch, 1940.
36. Cfr. R. F. KAINDL, Die ethnographische Zusammensetzung der Bevölkerung in der Bukowina, in „Petermanns geographische Mitteilungen", nr. 61, august 1915, pp. 298—301, unde scrie: „Von wirklich wissenschaftlichem Wert sind also diese Zählungen nicht... Die heute übliche Erhebung der Umgangssprache bietet leider kein vollständig richtiges Bild über die Zusammensetzung der Bukowiner Bevölkerung." Această afirmaţie este de mare importanţă, pentru că după statisticile falsificate din cauza metodei de înregistrare, care dădea largă posibilitate organelor administrative să stabilească naţionalitatea, Românii erau mereu desavantajaţi, pe teren şcolar, administrativ, cultural etc., astfel că desnaţionalizarea putea face progrese, iar înstrăinarea demografică a Bucovinei înainta vertiginos. După naţionalitatea populaţiei (fals stabilită pe această cale), se deschideau şcoli străine în diverse localităţi cu populaţie românească, administraţia era încadrată cu personal străin, se dădeau autorizaţii pentru publicaţii străine etc., etc. Cu asemenea metode s'a ajuns la statistica din 1910, după care Românii din Bucovina sunt în minoritate faţă de Rutenii de-acolo, colonizaţi din Galiţia.

GERMANI ŞI ROMÂNI

Ceea ce ne propunem sub acest titlu nu este să facem o comparaţie între două popoare, ale căror volume etnice, ale căror eficienţă istorică şi extensiune culturală sunt prea inegale, pentru a fi puse în balanţă. De asemenea nu avem loc într'o scurtă conferinţă să concentrăm istoricul relaţiilor de tot felul între cele două popoare. De aceea ne reducem la un singur exemplu din impactul germano-român, care după noi este foarte important sub aspectul politic-istoric şi spiritual-uman.

Nu strică însă ca din capul locului să stabilim care sunt cele mai importante deosebiri între Germani şi Români, pentru a face cât mai clară perspectiva din care vorbim.

Poporul român a fost până în secolul XIX, un popor cu o foarte desvoltată cultură orală, în cadrul unei civilizaţii aproape antică a unei lumi ţărăneşti, şi cu o religie universală, scrisă, religia creştină. Poporul german dela sfârşitul primului mileniu a desvoltat o cultură scrisă, din ce în ce mai amplă şi mai dominantă în dauna celei orale, în cadrul unei civilizaţii organizată mai întâi medieval, ţărănească şi citadină dar din ce în ce mai predominant citadină, şi cu o religie universală, scrisă, religia creştină. Condusă exclusiv de cărturari, care de altfel ca şi în alte ţări din Europa occidentală au contribuit decisiv la formarea limbii proprii, cultura germană a trecut prin faze, crize şi transformări pe care Românii veacuri întregi le-au ignorat, până când în secolul XIX au început să apară şi în ţările lor aşa numitele „mişcări de idei". Cu alte cuvinte: poporul german pentru a ajunge cultural şi politic la secolul XX a trecut printr'o frământare culturală de cel puţin un mileniu, pe când Românii au avut timp de pregătire pentru secolul XX mai puţin de două secole.

Unul dintre cei mai profilaţi istorici francezi moderni, Jacques Bainville, a spus că istoria Franţei este „operă de voinţă şi inteligenţă". Nu credem că istoricul a spus totul în aceste două cuvinte. Tot din istoria Franţei face parte şi unul dintre cele mai grandioase evenimente din istoria umană, şi anume *stilul gotic*, prin care Europenii, şi deci în primul rând Francezii, au dat cea mai înaltă expresie a lor unei aspiraţii care într'adevăr defineşte exhaustiv fiinţa umană, şi anume *aspiraţia către infinit*. Construcţia catedralelor gotice, operă în care s'au întâlnit cele mai mari naţiuni ale Europei, în primul rând Germanii şi Francezii, a cerut fără îndoială şi *voinţă* şi *inteligenţă*, dar nu aceste facultăţi umane sunt rădăcinile ei. Care sunt deci aceste rădăcini?

Dacă punem această întrebare pentru istoria Românilor ca să aflăm care sunt rădăcinile ei, nu putem să răspundem decât într'un singur fel: istoria Românilor şi a României este operă de *credinţă, iubire şi speranţă*. Acestea nu sunt nişte facultăţi, ci sunt ceea ce teologia numeşte „virtuţile teologale". Dar punând aceste virtuţi teologale înaintea facultăţilor de voinţă şi inteligenţă, înseamnă că poporul român a fost în istoria lui un popor de proşti şi abulici? Fără îndoială

că aceasta ar fi concluzia unui raţionalist superficial din „secolul luminilor", sau a unui materialist ateu din secolul XIX, sau a unui abrutizat de azi, dar ea nu ar avea nimic de-a face cu adevărul. In ierarhia valorilor din tradiţia românească nu aflăm primatul unor facultăţi, ci al acestor „virtuţi teologale", iar facultăţile înşile in această scară tradiţională de valori, sunt puse în valoare, potenţate de cele patru virtuţi numite „cardinale", *înţelepciunea, dreptatea, curajul* şi *măsura*. Virtuţile teologale transcend şi virtuţile cardinale şi facultăţile umane, prin mijlocirea „conştiinţei", care la rândul ei este şi „ştiinţă" şi „ştiinţă împreună" adică împreună cu lumea umană dar şi cu ceea ce o transcende, şi care, cum spune poetul spaniol mistic San Juan de la Cruz, e „dincolo de orice ştiinţă" („toda science trascendiendo").

Dar dacă suntem de acord că Românii nu au fost nici proşti, nici abulici, inevitabil ajungem la ceea ce numesc Germanii „die Gretchenfrage", la chestiunea de încredere: sunt Românii cel mai spiritual popor al Europei, sunt ei singurii europeni care şi-au făcut istoria pe baza virtuţilor teologale? Răspundem fără echivoc că Românii nu sunt nici cel mai spiritual nici mai anti-spiritual popor european, dar afirmăm categoric că Românii sunt unul dintre popoarele de origine ale Europei. Această Europă a trecut printr'un timp istoric în care toate popoarele ei au avut ceva comun, şi aceasta a fost scara valorilor, în care virtuţile teologale erau cel mai sus puse. Europa de după antichitate, Europa medievală, s'a construit pe baza celor trei virtuţi teologale, credinţa, iubirea şi nădejdea, şi cu ele s'a făcut aproape un mileniu istoria Europei. A fost o vreme în care Regele lumii era efectiv Iisus Hristos, iar Imperiul Lui nu era ca al unei misterioase Agartha, de care vorbesc ştiinţele tradiţionale, ascuns sub pământ, ci era în văzul lumii, în cele mai inspirate creaţii ale popoarelor Europei, catedralele şi bisericile lor. Europa în care s'a născut şi poporul român a fost o lume transfigurată de creştinism. Dacă Românii până la un moment dat au avut efectiv un plus spiritual faţă de celelalte naţiuni europene, numite „Occident", s'a datorat faptului că până în secolul XIX au trăit încă în Evul Mediu spiritual.

Au trăit rămaşi în conştiinţa acelui Ev Mediu în care Hristos era Regele lumii, epoca în care conştiinţa avea vie revelaţia infinitului. Dacă Europa ar fi fost cum spune Bainville despre Franţa, operă exclusivă de „voinţă şi inteligenţă", Europa ar fi fost o inimaginabilă sălbăticie. Este de neînţeles cum naţionalistul Bainville a uitat că Franţa şi Naţiunea franceză au la baza lor lucrarea lui Ludovic al IX-lea, care a fost numit de popor „cel Sfânt", după cum a uitat şi de Ioana d'Arc, care a urmat o voinţă exprimată din cer. In istoria Românilor, calificativul „cel Mare", dat lui Ştefan al Moldovei, a fost găsit de cărturari, scriind cronicile, dar poporul i-a spus „cel Sfânt" Principelui care împreună cu Mircea al Munteniei a pus bazele de existenţă ale României de mai târziu. Să fi fost „poporul" la Francezi şi la Români, prost? Nici vorbă, pentru că poporul a ştiut cu inima chiar mai mult decât atâţia cărturari, creştinii au ştiut fără să facă „filosofia istoriei" că raţiunea lor de a fi era în cele trei virtuţi teologale. Popoarele Europei sunt rezultatul punerii unui aluat creştin în plămada păgână, lucru care fusese proorocit de Hristos: „Impărăţia Cerurilor se aseamănă cu un aluat pe

care l-a luat o femee şi l-a pus în trei măsuri de făină de grâu, până s'a dospit toată plămădeala" (Matei, XIII, 33). Această profeţie, care a întrecut toate profeţiile, s'a împlinit, şi oricine spune altfel minte. Măsurile de făină de grâu sunt marile familii ale popoarelor Europei. Aluatul iudeo-creştin a dat în plămada păgână a Europei păgâno-creştinismul nostru. Şi astfel din Bosfor până pe ţărmul luzitan al Europei, şi din Sicilia până sub cercul polar, a fost un imperiu spiritual, sub specia „Impărăţiei Cerurilor", unic în istoria lumii, cu un Rege unic, „el Cristo Rey", Hristosul Rege, cum spun Spaniolii, şi care nu trebue confundat cu niciun Rege istoric sau Patriarh.

Nu se poate aduce argumentul că spiritualitatea Evului Mediu nu a desfiinţat relele mari, cum ar fi mai întâi războiul şi tot felul de nedreptăţi. Acesta este însă un fel ipocrit de-a vorbi, pentrucă oamenii nu au fost şi nu vor fi niciodată îngeri, dar cu Evul Mediu au ajuns la cel mai grandios „Weltanschauung" la care a ajuns Europa vreodată, aşa cum azi aceeaşi Europă coboară vertiginos spre cel mai meschin, mai steril şi mai destructiv „Weltanschauung" din istoria umană. Aşa că, vorbind despre Evul Mediu, ne referim la un fel al oamenilor de a se întemeia în lume, constatând care era scara valorilor, care era perspectiva lor în absolut şi pe ce se baza la ei sentimentul existenţei.

In secolul XIX Românii erau un popor original faţă de ceilalţi europeni, pentrucă ei trăiau încă în Imperiul spiritual din Evul Mediu. Românii trăiau încă implicaţia sacrului în toate acţiunile şi circumstanţele lor, indiferent de ierarhia formală a Bisericii. Pentru ţăranii români, ca şi pentru puţinii orăşeni de atunci, existau lucruri „curate" şi lucruri „spurcate", anul era împărţit într'o serie de cicluri sărbătoreşti, cu respectivele purificări, prin „posturi", şi cu diverse lucruri „tabu", unele străvechi, păgâne, altele păgâno-creştine, altele creştine. De aceea lumea românească era considerată de alţi europeni care o descopereau „rămasă în urmă", pentru că trăia în alt timp.

Hazardul este rege al istoriei în sensul că istoria nu poate fi decât foarte superficial şi periferic „organizată", pentru că istoria şi cultura nu se fac „wissenschaftlich", cum se fac cărţile despe istorie şi cultură, după cum chiar şi mult cântatul „raţionalism" s'a născut dintr'un vis, nu dintr'o serie de silogisme şi experimente „ştiinţifice". Nu avem loc aici să arătăm de ce în secolul XIX Românii trăiau spiritual încă în Evul Mediu, dar ceea ce voim să subliniem este faptul că Românii au fost atât de bine înţeleşi, cu toată „rămânerea lor în urmă", de Principii Carol şi Elisabeta, care au avut cea mai lungă domnie din istoria românească după aceea a lui Ştefan cel Mare, domnul Moldovei din 1457 până în 1504. Perechea principiară şi apoi regală a lui Carol şi Elisabeta, rămâne pentru Români exemplul celei mai fericite şi mai rodnice întâlniri dintre Români şi Germani. Pentru istoria Românilor dar şi pentru istoria familiilor lor şi pentru Europa, Carol şi Elisabeta, poeta Carmen Sylva, au fost ca o pereche împărătească din basmele româneşti, culese în secolul XIX de Petre Ispirescu.

Regele Carol I şi Regina Elisabeta au fost două personalităţi echilibrate şi dotate în cel mai înalt grad cu acele „virtuţi cardinale" care au făcut dela renaştere încoace cultura, statele şi societăţile Europei. Veniţi în contratimpul

unei lumi rămase la Evul Mediu, Principii germani aveau să-şi reactualizeze propriile lor baze care erau din naşterea Europei creştine, găsind în ambianţa poporului român, încă vii, credinţa, iubirea şi speranţa. Educaţia lor superioară, alta decât a unor oameni de afaceri, şi inteligenţa lor nativă, i-a ajutat să intuiască spiritul poporului român, să înţeleagă istoria lui şi să găsească sensurile profunde din creaţia lui anonimă dar atât de pregnantă şi originală. Încă dela începutul Domniei, Carmen Sylva, sedusă de frumuseţea costumelor populare româneşti le-a adoptat şi pentru ea şi pentru curtea ei, şi astfel lumea bună românească a descoperit frumuseţi pe care doar poate poeţii, ca Vasile Alecsandri, le băgau în seamă. In scurt timp după ce-au învăţat limba română, Principii au ajuns să-şi dea seama că au de-a face cu un popor care merită să fie iubit, şi pentru căldura lui, şi pentru pietatea lui, care se vedea în moravuri şi artă, şi pentru speranţa care l-a ţinut în cele mai grele condiţii istorice. Carol şi Elisabeta aveau să constate că au dat de un popor *sărac*, dar nu *nefericit*, lucru important pentru nişte oameni care veneau dintr'o lume în care încetul cu încetul sărăcia avea să se confunde tot mai mult cu nefericirea, în urma desvoltării tot mai mari a vieţii citadine industriale. E drept, poate că potrivit caracterului lor aşa cum ici colo îl mai recunoaştem şi azi, Germanii au avut mai puţină vocaţie a nefericirii ca alte popoare cu masivă urbanizare industrială. Cu marea lui majoritate de oameni săraci, poporul român nu era nefericit, ci avea chiar un simţământ de plinăte al sentimentului existenţei, cum se vede în opera celui mai mare povestitor român, Ion Creangă. Dar faptul că un mare scriitor a intuit esenţialul lumii lui, nu prezintă ceva prea deosebit, aceasta se întâmplă în toată lumea unde există scriitori mari. Excepţional este faptul că doi străini, veniţi dintr'o lume cu altfel de disciplină, au pătruns secretul unui popor pe care abia îl cunoşteau. Aşa ceva nu a fost posibil decât prin intuiţia unei poete şi prin deschiderea inimei unui cavaler.

Nu avem aici loc să povestim viaţa Carmen Sylvei şi să-i prezentăm opera, care este foarte întinsă, dar vom sublinia ceea ce credem că este esenţialul în impactul ei cu poporul român. Carmen Sylva a intuit miturile fundamentale româneşti, din poemele populare „Miorița" şi „Mânăstirea Argeşului", culese şi tipărite de primul ei mare prieten din România, poetul Vasile Alecsandri. Din „Miorița", poem care poate ca niciun altul din limba română dă intuirea nemuririi, Carmen Sylva s'a inspirat pentru povestea ei, situată în cosmosul românesc, „Vârful cu dor", care este un nume geografic, nume de munte, dar şi simbolic. Munţii româneşti i-au atras pe Carol şi Carmen Sylva dela începutul domniei lor. In vara lui 1871, au plecat dela Bucureşti cu trenul până la Ploeşti, iar mai departe cu trăsura, până la o mică mânăstire din munţi, care se numea Sinaia. In chiliile acelei mânăstiri, Principii şi-au petrecut vacanţa, şi le-a plăcut atât de mult locul, încât s'au hotărît să-şi facă acolo un palat pe cheltuiala lor: şi acesta a fost Castelul Peleş. Mânăstirea Sinaia fusese construită la 1695 de Spătarul Mihail Cantacuzino, şi numele era dat după muntele Sinai. In apropierea Mânăstirii era un sat, care s'a chemat în secolul XVIII Izvor, iar după aceea Podul Neagului. Regele Carol, după ce şi-a clădit castelul, a cerut ca localitatea să ia

numele mânăstirii, şi să se cheme Sinaia. Ce inseamnă Muntele Sinai ştim, după cum ştiau şi Principii. Iar în apropiere de Sinaia este un munte, numit chiar „Vârful cu dor", şi care este şi titlul povestirii inspirată de „Miorița".

„Plaiul" din „Miorița", adică partea de sus a muntelui unde creşte doar pădure, este localizat de Carmen Sylva în „Vârful cu dor", pe care îl consideră ca pe un corespondent românesc al muntelui biblic Sinai. In acest context de asocieri fericite, poeta dă în povestirea ei expresia sentimentului fundamental din „Miorița", a dorului de infinit pe care îl provoacă înălţimea muntelui. Acest dor al infinitului rămâne istoric legat mereu de revelaţia infinitului de pe Muntele Sinai. Intâlnirea cu mitul „Mânăstirea Argeşului" a fost şi ea bogată în urmări care arată gradul de iniţiere a celor doi Principi în misterul poporului român, egal cu acela al iniţierii în misterul propriului lor neam.

Dar Carmen Sylva a înţeles bine deosebirea dintre aceste două poeme, şi a reuşit să asimileze integral semnificaţia poemului care este o cheie a gândirii tradiţionale româneşti. Această gândire nu mai era a Dacilor, ci a Românilor, nu mai era a unor păgâni ci a unor păgâno-creştini, cum au fost toţi Europenii şi mai sunt, cât şi cum mai sunt. Aşa cum „catedrala" Evului Mediu era o adevărată „imago mundi" pentru cei care o construiau şi pentru cei care se adunau în ea, poemul românesc folcloric este un dublu cântec, al creaţiei lumii şi al construcţiei imaginii lumii, care este catedrala. In „Miorița" eroul un păstor, cu toată simbolica implicată în păstor: Preotul, Principele, Regele sau Impăratul. Aceştia sunt conducătorii spirituali şi politici ai oamenilor, sunt „păstori" de oameni. In „Mânăstirea Argeşului" eroul nu mai este un păstor, ci un arhitect, deci un constructor. La rândul lui „constructorul" care este un creator, simbolizează pe însuşi Creatorul lumii şi în acelaşi timp şi mântuitorul ei.

Cercetătorii români ai folclorului, încurcaţi fie de pozitivismul secolului trecut, fie de materialismul ateu contemporan, nu au băgat de seamă că în acest poem Biserica-Mânăstire, deci sanctuarul, este ceea ce spune Mircea Eliade: „imago mundi", figurare a lumii şi „Centrul lumii". In orice caz, Carmen Sylva, cu un secol mai înainte, liberă de curentele „ştiinţifice" a înţeles acest lucru şi astfel şi-a dat seama că descoperă o cheie a gândirii româneşti tradiţionale. Un cercetător citat de Eliade, Caraman, spune că în Grecia numele Manole ar fi simbolul arhitectului. Dar arhitectul la rândul lui al cui simbol ar fi? Unul din numele lui Dumnezeu este şi Emanuel, care în Vechiul Testament înseamnă „Dumnezeu cu noi", iar Grecii creştini l-au luat chiar pentru numele lui Dumnezeu sau al lui Hristos. „Manole" în poemul românesc este simbolul creatorului lumii, Catedrala este simbolul lumii, iar salvarea lumii dela prăbuşirea interioară se realizează prin sacrificiu, şi acest lucru este simbolizat în poem prin triplul sacrificiu: al soţiei şi copilului arhitectului şi al lui însuşi, pentrucă în Fiul care s'a sacrificat pentru lume era şi Tatăl care se sacrifica. Din străvechi Românii aveau ideea de sacrificiu pentru construcţie, cum arată Mircea Eliade, dar a fost şi specifică Românilor, a căror naştere istorică a fost creştină, aşa că în acest poem sunt evocate creaţia şi mântuirea lumii în sensul creştin. Carmen Sylva a înţeles acest lucru, şi-a dat seama de importanţa mitului pentru Români, şi a fost prima care

a scris o dramă pe baza acestui poem. Drama s'a jucat în Germania şi a fost tipărită în 1892 la Bonn, cu titlul „Meister Menole". Carmen Sylva a făcut cunoscut mitul românesc în lume, şi nu este imposibil ca poeta germană din generaţia următoare Carmen Sylvei, Agnes Miegel, să fi scris poemul ei foarte asemănător sub influenţa legendei româneşti. Dar acolo în loc de Mânăstire e vorba de un dig. Un ecou mai târziu în Occident al mitului românesc a fost găsit de lectorul român dela Lisabona Victor Buescu, în drama „Maestro Manuel" a poetului portughez Julio Dantas. Dar Carmen Sylva nu s'a oprit la valorificarea literară a mitului, ci a fost şi ctitora reconstruirii bisericii dela Curtea de Argeş, a cărei construcţie din vremea lui Neagoe Basarab a inspirat poemul popular, tradus şi el de altfel în limba germană de Carmen Sylva. Pe urmele sfintei din ţara ei de origine, Hildegard von Bingen, Carmen Sylva a practicat şi pictura sacră, şi a ilustrat cu miniaturi un Evangheliar, transcris în întregime de mâna ei, dăruit Bisericii dela Curtea de Argeş după ce a fost refăcută.

Palatul Regal din vremea Carmen Sylvei a fost poate ultimul cenaclu literar dintr'o casă atât de importantă. Această casă a fost deschisă nu numai primului mare poet naţional român, Vasile Alecsandri, dar şi tânărului care se afirma la începutul acestui secol: Octavian Goga, cel mai tânăr premiat al Academiei Române. Pe violonistul şi compozitorul George Enescu Regina poetă l-a numit „copilul ei sufletesc" şi i-a dedicat o carte apărută în limba română cu titlul „In luncă". Impreună cu Mite Kremnitz, tot o germană, Carmen Sylva a publicat prima antologie de poezie românească în limba germană. Tot o germană, din Bratislava, Fany Seculici, descoperită şi susţinută de Carmen Sylva este autoarea primelor romane care fac cunoscute episoade din istoria românească în Occident. A scris, şi în limba germană şi în limba română, sub pseudonimul Bucura Dumbravă. Despre unul din aceste romane, apărut sub titlul german „Der Haiduck", avea să scrie în presa timpului, la începtul acestui secol, marea scriitoare Ricarda Huch: „Das Buch bietet fast auf jeder Seite Ergreifendes und Schönes", într'un lung articol consacrat cărţii.

Este adevărat că domnia acestei minunate perechi regale a fost întunecată la urmă de evenimentele din anul 1907. Dar ce s'a întâmplat atunci nu poate fi dat pe seama Regelui Carol I, care era un Rege constituţional, nu monarch absolut. Revolta ţăranilor din 1907, începută în Nordul Moldovei, a fost provocată de nişte arendaşi de origini amestecate care exploatau fără nicio măsură munca ţăranilor, şi a fost reprimată excesiv de un guvern intrat în panică.

Poeţii români au dedicat frumoase rânduri Suveranilor veniţi din Germania, dar interesant este să vedem ce găsim în poezia germană însăşi care să poată caracteriza asemenea oameni. Credem că nimic nu poate să definească mai edificator comportamentul, simţirea şi gândirea Carmen Sylvei decât partea finală din poemul lui Hölderlin, „Pathmos":

Wir haben gedient der Mutter Erd
Und haben jüngst dem Sonnenlichte gedienet
Unwissend
Der Vater aber liebt

Der über allen waltet
Am meisten, daß gepfleget werde
Der feste Buchstab, und Bestehendes gut
Gedeutet. Dem folgt deutscher Gesang.

Nu încape îndoială că „Der deutsche Gesang" a găsit un pământ bun în România şi un ecou străvechiu în ceea ce lumea sau Europa au avut comun, şi ceea ce este cum spune Novalis, contemporan al lui Hölderlin şi cam de aceeaşi vârstă, însuşi creştinismul. La rândul său Regele Carol I prin înţelepciunea lui a domnit în România întocmai cum spune tot Hölderlin, despre un Principe:

Wie Vögel langsam ziehn
Es blickt voraus
Der Fürst und kühl wehn
An die Brust ihm die Begegnisse wenn
Es um ihn schweiget, hoch
In der Luft, reich glänzend aber hinab
Das Gut ihm liegt der Länder, und mit ihm sind
Das erstemal siegforschend die Jungen.
Er aber mäßigt mit
Der Fittiche Schlag.

Măsura este greu de impus, dar sigur este că niciun Principe din lume nu putea să facă mai mult decât a făcut Carol I al Românilor.

HORIA STAMATU

* * *

Pressestimmen

SIEBENBÜRGISCHE ZEITUNG

Das Bild der Deutschen bei den Rumänen — Das Bild der Rumänen bei den Deutschen

Mit einer in mehrfacher Hinsicht bemerkenswerten Veranstaltung in München machte vor kurzem die „Rumänische Akademische Gesellschaft" von sich reden; in Zusammenarbeit mit dem „Südostdeutschen Kulturwerk" hielt sie am 25., 26. und 27. Oktober eine akademische Tagung unter dem Titel „Das Bild der Deutschen bei den Rumänen — das Bild der Rumänen bei den Deutschen" ab.

Auch die Stadt München zeigte Interesse an der Veranstaltung: Stadträtin Elisabeth Schosser und Stadtrat Podiuk hatten die aus mehreren Ländern Europas angereisten Teilnehmer für den 25. Oktober ins Rathaus zu einem Empfang eingeladen. Organisator der Veranstaltung war Dr. Constantin Sporea.

Südostdeutsche Vierteljahresblätter

Deutsch-Rumänische Tagung in München, 25.—27. Oktober 1979

Die Rumänische Akademische Gesellschaft, Zweigstelle Deutschland, und das Südostdeutsche Kulturwerk veranstalteten in München, wo beide ihren Sitz haben, Ende Oktober 1979 eine Tagung, der etwa 50 Teilnehmer beiwohnten; es sollte »*Das Bild der Deutschen bei den Rumänen und das der Rumänen bei den Deutschen*« in zwölf Referaten deutscher und rumänischer Gelehrter und Schriftsteller veranschaulicht werden. Das gelang von verschiedenen Betrachtungsweisen her, wozu die regen Aussprachen Wichtiges beisteuerten.

Der Donauschwabe

Höchst gehaltvolle rumänische Zeitschrift

13

CONSTANTIN SPOREA: Cuvânt înainte 5
YVONNE ROSSIGNON: Vecinătate — Innoptare — Primăvara . . . 7
MIRCEA ELIADE: Jurnal în Scandinavia 12
ŞTEFAN BACIU: Timpuri noi — Bilanţul poetului născut la Braşov, la 55 de ani în Honolulu — Florile dalbe, flori de bananier 34
ALEXANDRU CIORĂNESCU: A doua vedere 39
SERGIU GROSSU: Pământ transfigurat — In nopţi de Mai 43
MIRA SIMIAN: Ibrahim 52
ŞTEFAN GHEORGHE THEODORU, Reîntoarcere — Mărturisire . . 58
J. N. MANZATTI: Film bucureştean 61
IOAN I. MIREA: A doua învăţătură dintr'o altă parabolă — Voi fi fost 74
VLADIMIR IONESCU: Intâlnire cu Iuliu Maniu 77
MAGDALENA CONSTANTINESCU: Exil 1 82
DEMOSTENE NACU: Trei în una 83
NICOLAE PETRA: Psalm 85
MIHAI NICULESCU: Aşa a fost să fie 86
CONSTANTIN SPOREA: Un conac de neuitat: Wengelsdorf 101
† GHEORGHE PUTNEANU: Gânduri din spital — Neştiut 108
BASIL LAPADAT MARCU: Roma — Sarmisegethusa 110

NEGRU PE ALB: **Cronici, idei, fapte** 111
TEODOR ONCIULESCU: Mircea Popescu — IONEL JIANU: Dimitrie Berea — ŞTEFAN BACIU: George Putneanu, înveterat visător — VINTILĂ HORIA: Pentru o cunoaştere literară a unor concepte ştiinţifice actuale — MIHAI CISMĂRESCU: O controversă care continuă — Cantemir al nostru — J. N. MANZATTI: Viorica Ursuleac la 80 de ani — HORIA ROMAN: Nina Batalli în Honduras — MONICA LOVINESCU: Deriziunea adevărului în numele puterii — VIRGIL IERUNCA: Retipărirea operei lui Pompiliu Constantinescu — † MIRCEA POPESCU: „Solitarul Ionesco" — „Jurnalul" domnului Mircea Eliade — CONSTANTIN SPOREA: Südostdeutsche Vierteljahresblätter — UDO ACKER: Alexandru V. Boldur (Ştefan cel Mare, Voevod al Moldovei) — ŞTEFAN GHEORGHE THEODORU: Lupta dela Nicopole — † MIRCEA POPESCU: Utopia sau „Viitorul trecutului."

SIEBENBÜRGISCHE ZEITUNG

Wir stellen die „Revista Scriitorilor Romani" vor:

Physiognomie des rumänischen Geistes

In dem erstaunlich vielfältigen geistigen Leben der in der Bundesrepublik Deutschland zum Teil seit Jahrzehnten naturalisierten Rumänen nimmt die in mehr oder weniger loser Folge erscheinende Zeitschrift „Revista Scriitorilor Români" einen besonderen Platz ein. Sie erscheint im Auftrag der „Societatea Academică Română" und ist nach Aufmachung, Themenreichtum und Stil durchaus den gediegenen Publikationen der Gattung zuzuzählen. Von ihrem Beginn an, 1962, bis heute erschienen 14 Ausgaben — broschiert, anderthalb hundert Seiten umfangreich, seit 1975 redigiert von dem in München lebenden Dr. Constahtin Sporea.

14

NICOLAE NOVAC: Ora degetului arătător 6
VINTILĂ HORIA: Un scriitor împotriva veacului 7
ŞTEFAN BACIU: Baladă între ruine şi sirene. Memoria lui Ion Panait . 31
IOAN I. MIREA: Stare 33
MIRCEA ELIADE: Fişier 34
MIHAI NICULESCU: Numai o vorbă 45
ALEXANDRU CIORĂNESCU: Literatura comparată 46
ŞTEFAN GHEORGHE THEODORU: Înserare 53
MIRA SIMIAN: Baba 54
LEONTIN CONSTANTINESCO: Balada serii 60
SERGIU GROSSU: Fumul 62
J. N. MANZATTI: Petrecute şi uitate 68
YVONNE ROSSIGNON: Cartea vieţii — Cine eşti? — Poveste tristă . 80
HORIA STAMATU: Timp şi literatură 81
MIRA SIMIAN: Interplanetarii 105
CONSTANTIN SPOREA: Călătorie de vacanţă 106

NEGRU PE ALB: **Cronici, idei, fapte** 114

MIHAI NICULESCU: Mircea Popescu memorialist — MONICA LOVINESCU: Limitele romanului politic în România — MIHAI CISMARESCU: De ce comuniştii nu pot scrie în mod obiectiv istoria neamului — HORIA ROMAN: Note despre revista „Manuscriptum" — ŞTEFAN GHEORGHE THEODORU: Lupta de la Nicopole — ILIE CONSTANTIN: Mărturie complexă (Despre „Jurnalul" lui Virgil Ierunca) — VINTILĂ HORIA: Trecutul, viitorul şi războiul — VIRGIL IERUNCA: Insemnări despre critica nouă din România: I. Eugen Simion — II. Alexandru George.

Maestrul EUGEN CIUCĂ a ilustrat numărul 14 din „Revista Scriitorilor Români". — CONSTANTIN SPOREA a îngrijit partea redacţională.

Der Südostdeutsche

„Revista scriitorilor romani"
Zeitschrift der rumänischen Schriftsteller
Nr. 15/1978, herausgegeben von Dr. Constantin Sporea, Fritz-Meyer-Weg 47/I, D-8000 München 81, Preis DM 20,–.
1979 erschien Nr. 15/1978 der obengenannten Zeitschrift mit 189 Seiten. Zahlreiche exilrumänische Wissenschaftler und Schriftsteller haben an diesem gediegenen Werk mitgearbeitet.

15

IOAN I. MIREA: România — Urme de călcâie — Să construesc poduri 6
OCTAVIAN VUIA: Întoarcerea lui Zamolxe 9
MIRA SIMIAN: Furt 18
MIHAI NICULESCU: Vedere din Londra 20
HORIA STAMATU: Jurnal 1977 23
LEONTIN CONSTANTINESCO: Romanţa tăcerii 48
MIRCEA ELIADE: Tinereţe fără de tinereţe 49
AUGUSTIN BIDIAN: Păduri cu ape moarte 83
NICOLAE NOVAC: Ora ninsorii 84
J. N. MANZATTI: Bucureştii copilăriei mele 86
SERGIU GROSSU: Despărţirea — Drum interior — De după zăbrele . 95
MIHAI NICULESCU: Peisaj 98
ŞTEFAN GHEORGHE THEODORU: Vagari - Amărăciune - Neputinţa 99
NICOLAE NOVAC: Profetul de Kahlil Gibran 102
VINTILĂ HORIA: Fragmente despre un timp mai rău decât altul . . 124

TĂLMĂCIRI 134

IN MEMORIAM: 146

NEGRU PE ALB: **Cronici, idei, fapte**
ION POPINCEANU: Despre unele proverbe şi zicători româneşti — MIHAI CISMĂRESCU: Despre protocronism şi alte anacronisme — VIRGIL IERUNCA: Lucian Blaga în centrul unei polemici şi al unei derizuni — MIHAI CISMĂRESCU: Din activitea scriitorului Vintilă Horia — CONSTANTIN SPOREA: Semnalări de reţinut — MIHAI CISMĂRESCU: Monica Lovinescu (Unde scurte) 159

SÜDOSTDEUTSCHE VIERTELJAHRESBLÄTTER

»Revista Scriitorilor Români«.

Diese »Zeitschrift rumänischer Schriftsteller«, auf die wir schon hinwiesen, erscheint als Organ der »Societatea Academică Română« (Rumänische Akademische Gesellschaft) in nicht festgelegter Folge in München; meist ein umfangreiches Heft im Jahr. Es handelt sich also um Anthologien der rumänischen Dichtung im Ausland, geleitet von Dr. Constantin Sporea; der Inhalt hat hohen Rang und ist für die ganze rumänische Literatur wichtig, weil hier begabte Rumänen, die ihre Heimat wegen der Kommunisten verließen, mit ihren Erzählungen und Gedichten, aber auch mit Aufsätzen, Besprechungen und Stellungnahmen zu Wort kommen. Darunter befinden sich als Mitarbeiter weit bekannte Persönlichkeiten wie Mircea Eliade und Stefan Baciu. Die Ausstattung der Hefte besticht durch guten Druck, zahlreiche Zeichnungen rumänischer Künstler und hübsche Anordnung.

16

SERGIU GROSSU: Într'un colţ din mine însumi 5
MIHAI NICULESCU: Amintiri dintr'o croazieră 7
VINTILĂ HORIA: Cimitirul evreesc de lângă Newport (Longfellow) . 20
MIHAI CISMĂRESCU: Note — mai ales despre exil 23
LEONTIN CONSTANTINESCO: În drum spre veşnicie 30
MIRCEA ELIADE: Tinereţe fără tinereţe 33
GABRIEL MANOLESCU: De veghe — Din veac în veac 74
GHEORGHE DRAGHINCESCU: Între ştiinţă şi filosofie 79
MIHAI NICULESCU: Faţa dreptăţii — Ceasul desfermecării — . . . 92
J. N. MANZATTI: Valori necunoscute — Apostol Apostol 98
ALFRED GAROESCU: Piaţa soldatului 106
NICOLAE BALTADOR: Troiţa — De ce nu ne'nţelegem? — Un surâs . 114
IOAN I. MIREA: Gânduri 117
ŞTEFAN GHEORGHE THEODORU: Şi rău . . . şi bine — Acelaşi . . 121
NICOLAE NOVAC: Profetul de Kahlil Gibran 130
FLORIŢA BAŢU: Mamă, noapte . . . — Punct 147
DUMITRU ICHIM: Avatar — Sorocul negăsirii 150
NEGRU PE ALB: **Cronici, idei, fapte**
ZILELE CULTURALE ROMÂNO-GERMANE 154
HORIA STAMATU: Intre utopia orfică şi hieraticul mioritic 155
ION POPINCEANU: Despre proverbe 182
VIRGIL IERUNCA: Ştefan Augustin Doinaş 186

VINTILĂ HORIA: Simbolica tradiţională a lui 10 Mai în faţa utopiei revoluţionare 5
MIHAI NICULESCU: In lume, nu din ea 22
IOAN I. MIREA: Gânduri 23
FLORICA BAŢU: Să ningă — Zonă păgână 28
MIRCEA ELIADE: Jurnal 1976: Fragmente 30
MIRON CHIROPOL: Omagiu — Castitate 68
CICERONE CERNEGURĂ: Amintiri din România 70
S. G. THEODORU: Precatio — Ore mici — Ninge — În luna Mai — Clipe bune, clipe rele — Hora florilor — Cale întoarsă 74
MIHAI CISMĂRESCU: Note risipite 81
DUMITRU D. ICHIM: Colindul peşterii 84
IOAN I. MIREA: Treptele timpului 87
VINTILĂ HORIA: Metamorfoză 91
MIHAI NICULESCU: Amintire de viitor 92
SERGIU GROSSU: Din ciclul „Metafabule": Banul — Mascarada păcatului — Răzbunarea vulgului — Măria-sa omul 95
GHEORGHE DRAGHINCESCU: Domeniul cuantic şi cauzalitatea . . 119
HORIA STAMATU: Din ciclul Carmina: In amintire — Graal — Desbaterea între eu şi sine — Acolo — Aici — Ştiinţă — Sfârşit de vânătoare — Exil — Făt pierdut — Balaurii de altdădată — Colind în lume de nevoie 131
CONSTANTIN SPOREA: Pe meleaguri străine 140
NICOLAE BALTADOR: Rosanna 147

NEGRU PE ALB: **Cronici, idei, fapte**
MONICA LOVINESCU: O nouă piesă de Eugen Ionescu: Voyages chez les morts — HORIA STAMATU: Două personalităţi literare româneşti — MIHAI NICULESCU: Un martir vesel — Emil Cioran — S. G. THEODORU: Drapelul dobrogean din 1350 — VIRGIL IERUNCA: Hölderlin în româneşte — MIHAI CISMĂRESCU: O Enciclopedie a Istoriografiei româneşti — MONICA LOVINESCU: Cronica nisipurilor de Rodica Iulian 153
ZILELE CULTURALE ROMÂNO-GERMANE 185

Doamna Dr. NINA THEODORU a ilustrat numărul 17 din „Revista Scriitorilor Români".

Partea redacţională a fost îngrijită de domnii MIHAI CISMĂRESCU, GHEORGHE DRAGHINCESCU şi CONSTANTIN SPOREA

Bayerische Vereinsbank München, Konto Nr. 326 436 25,— DM